Сочиненія и Письма

П. А. Кулиша

Томъ [illegible]-й.

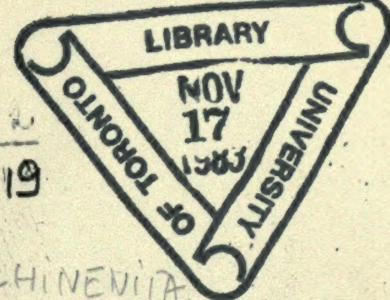
Изданіе А. М. Кулишъ.

Подъ редакціей
И. Каманина.

КІЕВЪ.
Типографія [illegible]
[illegible]

Сочиненія и Письма

П. А. Кулиша

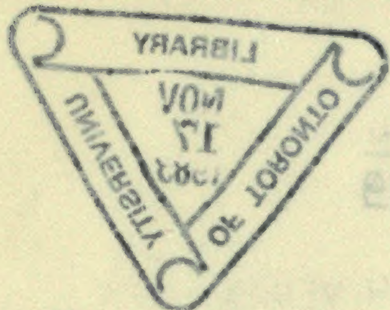
Томъ 3-й.

Изданіе А. М. Кулишъ.

Подъ редакціей
И. Каманина.

КІЕВЪ.
Типографія Т. Г. Мейнандера, Пушкинская № 20,
1909.

СТИХОТВОРЕНІЯ.

1893—1897 г.г.

Панько Кулиш

Дзьвін.

Староруські думи й сьпіви.

Засьпів.

У дзвона давоню я, до церкви скликаю,
До церкви вселеньскої правди...
У щирих душ, чистих, високих шукаю
Проти гайдамацтва поради.

Зберімось, порадьмось, щó маем' робити
З ордою, що нас облягае,
Тіснить, не дае намъ културі служити,
Руінної слави жадае.

Порадьмося вічем, як правда свободним,
Руіньні гріхи с себе змиймо,
И духом незлобним, умом благородним
Култури спасенній служімо.

Подвижники Свободи.

Були колись царі, що Русь их трепетала,
Трепечучи, як рідний дух любила:
Во в правді их свое прибіжище вбачала
Від зьлюк, що наплодила дика сила.

[illegible]

Сих славно дерзосних подвижників свободи
Ми звикли з-малку деспотами звати...
Ми поновленьня прав сьвященної природи
С приземистої визираем хоти.

Надія марна. Поки сьвітить сонце,
Раби землі д' землі хилитись будуть,
И кріз вузьке, низьке, засліплене віконце
Широкопогляду на речі не здобудуть.

Не в низині мизерьній дух великий
Над усіма малими виростае,
И з високости всі земні царства й языки,
Мов с-під небес, умом и серцем назирае.

Ні! не з нетягами товаришуе воля,
Що ми в своіх усобицях шукали;
Не с торжищ гомінких, не с потового поля
Хтось осяйний нам принесе скрижалі.

З гори високоі, посеред бурь ясноі,
Ждемо и чаемо спасенноі свободи,
Верховности ума божественно благоі
И поновленьня прав священноі природи.

Петро да Катерина.

Не люблять земляки Петра да Катерини:
Се не по их нутру и розуму царі:
Надполовинили вони, бач, Украіни,
И в рабство волну чернь козацьку завдали.

Мое землядтво! ви самі свій ва́рід іли,
До кореня ту черьнь згризали козаки:
Оце ж ви перш усіх іі й закрепостили,
Самі ж були з дідив и предків крепаки.

Коли не Батию с-під батога служили,
Дак ляму Литвину невольницьку тягли,
Про „душманів“ Ляхів одно 'дного душили,
И рідний край в ясир Татарам оддали.

Утікши ж під Москву, московськими руками
Правдивих земляків ссилали на Сібір,
Письменну братию в старці порозганяли,
Зробили мовчазну руіну з Брацьких Шкіл.

Потомки паліів, руінників крівавих!
Нелюбі вам праві строітелі землі,
Що память нам своих діяний величавих,
Як праці й мужности завіт, передали.

И вам, пани Ляхи, царі сі не до кгусту,
Що в Польщі вас вони ловили за чуби,
Що шаткували вас мечами на капусту,
Не давши басувать, спинатись на диби.

Сказали „від коша“ пройдосі езуіту,
Що Русь роздратував и Польщу підпалив,
А ласих ваших пань голубив потай-сьвіту,
Перелюбками в рай до Езуса манив.

Не любите ви их: бо ваша панська раса
Не підновляецьця в горбді від ковала,
Що бурса возвела в прелати с свинопаса,
И вам у прадіди incognito дала.

Ви ж, нагоньці-вовчки на дереві Росіи,
Жорстокий атавизм татарськоі Москви,
Під игом Спасовим воляки тугошиі,
Кипчацькі Мамаі від ніг до голови!

Созданьне двох царів, роботу душ великих,
Ви хочете в хаос руінний обернуть,

[illegible]

Широкий руський сьвіт оддать на волю диких
И перегородить ёму културню путь.

Ми, збувшись козаків, що нас колись давили,
У жертву просьвіті себе принесемо,
И вам, котрих лихі гординьці породили,
Росію обернуть у нівець не дамо.

Ні деспоцтво Петра, ні гречка Катерини,
Ні дикі слуги их, мов серце в козака,
Не наробили нам такого зла й руіни,
Як принесли добра их розум и рука.

Коли б не их труда, не подвиги их духа,
Кругом нас був би знов німий козацький степ,
Крутилась би знов Русь, як ув окропі муха,
А с царства б изробивсь розбійницький вертеп.

На горе ватажкам козацьким безголовим,
Не стерпіли вони домовоі орди,
Як би хотілося писакам суесловим,
И визволили мир з великоі біди.

Щасливі воіни, великі економи,
Цінителі ума в панах и в мужиках,
Були вони царі не потерти с соломи,
А жита сьпілого в тугих, важких снопах.

На працю визвали нові в народі сили,
Спасли културний сьвіт од лютих розбишак,
З московських пустирів Америку зробили,
И землю оплили на руських кораблях.

И завіщали нам своє велике діло:
Щоб кожен з нас царем у мисьлях був своіх,
Щоб серце в нас огнем на чесний труд горіло,
И не лякалося недолюдків лихих.

Він и Вона.

Було их на всю Русь великих тільки двоє...
Сьвіт саме наставав серед густоі мряки.
„Борьці за віру й чесьть, народности герої"
Замурзались в кріві и гризлись, як собаки.

Од Висли до Сули курилось пожарище,
Солодке куріво турецькому султану,
Що с Каменьця зробив гаремнім пряхам днище
И „вихрюватому" не зьдякувавсь гетьману!

Одьнявши займище над морем у сусіда,
Швед перевагою, мов півень, величався,
„Посьнідав у Ляха, у Сакса пообідав",
И згорда в „Москаля вечерять" похвалявся.

Заворушилися по-над Дьніпром пъяниці,
Мазепини сини, Хмелницького унуки.
Почули сьвіжу кров сі людожерьні птиці,
Химерні идоли химерноі науки.

И велетень прийшов, и, мов кудесник хмару,
„Розмаяв рукавом" ватагу людожерну...
„Жезлом желізним" нас ненаситну отару,
Зопсовану пашню перебірав по зерну.

Орав наш переліг и потом обливався:
Великого дознав с погоничами горя;
А гони гнав та й гнав, назад не озирався,
Проводив борозну від моря та й до моря.

И плуг сьвій золотий, леміш сьвій чудотворний
И чересло нове завітував тямущим:
„Робіте з роду в рід хліб добрий, хоч би й чорний,
На дяку правнукам и всім вікам грядущим".

И велетенський плуг, немов той скарб заклятий,
Доставсь од багача насьлідникам убогим:
Ніхто не мав снаги з землі ёго підьняти,
Важке ярмо ёго нарвати круторогим.

И голод був страшний по всій землі плодющій...
Аж вийшла на обліг Німкеня чарівниця.
Носила в серьці жар до праци невгавущий,
Була й уродою и розумом цариця.

Рекла—и плугъ важкий з землі уставъ-піднявся,
И повпрягалися воляки круторогі,
И хліб, мов золото, в снопах заколихався,
И копи простяглись аж по самі Пороги.

Двое Предків.

Ми знали двох сьвятих, великих серед Руси.
Не тим були сьвяті, що б знай поклони клали,
А тим, що по всяк час и на воді й на сусі
Про наше варварство насьлідьне міркували.

Великі ж тим були, що, сидя на престолі,
Науку и талант над значність прекладали.
Мов той ратай зерно насущне сіе в полі,
Так школами вони все царство засівали.

И, школи сіючи, на диких не дивились,
Що звали новину в науці недовірством,
З дурними бунтами хоробрим серцем бились,
Боролись день у день из нашим древнім звірством.

Тепер ми всі царі, що землю осягнули
Під вічне скипетро науки да культури,
И неба глибиню до плям ясних збагнули,—
Не підкопаецьця ніхто під наші мури.

Нас тисячі седять на віковічніх тронах
У всеоружні великоі потуги,
В сияючих серед недомислу коронах,
В коронах чесноі, вселенськоі заслуги.

И, позираючи на предків сих великих,
Що перше нас колись над Русьсю царювали,
Смиряймо й мужиків и можновлацьців диких:
Бо предки *нам* сьвій ум державний завіщали.

Нехай хитаецьця земля в нас під ногами
И пекло поломъем реве на нас ревучим,—
Ворімось робом их з ехидними умами,
Клевет не боючись, похвал собі не ждучи.

Національній Идеал.

Як налягло на Русь татарське Лихолітьте,
Зісталось в Киёві немов би тількі сьмітьте.

На Клязьму й на Москву позабегали люде,
И визирали, хто з Киян туди прибуде.

И всі, що руськоі единости жадали,
На Клязьму й на Москву помалу прибували.

И засьвітився сьвіт по застумах московських,
И надив буйтурів до себе запорозьких.

И, покидаючи свою руіньню дикость,
Вбачали під Петром империі великость.

Империя, се власьть була над ворогами,
Над Ханом, Турчином, Литвою и Ляхами.

Воявсь про Чигирин султан и споминати,
Давай на Буджаки необзир утекати.

Ляхва з Литовцями не раз укупі бита,
Під плахтою в жінок ховала езуіта.

И щó б там ні було гіркого на Вкраіні,
А густо забуяв наш нарід на руіні.

Де нас десятками за Паліів лічили,
Там міліонами край рідний ми осіли.

—

Навчили ми Ляха латину занедбати,
Польщизною листи й літописі писати.

Так само й Москалю живу вказали мову,
И привели ёго ид пушкинському слову.

Собі ж добро свое найкраще приховали:
Про рай, сьвій рідний край, с Тарасом засьпивали.

Та пісьня по Урал и Волгу розлилася,—
Стара в ній рушчина з новою понялася.

Тепер Боянська Русь козацтво занедбала,
Руінним поломъем хвалитись перестала.

И буде знов іі той дух животворити,
Що из Ляхви й Москви зъумів людей зробити,—

Той дух, що всю Ляхву одвадив од латини,
Статарену Москву—од нагинаньня спини.

—

Колись до Киёва тягли народи многі,—
Од Волхова, Карпат, Тмуторокани, Волги.

Свобода их узлом вязала побратимським.
Як средиземний мир під славним царством Римським.

Уставши с попелів козацькоі Руіни,
Кликнімо до синів Славянськоі родини:

Озьвітеся, брати, з восходу и з заходу
До неприязного всім деспотам народу.

Під себе ми своіх сусід не підгортали,
Над гегемонію свободу прекладали.

Без езуіта Лях, Москаль без бюрократа
Зустьріне серед нас приятеля и брата.

Топімо ж у Дьніпрі ненависть братьню дику,
Спорудьмо втрёх одну империю велику,

И духом трёх братів осьвячений диктатор,
Нехай дае нам лад свободи император.

Німецька Наука-Розлука.

Divide et impera.

Як Гречі та Булгарини пропали,
На их місьцях у нас П.... и постали.

С цензурою кумою обнялися,
Тіснити Русь Дьніпрову завзялися.

Бо Русь Дьніпрова ще тогді постала,
Як про Москву Европа й не чувала,—

Як ще вона Татарином дивилась,
Звичаів у Монгола й Фина вчилась.

Сёго гріха Москва нам не прощае,
Над нас Киргиз, Калмиків прекладае.

Сі рівноправні у Москви народи
Достойні слова рідного свободи.

А ми... щó ми таке?... народ без мови.
Не дав Бог мови в нас ні козакові.

[illegible]

Ні тим, хто над козацтво дике зьнявся,
Будити сонних земляків заваявся,—

Хто правоти сьвятим огнем палае,
На діло жизни розум викликае.

Не в Киёві их мова, не в Полтаві,
Не на Сулі, та Росі, та Росаві...

В Москві, в Казані, в Дерпті, в Петербурьсі
Учитись мусять, мов латини в бурьсі.

Як звать самих себе, як розмовляти,
Як земляків на розум наставляти...

У Киёвській Землі, у древній Русі
По-древнёму нехай джеркочуть гуси,

Телята мекають, воли рикають,
А люде мову рідну забувають.

Іі криничини, іі живі джерела—
Там, де живе Чухна, Мордва, Корела,

Де Весь и Меря, Перм и Чудь з Москвою
Злились під Золотою Татарвою.

Бо там Німота школи закладала,
Скрижалі жизни Москалям писала,

И в тих скрижаліх прописала правду—
Завіту предків староруських зраду.

У тих скрижаліх подала науку—
Нової Руси з древнёю розлуку.

Закинув Німець мрежі й там ловецькі,
Де помиливсь одважний розум шведський:

Бо divide в старих Римлян учився,
У силу й славу хитрощами вбився.

Найбільша ж слава жде в Москві ехиду,
Аби не дав себе впосьлідить жиду.

До Тараса на Небеса.

Блажен еси, Тарасе, що не дбаеш
Про нас из нашим темрявим письменством.
Ти розумом на небесах витаеш,
Питаеш духа Божим совершенством.
Блажен! ти вбогу каліч забуваеш,
Гордуеш хирного ума блазенством,
Що вищчий жизни идеал знаходив
Там, де ковак над миром верховодив.

Дай хоч одним туди заглянуть оком,
Де правдою сьвятою все сияе;
Де, мов зьвізда пророча над востоком,
Всі почутьтя Премудрісьть просьвіщае;
Де темні варварства віки потоком
Прозирчастим тобі Господь являе,
И ти все втаене й німе читаеш,
Читаючи, про мир сьліпий зітхаеш.

Тарасе! хто тебе не прославляе
И помилок твоіх не превозносить?
Но хір тебе хвалебний возмущае,
И дух тьвій у писак пощади просить.
„Нехай мене (речеш) той вихваляе,
Хто сам у серьці Божу искру мае.

О! найлюбіще він мене похвалить,
Як де-що марне у печі попалить“.

Коли б тепер ти серед нас явився
С тверезими, як истина, словами,
На тéбе б клир хвалебний тьвій зquestions-ливвся
И дурнем объявив тебе міз нами.
Коли ж, мій орле, ти возвеселишься
И нас признаеш мудрости синами,
Що харцизяк ми лютих зневажаем,
Сіпак героями не величаем?

С Того Сьвіту.

Я був собі пъяний, а баба Талалайка
Бескостим язиком своім мене дрочила,
И голову мені, почавши з Наливайка,
Високославними героями набила.

И довела мене аж до ножів сьвячених,
До Гонти, що дітей порізав кателиків,
До православноі Руіни діл скажених,
Що ними пиндимось проміж земних язиків.

Сьпівав я по-пъяну про ти „вози тарані
Залізноі“, що нам цариця в дар прислала,
Сьпівав, як золоту нам грамоту ся „пані“
Проти културнёі громади написала.

И завернулося в голівоньці у мене
Від дуросьвіщини безрозумноі Клиі,
И возвело мене убожество письменне
В апостоли правдивости сьвятиі.

И моляцьця мені недоумки лукаві,
Що на устах любов, а в серьці злоба люта,
Що ринулись би знов на подвиги крівaві,
Коли б залізного не волочили пута.

Мерзені молитвй! ненáвидне кадило!
Од вас и вуші я и носа затикаю...
Щò на землі мене туманом туманило,
Пречистого мого не затуманить раю.

До Тараса за Річку Ахерон.

Недосьпів тьвій досьпівую, мій брате...
Насьлідьде дороге, клейнотами багате,
Лишив еси мені в твоій трицьцятоструньній,
В твоій поэзіи високій, многодумній,
Дуброві запашній, широкошумній.

Тарасе! попроси там Аполлона,
Нехай зупинить він легкий каюк Харона,
Щоб довго не возив на той бік Ахерона
Народу бес путя, беш чести и закона,
Що з вовчого на сьвіт приходить лона.

Нехай по сонних берегах блукае,
Про ледарство свое ледаче споминае,
На предків и батьків за брехні нарекае
Тяжкі гріхи свої й паскудатво споминае
И суду сто столітьтів дожидае!

Кому ж я передам, коханий брате,
Твое добро сьвяте, над всі скарби багате?
Собакам, чи вовкам, чи людям безголовим,
Тим язикам лихим, калікамъ кривомовим,
Письменникам сьліпим и пустословим?

Письмакам Гайдамакам.

Тараса обсипать
Ви любите квітками,
И тут же зневажать
Хвалу свою казками.

Нелюба правда вам
Бес погудок лукавих,
Що предкам-паліям
Геройство надавали,—

Що нехтували тінь
Великоі цариці,
Давали образ ій
„Голодноі вовчиці",

И ворушили прах
Сьвятий про нас во-віки
Героя на морях,
Материка владики.

Вам по души обман
Переказів козацьких,
Що завели в туман
Мішчан и хлопів панських.

Одно буяньне вам
Досталось по Тарасі,
Мов диким чабанам
Батіг по свинопасі,

А сьвіт ёго ума
Поэзии диханьне—
Про вас півночня тьма,
В пустині вопиянье.

Колиб Тарас воскрес
И на кагал ваш глянув,
Він затрусивсь би ввесь
И словом *дурьні* грянув.

Коли б тупу й сьліпу
Зузьдрів літературу,
Об ваши б голови
Розбив свою бандуру.

В имъя́ ёго, сьвяте
Про всі віки далекі,
Ви сьмітьте метете
В своі библіотеки,—

Те сьмітьте, що батьки
З дідами насьмітили,
Як за своі шинки
Мужицтвом колотили.

В имъя ёго сьвяте,
На сором Украіни,
Ви брехні плетете
Про благодать Руіни.

На глум Тарасові,
Жалкують ваші вчені,
Що не дорізали
Панів ножі сьвячені.—

Що Гонта й Залізняк
Не стали там князями,
Де правив Мономах
С синами-витязями.

И се на тій землі,
Котрою він пишався,

В тій любій стороні,
Де цьвів він, красувався,

На горах тих сьвятих,
Де він сьпівав-моливсь,
У тих садах глухих,
Де сумував-журився.

На Перелозі.

Може, взорю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може, зійдуть и виростуть
Ножі обоюдні,
Роспанахають погане,
Гниле серце, трудне,
И вицідять сукровату,
И наллють живої
Козацької тиї крові,
Чистої, сьвятої.
Шевченко.

На перелозі сіяли ми сльози,
Щоб виростали ножі обоюдні;
Тепер надію покладаймо в Бозі,
Що вже почезли ті жалі безумні.

Тепер в нас пахне щирим руським духом,
А не Ляхвою и не Татарвою,
Що гріли нас під нашим же кожухом
И надихали думкою лихою.

Пустине дика, краю ти мій рідний!
Покинь сьпівати про свое козацтво,
Бешчесно славить дух ёго ехидний,
В имъя прогресу вихвалять хижацтво.

Посіймо правду на тім перелозі,
Що ми зьорали бес путя списами;
Згадаймо, як лилися ревні сльози
По тих, що через козаків пропали.

Не ріки, море сліз не розлилося,
Огненне море,—можна б утопити
В тім морі все, щó с Січи підьнялося
Гарячу кров ис християн точити.

Козацька слава широко сягала
По ворохібнях розбишацтва диких;
Голота коршми здобиччу сповняла,
Казилось пекло з радощів великих.

Да вже казитись чорьтівня не буде:
Заглухла в пекло січова дорога,
Рошчовпали добро и лихо люде,
И схаменулась Україна вбога.

Посіймо ж правду в нас на перелозі
Замісь ножів крівавих обоюдних,
И покладаймо всю надію в Бозі,
Що вже не вернемось до справ безумних.

Забули ми.

Забули ми козацьку колотнечу,
Забули дику славу розбишак,
Забули з Римом боротьбу чернечу,
Забули й лицарів тих невмірак,
Що ворогів козацьких дивували,
По девять раз из мертвих уставали.

Та не забули древніх боянів,
Що струни их живі самі дзвонили,—
Що наших дивних буйтурів-князів
У нашім серьці й дусі воскресили.
Ми знов их словом віщим живемо́
И поновленьня старини ждемо.

Олеги, Игорі, Мстислави, Брячислави!
Чи то ж ви спали, як земля тряслась,
И древня Русь до Висли й до Варшави
Мов бурний дух руінний пронеслась?
Чи то ж ви спали та й не ликували,
Як ми за Русь на душмана вставали?

Ні! *ви* в крові козацькій ожили,
Ми *вашим* духом ворога зломили,
И славу древню Руськоі Земли
Знов сяевом буйтурьнім осьвітили.
Не намъ, не нам, *вам* вічня похвала,
Що наша кров за руський край текла.

Ви з рідним словом на сторожі стали
Проти Ляхви й хороброі Литви.
Хоч би й до щенту землю зруйновали
Нам вороги, не зникнем з неі ми.
Нехай аакають вельможні з Москалями,
Як цвенькали та пшикали з Ляхами;

Ми ж повчищаем чужомовню гич
И переорем ще раз рідне поле,
Що облогом лежало довгу ніч,—
Століттє темне, та й вродило горе:
Вродили нам терни та бодяки,
Чужоі мови виродки-книжкй.

Науко нене! викуй *ти* нам плуга,
И ним сама орати поможи;

Та вже нехай не сіе нам наруга
Над розумом кріваві ті ножі,
Що про лихих пъянюг цъяниця темний
Сьпівав колись у темряві корчемній.

Украінським Историографам.

Ви перед Хмелями бъете́ в книжках поклони,
С хаптурних ницаків малюете икони,
А я на тих казюк дивлюсь бес суевірства,
Як на насьлідників усобиці та здирства;
Живописую, щó и я́к було-творилось
В кріваву старину,—як пóтемки казилось
Попівство хаптурне й безощадне козацтво,
Як чисту кров з мирян точило гайдамацтво
И продавало в Крим и шляхту и простацтво.

Кадіте ледарям, сьпівайте алилую,
А я и их и вас немов живих змалюю
На спóмин тим вікам, що, може, схочуть знати,
Які бували в нас чудовища ротаті,
Що галасом своім сповняли Украіну,
Затýркували мир, дурили, як дитину.

Козацьким Панегирникам.

> Постойте! напередъ узнайте, чѣмъ душа
> У васъ наполнена...
>
> *Пушкинъ.*

Ви кажете, були герої козаки,
И тичете мені своі шпаргали в руки.
Хто ж их компонував? Скозачені панки,
Діди историків, такі ж, як их унуки.

Ні, покажіт' не те, щó вам переказав
Хтось голосно про нас и про геройство наше,
А те, щó пращур вам тихенько завіщав:
Лукаве, камяне́ и зьлюще серце ваше.

Оце скрижаль ясна, правдива и страшна,
Ис каменю тесав іі сам Абацонна.
Се не фалшована письменством старина,
Виразна, мов язик у голосного дзвона.

Що-дьня вас бачимо, та й чуемо про вас,
Які ви твóрите діла великодушні:
Такі бесхитросьні и доблесьні як-раз,
Якими вславились и предки криводушні.

Хто ви? як звати вас? Скажіте навпрямки.
Эге! коли б то ви собі названьне
Ис серьця врекли! тогді б и козаки
Знайшли собі у нас у серьці оправданьне...

Ви сьмітьте, от ви хто! недбумків раби...
Хиба ж не правда се, о серце Украіни?
О серце, зеркало народьнёі судьби,
Окрасо и палат, и вбогоі хатини!

Ти—праводушности божественний тимпан:
Скажи ж сим ницакам у-вічі щиру правду,
И покарай стидом не людзьким их обман,
Их криту золотом и баламуцтвом зраду.

До Мазепи,

прочитавши ёго биографию.

Мазепо, зраднику с прапращурів крівавих,
З варягів, що креста брат брату цілували,
И, по своіх клятьбах та присягах лукавих,
У братьню кров живу того меча вмочали!

Твоі инстинкти зьлі повсюдно пантрували,
Де пахло ницосьтю та хижим дармоідзтвом:
До Польщи, до Москви, до Швеччини втрапляли,
И торгував еси неситим людоідзтвом,
По давніх зрадникáх улюбленим насьлідзтвом.

Ти був у нас колись народьнім идеалом;
Про тéбе книжники міз себе знай шептали,
И те, щó ти зьорав своім письмацьким ралом,
Під зáсів смут нових в народі поновляли.
Архивних таемниць, мов одкровеньня, ждали,
Щоб их друковано землящтву до науки... [1])
И се вже списуе историі скрижалі
Сьліпуючи Стара, и нам дае у руки,
Щоб знали, як ти жив и міркував, унуки.

И бачимо в тому курзу-верзу Староі,
На-перекір іі шанобі до козацтва,
Які були колись народности герої,
Твоі прихилники, ублюдку можновладзтва!
Вбачаемо полки пьяного тунеядзтва,
Готові кров живу з братів своіх точити
Під сьтягом волности й ненáвисти до панства,
Чужою працею, чужим надбаньнем жити,
Товкти жінок, дітей и мертву чашу пити.

Великому Книжникові

про дешеву премию ёго имени.

На Божу церкву гроші ми зьбірали,
На проповідь народьнёі науки,
И дань скупу земляцьку віддавали
Тобі, наш книжнику великий, в руки.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ми знали, що твоя долоня скнара
Не ростуляєцьця для запомоги,
Яка б сусіда нужда ні спіткала,
Які б ні мучили ёго тьрівоги.

„Сей добре збереже наш скарб мизерний
(Так гуторили ми проміж народом):
Бо у тайник закопує підземний
Свое сокровище ис серцем-лёдом“.

Ти ж, книжнику и разом фарисею,
Про чесьть глаголеш нам з друкарні сьміло.
А людзькі гроші волею своею
Занапастив на божевільне діло.

Віддав еси чуже добро на-віки
Між братию, до речи негодящу,
Щоб вилили тобі ума каліки
„Кимвал бряцающий и мідь звенящу“.

И вчена каліч всім своім приходом
Тебе за хижий подвиг вихваляла,
И сей кимвал проміж тупим народом
Имъям твоім прославленим назвала.

Бряцай, дзвони, письменнику лукавий:
Бо „нам (речеш) нічого більш не треба“. [1])
Сподобивсь и в самому пеклі слави,
Прийми ж печать клятьби сьвятоі з неба.

Яке нам діло до того? *)

Was geht das uns an?
Das geht uns gar nicht an.
Пісенька.

Яке нам діло до того,
Що дикий зьлюка козакуе?
Аби не руйновав добра мого,
А ближнёго нехай собі руйнуе.
Яке нам діло до того?

Яке нам діло до того,
Кого хто хвалить-прославляе?
Аби не підманив синка мого,
А всіх нехай из глузду позбиває,
Яке нам діло до того?

Яке нам діло до того,
Хто кров та пожарища любить?
Аби не запалив житла мого,
А цілий сьвіт нехай собі погубить.
Яке нам діло до того?

„Менший Брат“.

Роспившись по шинках, мужва-злодіі
В-ночі дом Божий, церкву, обікрали.
Тверезі соцькі й старшина сільскиі
Отáмана злодійського піймали.

Піп злодіяку зве до мирового,
До нашого мирського трибуналу,

*) См. „Днѣпръ“, Екатеринослав. газ., 1885 г., № 360, 16 января, подъ заглавіемъ: „Землядький романс“.

И мировий, як сьлід, харциза злого
Готов на певну осудити кару.

Но, бувши у законі „оглашенним“
(Сі мирові на те вже й породились),
Рече судящимся, як людям темним:
„А може б ви, панóве, помирились“?

—„Щó ж? я готов“! озвецьця злодіяка;
А піп: „Из злóдіем мені миритись“?!
Судьдя насупивсь: „Що се за бурлака?
Не хоче з меншим братом поділитись“!

Сьліпченкові.

Сьліпченку, ти, сьліпий сьліпого батька сину!
Засьліплено перет тобою Україну,

И ти, сьліпий, того, сьліпуючи, не бачиш,
Очима темними, як темний старець, плачеш.

Засьліплено її недóмислом, брехнею:
Бо величаєсься крівавою грязею,

Що в ній твої діди по пояс утопали,
Аж покіль из багна на Волгу повтекали.

Туди приплентáлась до вас химерна Баба,
Причепа гомінка, воронізька нахаба.

Мов жабище з багна, на сьвіт вона дивилась,
И з вами про багно казкáми поділилась.

С крівавого багна багно літературьне
Зробили ви собі, о кодло некультурьне!

Вам по душі прийшлась козацька помста дика,
Задоволнила вас усобиця велика.

И радуєтесь ви, що є вам щó писати,
Казками неуків порожніх забавляти.

Каліки розумом, стидовище природи!
Про волю кричитé, цураєтесь свободи.

За деспоцтво с панів лупити раді шкуру,
И волну гризетé, мов пацюки, бандуру.

Свиня та Цуцик.

Байка.

„Рох, рох! плям, плям! що-дьня я, любий брате, сита:
Полови й висівок зісталось пів-корита“.

—„Гав, гав! цяв, цяв! а я, знай, сестро, хочу їсти,
Да хліба не дають: нема з мене користи“.

—„Рох, рох! плям, плям! дарма що сита походжаю,
На щó ні набріду, усе перевертаю“.

—„Гав, гав! цяв, цяв! а я з нудьги та з голоднечи
Гризу, щó попаду, мов костур той старечий“.

—„Рох, рох! поэзія... про щó вона свиняці?
Ще й хуторна, мовляв. Се зáбавка собаці“.

—„Гав, гав! за вітром щось мені її не чути:
Не зьнюхаю... Тут щось дурне повинне бути“.

—„Рох, рох! ось крашанка. Ну се вже инше діло.
Я проковтну її и не жувавши сьміло“.

—„Ковтай, а я брехну, що се їйце гадюче;
Про мене слава йде, що я щеня гавкуче.

„Ми, цуцики, свиней роскішних дуже любим:
Про славу свинську их аж скіглимо да трубим.

„Нехай у пущі вовк, ведьмідь и заець знае,
Яка свинота в нас роскішна походжае“!

Щиглик.

Байка.

В крамній коморі Щиглик щебетав
Своі щиглячі пісеньки любенько.
Про нього ввесь базар казав,
Що так сьпівае тількі соловейко.
Скрутився Щиглик мій,
И в клітоцьці своій
Робив себе царем сьпіваньня.
Ніхто ж того с сьпівочих птиць не знав,
Ніхто в високім хорі не чував
Мизерноі пташини щебетаньня.

* * *

Химерний Щиглику! коли тобі
Базарний люд воздав хвалу не по заслузі,
Дак се тебе твоі базарьні друзі
Вимірували по самих собі.

Руіноманам.

Коли між вами хто в бору заріже
Купця за гроші, або хто в темниці
Сконае бéссудно, або мужик підпалить

Заможного сусіда, розізлившись,—
Ви лементуете, мов навіжеңьні,
В своіх книжках, кгазетах и розмовах:
Сьвіт западаецьця! страшна руіна
Иде назустріч вам и вашим діткам!
Як! ні дороги про купця, ні суду
Про бідолашнёго попа, чи ліберала,
Про батьківські і предківські нащадки
И про здобуті працею достатки!

Чого ж ви давню славите Руіну,
Столітьню по дорогах різанину,
Столітьній бессуд и тяжке насилство,
Кгвалт ваших пращурок и люте здирство,
Столітьне городів і сіл паланьне,
Столітьне пращурів ясируваньне?...
Се все дьля віри, чести и свободи,
Що ними пиньдитесь над всі народи.
Так! в пиньді ви своій возвеличались,
У віру, чесьть, свободу повбивались.
Тепер ви сьвято живетé на сьвіті,
И чесьть між вас найперша у приміті,
И ви свободьні, як собака зьлющий,
На ланцюзі брехака невгавущий.

Книгогризові

на Той Сьвіт.

И отыде Іаковъ отъ кладязя клятвеннаго, и иде въ Харранъ. И обрѣте мѣсто, и успе тамо, зайде бо солнце: и взя отъ каменія мѣста того, и положи въ возглавіе себѣ, и спа на мѣстѣ ономъ. И сонъ видѣ, и се лѣствица утверждена на земли, ея же глава досязаше до небесе: и Ангели Божіи восхождаху и низхождаху по ней. Господь же утверждашеся на ней.

Бытія гл. XXVIII, 10—13.

Ти написав томів ис сотьню, Книгогризе...
„В драбині (мислиш ти) що том, то и щабель“.
Куди ж се Книгогриз по тій драбині лізе?
Невже ж бо до ясних бессмертности осель?

Читав еси, як брат од брата йшов навтеки,
И бачив уві-сьні драбину в небеса,
И взнали всі про те віки близькі й далекі,
Які Господь явив бідасі чудеса.

На камені лежав бідаха головою...
Не знав письмен: бо их тогді ще й не було,
Та серцем розумів и думкою благою,
Куди веде добро, куди—погибне зло.

Під небом, на щаблях чудовної драбини,
Стояв Бог правди, що все нею сотворив,
Восхóдили ж по ній и схóдили ті сили,
Духи благі, що их бессмерьтем одарив.

И сонному ёму Господень глас величний
Ис сяева небес, мов золота труба,

Провозьвістив закон земноі жизни вічний,
И встав, и знав, яка добру и злу судьба.

Завіти правди він переказав народам,
И сталися вони починком всіх наук,
Подобно голосним чужих племен рапсодам,
Що в діда переймав натхнений з неба внук.

И став сей чесний муж, во истену блаженний,
В историі всіх вір правдивим джерелом...
Хиба тогді ёго забуде сьвіт письменний,
Як перевернецьця в Гомору та в Содом.

Ти ж не втекав, ти гнав сам брата по науці
За те, що він твого лукавства не зьлюбив,
И, бувши праведен, тобі, брехаці й зьлюці,
Під кирпу задрану кадилом не кадив [1]).

В засьтінок правого водив еси що-ночи,
Суддею ж правоти в письменстві був там кат.
Ти катові сьліпив и так сьліпі вже очі,
С крівавих рук ёго ждучи собі наград.

И гроші загребав ще більше Костомари,
Що козаками, мов ясиром, торгував.
За те ж ти гіршоі заслужуєш и кари:
Видющим бо родивсь, Микола ж сьліпував,

И був поводирем Тарасові сьліпому,
Та их Мартиримъян из ями слобонив,
Тобі ж, письменнику видющому та злому,
За брехні мучитись у пеклі повелів [2]).

Товариша собі в своій пекельній муці
Ти маєш брехуна у клевети оцьця,

Преемника свого в безрбзумній науці,
Що сам же й сьпік еси, омани докторьця [3].

Сей за Хмельницького, за ворога Росія,
Героя підступів, так щиро заступивсь,
Немов од них обох постали шведські мріі,
Немов од них обох Мазепа народивсь.

Все ж ви зробили вдвох науці ту послугу,
Що посьлі вас ніхто не стане вихвалять
Козацьку над умом и чесносьтю наругу,
Мов з неба послану Росіі благодать [4].

„Прежній“.

Я *прежній* вам догоджував словами,
Порожніми, як розум ваш козацький,
Пишався розбишацькими ділами
И прославляв пожежі гайдамацькі.

Апостола, мабуть, ви не читали,
Що, ставши мужем, занедбав хлопъяче,
Ви голову письменством напихали,
А серце в вас осталося козаче.

Від повні серьця вашого говбрять
Уста, пророчисьті на величаньне
Крівавого самбсуду, и творять
Великі подвиги из руйнованьня.

Раби письменницьких авторитетів,
Ви темну Русь морочите розбоем,

Брехаку хвалите над всіх поетів,
А харцизяку славите героем.

Од вашоі козацькоі култури
Перевернувсь би догори ногами
Културьній сьвіт, и дикі гайдабурі
Усю Европу вкрили б облогами.

Од вашого розбійного письмацтва,
З ёго кумирами, як ніч пъяними,
Европа стала б Січчу азіяцтва,
Порогами во-вік непрохідними.

Гавкунам.

Лукъ звенитъ, стрѣла трепещетъ...
Пушкинъ.

О горопашна ви, о немошна́ темнота,
Сини Гетьманщини сьліпоі и глухоі,
Дрібноі дітвори безрбзумна пустбто,
Язику врізаний козащини пъяноі!

Мов пес на ланьцюзі, ви гавкаете грізно
Не то на вбогого голодного каліку,
Ні! ви не даете́ ні в-досьвіта, ні пізно
Пройти й трудящому щоденно чоловіку.

Гав, гав! та й знов гав, гав! ні впину, а ні вгаву...
Дратоване, лихе и чорнороте кодло!
Брехня у вас иде за вашу чесьть и славу,
О криводушноі прихилности ви модло!

Пекелний цербере! гарчи и захлипайся
За той глевтяк глевкий, що маеш від Плутона,

[illegible]

Дьля батька лжи всёго сьвятого віццурайся;
Рвучись на ланьцюзі, бреши й на Аполлона...

Як він у сяеві летить на колесниці,
И появом своім животворить вселенну,
Ти лютости позич в голодноі тигриці
И прославляй свою безвиходну Геенну,—

Аж поки лука він натягне золотого,
И трепетну стьрілу на тятиву наложить,
И вдарить на тебе, клеветника лихого,
И трупом чудище безрозумне положить.

Перед Гоголевим Честенем.

И славенъ буду я, доколь въ подлунномъ мірѣ
Живъ будетъ хоть одинъ піитъ.

Пушкинъ.

Пророк пророкові приносить оправданьне,
Мудрець премудрого вітае по заслузі:
Так и поэзіи божественне диханьне
Вшановуе поэт, и муза другій музі
Заявлюе вінком високе почитаньне.

Земляче Гоголю! щó ж нат тобою склалось?
Хто чесно привітав тьвій честень мармуровий
Там, де твоя тиха колиска колихалась,
Де відбував еси тьвій искус науковий
И сьвітозарная зоря твоя займалась?

Кругом твого стовпа зібрались мертьві души,
Ті що не встиг еси пером живописати:
Пани, попи, жиди, педанти довговуші,

Та й заходилися гуртом тебе вітати,
Мов предсідателя казенноі палати.

Тарасе брате! де твоя трицьцятострунна?
Нехай би земляка достойно привітала,
Нехай би голосно вона зарокотала,
Мов филя на морі кипить широкошумна,
Щоб осоромилась дрібнота слабоумна!

Титани.

Титани на Зевеса розізлились...
Не Бриярей из Энкеладом гори
На гори навертали да казились,
Що він пороздавав богам престоли
В империі надоблачній, а музам
Звелів сим велетьням, мов карапузам,
Недоросткам людзьким, невдахам,
Казати „від коша геть“ бідолахам.

Ні, наські се були титани, рідьні.
Хиба ж у нас нема их?... Мов ті Греки,
Попередили ми народи, бідьні
На глузд, и летимо, орли-лелеки,
Кріз темряву густу літератури,
Під сьпів пьяниць та брязканьне бандури.
У нас також е велетьні-титани,
Людзького нетяму да сну гетьмани.

О! е вони, е в нас! и легионом
Их звати мусимо: бо не коряцьця
Перед ума и совісти законом,
На вічну правду и любов яряцьця;

Під хмари гори книг понавертали,
Немов би небо штурмом штурмовали,
Щоб вьлізти на Олимп до Зевса лжею,
Та й раювати з рідною семнею.

Родина их, мовляли, вся на небі...
Нема й догадки в головах письменних,
Що товпицьця вона в гидкім Эребі,
Як товпилась на бенкетах корчемних.
Там их Косінський, Наливай, Павлюга,
Острянин, утікач та волоцюга,
Хміль из Виговським, Мартинець, Мазепа,
Герої вірности, окраса неба.

Росердився ж Зевес на богохульних
Титанів божевільнёго письменства,
И громом возгрімів, у хмарах бурних,
Ш чертогів непохибного главенства.
И полились на сьвятощі природи
Чистительні та животворящі води,
И гори книг безрозумних підмили,
И в сонькій Леті дурощі втопили.

Очистилась природа, мов воскресла
Ув образі поэзии сьвятої.
По нивах крутять музи перевесла
Під жниво, що зросло на перегної.
Скирти—мов зорі золотом сияють;
Воли в возах роскішних ремигають;
Важке колосьсе об колеса бъецьця,
Мов яблуня під яблуками гнецьця.

О, благ Зевес! рекли тогді народи,
Побачивши новий народ в пустині:
Ис перегною щедрої природи
Він сотворив нам брата на Вкраїні,

Товариша у подвигах културп,
Робітника в садах літератури,
Ученика, дотепного в науках,
Борьця за правду в благородних муках.

Гомер и Шекспір.

Бувало так на сьвіті, що й Гомера
У нівець повертали и Шекспіра.
Ревла тогді гарматами Мегера,
Мовчала мовчки тихострунна ліра.
Хмелницький зьлюка, езуїт Тетера
Та Дорошенко, вихрювата гира,
Хотіли нас піт Турка підобгати,
Чи то Ляху в підданство знов оддати.

Тогді Кромвель між Англами зъявився,
В завзятьті рівня козакам сіпакам;
Ш Шекспіра глумом він вірким глумився,
А в нас Гомер з Бояном гайдамакам
В шинках на запалку люлёк згодився,
Або на де-що инше по „балакам".
Опрігсь Хміль зьлющий, вмер Кромвель побожний,
Підьняв знов голову народ вельможний.

Над ним бессудьня шабля не блискає;
Козак не пъе горілки разом с кровъю
И паненят Орьді не поставляє;
Про Греків ми говоримо з любовъю,
И кожен з нас Гомера в-вічі знає:
Бо надписьсю блищить він золотою
В роскішних дуків по библіотеках,
Недужнёго их розуму аптеках.

А щó, коли б живий Гомер придибав
До инщого високого порога,

[illegible]

Чи-то Шекспір, прокинувшись, нагибав
Небитий шлях до панського чертога?
О! лучче б сьніг на голову им випав
Посеред літа спекою палкого,
Аніж з гостьми такими розмовляти
И розум сьвій обом им показати!

Бувало справді се, що и Гомера
У нівець повертали и Шекспіра.
Як, с пекла вирвавшись, ревла Мегера,
Тогді мовчала тихострунна ліра.
Щó ж повертае в нівець их тепера?
Невже завихрена в Парижі гира
Та забавки поэзіи легкоі,
Як той пузир, и як пузир пустоі?

Зараза.

Судъ исторіи не извиняетъ и
самаго счастливаго злодѣйства.
Карамзинъ.

Серед Києва Старого
Щось чудне чорніе,—
Ні то будка вартового,
Ні то ятка мріе.

Між церков золотоверхих—
Мов гряві копиця,
Що шчишчають від халери
По царських столицях.

Там шчишчають грязь, а наші
Купу превелику
Нагорнули, мов зібравши
Гид з усього ринку.

Нездоровий смород Киів
Древній понимае,
И про щó таке шчинили,
Рідко хто й гадае.

Лікарі мовчять, ні слова
Вчені не говорять,
Проти чого люд здоровий
Бес халери морять.

Так смерьділо по Вкраіні
За новим великим
Лихолітьтем, що зробило
Край наш полем диким.

Так смерьділо, як ми разом
И царю й султану
Присягали й людьским тілом
Дань давали хану.

Дань давали, викликали
Чамбули гординські,
И робили селищами
Села украінські.

Так смерьділо, як по Хмелю
Тризну ми справляли:
Під Виговську різноцію
В пень Москву рубали.

Так смерьділо, як Тетера,
Хмелів райця мудрий,
Езуітам край костела
Ставляв шкільні мури.

Бруховецький, Дорошенко
И Мазепа клятий

[illegible]

Смород сей по закапелках
Звикли роспускати.

Робом Хмеля присягали,
Присягу ламали,
Ницим словом улещчали,
В серьці зраду мали.

По-над прахом харцизяцьким
Вітер повівае:
Загнилось за Наливайка,
Та й за нас воняе.

Бо ми, зрадникам во славу,
С кожноі могили
Грязь заражену, кріваву
Вергаем що-сили,

И з грязі цю купу ліпим
На велику шану
Беззаконному тирану,
Харцизяк гетьману.

До Богдана.

Богдане, зраднику и патриярху зради!
Цураесься й на тім, як на сім, сьвіті правди.

На лоні в Сатани з Иудою ехидним
Седиш ти, псе, мов брат ехида з братом рідним.

Бо з-малку в Мокрського лукавити навчався,
И езуіцькоі правдивости набрався. [1])

Вподобали тебе писаки суеслові
И их читателі, буяки безголові.

Що Полщу догори ногами й Русь поставив,
По всіх шинках ножі та пожарі прославив.

Коли б еси до нас, пекелнику, вернувся,
Увесь би мотлох знов по Русі стрепенувся.

Гострили б скрізь ножі на громадян заможних,
И славословили б тебе в пісьняхъ безбожних.

А вчена Татарва, без домислу писаки,
В имъя народности, брехали б, як собаки...

Да вже не вернецьця до нас лиха година:
Устала с попелів руіна-Украіна.

Москва нас підьняла потужною рукою, —
Не зьнюхаюцьця вже паливоди з Ордою.

На брехні ж Татарви ученоі-сьліпоі
Озвалася струна поэзии сьвятоі.

Як гайдамак-писак почезне міркуваньне,
Постане у віках грядущих дивуваньне:

Що нат таким добром письмацтво працювало,
Правдивих земляків собаками цькувало!

Побратими *).

Був на сьвіті один запорожець,
Несказанно принадливий хлопець:
Надив він до себе всіх мещанок.
Як у кобзу бувало заграе,
Як про Січ та про Луг засьпівае,
Серце мре и в попадь и в панянок.

---

*) Газ. „Днѣпръ“, 1885, № 371, 13 февраля.

[illegible]

Був на сьвіті один козарьлюга,
Несказанно лихий волоцюга:
Волочився по всій Україні.
Драв панів и мешчан ж Жидовою,
Накладав из бідою-Ордою,
Відмикав бес ключа всякі скрині.

Як пристарівся ж той запорожець,
Несказанно принадливий хлопець,
Забажав свою душу спасати.
Тогді вчив молодих покаяньня,
А старих о гріхах воздиханьня,
Заходивсь ба й печеру копати.

Як пристарівся ж той козарьлюга,
Несказанно лихий волоцюга,
Став ще білш увесь мир обдирати,
Щоб свойму побратиму старому,
В прибежан-воздиханьців сьвятому,
Ту печеру сьріблом осияти.

Козацький Жаль.

Та все пани, та все дуки!
Позаідали наші поля, луги й луки.
Козацька пісьня.

Мої поля, мої луги ви й луки!
Моя ви батьківщино й материзно!
Позаідали вас лукаві дуки,
Пійшло мое сьвяте насьлідьде різно.

Від Німеня скрізь до самих Порогів
Голосить наша рідна пісьня, тужить:
Пани хорти заводять да рароги,
А козарьлюга им ледачим служить.

Заводимо хорти ми та рароги:
Се правда, необачний козарьлюго;
А ти втекав од пана за Пороги,
Кривоприсяжний рукодайний слуго.

Де був еси, як трицьцять-трі побіди
Зробив гетьман из нами над хижацтвом?
Твої пъяні затязьці-дармоіди
Якшались-пановались ис поганством.

Де був еси, як шляхта с Конецьпольским
Німі степи народом осадила,
И рицарством хоробрим руськопольським
Все Дике Поле перегородила?

Ти до Татар прохався у підданство...
Не прийняли паливоду Татаре.
По селах скрізь пустошив господарство,
По городах підпалював пожари.

И допаливсь до того, вразький сину,
Що мусив душу чорту заложити:
Проводирем Орьді на Україну,
У „Землю Християнську", служити.

Купавсь в крові с Татарином по шию
Та гравсь кривоприсяжним договором:
Обманював то Полщу, то Россію [1])
То сонне потурнацтво над Босфором.

Тепер квили, як пугач на могилі,
Ойойкай, мов той Жид у синагові:
Нема Татар, що славою окрили
Твое имъя в розбійницькім обозі!

Яка Пані, такі й Сані.

Ой колись ми воювали,
Та більше не будем,
Того щасьтя й тиі долі
По-вік не забудем.
Козацька пісьня.

Попобъю тебе по шапці,
Та й погладжу по головці:
Попоплачеш на грамацьці,
Звеселисься на часловці.

На псалтирі ж златоструньній
Будеш Господа хвалити,
Що поміг в науці трудьній
Мистецем тебе зробити.

И, як в церкві, серед миру,
Язиком затарабаниш,
До й тямущу макотиру
Туркотаньнем затуманиш.

И затуркаеш хрищених,
Мов той Турок на кгалері:
С піснословий бо сьвященних
Зробиш белбасьні химери.

Під зичне твое читаньне
Одоліе всіх дрімота,
И потомить мир куняньне,
Як на панщині робота.

Тільки піп розбудить сонних,
Мов дітвору батько в-раньці,
Як печерських преподобних
Спогадае на-останьці.

И, як ринуть люде с церкви
Та на дворі загукають,
Здасьця иншому, що мертьві
С кладовища утекають.

И, відбувши сьвій відбуток,
Християне православні,
Щоб не слаб з нудьги жолудок,
Спогадають звичай давній:

Зайдуть в шинк до Жида Юдки,
Що стоіть навпроти церкви,
Та й заходяцьця на сутки
Коло любоі всім жертви.

„О, та й дяк же в нас ротатий!
(Тут розумний заговорить):
Не давав мені й куняти:
Так-неначе в дзвона дзвонить.

„Колиб Січ не зруйновала
Сьвіт-великий-Катерина, [1])
Там голота б обібрала
На писарство с-курви-сина.

„А с писарства й на гетьманство
Виліз би, на боцьці ставши,
На Жидів, унитів, панство
Гольтяпак пъяних підьнявши.

„Мов колись у Жаботині,
Почалась би знов облава,
И по всій би Украіні
Розлилась козацька слава. [2])

„Знов би наші засьпівали;
Що за добре на Вкраіні! [3])

Іж и пий, щó инші дбали,
Спи у панській жупанині.

„Хоч сходи-зникай пів сьвіта,
Не було б ніде так жити:
Що душа бес праці сита,
Тількі й знай панів душити.

„То-то ми роскошували!
И до Суду вже не будем;
Та козацтва й ёго слави
По вік вічний не забудем.

„Гей, козацтво-гайдамацтво,
Славлені ножі сьвячені!
Колиб вирізати панство,
Рай настав би нашій черьні.

„Знов би ми були на волі,
Воювали-пліндрували,
И червону кров у полі
З золотим песком мешали, [4])

„Знов би плач був и в Люблині,
И в-ві Львові, и в Варшаві, [5])
И по всій би Україні
Дивувались нашій славі.

„И тремтів би від нас Німець,
И трусивсь би Москалюга, [6])
И готовий мав би хлібець
По всім сьвіті козарьлюга.

„Мов барвистими маками,
Нами б коршми процьвітали,
Не шклянками б, коряками
Мед пьяне-чоло кружляли...

„Та шкода староі воли
Визирати-сподіватись:
Тому щасьтю и тій долі
По вік вічний не вертатись“!

Земляцтво *).

Тогда какой-то злобный геній
Сталъ часто навѣщать меня.
Пушкинъ.

Мене сей злобний геній навіщае
Усякий раз, як я на Украіну,
Де дурень дурьня в Пекло поганяе, [1])
З Німещини, чи з Полщи оком кину.
Я проклинаю ту сумну, гірку годину.

О! скількі вас гние там миліонів
У багнищі беспуцтва та омани,
Перевертьнів, сіпак, хамелеонів,
Які були й прославлені гетьмани,
Жорстокоі орди пьяниць жорстокі хани!

Ехидну Німець видумав културу,
Паскудно Лях дружить из езуітом,
Жерцем релігиозного сумбуру,
Сатиром ласих баб и дуросьвітом,
Но проти вас их тьма здаецьця сьвітом.

Враги прогресу, зрадники свободи,
Насьлідники руінника Монгола,
Тупі скопці, казителі природи,
Серед скарбів землі голото гола!
Хиба ж не луччі 'д вас князь Висмарк и Лойола?

---

*) Газ „Днѣпръ“, 18‹5, № 372, 15 февраля.

Міра за Міру.

Минули усобиці й чварі,
Почезло козацтво й Орда:
Ляхи Жидову нам придбали—
Коли ж то мине *ся* біда?

Не оруть Жиди и не сіють,
Перекупом хліб достають:
Що-день проміж нас багатіють,
А нам за те злидьні дають.

И мусимо пельку сповняти
Неситим за наші гріхи,
В поту день и ніч працювати
Да вергати Жиду міхи,

И Німцю в вагони ссипати,
Щоб Німець на те не вважав,
Хто й як из голодноі хати
Останьній насушний забрав,—

Щоб ж Жидом ділився грошвою,
Не хлібом, як ми з ним, сьвятим,
А Жид узивав нас мужвою,
Запряженим бидлом своім.

За предківське пъянство да чванство,
За славу козацьку дурну.
За те, що призвали поганство,
Як с пекла на гріх Сатану.

Не маемо волі людзькоі
И долі ні в чім и ніде,
Потіемо-мліемо в полі,
А дома в нас пусто—гуде.

Ми бились, мовляв той, за віру
Од Висли до річки Москви,
На Жида й Ляха, на невіру,
Шукали снаги в Татарви.

Палили ми воду за віру,
За віру топили й пекли,
За віру ясир безувіру
Давали жінками й дітьми.

Оце ж за ту праведну віру
Тепер нас невіри гнетуть,
И повну, натоптану міру
За міру козачу дають.

Ми кровъю та сьлізми людзькими
Сповняли моря и річки:
Тепер покутуем гіркими
Турботами давні гріхи.

И поти нам серце пектимуть
Пекельні печалі сумне,
Покіль в нас письменьні вертимуть
Казки про козацтво пъяне.

Патриоцьці.

Аще вы пребудете во словеси моемъ, воистину ученицы мои будете, и уразумѣете истину, и истина свободитъ вы.
Іоанна гл. VIII, 31, 32.

В кому я не кохавсь, кому не покланявсь?
До кого як розумом, й серцем, не хилився?
Чи раз же то в гидку ступав небачно грязь?
Чи раз, мов голубок, у западеньці бився?

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Хто братьнім голосом, чи сестриним, озвавсь,
Щоб серцем я воскрес и духом звеселився?
Кому те дорогим було, що я вважав
За найдорожчий дар, який од Бога мав?

(Дар над усе сьвяте сьвятити щиру правду
И рідну сторону за чужину вважать,
Що так пишаецьця, вихвалюючи зраду...)
Кого ж родиною мені на сьвіті звать—
Серед людей чужих—на пільгу, на відраду?
И в кім житьтя мого найбільша благодать?
Чи не в тобі, нова патриотизму жрице,
Уроди, грації, принадности царице?

Ні! ще той вік старий лукавства не скінчивсь,
Що в нашім рідному народі проявився,
Як в школах правди він у езуіта вчивсь,
А вивчившись, ёго мечем духовним бився,
И з учня-бурсака смиренного зробивсь
Ехидним козаком під найдою с Полісься...
Косінський-еретик в нещасний оний час
Зробивсь причинком зла, та й досі томить нас.

Усе, щó Посевин да Скарга и Пизон,
С тим сонмом, що Христос назвав би легионом,
Преподали панам и шляхті, як закон,
Прославивши себе „Исусовим Законом“, [1])
Пани с підпанками вдихнули в миліон,—
И се, нові Жиди під новим Ерихоном,
У труби трублячи, дух руський підьняли,
В печі руками жар чужими загребли.

И збагатилась Русь добром панів да шляхти.
И пропила в шинках всю здобич військову,
Як нічим же було братів Татар наймати,
Втекала від Ляхів так званих під Москву.

И стала там себе героем виставляти,
Що за сьвяті церкви рубав у пень Ляхву... [2])
Так панству школене попівство відплатило,
Що езуіт нових а бурсацтва наробило.

Так, чашу випивши „гірку“, мовляв, до дна [3]),
Відьдячило панам бурсацтво за науку,— [4])
И звеселивсь отець всіх брехень, Сатана,
Що викинув таку панам-римлянам штуку...
Но почуваецьця и досі в нас вона,
И терпимó в душі давняшню шкільну муку
Від псованих ище за Скарги бурсаків,
Потомства ницаків, попів и козаків.

В зерно народности кукіль вони всівають,
Одбившись од князів, од старорушчини,
В козацтві над усе розбої вихваляють [5]),
А винуваті в них за все про все пани.
Куди ведуть сьліпих, сьліпі самі не знають,
Довідатись про те хиба-що в Сатани:
Бо в нёго предки их покуту відбувають,
Потомків день-у-день достойних визирають.

Так! почуваецьця и досі в нас вона,
Позичена в попів-латинників наука.
Юртуецьця в книжках молодіж нависна,
И справді нам воно—нудьга, духовна мука...
Як Посевинам тим да Скаргам Сатана
Удрав колись, така и нам від нёго мука.
Ми покутуемо за предківські гріхи,
Убравшись по вуші в письменські репъяхи.

О ти, моя нова патриотизму жрице!
Ти, що курзу-верзу хвалити підьнялась!

Уроди, грації, принадности царице!
Колиб еси нат тим перебрехом зьнялась,
Котрим письменство в нас що-року багатицьця,
И зневажати лжу козацьку завзялась,—
Подав би я тобі з дарів найкращчий дар,
Яким Господь мене вщасливив,—правди жар.

Молитва Боянові,

„Соловъеві Старого Времени".

Духъ, идѣже хощетъ, дышетъ.
Іоанна гл. III. 8.

Дивуемось, чого народьне наше слово
Не мае й досі в нас ні вжитку, ані слави,—
Чого брати на нас поглядують сурово,
Як зберемось від них окроме дьля забави!

Сумуемо, що нас за спомин та за сьпіви
Про нашу славлену Гетьманщину не люблять,—
Що й мужі у сусід и юноші и діви
Мечти не ті, що ми, в душі своій голублять.

Бо затруів ёго, ніжне й потужне слово,
Пъяний кобзарь Тарас хулою на ту славу,
Що силкувавсь іі схитнути суеслово,
Як Хміль колись пъяний схитнув пъяну Варшаву.

Бо затруів кобзарь Тарас и наши сьпіви,
Спасенний Божий дар угору підіймати
Серьця и розуми,—що б юноші и діви
Себе й сусід своіх уміли шанувати.

Вояне, духу наш бесмертний, хоч мовчущий!
Перебовком одним из рокотаньня струн
Ти нас причарував про всі віки грядущі
До предківських сьвятих, священно-древніх трун.

О! молимо, вселись у нового Гомера,
Щоб у твоі „живі" велично задзвонив,
Гомере „віщий" наш... Нехай страшна Мегера,
Ишчадьде духа тьми, знарядьде адських сил,

Од дзвону голосних на-віки скаменіе,
И помста без ума, насьлідьде од Варяг,
Усобиць міждо Русь едину білш не сіе,
И не сьміецьця з нас всёго Славянства враг!

Ти гарно вже озвавсь на Півночі предивний
Бесмертним дзвоном струн, и всім Клеветникам,
Новий Орфею, рик зачарував левиний...
Подай, Бояне, сю високу ноту й нам!

Нехай ні Торки вже, ні люті Береньдіі,
Ні их одрідьде зле й безбожне, козаки,
Не подають сьліпим політикам надіі,
Що вернуцьця до нас кріваві бунчуки!

Нехай старезна Русь, що в Киёві родила
Всі руські городи, шануе Русь нову,
Що крильми орьліми гніздо своє прикрила,
Жахаючи й Литву, и Татарву, й Ляхву!

Побоянщина.

Колись Боян, сьпівець потужний,
Дзвонив у струни золоті,
Мов соколів десяток дружний
Пускав с-під хмар на лебеді,

[illegible]

Не соколи, персти бистриі
Пускав на струни він живиі,
И рокотом про старину
Звав Русь хоробру на войну.

Бояне, невміруща тене!
Позич и нам твоіх живих,
Нехай почуе древне племъе
Знов поклик до боів нових,
Та не мечі вже харалужні,
Прославить сили духа дружні,
И занедбае давнину,
Сьліпий крівавий суд—войну.

Тепер, Бояне, вже не „в полі
Незнаемому“ летимо
Орлами хижими и долі
Собі від сьліз людських ждемо.
Тепер сьлёзу ми с серьця роним,
Як у натхнені струни дзвоним
Про Божу правду між людьми,
Про визьвіл просьвіти зі тьми.

Гомере наш! нам не судилось
Тебе почути кріз бої:
Німуе поле, що багрилось
Під славлені пісьні твої.
Но духа, тене невміруща,
Не згасить старина мовчуща,
Ні душогубница війна,
Ні воля деспота дурна.

Ти слово нам тисячолітьне
Через младеньці переслав,
И немовлят сьвяте насьлідьде
Проречистим завітував.

Ти справді з уст німих и ссущих
Втворив хвалу віків грядущих: [1])
Бо ще той Ирод не родивсь,
Щоб смерьтю розума хваливсь.

Палай же, невгасимий духу,
В живущім слові Боянів!
Як перебув еси потугу
Татар, Ляхів і козаків,
Переживеш і лихолітьте,
Се девятнацьцяте столітьте,
Що Русь тіснить сьвій рідний рід,—
Віду з усіх найгіршу бід!

Палай, наш староруський духу,
Окрасо древніх буйтурів,
И здобувай нам славу другу,
Що красить розуму царів.
Як на поган ми поборали
И християн обороняли,
Так побораймо й за уми,
Щоб не тонули в рабській тьмі.

До Тарасовців.

– Не вернуцьця сподівані.
Не вернецьця воля!
Шевченко.

Patroclus, Ajax, or Protesilaus,—
All heroes who, if living still, would slay us.
Byron.

Чого ви пиндитесь в темнôті,
Мов ті жабй в болоті,
Потієте в своім багні,
В Сизифовій работі?

Из вашоі літератури,
Сьліпучоі дури,
Як ми колись просьвітимо́сь,
Сьміятимуцьця кури.

Про що вона, ся гич, письменним?
Про що и людям темним?
Хиба запалювать люлькй
Балакунам корчемним?

Та вже нема таких „балаків“,
Які були за козаків,
Що плiндрували Жидову,
Не милували й письмаків.

Колиб на пъяний плач бандури
Воскресли гайдабурі,
Списали б вам вони хвалу
На вашій власьній шкурі.

Вельможній Покозащині.

Iсте́, пъете́, спите́ и—любите Вкраіну...
Як не любить ii, бессудницю, коли
За те, за те одно, що вміли гнути спину
Перед ледачими людьми, як и самі,
Діди, батьки, да й ви с синками та дочками,
Постали значними людьми, або й панками?

Клену той вік лихий, годину ту гидку
И всіх, хто потурав, почавши 'д Наливая,
Товаришу Татар, сіпаці козаку,
Загони роспускать од Волги до Дуная!
И друки й письмена повсюдно він палив,
Бояна, соловъя старовини, згубив.

Збентежив ба й имъя́ велике наше, славне;
Порозганяв од нас панів и тих князів,
Що кожен царство нам насьлідьне православне,
Не так як хижаки, вбеспечити б зъумів.
Козак зробив панів Литвою да Ляхами,
Козак их розлучив на-віки вічні з нами!

И дав нам гид за них, утікачів-злодюг,
Що здобич боёву не паювали, рвали,
Пускали не́тямкя великі добра з рук:
Во пустками вони, руйновищем стояли.
И потягло те все до Клязьми та Москви:
Во сам був bellua, був зьвір без голови [1])

Тепер Москаль ваш пан. Тепер ви, як воляки,
Гей-соб! цоб, цоб! цабе! у нёго під ярмом,
А ні, то, мов лихі на ланьцюзі собаки,
Заслужуете харч брехливим язиком.
Оттак судилося козацтву панувати:
Або в-день працювать, або в-ночі брехати.

Присьвят

усіх моіх творів землякам-козакоманам.

Пройдисьвіти-купці, сіцаки Англичане,
Загнали Байрона великого шукать
Гіркоі смерти там, де зьлющі мусульмане
И досі не дають з руіни Греку встать.
Аакувата Русь, французжені Зиряне,
Навчившись порохом, не з лука вже, стрелять
Загнали Пушкина під пистолетне дуло,—
И в Азію воно письменних відопхнуло.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Щó з ними сталося письля̂ ёго стиха,
Клейнота розуму, проводника свободи?
Цензура, мрець-вампір, несита відюха,
Стидовище и гвалт розумноі природи,
Недоумків тупих порадниця лиха,
Дала нам розуму и серця в воіводи
Одрідьде нависне Педрила боюна,— [1])
И руський сьвіт окрив туманом Сатана.

А ви щó коіте, ви, що свого Богдана
У мощі б возвели, колиб завзятий Лях
Од Висли до Сули не дав вам прочухана
И зьлюку не спалив на вітролетень-прах?
Щó коіте *ви*, грязь и сьмітьте посьлі хана,
Що вас героями прославив по сьвітах?
Ви ледьві на 'дного небреху спромоглися,
Да гнати и того кагалом завзялися.

Загнали ви ёго між дикі бугаі
Та між лихих людей, ще й над буйтура дикших.
Мов чужоядників-шершнів густі рої,
Вони кругом гудуть, културу погубивши,
И по чужих полях кругом бъють баглаі,
Над кримські чамбули й над гайдамацтво гірші.
Но сей недóбиток безумних бугаів
Вас кормить словом так, як хлібом *их* кормив.

Прийдіте, ось вам дар благий про нужду вашу.
Не серджусь я на вас, як на дикий скот.
Прийдіте, дайте й вас, як бугаів, погладжу:
Бо их дрочив дурний, як и вони, народ,
А ви березову ідали певно кашу,
Як ще вам пять було, або й пятнацьцять год,
И за батьків дурних та за дяків безумних
Бичачі ставите лоби проти розумних.

Стою один.

Стою один серед німих волів-биків
На давнім ревищі великоі пустини,
Серед яловику, корів и бугаів
Да их різвúх телят, надіі Украіни.

Стою и думаю: Про щó Господь мені
Тут жити повелів між стадом безъязиким,
Між тварями, що вік вікують сьвій у тьмі,
И памятні вікам одним завзятьтем диким?

Скажи мені хоч ти, о Музонько моя,
Моя едина, що до мене прихилилась:
Чого ся Игорів прославлених сімъя
Понурим вахлаем, недолюдком зробилась?

Щó царь-сьпівець, Давид, вселенною прозвав,
Того ми зайняли під займищá шестину:
Невже ж строітельский наш дух якось пропав,
Той дух, що так боровсь за древню Русь едину?

Ні! вічне твориво великих сил ёго,
Завітне твориво слуг щирих, вірних тропу,
Бессмертьні в дусі в нас усі до одного,
Хто Мономахову переховав корону.

Всі—й дяк, и писарець, и дука й рядовик—
У вічних насьлідках перед престолом правди:
Бо, скількі переніс турботи кожен вік,
На стількі нам с того прибавилось одради.

Хвалімо ж Господа за всі ёго дари,
И за потужний міч, и за сьвяте терпіньне:
Однаково пійшли всі доблесьті земли
На возвеличеньне народу й искупленьне.

[illegible]

Оце ж блажен еси, коли за тьвій глагол,
За истену тебе лихі возненавидять,—
Коли й тума-Москва рече, що ти Хахол,
Коли за подвигй твоі тебе зъобидять.

Блажен еси, коли, тобі на ганьбу й жаль,
Своі в тобі свого лукаво не признали,
И плещуть, бупім ти перевертень-Москаль,
И помисли твоі спасеньні повмірали.

Благословляй-хвали Всевишнёго й за те,
Що не мовчиш один між стадом безъязиким.
Да не смущаецьця тьвій дух и знай росте
Нат темними людьми и над письмацтвом диким.

Пионер.

Я не поэт и не историк, ні!
Я—пионер с сокирою важкою:
Терéн колючий в рідьній стороні
Вирубую трудящою рукою.
Не раз кроплю свою роботу й кровъю,
Да весело так поратись мені.

З великого насьлідьдя по князях
Зробили козаки нам дике поле,
Все в бодяках, тернах да в чагарах.
Кому на радощі, кому на горе.
Насьлідьне поле без устанку коле
Правицю у тяжких іі трудах.

Нехай сумують инші, не сумуй,
Робітнику бесплатний, пионере,
И кожного на подвиг сьвій готуй,
Кому твою дорогу Праця стеле.
Коли ж орда про тебе брéхні меле,
Ти на дурну дурноту мовчки плюй.

С Підгірьря. *)

На Підгірьрі криниця—
Сьвіжа, люба водиця.

Вез устанку по песку
Дзюркотить у холодку.

Животворьній струмочку,
Втіхо мого домочку!

Біжи-лийся с Підгірьря
На ті любі подільля,

Що степами розьляглись,
По-над морем просьтяглись,

До потомків витязьких,
Одномовців Боянських,

Під их села підмийся,
Круг садочків обвийся:

Що се, братьте, ви спите,
Мовчки сумно мовчите?

Гей прокиньтесь-вставайте,
Про Підгірьре згадайте!

Мертве з мертвих ожило,
Прапір слова підьняло.

Гей, хто чуе, озвися,
Серцем кг серьцю горнися!

---

*) Газ. „Днѣпръ“ 1885 г, № 371. 18 февраля.

[illegible]

Нумо слово рятувать,
Славу предків поновлять!

Задзвонімо у струни,
На лжу й кривду перуни!

Затрубімо й у роги,—
Никніть, вьлюки вороги!

Покидайте, Дракони,
Беззаконьні закони!

Дика сило, не буяй,
Наше людське право знай!

„Народный Домъ".

На майдані уві Львові
Бачу—камяниця
Проти соньця золотою
Надписьсю блищицьця.

„Народный Домъ", надписано...
Якого народу?
Чи того, що по всіх селах
Носить Жиду воду?

Чи того, що в бідьнім краі
С панством роскошуе,
Ляцьким оком позирае,
Ляцьким серцем чуе?

Чи того, що в Сьвятоюрі
Ні про що не дбае,
На „хлібах духовних" салом
Товство обростае?

Може, се того народу,
Що в газетах пише,
На вельможних и заможних
Важко духом дише?

Ні! не бачу й тут народу:
Брехуньці нікчемні...
Так брехали в давні давна
Кобзарі корчемні.

И до того добрехались,
Що в старьці пошились,
Коло церкви замерзали,
Коло пекла грілись.

И впросились до лукавих
У сусіде жити,
Під панами й козаками
Сковороди гріти.

Де ж той нарід заховався,
Що тут Русьсю звецьця?
О! колиб-то він озвався!
До живого серьця!

Справді б „Домъ" тогді „Народный"
Руським був притулком,
А не сонного попівства
Темним заковулком.

Любо б назва ся блищала
В-день и серед-ночі,
Людям серце звеселяла,
Просьвіщала б очі.

Не мовчав би сей будинок,
Мов німа могила:

Ожила б душа народьня
И заговорила.

Врозумила б водоносів
Жидови юркоі:
Знали б, як ослобонитись
Відъ нахаби злоі.

Перестали б Недоляшки
„Ляхом вирубати“,
Земляків своіх мизерних
В „бидло“ повертати.

И годовані „духовним
Хлібом“ без заслуги,
Може б, трохи с туши спали,
Як воли від пуги.

А газетники б с калюжи
Брехень изорнули,
И на сьвіт их мертьві души
Чесно позирнули.

Зрозуміли б, щó е чорне.
А щó біле в людіх,
И як серце благородне
Бъецьця в чистих грудіх.

Прокид від Сну.

Мені чудний, химерний сон приснився;
Що ніби десь на пустоші німецькій,
На тім руйновищі, де хміль повився
По займані-плiндровині шляхецькій,
Живе народ убогий, та розумний,
Мов дяк царський, простак широкодумний;

Що ніби він свое народьне слово
С-під польскоі руіни вигортае,
И хоч на сьвіт из буръяну сурово,
Мов гайдамака с пущи, визирае,
Та в серьці дикому ховае правду,
Останьню голих бідолах одраду.

В-ві-сьні слонявсь я проміж злидарями,
Их темряві письменській дивувався...
Мені сдавалось, ніби с кобзарями
В шинку жидівському я зустьрічався,
Що голову их тількі хміль ворушить,
А в сьпівах правду темний розум душить.

Аж ось прокинувсь, и прославив Бога,
Що стуманілих письмаків не бачу,
Що пустошшу не йде моя дорога,
Що обминув хмеловину козачу,
Що робленим шляхом собі простую,
Тверезу правду віщим серцем чую.

С Хутора.

Не бачивши добра
В мовчаньці на Вкраіні,
Побрів я до Дьністра
По мовчязьній пустині.

Набрів на ваш кагал
Козако-сьвятоюрський,
Неволницький базар
Поляко-жидо-руський.

Торгуе вами Лях
З задрипами Жидами,

Як в наших сторонах
Баштанник огірками.

По злотому копа
Притоптаної Руси:
Дорожчі в кацапа́
На масьляниці гуси.

Не Жид я й не козак,
Щоб тут не зупинитись:
Хотів чи сяк, чи так
За мотлох заступитись.

Да ви на те й єсте,
Щоб вами торгували:
Мов цуценя пусте,
На мене забрехали.

Не стояло ціпком
Од вас оборонятись:
Не здужаєте й злом
С собакою рівнятись.

Лишив я ваш кагал
Казако-сьвятоюрський,
Неволницький базар
Поляко-жидо-руський.

Осьлята ви дурьні
З довженними вушима,
Телята висьні
Під новими дверима [1]).

Покіль, ще Поляки
Вас на базар ганяють,

А потім під вьюки
Та в плуг позапрягають,

И будете Жидам
Поденщину робити,
А шляхті-Полякам,
Як Татарьві, служити.

До Підкарпатьніх Земляків

на Поклик Римського Папи до Целібату и Грегориянського Каліндаря.

Безгрішний ваш грімить з Олимпа, з Ватикана.
Останьній се вже грім, останьня вже й омана
Про мляві розумй, про боязькі серьця,
Роботу польських шкіл, науку лжи оцьця....
Хилітесь під свого тиароносьця-пана,
Що вбогу й темну Русь наважився до коньця
В Ляхву перевернуть,—первоцьвіт християнства
В пусто́цьвіт обернуть, на втіху тунеядства.

Хилітесь під єго: бо вас од козаків,
Що ви так славите, Ян з Дукли слобонив:
У хмарах бернардин навколішках молився,
И—чудо! вами Хміль римлянам поступився...
Живих вас и мерьців, як липину, лупив,
И лупом за поход з Ордою росплатився,
И не пійшли в ясир ви хижій Татарьві,
А підклонилися латиненій Ляхві.

Хилітеся ж: бо вже давненько базиляне
Римлянам оддали насьлідьде православне.
А ви чого ждете́? Не встане вже козак
До шарпаньня Ляхви, не скличе гайдамак
На подвиги сьвяті,—ті, що кобзарство пьяне,

Підходючи під ваш до ворохібень смак,
Вас вивчило хвалить, як хвалить шляхта польска
Все, щó в Москві орда чинила Запорозька.

Погибла й путь того, кого наш люд прокляв,
Як до своих братів, московців, утекав.
Міз ними в гоголя раріг переродився,
В поваві й красоті невиданій зъявився [1]),
А вас из вашими пісьнями занедбав,
Що в темного сьліпий, сьліпуючи, навчився,
И ми з ним славимо потужну й чесну Русь,—
Хто предків під Ляхом и старини не збувсь [2]).

Ви ж, бідолахи, вже давно позабували,
Що віри пращурі „від папи не приймали“ [3]).
Тепер вам совісти мутноі господар
Дарує целібат и римський каліндар,
Щоб на чуже гніздо зозулями чигали...
Подякуйте ѐму за сей спасенний дар:
Бо певно будете на небі раювати,
А на землі „Ляхóм з Ляхáми вирубати“.

Лядуйте: бо давно впевнила вас Ляхва,
Що нашим злигодьням вина—одна Москва,—
Що та Москва—не Русь, не руським дише духом,
И ви хитаетесь, затуркані сим слухом.
Наука й правда в вас—слова, слова, слова!
Хто ж робить Русина мизерним легкодухом?
Не хто, як мороком окритий той вампир,
Що засисае й вас и ввесь латинський мир.

Оце ж грімить глагол з Олимпа, з Ватикана:
„Ділися, туманій в останьне, Русь преславна!
Овечим робом нам, обманщикам, піддайсь,
Спасеньня душ від нас и щасьтя сподівайсь!
Нехай водворицьця між братьтею омана
И торжествуе знов пекельніх брехень князь,

И рідну Русь на Русь олжею підіймае,
Нову козащину крІваву засівае!“

Нехай!... Вайдужні ми про ницаків Хмелів,
Про зрадників Мазеп, письменних паліів
И всяких инших зьлюк, що проміж нас гнізьдяцьця
И з ворохібництвомъ лихим своім таяцьця...
Все Русь перебула, ніхто нас не зломив,
И всуе вороги на наше царство зьляцьця.
Обійме руський дух и землю й океан,
Як з нього прожене Наука лжи туман.

Ви ж древніх киѐвських цурайтесь наших уз,
Що єдинили Русь у княжеський союз,
Имъя Владимера велике занедбайте,
И віру предківську під римську нагинайте,
Скликайте на царя восточного Медуз
И Фурий огняних, да *от-що* певно знайте:
Ми Владимерию свою воскресимó
И панувати вам з Ляхами не дамó.

Гайдамакам-Академикам.

> А вы, друзья, какъ ни садитесь,
> Всё въ музыканты не годитесь
> *Крыловъ.*

Засіли письмаки собóром у сто душ,
Високі розумом, в газетників преславні:
В кого ні кинь ціпком, до все великий муж,
Ш Шекспіром, Байроном и Гѐтем рівноправні.
Задумали тягти в один, мовляли, гуж
И воскресити дьні велично-стародавні,
Як соловей сьпівав тих славних дьнів, Боян,
И нас не окривав полщизни ще туман.

Да ні! Бояна зась унитам воскресити,
Що вже полщизна их розъїла до кістόк...
Нехай би хоч Тарас устав горілки пити
Да затягнув и тих на куций бенкеток,
Що вміли шкурі з их прапращурів лупити:
Дак руським гомоном сповнив би их куток
И оживив нудну сяк-так літературу,
Що шпетить и пъяну, як темна ніч, бандуру.

Дак страшно ж бо Ляха, щоб герштів не впізнав,
Тих, що колись ёго ойчизну зруйновали,
Да их в потилицю на той сьвіт не прогнав,
Де казани вони чорьтякам шарували.
Тим, яко „патриярх", я вам би раду дав [1]):
Щоб госьті серед вас у ріт води набрали,
Да щоб и сам Тарас не бачив оковити
И не почав, пъяний, культуру коренити.

Шкода ж вам и ёго до гурту закликать,
Щоб серед вас, малих, седів хоч мрець великий.
Не вдоволнить вода, хто звик людей ковтать,
Крівавих розбишак, Тарасів почет дикий.
И, так як в тих зьвірят не склалося музи́ки,
Що вмів их, мов живих, Крилов нам змалювать,
Так в струни вам живі Боянські не дзвонити,
Хиба, на глум Ляхам, гуртом вовками вити.

Панам Добродіям.

У бочку меду доброго-старого
Влили ви дігтю ложку,
Та й наділили Русина дурного:
Вживай що-дьня потрошку.

А він собі не дурень: добре знае,
Що спакощено трунок,

И вам, не коштувавши, відсилае
Ликавий подарунок.

У руську школу правди и свободи
Ви вперли езуїта,
И хочете, щоб він, против природи,
Робив ячмінь иж жита.

А Русин не дурний: він добре знае,
Щό Лях на думці мае:
Перéвертнем зробитись не бажае,
Школярство покидае.

Компромис Ляхам *).

Твердий Русин из мякеньким
Ляхом побратався,
Делікатного звичáю
В шляхтича набрався.

Переймав у побратима
Побут инший, панський,
Занедбав свої давняшні
Норови́ простацькі.

„Добре нам у купі жити,
Пане брате Ляше,
Що міз нами не ділити
Спільне майно наше.

„Тільки, де ні обернуся,
Де ні кину оком,
Розъляглись пасьтівні руські
И поля широко.

---

*) Напечатано поправніщ нє „Хуторної Поезіи".

[illegible]

„Навіть Чорне Море, Ляше,
Всюди Руським звецьця...
Чи й воно ж обом нам *наше?*
Як тобі здаецьця?

„Ти над Вислою вузеньку
Здибав займанщину,—
Як же мислиш широченну
Осягти Вкраіну?

„Чи снаги ж у тебе стане
По-за Крим сягнути
И все древне Русовище,
Мов сувій, згорнути"?

—„Тількі б *ти* мене держався,
Русине, мій брате,
Буде наше пануваньне
На ввесь сьвіт богате.

„В блаватасах да саетах
Будемо ходити,
Істи сласно и венгерське
Пугарами пити.

„Роспросторимося, брате,
Від моря до моря...
Не завдасьть нам ні Татарин,
Ані Турчин горя.

„У Москві ж раз-по́-раз будем
Здобиччу ділитись
И по всіх німецьких землях
Мужностью хвалитись.

„Niech że знають передмурьре
Древне християнства,

Що стоіть з мечем на чаті
Супроти поганства!

„Niech нам слава в труби трубить,
В золотиі труби.
Wiwat Polska! kochajmy się,
Побратиме любий"!

—„Не горни бо, Ляше, жару
Руськими руками;
Не мани Русь, мов отару,
У свою кошару.

„Спогадай, ким воював ти,
Як Оттон Великий
Повелів тобі лобзати
В папи черевики.

„Відкіля взялись у тебе
Гетьмани потужні?
Хто круг тебе насторожив
Зброі харалужні?

„Русьсю взяв ти, Ляше, гору
Над Крижацтвом лютим,
И Москву від себе в-пору
Нею віджахнув ти.

„Як застукав же Грізного
Москалюгу дома,
Дак за Русьсю й се зробилось:
Річ усім сьвідома.

„Русь дала тобі Замойських,
Струсів и Жовковських,
Нею тільки й брала Полща
В боротьбах московських.

„А як гинуть від Османа
Мусив, пане Ляше,
Рятувало тебе славне
Запорожьже наше.

„Чи мені ж да поступатись
Тобі рідним полем,
Щоб у купі панувати
Пополам из горем?

„Ні! пануй собі, сподарю,
Я ж мужикувати
Буду з рідними братами
У низенькій хаті.

„И нікому не вклонюся
За сьвій хліб у ноги;
А коли біда притисне,
Гайда за Пороги"!

—„За Пороги? Wara, хлопе!
Вара, хаме клятий!
Не дозволю на шляхецтво
Турка підіймати!

„За твою козачу вдачу,
За твое завзятьте,
Погибало на Цоцорі
Наше миле братьте.

„И Хотинське черес тебе
Склалось Польщі лихо...
Колиб ти не гайдабурив,
Всяк сидів би тихо.

„Ось який еси падьлюка!
Ось що в тебе правда!

На дьні кубка, мов гадюка,
Въецьця руська зрада.

„Хто прихилицьця до мене
Думкою сьвятою,
Тих попи твої вэивають
Клятою Ляхвою.

„Віцуравсь ти від Острозьких,
Від Сопіг, Потоцьких...
Напущу ж тепер на тебе
Наших Конецьпольських.

„Перепинять их рейтаре
Степови дороги,
Що верстаеш, як сам знаеш,
Нишком за Пороги.

„Будеш, зраднику, під нами
В полі хліб робити,
А ми з руськими тузами
Вкупі вина пити.

„И розділимо на-віки
Мужика с панами,
Niech поборецьця psia jucha
И з ними, и з нами"!

—„Знай же, Ляше, щиру правду:
Поки сьвіту соньця,
Не пригорнуцьця братами
Люде до погоньця.

Будеш нами, як волами,
Цілину орати,
А ми будем ремикгати,
Иншу думку мати.

„Постеріг ти на дьні кубка
В Русина гадюку,—
Weż że z tego, пане Ляше,
Добрую науку.

„Упливали и минали
Роки за роками,—
Проливав еси кров хлопську,
Ми—панську річками.

„Та ж то кров животочива
Наробила дива:
Що не стане Русь Ляхвою,
Поки буде жива.

„Коли справді хочеш, Ляше,
З Русином брататись,
Мусиш за мужицтво наше
Не по-панській братись.

„Мусиш правду сю признати,
Що Русь Русьсю буде,
Докіль будуть промовляти
Руське слово люде.

„Обернися ж, Ляше, серцем
Смирним до природи,
Що чергуе и паюе
Всі царства́ й народи.

„Помагай цьвісти живому,
Кидай мертве з нами—
И сини твоі жживуцьця
З нашими синами.

„Рід приходить и проходить,
Сонце сьвітить вічне.

И з землі по-вік не сходить
Тільки чоловічне,—

„Чоловічне-християнське:
Се ж бо сила й воля,
И беспечне щасьте панське,
И простацька доля“.

Козацька Хата.

Хто сьвяті церкви мурує,
Пнецьця з них до раю,—
Я гуляю по Дунаю,
Стиха в кобзу граю.

Хто людські хати руйнує,
Не боіцьця пекла,—
На Дунаі, мов у раі,
Хата в мене тепла.

На Дунаі сонце гріе,
Вітер подихае,—
До струни струна на кобзі
Дзвонить-промовляе.

На Дунаі сонце гріе,
Гріе-припекае,—
В мене хата, мов палата,
Сяевом сияе.

Тепло, пишно и велишно
У козацькій хаті,
А простором не зрівнятись
И царській палаті.

Вквіччано іі гаями,
Вислано лугами,

[illegible]

И зукрашено Дунаем,
Його берегами.

Серед хати соловейко
Тёхкае раненько,
Розважае душу вбогу,
Нуждене серденько.

Як затёхкае ж сумненький
Тёхом-тёророхом,
Пошибають сьлёзи сьлёзи,
Котяцьця горохом.

Ой не тёхкай, соловейку,
Про ту ніч темненьку,
Як на-віки я покинув
Матінку рідненьку!

Ой не тёхкай, соловейку,
Рано-пораненьку,
Як будив еси плачущу
Сиротину неньку.

Ой не тёхкай, соловейку!
Нехай ворон кряче,
Нехай пугач квилить-плаче
Про житьте козаче.

Чарований Ключ.

Як я на сьвіт родивсь, дак баба-сповитуха
Десь узялась між нас химерна та чудна.
Одьні вбачали в ній дари Сьвятого Духа,
А другі пошептом казали: „Сатана"!

Сповивачі вона за двері викидала,
Дитину кутала просторо в пелюшки,

И немовля-мене в колиськці не гойдала,
Що по всёму селу жахались кумоньки.

Я ж ріс, малий, та ріс на волі й на просторі,
Мов явір-одинець у Лузі над Дніпром,
Або гіллястий дуб на предківському полі,
Що дише на женьця у спеку холодком.

И виріс-викохавсь, як бачите, великий,
Що на землі стою, а неба досягаю,
И, позираючи з висот на всі язики,
Чарованим ключем их тайни відмикаю.

Чарований той ключ коханьцю завіщала
Химерна та чудна бабуся-сповитуха,
Вона мені його в колисьці приховала,
Щоб мав я забавку, достойну зросту духа.

Оце ж, як відомкну перед людьми чужими
Широкославноі империі секрети,
Дак вороги іі словами голосними
Про мене сповнюють усі свої газети.

Як же мого ключа вложу в их люте серце
И там затаене гніздо гадюче зрушу,
То покидати в них свое тісне кубелце
И мандрувати знов ув иншу землю мушу.

Вітають знов мене премудьрі похвалами,
Що правдою живу, що нею тількі дишу,
Аж покіль ворогів их тайними ділами
Через мій ключ, страшний ехидам, не потішу.

Тогді впаковую свої книжки й папері,
И вже заздалегідь біжу від правдолюбців,
И стукаю в нові, чужі, непевні двері,
Не знавши, може там живуть и душегубці.

Бабусю! озовись ис-під поли у Бога,
Возьми від мене тьвій химерний подарунок:
Не хочуть люде знать коньця свого страшного,
Не треба правди им, байдужен им рятунок.

Сестри Немезиди.

помин про наданьне езуітам руських маєтностей 1882 року.

Дивлюсь на тебе, Відьню, из Дорнбаха
И думаю: „Як гарно ти послався!
Як твердо спиш! мов пъяний горопаха,
Що до-схочу горілки нализався“.

Тебе впоіла римська оковита,—
Не aqua vitæ, aqua mortis, брате!
Рука крівава, золотом несита,
Тьвій розум сторожкий уклала спати.

Шахрайствуе вона, кешені трусить
У націи, що зброею пишалась,
И папі вбога Русь коритись мусить:
Бо тількі назва в неі ще зісталась.

Так, назва тількі: Русь та Украіна:
Сю назву носять сестри Немезиди.
В имъя тих сéстер, від оцьця до сина
Живе в нас память про гіркі обиди.

Прийняв еси до себе тих злодіів,
Що и в-ночі и в-день мир обкрадають:
Готуйся ж з ними до страшенних діів.
Такоі помсти люде не зазнають.

Як зарикають навкругй гармати
И заблищять по-нат тобою бомби,

Не знатимеш, куди тобі втекати,
В які тобі ховатись катакомби.

И визиратимеш тогді даремно
Того козацтва, „люду грошового“,
Що с крулем Яном боронили ревно
Тебе віт Турчина, сіпаки злого.

Не приймуть козаки віт тебе плати,
Шоб знов тебе з напасти слобонити
И забеспечити твоі палати,
Де, мов гадюки, въюцьця езуіти.

Ні! вдарять на твоі давнезьні мури,
На кублище сьліпого католицтва,
И зроблять з них кріваві кучугури,
Заслужену могилу езуіцтва.

Дума про Курку с Курчатами.

На Спомин про Дорнбах під Віднем та про Генерала Дубельта й Графа Орлова.

ЗАСЬПІВ ДО ДУМИ.

Відрадощі жизни, кому ви судились?
Чи тим, що в високих палатах родились?
Чи тим, що их доля в жінках та в дітках?
Чи тим, що від роду людського відбились
И по-над землею парять в небесах?
Чи, може, тим зьлюкам, що з родом людським
Держяцьця жаданьнем неситим своім?

Жаданьнем достатків, з достатками власти,
Або задоволу неситоі страсти.
Пануе в их серьці себéлюбу гріх:
Бо гублять байдужно людей ради втіх,—

Байдужно жартують с своеі напасти: [1])
Бідасі турбота—напаснику сьміх.
Він *губить,* и любить ремéство свое,
Людей—то купуе, то сам продае.

Озьвітеся ж, струни, в серьцях тих високих,
Що в мир уселили поэти й пророки,—
В серьцях, що й багацтва и гордую власть,
Потугу тиранства (недолюдків часьть) [2])
И всі титулáми закриті пороки,
Драконські закони, безумну напасьть
Зневажять, и пусьтять, мов сьмітьте земне,
За вітром,—як царство насилства мине! [3])

А ви, що судилось вам жити-тужити,
Ви, що не вдалось вам семнею зажити,—
Кого присудили бесславно конать,
Славутицю рідну сьлізми доповнять,
И в страньній, незнаній могилі зотьліти.
Нехай вас окрие тихá благодать:
Що в серьці живому живі живетé
И в сьпіві тихому відраду пъетé!

ДУМА САМА.

> Горе мені в сьвіті жити...
> Що маю робити?
> Посаджу я курі́почку,
> Щоб вивела діти.
>
> *Пісенька.*

I.

На землю зьлізла ніч, мовляв той пан Гулак...
Ні, саме злазила по золотій драбині,
По хмарах осяйних, и кожен сьвійський птах
Зусідивсь до людей в соломяній хатині.

Драбина ж золота горіла, мов той жар,
Що в полі жевріе під попелом сіреньким,
Або—як мовчязний далеко десь пожар,
Що мае по небу серпанком червоненьким.

Озвались по низах болотяні ставки,
И вуші залюбки до сьпіву прислухались,
Що в мочарах жаби, мов у селі дівки,
Одьні заводили, а другі відкликались:

„Ой був у нас кум, кум, ой був, да потонув!
Був гарний чоловік, горілки не цурався.
Ой нумо плакати по кумові, нум, нум!“ [4])
И по ставках той плач луною розлягався.

Зузьрівши в небесах драбину золоту,
И пісьню жабъячу почувши сумовиту,
Куріпочка ряба на купу хворосту
Кудахкае-летить, и семъю домовиту

Скликае: „Годі вже гребтись вам по гноях
Та черьвячків шукать и казявок блискучих:
Ось вечір настае, все небо ув огнях:
Проміньнем сонце бъе у сизокрилі тучі.

„Ми—кури, знайте се, не люде нависьні,
Що саме в-вечорі гуляти починають,
Справляють бенкети да зборищá дурьні,
Пива та горілки до півночи кружають.

„А в-раньці, як у нас усі вже на ногах,
И кожна пташечка носочок набивае,
Отара ся лежить, хропе в пуховиках,
Про любе сонечко не думае, не дбае.

„Ми—кури, в нас не та дурна, мерзена путь.
Нехай не пиньдяцьця, що и вони двоногі:

Попившись у-ночі, незнать про що верзуть;
Одно приправлюе, а друге носить рогі".

И курчина сімъя, почувши мудру річ,
На купу хворосту сокочучи стрибае,
И с кудкудахканьнем, на всю темненьку ніч,
За матірью гуртом на сідало зьлітае.

На сідалі ж давно грамади вже нема,
Що гомінкий базар на горищі справляла:
Спусьтів сей закуток, як варварська тюрьма
На задьнёму дворі страшного трибунала.

Огледівши кругом спустошені жертки,
Куріпочка моя голівкою хитае:
„Ой слухайте, мої дрібненькі діточки!
(Вона курчат своіх на розум наставляе).

„Як стане кликати у сіни вас коли
Тоненький голосок товстоі куховарки,
Давайте драла, мов од оводьні воли,
Або від кішки миш, або пес од ломаки.

„Хоч сипле хитра вам товпигася й крупи,
А в неі по всяк час лихе в умі таіцьця:
С курчатами борьщі да с потрохом супи...
Таке паскудзтво ій и серед-ночи снищьця.

„Казала я півням и курам-кумонькам,
Щоб закликалниці, мов кобця, стереглися;
Ні, всі стерялися, зрадівши тим крупам!
Я бачила в вікно, як на жару пряглися.

„Оце б тепер півні на сідалі рядком
С курми й курчатками любенько ночували
И, кукуріканьне почавши ще смерком,
Ув-обляги в-ночи и в-досьвіта сьпівали.

„А кури прабабські казали б казочки,
И ви б сюсюкали про всячину на сьвіті:
Де золотенькі, де червоні казявки,
Де мухи й червячки у кого на приміті;

„Як грушку хто знайшов мнякісіньку в саду,
И хто в кого відьняв, и хто іі доздёбав,
И хто проміж собак попавсь був у біду,
И хто в песку лежать на сонечку вподобав.

„Сюсюкаючи так, поснули б залюбки,
И им, немов котка, сьпівали б соловейки,
А на-зорі б усіх збудили голубки,
Озвавшись до самиць, буркітники раненькі.

„И знов би день настав, день курячих утіх,
Найкращчих, які дав Господь нам на подьвірьрі:
Кудахкать, сокорить, здиймати дикий сьміх,
Гребтись у кизяках, куёвдитись у пірьрі.

„Тепер лежи, мовчи и думай: „Хто мене
Изьзісьть: чи ситий піп, чи ліберал голодний,
Чи вчений прихвостень, чи паненя дурне,
Чи в ризьзі бакаляр, чи жевжик новомодний"?

„В Дорнбасі на горі на всіх про всіх трахтир.
Хто мае в капшуці, приходь, жери хоч трісни.
Не дурно той мовляв: „Кому веселий пир,
А бідьній курьці смерть"... Ох Царю мій небесний"!

Зітхнула куронька, и під крило носок
Ховае: бо давно поснули вже курчата,—
И скрекотять жаби, мов тисяча дівок
Регоче на селі під великодьні сьвята.

II.

На небі зоряво, и золотим серпом
Підбився молодик угору по-над хмарки.
Зьбіраюцьця в Дорнбах, хто пішки, хто возком,
Продихатись в гаях: бо день був дуже шпаркий.

Приходять у трахтир, між иншими людьми,
Два студіозуси, не вельми грошовиті,
И радяцьця йдучи: „Колиб-то знали ми,
Чого недорого тут можна попоісти„?

Один був астроном, и небо добре знав,
И зорі так лічив, мов той вівчар отару,
А другий був поэт великий, и літав
Аж натто високо по-над людьми за хмару.

Тим ув обох бідах в кешені аж гуло.
Не так-то густо дощ из рога золотого
Их покропляв, и в них часами не було
Чим живота напхать голодного-пустого.

Оце ж прийшли, и вже их пишний, дивний вид
Очарував, мов той гусарин уродливий
Дівчат-моргух, або пъяницю хитрий Жид,
Або на сповіді панянку ксёндз лестивий.

„Як любо миготить полярниця зьвізда!
(Промовив астроном, стискаючи за руку
Поэта). Ох, коли б!... та що? про се шкода
Химерити. Не йде воно в мою науку.

„Завидую тобі: ти властен, як поэт,
Плести курзу-верзу, чи гоже, чи й негоже;
А ми таньцюемо по небу менует,
Та й падаемо сторч у нетям... Боже, Боже"!

Зареготавсь поэт: „Не знаю, хто з нас двох
Дурьніщий, брате мій и друже мій единий:
Чи той, хто рихмами зітхае „Охохох"!
Чи той, хто на небо дерецьця без драбини...

„Га!... слухай! Чуеш, як у темній гущині
Голосить, тёхкае и стогне соловейко?
Неначе в кобзаря по дикій старині,
По славі бес путя, щимить дурне серденько.

„Хоч я й поэт, а ні, мені не до смаку
Стогнаньне се пусте, мов плач по кумі жаби,
Або ті жалощі по зьлюці козаку,
Що чуемо було ми від сьліпоі баби.

„А все-таки... охох! Хоч и гірка й трудна
Нам жизьнь судилася с тобою, любий брате,
Да не схотіли б ми убогого зерна
На величезний міх полови проміняти.

„Дивись, от и тепер голодьні ми й жадьні,
А як у серьці в нас, як у душі просьтірно!
Владики жизни ми вселенськоі одьні,
И нам, немов царям, у сьвіті все покірно".

—„Просьтірно, брате, в нас також и в животі...
(Промовив астроном, зомъявши в жмені чуба).
Дивись: он-та яга живе у тісноті
И серцем и умом, а росплилась, мов груба".

—„А в неі чоловік (додав тогді поэт,
Зиркнувши на двоіх, що за столом седіли
Та жерли півники) так висох, як шкелет,
Що мов ёго на жарт у гуньку нарядили".

—„Се (каже астроном) бідаху так яга
Ссушила на сухар, ся відьма черевата.

С такою бабою й Самсонова снага,
Чи й Геркулесова, послужить не богато".

Шуткують, а яга, мов добрий пес-британ,
Вминала півника и пивом запивала.
„Потоншае тепер у сухара гаман:
Іж, відьмо, до-схочу, аби не скавучала!

„Бо хатьню моркву раз-у-раз ёму скребе,—
Се найпевніща річ,—опудало ротате.
На неі дивлячись, не знаю, як тебе,
Мене ж взяла страшна охота істи, брате.

„Чи чуеш? се кісткй в зубах так хрупостьять
У британа... А щó? звелімо й ми подати
Такого ж півника. Заплатим гривень пять,
А білш не візьмуть з нас в такій простацькій хаті".

—„Да щó ж? ище дзьвінить у капшуці сьрібло;
Вечеряти ж у смак годицьця й нам, поэтам;
Да й вам, небесникам, не вельми б то було
Приемно лазити голодним по планетам...

„Агов! ходи сюди! Чи чуеш, хлопче? Sie! [5])
Подай и нам таке печене, як тій пані;
Та зараз подавай, негайно принеси:
Бо мусимо прийти до дому ще зарані,

„Щоб нам Hausmeister'у Sperrgeld'а не платить". [6])
—„Gleich, meine Herren, gleich"! и зникнув довговязий. [7])
Ждуть студіозуси,—пітьтягуе живіт...
Борьжій би в Кракові постигли polskie zrazy.

А мусять ждати: бо и их noblesse oblige.. . [8])
„Эх, друже, брате мій! недобре тут нам жити!
(Глаголе астроном). Мені—коли б куліш,
Або хоч галушки, до й був би я тим ситий.

„А то дивись, яким зробивсь тепер сухар,
Як скорчивсь ежаком, про свій почувши Zahlen! [9])
Мабуть не дешево заправив господар,
Дарма що не доріс до золотих Bierhallen! [10])

III.

Тим часом як вони сумують на-тощак,
А зорі на небі з блакиту виринають,
И місяць геть підбивсь, и, попоівши в смак,
Британ пс сухарем додому поспішають,—

На сідало тихе чиясь рука жорстка
Сягае помацки и Курицю хапае....
„Кирр! кирр! кудах! Шкода! в пекарьні сторчака
Летить ис-під ножа; кров горло заливае.

Премудра Куронька—як муха в кипячі....
Облазить пірьречко рябеньке-зозулясте....
И на синіі вже в палаючій печі
Голісінька лежить. Незнать, якоі й масти.

Помазують іі не маслечком, салцем,
И, трохи вжаривши, мукою посипають,
Засмагла на жару, и ледьві не сирцем
С салатою гостям голодним посилають.

А вже рука жорстка по сідалу шарах!
Летять ис-під ножа Курчатка чепурненькі,
Що цілий день греблись в городі по грядках
И бóка в ямоцьці лежали коло неньки.

Бо саме притягнув Жидів страшенний гурт,
Лихих пъявок, що кров живцем з народу ссали,—
Тих що почули вже в Росіи сьвій капут
И, мов у другий раз з Египту, утекали.

Народ сей избраний, мов пацюків стада,
Набіг на люд сільський, пъяний та необачний.

[illegible]

Безощадна, во-вік ненаситна орда
Зробила шлях новий на Львів той бідолашний. [11])

И ось, уже вона пробралась у Дорнбах,
Щоб студіозусам вечерю попсувати,
Щоб заглушити жаб сьпівочих на ставках
И всю поэзію з околиці прогнати.

Дарма, жеріт' собі и гламайте Курчат,
Наскочите ви тут як-раз на Фараона,
Здере він так из вас, що лучче б поросят
Вам істи в мужика проти свого закона.

Московські кербелі не так-то вже важкі
Про Handel заказний в вас будуть у кешені. [12])
Дознаете й самі, який то жал гірький—
Ні за що, ні про що платили грошей жмені.

Джеркоче Жидова, не чуючи біди,
В Дорнбасі на горі, під літьню ніч тепленьку,
И поніміло все... Не мовкнеш тілько ти,
О царю всіх пташок сьпівочих, соловейку!

Ти, мов поэзіи сьцілющая вода,
Дзюркочеш голосно, у сьрібні дзвони дзвониш,
И як би ні гнела бідашнёго біда,
Хоч на часок іі від серденька прогониш.

Не слухай их, нехай гарьчать Жиди; дзвони
И голосом твоім чудовним нас у гору
Над меркантильним сим ипчадьдем Сатани
Вознось и підіймай аж під небесну зорю!

Заслухавшись тебе, забули Жидову
Сьвяті подвижники голодноі науки,
И, як в лестивім сьні, бідахи на-яву
Втопили у твоіх піснях душевні муки.

Аж ось, насилу пре крухмалене мурло
Премудру Курку им, а Жидові—Курчаток,
И, мов би чарами, в трахтир перенесло
С калитки хирноі останьній их нащадок.

Гукнувши Zahlen! всі трі гульдени як раз,
Faisant bonne mine, вони сіпаці заплатили [13])
И, покрепившись так, на вишпреній Парнас,
На пятий поверх сьвій, як мога посьпішили.

Бо не було вже в них Sperrgeld'a в капшуці—
Hausmeister'у, що им віччинить, заплатити,
А й гірш би ще, колиб гаусмейстерській доцьці,
Що любить з обома принадно говорити.

На небі чистому сияють зіроньки,
И душу вбогую и око звеселяють,
А на землі в траві—блискучі червячки,
И сині искорки проміж дерів літають.

Не чути Жидови... Сьпівають соловъі,
А по ставках жаби все *нум* та *нум* голосять,
И по людзьких серьцях воздушниі струі
Тиху, сьцілющую гармонію розносять.

О жизне, Божества пречиста похвало!
Блажен, хто на тебе, як на сьвяту, взирае,
Хто в сяеві твоім усяке топить зло,
И в тебе на грудях младенцем засипае.

Блажен... А як же тим, кого жорстка рука
Хапае с сідала домового тихого,
Хапае помацки, та й душить простака,
Хоч той ёму ні же не заподіяв злого?

Не вже ж бо всім таким загубленим капут,
Мов Курьці тій дурьній, що сідало вважала

[illegible]

За цітадель якусь? Невже ж бо им ні тут,
Ні там десь високо, не буде трибунала?

Ні! буде, буде суд на всіх безбожних зьлюк,
Що похапали нас из домівок затишних:
Окрие соромом нелюдзьким гаспедюк
Потомство у своіх докорах віковішних.

ПОСЬШВ ДО ДУМИ.

Так муза хуторна серед людей чужих,
Жартуючи, сумні перебірае струни,
З розмаю віщого по парках городзьких,
По гульбищах гучних плете вінки на труни.

Обходить памятьтю ряди забутих трун
Тих друзів, що лягли за всенародьне діло,
И доторкаецьця злегесенька до струн,
Щоб сьлёзи не лились, щоб серце не боліло.

О друзі! о борьці за истену сьвяту!
Почуйте голос мій ис-під вемли сирої:
Я вашу чистоту и духа правоту [14])
Приношу, як трофей, у пантеон героів.

Дума-Казка про Діда й Бабу,

про Курочку рябеньку и Надібку золотеньку.

ЧОЛОМ И РАЛЕЦЬ МОІЙ ЗНАНІЙ.

Як в омряці ночнім народьнёго житьтя
Задницьця день ясний духовноі свободи,
Найперш усіх тогді прокинецьця дитя
Пещене матери розумноі, Природи.

По золотих дворьцях и мазанках-хатках
Побудить нас воно, байдужню челядь, сонну,

И россилае всіх, кому щó до лиця,
На працю праведну, роботу чисту й чорну.

Царі й плугатарі однаково іі,
Дитину ту чуйну, кукібливу, шанують,
И щó ні повелить, ніхто не скаже „Ні“!
Вояцьця погляду, и нехотя працюють.

Во матері своій, розумній и грізьній,
Всю правду виявить, а та не вибачае,
И ділом розум сьвій покаже мовчязний:
Відою й голодом недбах вона карае.

Так чинить Женщина. Так чиниш, Звана, й ти.
Ти рано встала в нас и челядь побудила,
Щоб кожен працював умом до моготи,
Кому духовна та свобода люба й мила.

Розбуркала й мене, старенького, да ні:
На працю ломову, голубко, не гожуся,
Віт тебе ж я ралцем, коли даси мені
Потішить ліноші старечі, відкуплюся.

Ось, на ралець тобі—Куріпочку приніс.
Вона знесе колись іечко золотеньке,
Знесе надібочку, незнану між гульвіс:
Замкнене царство в ній, гарненьке, хоч маленьке.

Замкнене, поки хтось великий Божий дар
Оберне на користь землящтву—рідне слово...
Тогді розгорнецьця и зажахтить, як жар,
Олжи страшилище и правди сила нова

[illegible]

КАЗКА САМА.

Блаженьні нищіи духом: яко
тѣхъ есть царствіе небесное.
Матвея гл. V, 3.

Був собі дід та баба, тай збу-
довали собі хатку на лёду.
Казочка.

Колись був Дід собі та Баба, и зробили—
Не вам се кажучи—хатину на лёду...
Щó нажили колись худоби, все підбили
Під себе ницаки, загнавши их в біду.

На втіху, Курочку рябеньку зозулясту
Старі самітники розгорили собі,
И вже не думали топтати більше рясту,
А підклонитися всевласниці судьбі.

За море, в вирей, край роскішний, пречудовний,
Задумали плисти на криві по-весьні.
Там хліба й усёго им був достаток повний,
Мовляв, як на умі голодьній тій кумі. [1])

Тим часом Курочку сусіде не зьлюбили,
Що гарно так старим сокоче й сокорить,
Оскубли и в піро вороняче зьрядили,
Щоб з неі сьміх людьский на попрядках зробить.

Дурьні були собі, дарма що в школі вчились,
И знали люде их далеко по торгах,
Друковане й ручне письмо читать навчились,
Виводили й гласи в церквах по криласах.

Тим и надумались обідраньці покинуть
Село, що виперло из грунту их на лід,

И „за Дунай, мовляв, бистренькою запливуть", [2])
Щоб збутись там лихих письменників-сусід.

Настала ж провесінь, и воду скрізь пустило...
По-над затонами зібралося село.
Що кригу с хаткою від берега відбило,
И дивно й сьмішно се невігласам було.

А Дід ис сінечок низесенько вклонився.
Сьвітила лисина, як місяць-перекрій.
„Прощай, громадонько, коли я с ким сварився [3])
За статок трудовий, чи за маеток мій".

—„Шкода прощатися: вони тебе не чують...
(За Дідом стоючи, старенька прорекла).
Вони з нас, бідолах, ище й тепер глузують,
Як утекаемо с худібоньки й села...

„Не кланяйсь бо лихим"!
—„Так, Бабо, гріх казати.
Лихі, чи не лихі, а в омряці вони.
Рятуй их, Господи, рятуй, Пречиста Мати
З лукавих пазурів ехиди Сатани"!

—„Ще й молисься за них, за наше ворожнету!
Ми им ненавидьні"...
—„Оце ж то й мучить их.
Бо давня правда се, всёму відома сьвіту:
Ненавиден той нам, хто нас підьвів під гріх.

„Тим, Бабо, любимо—кому добро зробили,
И ненавидимо—кому зробили зло;
Колиб же ні, ми все в запомин би пустили,
И раю в серьці в нас, и пекла б не було"...

—„Гай-гай, невігласе, старенький мій Степане!
Того ж и сталось так, що вдавсь еси благий,

А про *благого* всяк, хто тільки в вічі гляне,
Вже й думае, що він—звиняй за се—*дурний*. [4])

„Похиле дерево еси, мій друже любий:
Тим на тебе й кози скакали й барани, [5])
Аж покіль довели до лёдовоі згуби...
Худоби ж у тебе—сорочка да штани,

„Да хата, покришка від дощику, від сьнігу, [6])
Що хутко нікого ій буде покривать:
Ростопить сонечко наш грунт останьній—кригу,
Тоді вже прийдецьця, ох! раків годувать."

—„Ти, Бабо, Курочку забула зозулясту.
Іі Господь, як нас, від нападу хранить.
Хоч и не будемо топтати більше рясту, [7])
Да нам вона якось поможе в сьвіті жить...

„У сьвіті.... сьвіту ж ми не тількі, Вабо, маем,
Що у вікні, мовляв: ёго там більш геть-геть.
Куди ми й думкою з земли не досягаем,
Куди нас приведе хиба спасенна смерть".

Зітхнула Баба й хрест на себе положила.
„На те (рече) я йшла, щоб нам у купі жить,
А раз душа кого від серьця полюбила,
Дак буде поки й тху вірнесенько любить". [8])

Пливуть и гуторять, а кригу, мов руками, [9])
С хатиною вода тихесенько несе.
Востаньне рідними лугами й берегами
Дід очі приязьні пасе й не напасе. [10])

„О рідна земле, ти, де мати нас вродила!
Яка ти осяйна й на соньці й в тумані!
Хоч би який талан нам доленька судила,
Тужити будемо по рідьній стороні".

Так Дід из Бабою, немов душа едина,
Одно подумали и мовчки прорекли,
Тоді як рідна их бессудьня Украіна [11])
Зникала в синяві и в димчасьтій имлі.

Пливуть вони Дьніпром, затонами крутими.
Сокоче Курочка на криші, сокорить,
Мов сипле думками веселими-ясними:
Вайдуже ій, чи рік, чи день у сьвіті жить.

Тим часом береги взирались из лугами, [12])
Увзаем надили дівчачі их пісьні,
А заливні луги—с крутими берегами,
Мов серце с серденьком коханим навесьні.

Аж ось... Чи се не ти стоіш, Ерусалиме, [13])
Блискучий на ввесь сьвіт по горах тих сьвятих?
Чи, може, ти се встав по Лонгобардах, Риме,
У пишних мармурах, у главах золотих?

Чи се им ті казки, старим нетягам, снились,
Що чули від бабусь колись по запічках?
Чи справді Золоті Ворота прочинились
Туди, де сплять сьвяті печерники в гробах? [14])

Невже се Київ наш единий християнський
Престол, де споминки й над золото блищять,—
Той, що піймався був у руки ляхопанські,
И мусила Русь кров за нёго проливать?

„О любі пращурі, що давнину зазнали
Прапращурську! коли б тепер ви ожили!
Ви б тих німих руін и сьліду не впізнали,
Що кровъю ще й самі и сьлізми облили"....

Такі слова, чудьні, мов споминки пророчі,
Ис серьця ув обох живим ключем лились,

Як всі дива, що их неситі жерли очі,
С тим, щò в душі у них таілося, злились.

О! як би любо им було тепер допхатись
До берега, колиб у бідолах було
В запасі про случай на кризі коло хати
Яке попихачне знарядьде, чи весло!...

Тут приместись би им хоч сьмітьтечком до брами,
Що від гріхів тяжких не одного спасла, [15])
И в Господі почить з дідами та з бабами—
Куди их крига, мов руками, принесла. [16])

Ні! так не суджено, а суджено за море
Славутою-Дніпром та за Дунай плисти,
И хоч би ще яке бідах спіткало горе,
Без марного жалю тихцем перенести.

То сон приснився им—и зник з очей, чудовний,
И кригу с хаткою ждуть инші ще дива.
Лягло упоперек Славути стадо чорне
Турів страшних... Реве рогата голова...

Реве одна, а там и друга, и десята...
И крутить вирвою, мов те пекелне дно...
Се ж, мабуть, водяна могила Перепъята, [17])
Що кличе степову до себе вже давно...

Чувала поклик той по запечках дітвора,—
Не наша, школена по-чужоземській геть...
Здавалось, ділялось недавнечко се, вчора:
Так швидко рід людський косар той косить, смерьть.

Но смерти Дід благий (чи дурень) не боіцьця.
„Душа моя (рече) у Господа в руках.
Нехай собі реве підводний тур, ярицьця,—
Ми, Бабо, так як те козацтво на чайках,

„Черес хребет ёго перепливем на кризі,
И погуляемо по дивних тих сьвітах,
Що людям явлені у віковічній книзі
Словами-зорями в бескраіх небесах".

И се, Дід з Бабою на той Лиман спадають,
Що на ёму було неволники гіркі
Дьніпру Славутиці низесенько вклоняють,
З Босфору женучи кгалери-байдаки. [18])

Все знае дурень Дід, хоч в школах и не вчився,
Як ті, що Курочку в вороняче піро
Зрядили... Він на сьвіт по-своёму дивився,
И за розумне зло платив дурним добром.

Дурним-благим, мовляв наш нарід необачний,
Що золото таке, чи перло, загубив,
Як вітер грунт ёго, на радощі дивачні,
Ту хатку с кригою, від берега одбив.

Переказом він знав, та ще й читав по зорях,
Щò діялось колись... Ёму не то Лиман
Знакомий був,—він знав аж ген по той бік моря
Ще й зорявий туман, небесний океан.

„Грай, моречко! (рече) и филею й вітрами,
Неси у вирей нас, в роскішний, тихий край,
Дэ вже не діляцьця надбаньнем з ворогами!
Пливи од письмаків, хатиночко, втекай"!

И море слухае дурного, стиха грае,
И в вирей, тихий край, старесеньких несе,
И мов руками их на филі підіймае,
И очі ними Дід пасе й не напасе.

То золотом вони червоним загоряцьця,
То блаватасами здалека заблищять,

То мов кармазином червоного багряньця
Аж очі заберуть, то перлами киплять.

Господень дух з небес легенько подихае
(Здаецьця Дідові, та й Бабі вже тепер),
И кригу догори незримо підіймае...
„О Боже! хоч би так я пливучи й умер“!

(Промовив Дід благий, чи дурень той письменський)
—„О Боженьку! колиб ти нас обох прийняв
У тьвій пресьвітлий рай, у вертоград едемський,
Що Син возьлюбленний тьвій нам обітував“!

(Старесенька собі за Дідом промовляе).
И Всемогущий, що так жизьню и людьми,
Як тихим ходом зір небесних, управляе,
Чи в морі рибою, чи у степах зьвірми,

Вволив их воленьку: бесмертними зробились,
Се есть померли, як ми звикли говорить,—
Померли, чи на сьвіт у-друге народились,
И чують, як міз них рябенька сокорить,

И бачять, як кругом бескрайе море грае,
Як филя с филею навзаводи біжить,
Червоне сонечко вже спочивать сідае,
Кармазин и блават в очу в них миготить,

И ніч... Ні! ночи там ніколи не бувае,
Де Бог, Бог сонців, их на лоно взяв к собі.
Там сонце наново по заході сияе,
А зорі миготять из ним у боротьбі,—

У боротьбі-таньці, небесьнім хороводі,
Під сьпіви янголят и всіх небесних сил,
Чого й не снилося сёгосьвітьній природі,
Щó в дусі тількі ми очима духа зрим,—

Щó в дусі віщий сон предивно виявляе,
Як нас крилі несуть, фантазійні крилі,
Кудись, де мертве все й забуте оживае,
Щó тут жило колись, чи снилось на землі.

Туди й вони пливуть по морю віковічнім,
По морю, справді вже бес краю й бес коньця.
Нема там берегів, як временам тим вічним,
Що в них витае дух живóтвору Оцьця.

Пливуть у времена, в столітьтя нешчисленьні
На довгі тисячі, на сóтьні тисяч літ.
В того ж бо, хто звелів явитися вселенним,
Тисячолітьтю й дьню однакий дан завіт.

Однакий дан завіт у нёго й мириядам,
И нам, що с хором их навіки зільлемось,
Що вже не вернемось кг жалям, нудьгам, досадам,
И жизьню чистою впъемось-причастимось.

Велике из дрібним постане в нас укупі,
Як се и Господу присуще, Богу сил:
Бо й в дусі нашому и в бездиханьнім трупі
Та ж сама жизни суть, що й в сяеві сьвітил.

Чи ми труждалися, чи чесно забавлялись,
Чи мужами були блаженьні, чи дітьми,
Чи духом з низини угору підбивались,—
Все те зістанецьця за нашими тіньми.

Дитиною сей сьвіт покинув Дід убогий,
И в нёго цяцею Куріпочка була:
Оце ж ii и в ті незримі нам чертоги
Господьня благодать з землі перенесла.

Як діти яблучком гуляюцьця в господі
В Пречистоі, що нам се певно подали

Ті, що колись були обмерли по природі
И с сьвіту другого нам звістку принесли, [19])

Так Дід из Бабою о Возі забавлялись
Земною втіхою, що в них була одна,
И душі чисьті их Куріпкою втішались,
Що вкупі з ними глум ворожий прийняла.

И, як на небі зір и зірочок без ліку.
Що й око нічие ще их не обняло,
Так ув обителях Господьніх чоловіку
Блаженних чистих душ кругом видно було.

И все, до чого щó на сьвіті прямувало
У величі [20]) ума, чи в серьця правоті,
Все, щó чужі краі прозвали идеалом,
Сяяло перед ним в небесьній красоті.

Чи царством правив хто, чи бідкавсь ис семнею,
Чи хто велике тут, чи хто малé робив,
Стояло там воно перед ёго душею,
Щоб веселивсь добром, яке тут возлюбив.

И все утеряне в земній плачу юдолі,
Таке, що серденьку до-віку не забуть,
Цьвіло-блищало там квітками в Божім полі,
Немов плачущому вони встилали путь.

Таке незабутне и в Діда в серьці нило,
И нагинало тай Бабусю до землі:
Через недолюдків вона не породила
Потіхи старощів, первóцьвіту семъі.

Аж се! у Господа любви з благого серьця,
Де вічно гарне все и все ніжне живе,
Мов чисте янголя до Дідуся сьміецьця,
И Бабу мамою, матусенькою зве.

Нетреба ж там було людей про се питати,
Де з душами Господь всезнаньнем поділивсь,
И хто сподобився такоі благодати,
Тому здавалося, що там він и родивсь.

„Мій синочку! се ж ти! (став янголя Дід звати).
Ходи, на рученьках тебе подержу я“!
—„Моя дитинонько! (заголосила мати)
Тепер ми вкупці всі, Господьня ми сімъя.

Споглянь, яку тобі ми цяцю там придбали.
Де не схотів еси на сьвіти з нами жить:
На кризі мазанку через моря примчали,
На ній Куріпочка рябенька сокорить“.

Ніяким дивом там сьвяті не дивували,
Де всяких див було в них вічне джерело.
Там душі праведьні так тихо ликували,
Як тисячі сьвітил по небесах текло.

Узяв синка свого на руки Дід благенький
И Бабі квіточку Господьню передав.
Мов сонечко, сьміявсь до них обох маленький,
И рученятами до криги тріпотав.

А крига, мов зоря, на небесах блищала,
Мов сто комет-сестер до-купоньки зійшлось,
И сяевом царські корони потемняла:
Лід, глина, дерево, все сяевом взялось.

Куріпочка ж ряба ввесь рай обсокотала,
Щоб знали праведьні, яке вона добро:
Знесла бо золоте іечко й ясувала,
Що ціле царствечко в надібці тій було.

Зьнялись тогді пісьні пречисьті херувимськи,
И розгорнулося іечко золоте,

И все, щб грецький мир знав гарне, як и римський,
Воскресло тут. Було се царствечко сьвяте.

Ніхто спасенноі надібочки такоі
В Господьнёму раю не ждав, не сподівавсь,
Та дивом сим, як ми серед грязі земноі,
У серьці чистому ні же не дивувавсь.

Бо в царствечку тому все праведне творилось,
Чого втворити в нас пророки не змогли,
Щб розумам ясним з давен давнезних снилось,
Про щб и кров лилась, и сьліз річки текли.

Возвеселивсь благий, як царствечко побачив,
З великих радощів сердекга заридав:
Згорнув ієчко знов, мов угольле горяче,
И золоту синку надібку передав.

ЧОЛОМ ДОЗЕМНИИ МОІЙ ЖЕ ТАКИ ЗНАНІЙ.

Я знав тебе маленькою, різвою,
И буде вже тому с півсотьні літ.
Ми бачили багацько див с тобою,
Ми бачили и взнали добре сьвіт.
Боролись ми не раз, не два с судьбою,
И в боротьбі осипався наш цьвіт.
Од сьвіту ми прегордого відбились,
Да в старощах ще краще полюбились.

Скажи, колиб вернувсь изнов той день,
Як бачились у-перве ми с тобою,
Чи знов би ти сьпівала тих пісень,
Що по сьвітах летять було за мною?
Чи знов би ти, зачувши дзень-дзелень,
На мурозі лягала головою

И слухала музику тих копит,
Що до твоіх несли мене воріт?

О! знаю, що колиб еси и з раю,
Коньця й віньця усіх земних розлук,
Почула, що доріженьку верстаю
До тебе кріз дими пекелних мук
И серед них на силах знемогаю,
И падае знеможений мій дух,—
Позичила б ти крил у серафима,
И ринулась кг мені сьвітзаочима.

И в морок зла зі сьвіту чистоти
Метнулась би одним-одна душею...
Перемогла б нечисту силу ти
Пречистою потугою своєю,—
И, в-парі, ми в чудовні висоти
Зьнялись би знов по-над житьтя грязею,
И, пісьля всіх трівог и завірух,
Були б—один блаженно тихий дух.

Дума про Татарина й Орапа.

За Волгою в степах жив-пробував Татарин,
На прозвище в Татар він звався Карамза.
С Татарина того зробивсь царський боярин:
Бо воін добрий був, ушкуйників гроза.

Переродилися ж у Росиян Татаре,
И рід новий постав дворян Карамзиних,
И занедбав своіх татарських предків свари
За чамбули й стада в авулах степових.

И не вбачав собі в гординцях-неотесах
Проводирів ума и доблести взорьців,

И закохавсь в нових громадзьких интересах
Під скипетром царів, единости творьців.

И думкою про них спасеною натхнений,
На ворохибини стороньні не вважав,
Дививсь оддалеки на той народ непевний,
Що півнем (с предків Кгал) бадёривсь-виступав.

И з вірного того царям великим роду
Високий розумом у мир один прийшов,
Що нашу дивну всім завидникам природу
Збагнув, и руський сьвіт у темряві знайшов.

И славного во-вік Дванацьцятого Року,
Як з Кгалом двадесять язик на нас ийшло,
У нас Карамзину, бувалщини пророку,
Щó *буде* з ворогом, закрите не було.

Знайшовши руський сьвіт, він руський сьвіт грядущий
Очима зрячими кріз темряву вбачав,
Цареві доброму, на працю невсипущий,
Умами правити й серьцями помагав.

И книгу-библію росийського завіту,
Що пращур правнуку з-давен завітував,
Під небувалу ще тревогу кругосьвіту
На поученьне він перед царем гортав.

И поучався царь, в царях благословений,
Глаголючи: „Тобі хвала, не нам, не нам,—
Тобі, що правдою царюєш у вселеній,
Що дав закон усім грядущим временам"!

Списавши библію росийського завіту,
Підьняв нас високо угору Карамзин:
Прибавилось в серьцях ладу, в умах— совіту,
У царства и в царя зробився дух один.

И воспарив тогді орел наш двоеглавий,
Орел обох Росий, народів хижих страх,
И вожжадали ми під ёго крильми слави—
Владицтва мирного на сусі й на морях.

II.

В тім краі, де весна про зіму не чувала,
Як про песковий степ не знають люде в нас,
Де ніч из днем палкимъ у рівновазі стала,
Де самосій росте банан и онанас,—

Жив дикий царь, чи князь, губатий, кучеревий,
Обличьчем сутемний, як памяткова мідь.
Здобув за живота такоі тілкі слави,
Що був страшний, як лев, и дужий, як ведьмідь.

Не помогла ж ёму ёго ведмежа сила,
Як на ёго напер такий, як він, Орап:
Хуртовина ёго до кореня зломила,
С потужного царя зробивсь мизерний раб.

Роспродано ёго з дітворою й жінками
По тих оплаканих неволницьких торгах,
И ростеклись вони крамарськими шляхами:
Вуло их бідолах на сусі й на морях.

Одно з запроданих в неволеньку царяток,
На забавку собі, купив наш царь Петро,
Обороняючи по предках сьвій достаток....
(Любив народьню чесьть над золото й сьрібло).

Як виноградина, чіпляючись на дубі,
Щасливе й приязне росло Орапеня,
И виросло мале в царській походьній службі,
Що сскакувало вже й на дикого коня.

Оддав же мудрий царь ёго в чужу науку,
Надав ёму имъя велике— Ганнибал,
И перейняв Орап усю військову штуку,
И був у нёго син—преславний адмирал.

И заревли тогді гармати джерелаті
По тих сьлізми колись доповняних морях,
Що доповняла их плачуща гірко мати,—
Нагнав и на Босфор и на Египет страх.

С царського пестуна, нового Ганнибала,
Прищеплений процьвів рід Пушкиних старий,
И древня слава их новою засияла
Над всі правителі, над всі богатирі.

Подякував унук, тай знов унук за діда,
Що в царстьві дано им притулок захисний,
Де захищае царь од дикого сусіда
Народ, мов той чабан—од вовка статок сьвій.

И все те, щó душа у предках перезнала,
Все, щó пережила з-давен кипуща кров,
Чого орапська та родина дознавала,—
Напасьть и торжество, ненависьть и любов,—

Нам Пушкин висьпівав на лад архикултурний,
И руську восхвалив над всі царства судьбу, [1])
И викував новий язик літературний,
Мов бубон-тулумбас, мов золоту трубу.

Левиний острах той и та ведмежа сила,
Що ними вславився між дикарів дикарь,
Все те наука в нім и жизьнь переробила;
Царюе він у нас, потужний слова царь.

III.

Як лився руський дзьвін, дзьвінкий на всю вселенну,
Не жалували ми ні злата, ні сьрібла,
Аби скликати ним до-купи оглашенну
Науки гласом Русь до сьпільнёго добра.

В казан, що клекотів помішаним металом,
Ми вергали які таланти здобули,
И жертва ся була единости началом,
И жертву сю ми всі від серьця принесли.

Все переплавлюе велика жизни сила:
Татарина й Ляха, Орапа й Козака.
Из множества племен едине сотворила,
На диво всім вікам, Всевишнёго рука.

Татарин и Орап між нас переродились,
Зробились чесьтю нам и славою во-вік...
Анахтема ж усім, що думкою відбились
Від нас, так як той Хміль, той кат-головосік!

Не мало постинав шляхецькими мечами
Прихильних до Москви полковницьких голів,
Задумавши нову Руіну з козаками,
И на Москву дививсь, як хижий вовк на хлів.

Анахтема и тим, що по сьлідам зрадливим
Губили на Москві правдивих земляків,
И язиком своим, диявольські-лестивим,
Туманили й самих державників-мужів!

До наших дьнів ляхі пронози не вгавають
Хулу на праведне землящтво возверзать;
До наших дьнів мужі-державники не знають,
Де смути клевета, де правди благодать.

О дзвоне голосний! скликай всі душі чисьті
В громаду вічову: нехай науки сьвіт
Осьвітить розуми! нехай дух тьми нечистий
Не вносить клевети в братерський наш совіт!

Дума Пересторога,

вельми на потомні часи потьрібна. [1]

В жидівськім городі, що грішми брязкотів
Из раньнєі пори та й до глухоі ночи,
У давню давнину пророк убогий жив,
И незасьліплені мамоною мав очі.
В своіх приятелів и навіть ворогів
На признацьці він був, як чоловік робочий.
Из року-в-рік що-день труждався та сьпівав,
Над працю й сьпів сьвятий веселощів не знав.

У-вечорі ж, як скрізь народ відпочивав,
Посівши на низьких уз гулицю порогах,
Тим часом як багач у багача гуляв
Та винами впивавсь у дорогих чертогах,—
Пророк по зборищáх убогих прохождав,
Мов по беспастирних овчарьнях-синагогах,
И серцем батьківським над людьми вболівав,
Що розум их туман великий окривав.

На праведний глагол глухі вони були,
А прислухалися до сьпівів коломутних,
Котрими серце их сьліпі вожді вели
По предківських сьлідах, крівавих и беспутних.
Розбоі предківські великі похвали
Пирацтвом на морях и боем сухопутним
Сьтяжали в тих сьліпих, та промовних вождів
И чарували слух обідраньців-Жилів.

„О братьте! (вопияв обідранцям пророк
Серед их дикоі вечірьнєі розмови)
Пирацтво на морях се не хвала,—порок,
А здобич боєва—на се закон суровий
Від Бога дано всім, в кого здоровий товк
У голові живе, а в серьці—ужас крови.
Лукаві погудки сьліпі вожді гудуть,
И до погибели вас, неуків, ведуть.

„Дивітесь, он палат на сонечку верхи
Блищать цяцьковані вінками да квітками.
Вам кажуть, ніби ви за предківські гріхи
Не породилися панами-дукачами:
Бо предки дукачам зоставили шляхи
До втеків крадькома з великими скарбами.
Було б усіх панів списами зупинить,
И панських немовлят в крові батьків топить.

„Тепер би ви самі жили в таких домах,
Пивами, винами, медами б упивались:
Уся б земля була в тих жилавих руках,
Котрими мужики с панами росправлялись.
А то раюете хиба в одних шинках,
Що по панах новим панам подоставались.
Останьню денежку шинкарьці несете,
Не горілки, сьвій піт крівавий там пъете.

„И слухаете ви, повішавши носи,
Кобзарьську проповідь, безрозумну науку.
Яряцьця в вас серьця, мов людожерьні пси
Тих часів, як панам ви завдавали муку
И присудили им—чи то лезвом коси,
Чи списом и ножем—из душами розлуку,—
И робом предківським горланите пісьні,
Про пожарі та кров гуканьня нависьні.

„Доволі вже було руїнникам хвали
Од ваших кобзарів, що з-низу закипае,
А зверху піною блазенськоі хули
Их пісьня, мов з горшка щербатого, збегае.
Так ваші й пращурі васанськими ревли
Биками лютими; да память не зазнае,
Щоб виревли вони народові добро,
Щоб тихо й весело в низьких хатах було.

„Не слухайте ви их, вождів своіх сьліпих,
Одрідьдя книжників, насіньня фарисеів,
Що ніби гордий Рим воітелів сьвятих
Скрутив неволею, понівечив Евреів.
Рим гамував самих нашийників людзьких,
Обороняв од зьлюк побожних назореів,
И хлібом запоміг пустий, голодний край,
Що здобочи чигав, не дбав про урожай.

„Колись давно сей край був—мов едемський рай,
Стояли в нім скирти по гумнах ожередом,
Сторицею зерно родило під случай,
И поголоска йшла, що молоком та медом
Текла ёго земля... О Боже! не прощай
Тому, хто ввередив ехидним увередом
Нам духа,—хто підьняв нас на дурну войну,
Щоб звеселити тьми владику, Сатану.

„Наука в нас була з давняшніх літ мала,—
И ту він зьнівечив, догоджуючи аду.
Безумна помста нас у темряву ввела,
Як ми почаділи від крівяного чаду
На пожарах, де вся письменність полягла.
И дав нам демон тьми за подвиги в награду
Руйновище пусте да голоднечу й мір,
Юдоль оччаяньня, німоі смерти пир.

„Тогді ж то гордий Рим, забувши ту біду,
Що ми ёму не раз ув осьліпі чинили,
Як на ёго свою прирождену орду
Ш чужою дичею про шарпаньне водили,
Не захотів воздать нам по заслузі мзду
Так, як би *ми* ёму, коли б змогли, зробили:
Одьняв у нас из рук посьвячені ножі,—
И ми тепер імо з біди сласьні коржі.

„А що завидьні вам роскоші дукачів,
Людзьких, мовляв, пъявок, ненаситних драконів,
(Як чуете ви се віт тих сьліпих вождів,
Від голосних клепал и пустодзвонних дзвонів),
Марнуйте всяку річ, хто б с-піт-тишка ні вчив.
Се воля жизьняних непохибних заковів,
Щоб сила силою ив віку в вік була
И в висотах добра, и в преисподьніх зла.

„Нехай вони й пъявки, нехай вони й вовки,
Прожерливі леви, ненаситьні дракони,—
Коли ви надитесь гидкі свої шинки
Ледачим промінять на пишні вавилони, [2])
Як учять книжники, байдужні на людзькі
И на божественні вселенські закони,
Дак я вам простий путь до того покажу,
И правду голосну небоязно скажу.

„Ледарювати ви не мислите *вгорі*,
Ви царства Божого *внизу* спасеньні діти...
(Так титулують вас ті, що в теплі й добрі
Седять и хочуть вас панами поробити,—
Панами не в свойму, в сусідзькому дворі,
А сьвій дьвір наглухо, як серце, зачинити).
Ви правди хочете, громадзького добра:
Не лізте ж из ножем до панського двора.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

„Не краттесь из огнем пекелницьким до тих,
Що не дають, мовляв, голоті панувати:
Бо не впадае діл и подвигів благих
Дорогою гріха та зьвірства совершати.
Нехай карае Бог недолюдків лихих,
А вам хто право дав переступи карати?
Скаравши бессудно, ти будеш гірший кат,
Ніж той, хто дослуживсь гріхами до палат.

„Коли ж хто вгору зьнявсь таким ясним умом,
Що й кесареві путь зъумів би показати,
Над сьвяченим ёго столітьтями судом
Не надься потоптом крівавим панувати.
Через руіну лжа, сьлідом за мужиком,
Гадюкою вповзе в цяцьковані палати,
И будуть з мужиків тіж самі знов пани,
Клеврети духа тьми, знарядьде Сатани.

„Се бачимо й тепер. Як уляглась війна,
Що вдарили були на кесаря ми з дуру,
Постала в нас тогді велика новина:
Не одного підьняв угору гайдабуру
Великодушний Рим, аби луна дурна
Не баламутила завидливу натуру,
Що ніби в кесаря той тількі Римлянин,
Чий батько римський був из-роду гражданин.

И поробилися вельможними такі,
Що й підписатися без писаря не вміли:
Бо по батьках були мизерьні лушники,
Що знали тільки лук да сагайдак, да сьтріли,
В походах нюхали, де пахнуть горілки:
Туди, мов сарана, Господень гнів, летіли,
Палили бес путя и гумна и стоги,
Всёго статешнёго запеклі вороги.

„Оце ж вони й живуть,—вони, чи, все одно,
Унуки их у тих цяцькованих палатах,
И байдуже им, що засьліплене вікно
Не сьсяе сяевом в низьких мужичих хатах.
Таке ж и з вас самих постане в нас багно,
Як будете ходить у здертих с панства шатах,—
Як ис своих низьких да сутемрявих хат
З ножами добъетесь до золотих палат.

„Ні, миле братьте, ні! се не дорога вам:
Се балка та грузька, в котьрій пани тонули,
Що, затемнивши сьвіт авгурством мужикам,
Самі з их темряви и досі не зорнули.
Гей, не зьвіряйтеся письменним ницакам!
Вони вже раз дурних у невилазну пхнули.
Чим хоч ехидзтво зви, як хоч ножа сьвяти,
Крівавим манівцем до щасьтя не дойти.

„Воно в вас, мов той скарб, у схові по хатах,
Хочби от ветхости лягала хата й бока.
Талан и доленьку ви держите в руках,
Під вічним назиром всевидящого ока.
Робіт' по правді всім, и тим, що у свитках,
И тим, що на свитки поглядують звисока,—
По правді, так як вам Учитель повелів,
Що на кресьті, мов тать, за праведьнісьть висів.

„По правді й щиросьті... Який се талісман!
Яке се двигало про вбогих и богатих!
Яке сьвітило в-день на морі піт туман,
В-ночі піт темряву дьля караблів крилатих!
Ви більше маете, ніж сулить вам обман, [1]
Підштовхуючи вас на дукачів пузатих.
Знарядьдем простим сим ви сьвіт покорите,
И сьвій убогий край на-вік збагатите.

„Непевна доля й тих, що мов цьвіти цьвітуть,
Коли з их процьвіту не буде миру плоду.
Поникнуть до землі, погибне вся их путь
Через их ледарство, собі и людям шкоду.
Не в золотій писі земної жизни суть,
А в праці праведьній, у послузі народу,
В тій послузі сьвятій, щоб з неі всім було
И вбогим землякам и дукачам—добро.“

Дума про найвищий Дар.

Летіло дьві душі на крилах упованьня,
На крилах віри в жизнь всемирного добра...
Упившись нектаром сьвятого закоханьня,
Ся пара чистих душ вінок из роз несла.

Рече одна одьній: „Оце ми покидаем
И́ топимо людські в запомині дари.
Незримо мирові над миром пролетаем...
Байдужні нам царства, байдужні нам царі,

„Байдужна слава их и все, щó рідна мова
У струнах золотих вікам передала...
И навіт всі пісьні, що муза суеслова
Ними у серденько мое восторг лила.

„Один вінок любви, сьвятого закоханьня,
Що ним було одно ’дного вінчали ми,
Нехай зістанецьця, як дар завітуваньня,
У достойніщої людини на землі,—

„Дар уловлять серьця в ту любосну науку,
Що нас по-над людьми с тобою вознесла,—

Що підіймала нас над всяке горе й муку
И нам ще на землі познати рай дала.

„Бо инше все—мана: едино на потребу—
Любити ближнёго, як любиш сам себе...
Ти ближній з ближніх мій, підьняв мене ти кг небу:
Більш ніж саму себе любила я тебе.

„И се ж то й é воно, про щó працюють люде,
Про щó художества й наук вони дойшли,
Про щó турбуюцьця, як з нами далше буде,
И хочуть осягти усі коньці землі.

„Я в серденьку моім вселенную носила,
Я між людьми тебе, як сьвіт у тьмі, знайшла,
Тебе мого ума царем настановила,
И з роз тобі вінок на голову сплела.

„Благословеньні сі квітки неувядущі
Мені Господь любви незримо показав.
„„Нехай вони (рече) про всі віки грядущі
Благоухають, що б ваш мир одраду мав—

„„В печалях и в трудах и в клопотах щоденних,
Що ними ’дно ’дного знай люде бременять
Задьля химер своіх, чи баришів злиденних,
Покіль Я призову кг Собі их душі всьпять“.

„И кожному, як нам, достойним в любій парі,
Дае він вічних роз пахущих на вінок,
И кожна пара так, блаженная, верстае
Дорогу до ёго блаженних домівок.

„И, покидаючи обителі людськиі
И все, що розами в душі моій цьвіло,

Бажаю, щоб знов хтось знав радощі сьвятиі,
Як серденьку мойму даровано було.

„Скажи ж мені, мое розумне закоханьне,—
Ти взнав юдольній мир, ти добре взнав людей:
Кому нам передать сей дар очаруваньня,
Сю честь, чесьніщу всіх заслужених честей?

„Нехай и той, чи та, уквіччана, шукае,
Як *я* тебе колись шукала між людьми,
И сим вінком ёго на радощі вінчае,
Як зьвінчані були колись на щасьте ми.

„Рівен сей дар тому, щоб мертвих воскрешати,
Або бессмертний дух серед людей рождать,
Тим над усі чесьті повинен він стояти:
Любов бо в серце влить—се Божа благодать".

—„Воистину! (рече спарований до неі).
Ба й ті, що струнами рокочуть, як Боян,
Поставили ёго над всякі апогеі:
Се царь людзьких сердець, самодержавний пан.

„Над всі дари сей дар, над всі чесьті пануе...
Тим, розовий вінок прийнявши з Божих рук,
Нехай блаженная душа ёго шануе,
Клейнод запомину гірких житейських мук,

„И в Господа про те самого поспитае,
Кому сю благодать, з дарів найвищчий дар,
У спадок передать між людьми подабае,
Одраду між одрад, сьвященний жизни жар?

„Благаймо: „Господи! немногим из немногих
Ти дарував талан—любити бес конься,

Любовъю вознестись по-над *зьвірят* двоногих
И возлетіть *людьми* до тебе, до Оцьця.

„„Вкажи нам, хто з людей живих правдиво стоіть
Прийняти вищчу чесьть, яка на сьвіті є,
И рани в серденьку сьвятим натхненьнем гоіть
Тому, кому любов и душу віддае"?

—„Ні! я не доступлюсь туди, де херувими,
Серед осьвічених сьвітилами палат,
И в хорі сил сьвятих крилаті серафими
Сьпівають-вопіють: „Сьвят, Господи, сьвят, сьвят"!

„Я никну перед ним, и землю забуваю,
И навіт наш вінок міняе наче цьвіт...
И сьлізми все, чим я щаслива, виливаю,
И тількі сьлізоньки від мене мае сьвіт.

„Ми на землі жили коханьня тихим раем...
Іі покинувши, не мусимо забуть.
Тепер до Бога ми, ближеньні, возлетаем:
Наставмо ж и людей на благодатьню путь.

„Жадаю, щоб ище чиясь душа дознала
Любовних сьвятощів, що ними я жила,
Найкращчого з людей вінком сим уквіччала,
И дар поезии в поеті обріла...

„Вінчаючи ёго коханьнем на натхненьне,
Нехай у парі з ним восторги чисьті пъе,
Й духа истени з Оцщем іі общеньне
Грядущим по іі сьлідам передае"!

Рече спарований: „О тихосьвітна зоре!
В тобі від юних літ Господь живий живе:

Пролий же на земних братів любови море,
Що й с-під небес тебе між бідолашних зве.

„Скажи ж тепер мені: кому сей чудотворний
Вінок из роз, кому достойно подаси?
Хто з міждо чад землі, у темряві тлетворьній,
Так серцем праведен, як праведна еси“?

И сьлёзи ронючи, мов росу благотворну,
Вона ёму: „Згадай про торжище сумне,
Де ядовиту лжу, гадюку-зьлюку чорну,
Дрочили язики против тебе й мене,

„Дівчина ж отроча від гурту відрізнилась,
И погляд кинула на гадину грізний,
И нам, незнаемим, незнана уклонилась.
Сияв архистратиг в тій дівчині малій.

„На голову страшну без страху наступила
Пятою голою, в потузі чистоти,—
И вмовкли язики, и виросли в нас крила,
Щоб над безоднею клевет нас вознести.

„Вона ж живих людей одна правдиво стоіть
Прийняти вишчу честь, яка на сьвіті є,
И рани в серденьку натхненьнем чистим гоіть
Тому, кому любов и душу віддае.

„Нехай же сьвятощів душа ії дознае,
И розами во-вік пахущими цьвіте,
Найкращчого з людей вінком сим увінчае,
И дар поэзии в поэті обріте“!

На чужій Чужині.

И тебе вже оце не побачу, мій краю коханий,
Не побачу степів тих роскішних, гаів тих сьпівучих,
И поляжу бес слави в могилі німій и нікому незнаній,
И забудуть мене на Славуті Дьніпрі, на Порогах ревучих.

* * *

Не забудеш мене, поки віку твого, моя нене Вкраіно,
Поки мова твоя голосна у пісьнях, як сьрібло чисте, дзвонить
На що глянеш, усюди згадаеш твого бідолашнёго сина;
Туподумство людзьке, моя нене, віт тебе ёго не заслонить.

Одьвідини.

Тим часом як недомисел земляцький,
Юртуецьця в письменницьких кагалах,
Мов ті сейми в землі погибній Ляцькій,
Кохаецьця в руінних идеалах,
И строіть сьвіт на темряви началах,
Я в тихій зачиняюся хатині,
Не дбаю, що там пишуть по журналах,
И, притаівшись на чужій чужині,
Ширяю думками по рідній Украіні.

До мене Муза, в образі любови,
Од берегів дьніпрових прибувае,
И пишними нетязі-козакові
Картинами хатину зукрашае,
Пісьнями заволоку розважае,
И кобзу строіть на високі тони...
И дух ёго понурий воскресае,
И возвишаецьця над миліони,
Що серцем хиляцьця під грішничі закони.

О Музо, божество сердець правдивих!
Нехай лукавство сьвіт порабощае,
И фарисеїв сьвято-нечестивих
На високосьті слави підіймае:
Наш дух на тебе в тузі уповае,
Сумних сиріт живущая кририце!
Мов олень на источники жадае,
До тебе линем, розуму царице,
Любови й чистоти сьвята, небесна жрице!

До Кобзи та до Музи.

Моя ти втіхо, кобзо тихострунна!
Одна ти в мене из утіх зісталась,
Як жизьнь важка, гірка, великотрудна
До вічного спочивища добралась.

Заграй мені, мов той Эол воздушний,
Озвись, голубко, забуркукай стиха,
Ачей козак, нетяга прямодушний,
Позабудецьця хоч на часину лиха.

Жене ёго из края в край, тімаху,
Людзьке лукавство да ехидство кляте.
Завидуе він степовому птаху,
Не маючи й могили, щоб испасти.

Заграй же згорда голосом величним,
На сором зьлюкам, що тебе плямують,
Загрімай на лихих докором вічним,
Нехай тебе віки грядущі чують.

А ти, мое надиханьне спасенне,
Моя ти Музо, в образі любови!
Покинь бідаху на житьте злиденне,
Иди собі на береги Дьніпрови.

Там люде в темряві седять глибокій.
Ти их осьвітиш сяевом небесним,
Я ж тут од мук спочину, одинокий,
Дознаю щасьтя прахом бессловесним.

Рай.

Привѣтствую тебя, пустынний уголокъ
Пушкинъ

Вітаю глуш твою, куточку мій затишний,
Де я ховаюсь од лихих людей,
Що гайдамаками осіли „город пишний“,
Хвалителями гидосних страстей,
Черес котрі наш край ув Азію подався,
Пустинею ума и людякости зістався.

Я тут—мов у раю... Кругом живуть панки,
Такі ж байдужні до самопознаньня,
Як их хаптурники, их судьді й мужики...
Благословенний край розумованьня!
Погляну з захисту—воли, воли й воли,
Безмовні, як и их батьки й діди були.

Я тут—новий Адам: сьвій тихий рай обходжу,
И всім скотам даю именуваньне,
Скотам и гадам, що в которого знаходжу,
На споминку, на вічне памятаньне,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Що пробував колись в цім краі чоловік,
И між німих зьвірят прожив блаженний вік.

Як праотець Адам, ходжу я тут за плугом,
В поту лиця сьвій хліб насущний ім,
И нікого мені назвати братом, другом,
Або слугою не-лихим своім.
А все ж ми з Евою щасливші над зьвірята,
Над всі воли, осли, телята, поросята.

Як праотець Адам, и знаю зьвягу хатьню
Ис Каіном беш чести й без ума,
Та, молячись, дивлюсь на Еву благодатьню,
И не подужае мене ворожа тьма.
Сьміюсь на хуторі и с темного хижацтва,
И з велемудрого письмацтва-гайдамацтва.

Благословен Господь за всі ёго дари!
Благословен: сподобив мене раю...
Працюю від зорі до пізьнёі пори
И на погану погань не вважаю.
В затишному раю „я води Лети пью“,
Да тихострунную настроюю мою.

Козарьлюзі Лободі,

посилаючи ёму „Байду“.

На мене скрива, мов вовки з байрака,
Дивились-позирали мудреці,
Що в мене думка з ними не однака:
Вони бо знані на всю Русь кравці.

По викройці викроюють готовій
Историю, романи, ба й стихи;

До як же хуторному простакові
Вбачати их письменницькі гріхи?

Ти ж, не мудруючи з ними лукаво,
До мене, як до брата, пригорнувсь,
Піхотою прибув на хутір браво,
Гостиньців гарних я в тебе здобувсь.

За них оце дешевого гостиньця
Тобі, мій друже козарьлюго, шлю.
Нехай тобі він хоч на те згодиться,
Щоб знав, яку гірку я часом пью.

Хотів би голос по сьвітах пустити,—
Мій голос буря-хуртовина рве.
Хотів би правду людям говорити,—
Ведмедем дуросьвіщина реве.

Чортма на сьвіті правди, от щó горе!
Іі, мовляв той старець, „не зиськать“...
Хиба пійти з нудьги на Чорне море,
Щоб на гаках по-Байдинській сконать.

Покобзарщина.

Не славте кобзаря словами золотими,
Повісте ви над ним ёго трицьцятострунну,
Нехай між липами пахущими, густими
Из вітерцем веде розмову тихо-думну.

Нехай Эол іі тихесенько гойдае,
Як ис сестрою брат, про нёго розмовляе,
Обнявшись, шепче ій и душу розважае.

* * *

И, хлиплючи, вона про все ёму роскаже:
Якого щасьтя з ним и горя вдвох дознали,
Як ополчалося на них ехидство враже,
Як мерли обойко и знову воскресали.

И буде він іі тихесенько гойдати,
Як ис сестрою брат, про нёго розмовляти.
Обнявшись плакати и тугу розважати.

* * *

Не славте кобзаря пісьнями голосними:
Давінить ёму хвалу ёго трицьцятострунна.
Колись він заблищить між душами ясними,
И зникне вся хула ворожа нерозумна.

И буде дух ёго из віку в вік сияти,
Серьця сьцілющою водою окропляти,
И рани гоіти, и сьлёзи обтирати.

Каверзникам.

Як на Сібір колись ви засилали
Правдивих земляків московськими руками,
Так и мене сюди запакували,
Щоб я бесідував з одними мужиками,
Щоб картами пъяними забавлявся,
С підпанками тупими тількі знався.

Шкода и злости вашоі и праці:
Я розмовляю тут из богом Аполлоном,
Не дурників-панків, а муз и грацій
Збіраю в хуторі моеі ліри дзвоном.
С талантами всемирними тут знаюсь,
З Гомером и Шекспіром обіймаюсь.

Писакам-Брехачам.

Звиваете мені вінок терновий...
Лаврового в ледачих не прошу,
И ропотом на суд ваш суесловий
Перед судом Господьнім не грішу.
Не люблять псu, на гавканьне готові,
Горячого (всяк знае) кулешу.
У Правди вид поломъяний, огнистий,
Жахаецьця іі дух тьми нечистий.

Понурившись у землю, мов бики,
Ви ревете на ревищі письменства.
Так по своіх вертепах козаки
Ревли проти Москви й іі главенства.
И доревлись, що их у крепаки
Повернено, подвижників равенства.
Хто ж повернув? Зрадливі их брати. [1])
Хто покарав лихих катів? Кати!

Так ваша кров лиха й тепер бунтуе
Бес совісти, беш чести, без ума.
Письменницьке багно, мов Січ, юртуе,
Силкуецьця згасить сьвіт правди тьма.

Ні! як Москва над зьлюками панує,
Що на іі гавчять бес сорома,
Так праведьні пісьні моеі Музи
Накладують на ваші брехні вузи.

[illegible]

Метаморфоза.

Нечисто въ нихъ воображенье,
Не понимаетъ насъ оно.

Пушкинъ.

Дорогу темряву мою
Ти райським сьвітомъ осьвітила:
Во душу чистую твою
Пречиста сила появила.

Дорогу темряву мою
Ще гушчим туманом окрила:
Бо душу чистую твою
Нечиста сила помрачила.

Як серденьком твоим ясним,
Мов сонце, дух мій осияла,
Над всяким творивом земним
Ти в мене божеством стояла.

Як розумом чужим, тупим,
Мене на розум наставляла,
Дитям оцьця брехні сьліпим
В моім умі и в серьці стала.

Абадонна.

Аминь, аминь глаголю вамъ, яко вся отпустятся согрѣшенія сыномъ человѣческимъ, и хуленія, елика аще восхулять: а иже восхулитъ на Духа Святаго, не имать отпущенія вовѣки, но повиненъ есть вѣчному суду.

Марка гл. III, 28, 29.

Я вас намалював, недовірки сьвятини,
Хулителі ключа живого Гиппокрени.
Чудовищем гидкий до-віку на Вкраіні
Стояти буде образ ваш мерзений.

И дітям матіркй віддалекй на нёго,
Як на пекелний лик, показувати будуть,
На зневажателя натхненьня пресьвятого,
И діти Абадонну не забудуть.

И, як в німих віках потоне Украіна,
Над нею чудищем гидким стояти буде
Моя гидотою бессмертная картина,
Щоб гидували вами вічно люде.

Праведне Панованьнє.

Голубко Музо! годі сумовати
Да плакатись над сьліпотою черьні,
Що золотом вцяцьковуе палати,
Од сьвіту правди сховища мизерьні.

Обіймемось та підемо в левади,
В поля, в луги, в гаі широкошумні,
Чи не розьвіемо тяжкоі там досади
На узурпаціи, на захвати безумні.

Глянь-подивись, який в нас „пишний город“,
И скількі в нім окраси дорогої!
Диханьня нашого не труїть смород,
И деспот мисьли не гніте живої.

Пісьнями тут ми з Богом розмовляем,
Вселенна серьцю нашому відкрита,
И обласьті ми ширші осягаем,
Ніж та бідота, золотом окрита.“

Поэтові.

Поэтъ, не дорожи любовію народной
Пушкинъ.

Кобзарю! не дивись ні на хвалу темнóти,
Ні на письменницьку огуду за пісьні,
И ласки не шукай ні в дуків, ні в голоти;
Дзвони собі, сьпівай в сьвятій самотині.

Не ярмарку тебе гучному зрозуміти
Серед своіх тревог, або пустих утіх.
Нехай турбуюцьця, чи граюцьця, мов діти:
Ти на високий лад не перестроиш их.

Их небеса—базар, их божество—мамона.
Купують, продають, міняють крам на крам,
И буквою свого житейського закона
Готові зруйновать духовний правди храм.

Готові, и не раз на торжищах великих
„Роспни, роспни ёго!“ вигукуе тиран;
Но не смущаецьця тьвій дух од криків диких:
Ти—невмірущий царь, ти й над царями пан.

Царська Грамата.

Сынъ мой еси ты: азъ днесь родихъ тя.
Псаломъ II, 7.

Я—царь и буду ще предовго царювати,—
Аж поки кращчого над мене вродить мати.

Той області нові широкі осягне,
И сяевом своім затуманить мене.

Блаженний відойду кг Создателю Адама,
Возьляжу в правоті на лоні Авраама,

И веселитимусь тим вічно з ним удвох,
Що кращчого царя над мене дав вам Бог.

Царюючи ж тепер над вірними серьцями,
Самодержавствую прихилними умами.

И се тебе моім наказним огласив,
Найбілшою міз них повагою окрив.

Повага та—мого достоенства частина:
Ти не наказний мій, возьлюблена дитина.

И будеш у мене дитиною во-вік:
Такий бо з мене вдавсь на сьвіті чоловік.

Я глибоко в душі й любов таю й ненависьть;
Огуджуе ж мене мизерна тількі зависьть.

Сум и Розвага.

Кобзо! давно ми с тобою по сьвіту блукаем,
Добре та й добре обое сей сьвіт лихий знаем.
Знаем, яка тут бувае холодна весна,
Як побивае первоцьвіт морозом вона.

О мій первоцьвіте любий! мої ви надії!
Кобзо! де ділись усі мовчязьні твої мрії!
Рано порвалась твоя найдорожча струна.

* * *

Тим-то, голубко, про сьвіт сей невесело дзвониш,
Дзвониш перебовком, стиха, мов мертвих хорониш.
Що за важеньні ти мисьлі наводиш на ум!
Скількі у тебе гірких, ще несьпіваних, дум!

Годі ж бо, сестро, тужити, моя жалібнице!
Годі квилить-проквиляти, ясна соколице,
Мов би почула еси смертоносний самум!

* * *

Глянь-подивися: „роскрились високі могили“...
Знаемо вже, кого в них и як положили...
В раду зібравшись, козацьки потомки гудуть,
Творять над грішними предками праведний суд.

Кропить гаряча сьлёза незагоені рани,
Топить, як віск, беззаконно-тиранські кайдани,
Вказуе жизьні новий, не-неволницький путь.

* * *

Кобзо орлице! заклич-задзвони з високости,
Щоб на тьвій поклик старі позросталися кості

И неповинно пролитая кров ожила,
И Воянами-орлами земля процьвіла.

Чарами слова розмай, мов ту хмару, недолю.
Слово нам верне и силу давнезну и волю,
И не один в нас лавровий вінок обівъе круг чола.

Муза.

Музо, бесхитросна, проста, дівчино стидлива,
Вбога селяночко, сьпівом та сьміхом щаслива!

Ти до мене, сироти, як сестра пригорнулась,
На починаньне благе в тихім серці почулась.

Вдвох ми с тобою обходимо всю Украіну,
Словом спасенним вітаемо добру людину.

И де слова наші в душу сьвяту западають,
Там віковічно пахущі квітки процьвітають,

Раем Господьнім на мучене серденько віють,
И животворьні, великі надії в нім сіють.

До Сьпідлених.

Коли сьпідьліете так, як ті Греки,
Що мову добру, дороге намисто,
Из дешевеньким шклом перемішали
И дикі груди дико вцяцькували,—
Дак ще й тогді, в якісь вікй далекі,
Обернетесь від сьмітьтя до скарбівни,

Де чисьті перла, зерна многоціньні,
На соньці грають-жевріють предивно,
И неукам и вченим сяють рівно.
Обернетесь и будете по зерну
Перебірать казну свою мизерну,
Знайшовши ж цінне зерьнятко, носити,
В моій скарбівні сховища просити,
Щоб ваша мова згублена-забута,
Заглушена ледачим сьмітьтем рута,
Як искорка дьрібна, жила-блищала,
В моім огні во-віки не згасала.

Тьрі Поэти.

Як літьнім ранком шчервоніють хмари
Над сонечком, що весело встає,
И пан старий, надівши окуляри,
Провизію с комори видає,
А ранок у гаю и в полі творить чари,

Тогді вся дробина клекоче и соноче,
И сокорить, и кахкає й пищить,
А по сусідах лаяньне жіноче
Та діцький крик аж ув ушах лящить,
И глушить коськаньне ночліжне парубоче...

Під сей гармидер, гук и птаства джеркотаньне
И гавканьне собак, и хлопців реготаньне,
Поэти, мов боги, ні на́ що не вважають,
И пісьню зорьнюю про дольній сьвіт сьпівають.

Один поэт в саду, проміж квіток росистих,
Сьпіває, як восток горить у водах чистих,
Як вітерки туман у кучері звивають,
И медом під селом гречки благоухають.

Другий поэт иде в долину до криниці—
Відерцем зачерпнуть погожоі водиці,
И про віночок сьвій, про любощі сьпіває,—
Мов з раю сьпів ёго до серьця долітає.

А трейтій думами сягая аж за море,
Сьпіває про войну, про всёгосьвітьне горе...
Душа ёго кипить, рокочуть грізно струни,
И сиплють на земних богів своі перуни.

---

*
* *

Серце мое тихе,
Пташко полохлива!
Ой про що я народилась
Відна, нещаслива?

Людям щасьте-доля,
А мені—неволя...
Ні заісти, ні запити
Відуваньня-горя.

Дайте мені рути,
Щироі й отрути,
Щоб мені мого нелюба
Серденьком забути.

Ой не хочу жити,
Нелюбу годити!
Лучче тобі, тихе, серце,
На ножі кипіти...

---

*
* *

Квітки с сьлёзами,
Сьлёзи с квітками
Не розлучаюцьця, сестро, ніколи.

[illegible]

Скроплюють сьлёзи
Пишнні рози,
Своі роскішні, велишні престоли.

Благоухають,
Землю скрашають
Пишні престоли праведних сьліз—рози.

Им же відрада,
Вишча награда—
Чисьті да щирі, да праведьні сьлёзи.

Лілія. *)

Цілуюцьця с тобою всі, лиліе,
Хто сьвіт побачив у твоій ограді,—
Метелики легкі, жуки важкиі,
Піддаючися красоти принаді.
Я ж, мов чужий в принадьнім вертограді,
Віддалеки дивлюсь на цілуваньне,
И мовчки віддаюсь моій досаді:
Яке безрозумне надъуживаньне
Сьвятих любови прав и жизни занедбаньне!

Ціпкими лапками стебло тоненьке,
Хибке, тьвій стан високий обіймають;
Твое, як сьніг уранящній, біленьке
Лице жорсткими вусами торкають,
И поцілунками пъють-випивають
Кадило райське—запашне диханьне,
Що ним уста твоі благоухають.
Яке безрозумне надъуживаньне
Сьвятих любови прав и жизни занедбаньне!

Дивлюсь оддалеки... Так від земного
Земля бере свое, бере байдужно.

*) Газ. „Днѣпръ“ 1885 г., № 369, 8-го февраля.

Вона не знае вищчого, сьвятого,
И нівечить лилію благодушно.
Метелики й казюки всякі дружно
Пречисту душу з неі випивають,
Смакуючи в іі красі бездушно...
Чиі ж розумні, чесьні очі знають,
Про що такі квітки цьвітуть-благоухають?

Трое Схотінок. *)

Одной картины я желалъ быть вѣчно зритель.
Пушкинъ.

Я не хотів би ні царських палат,
Ні вертоградів пишно-прохолодних,
Аби у мене був з душею добрий лад,
Щоб не насилував я мислей благородних.

Я не хотів би сьвітових утіх,
Що забавляють олухів великих,
Аби у мене був веселий в серьці сьміх,
Серед моіх книжок, моіх пенатів тихих.

Цураюсь я багацтва, висоти
И популярности, ума отрути,
Аби Мадонною, о сонце доброти,
Сияла ти мені в моі хмарьні минути!

Заворожена Криниця. **)

Вертоградъ моей сестры.
Пушкинъ.

У сестри моеі тихо
Процьвітае сад в ограді.
Кинамон, моя утіха,
Нард, алое в любім саді.

*) Газ. „Днѣпръ,“ 1885 г., № 367, 1-го февраля.
**) Газ. „Днѣпръ,“ 1885 г., № 361, 18-го января.

[illegible]

Там квітки, як в Божім раю,
Що на Тигрі да Евхраті,
Зорями в траві зоряють,
Тонуть-плавлють в ароматі.

Там гранати наливниі
Солодощів дивних повні...
Гудуть бжоли золотиі,
Мов з Едему тихі давони.

Серед саду-винограду
В кринах схована криниця...
Мойму серьцю на відраду
Заворожена водиця.

Заворожена й заклята,
Щоб не знали люде ходу:
Бо призначено дьля брата
Чисту воду-прохолоду.

Вітре тихий від заходу!
Вволи волю мого серьця:
Повінь чарами на воду,
Нехай льлецьця, нехай льлецьця.

Вітре буйний Аквилоне!
Подми чарами, крилатий,
На ті нарди, кинамони,
Нехай каплють аромати.

До Маруси В ***.

Марусенько! моя голубко сизокрила!
Як повно у тебе в тім серденьку добра!
Коли б змогла еси, ти б крилечками вкрила
Обідва береги Славутиці Дьніпра,—
Ти перш усіх, мене б од зьлюк тих захистила,

Що не долюблюють правдивого пера,
Що подвизаюцьця, воюють за свободу,
И вкинули б мене серед Славути в воду.

О! не хапайсь, молю, до подвигів великих.
Не та се сторона, де можна б их творить...
У боротьбі сьвятій против инстинктів диких
Даремно серьця жар в тобі перегорить,
Пройми ним и натхни хоч всі земні язики,
А трупа мертвого тобі не воскресить.
Нехай свої мерьці самі мерьці хоронять,
Що по живому вже давно у дзвони дзвонять.

Верьнімось, любонько, до вічних идеалів,
Згадаймо, що й один атом не пропаде
С того, щó вторено у самому началі,
С котрого й рід и дух народьній наш иде.
Перечитаймо знов божествені скрижалі;
Читаньне пилне нас до правди доведе,
И будем правдою ума и серьця жити,
Грядуще сяево у темряві носити.

Отечество ж собі ґрунтуймо в рідьнім слові:
Воно, одно воно від пагуби втече,
Піддержить націю на предківській основі,—
Хитатимуть ii політики вотще;
Переживе воно дурне вбиваньне мови,
Народам и вікам всю правду прорече...
Голубоньки! *ви* нам у злигодьнях надія,
Мов благовістниця, неувядна лилія.

На лоні вашому, пречистому й ніжному,
Возродицьця-зросте наш староруський дух,
И не підклоницьця він духові новому,
Тонами вишчими сповнить народьній слух,

[illegible]

Не буде вже зерна давати за полову
И літьнёго тепла за зімогрій-кожух.
Народьня наша в *вас* ув області природа,
И серьця правота, и розуму свобода.

Чудо.

Очима стьрілись ми, и ти мені сказала,
Що я вінок ношу, письменства зюверен,
Схилила голову с покорою васала,
И не постерегла, що то не лавр, терен.

Так! хитьрі книжники й лукаві фарисеі
Розмножили свое потомство беш числа,
И доленьки зьвізда письменськоі моеі
Мене в синедрион на суд их привела.

На раді розумів, у пиндженьні жорстоких,
Присуджено мені носити сей терен,
Щоб ним жахав мужів, талантами високих,
И сивих юношей, и любомудрих жен.

Но ти вклонилася и чудо сотворила,
Якого не творив ніхто ще на землі...
Глянь! лаврами мене незрима сила вкрила...
Глянь! демони терен в геенну понесли.

Чи чуеш? с-під землі щось глухо завиває...
Се плаче, с скрежетом зубів, синедрион:
Тепер носить ёму вінок сей припадае,
Що в пиньді присудив мені ёго закон.

Видіньнє.

Я помню чудное мгновенье:
Передо мной явилась ты,
Какъ мимолетное видѣнье,
Какъ геній чистой красоты.
Пушкинъ.

Я згадую той день и час благословенний,
Як дух тьвій молодий мене з землі підьняв,
И побут хуторний, захмарений, буденний,
Огнем твоіх очей живущих осияв.
Щб та вода в казках живуща и сьцілюща?
Жизьнь у тебе в очах, блаженна-невміруща.

Так! жив я на землі, и ти з небес прийшла,
На крилах юности до старощів спустилась;
Ти з раю пахощів с собою принесла,
И сьвітом божества душа твоя сьвітилась...
Ні! не мечта сьвята—небесний херувим:
Во дух мій загорівсь огнем твоім живим.

Воскрес я, й земля тепер мені тісна...
Ти зникла, и тебе не між людьми шукаю.
Прокинувсь духом я від жизни, як од сна,
Мов олень до води, до божества жадаю.
Всім серцем вірую в источник битія,
Де в Бозі зачалась душа сьвята твоя.

Соловейко.

Ёго ніколи на полі не чути,
А сад що-дьня мов чарами сповняе.
Про те одно й живе, щоб бути
Утіхою души, що споминае

[illegible]

[illegible]

Про тихий рай в тихі свої минути,
Як серце в любих мріях оддихае.

Легесенький, малесенький, боіцьця
Буйного вітру на широкім полі.
Нехай буяе з вітром инша птиця,
Ненаситна в своім жаданьню воли;
Він никне, мовкне, зьнітившись таіцьця,
Як серце кволе в нещасливій долі.

Затихне вітер, сонечко засьсяе,
Солодким духом рози подихають...
Поэтом він з гніздечка вилітае,—
Пісьні хвалу их пишну вихваляють.
Душа про давне щастьте споминае,
И райські мріі серденько сповняють.

Анахорет.

Взором Арабщины.

Тихо да мирно живу я з людьми: бо не знаюсь.
Я тількі з ними щоденним добром поділяюсь.

Викопав им я колодізь в житейській пустині,
Щоб міз запеклих сердець-каменюк на Вкраіні

Добрій душі одинокій від згаги не вмерти,
І надписав на нім: Благотвори и по смерти.

Невидимий Сьпівець.

Як сонечко зійде ясне, мов над раем,
Над садом моім,
В саду невидимий сьпівець засьпівае,
Сьвятий херувим.

Сьпівае він, грае всіма голосами
Про ту красоту,
Що землю сповняе и море, и дивну
Небес висоту.

Сьпівае, нам серце трудне розважае,
Що втратило рай:
„Не втратив той раю, кому я сьпіваю
Про сад и про гай,

„Про сушу й про води, роскоші природи,
Про все, чим цьвіли
Великі й дрібненькі племіньня й народи
На лоні землі.

„Не втратив той раю, кого підіймаю
Над горе й біду,
И сяевом вічним ёго просьвіщаю,
Господнью зьвізду".

---

* * *

Благословляю час той и годину,
И ту ясну невимовну хвилину,
Як я, объіхавши сьвіт-Украіну,
Тебе позабачив, над людей людину.

В тобі з душею понялась урода
И с серцем тихим— розуму свобода...
Пещене чадо рідного народа!
Пишаецьця тобою вся природа.

До тебе я, приблуда, приблудився,
На *тебе* я, мов на сьвяту, дивився,
Твоім умом и серцем просьвітився,
Немов на сьвіт у друге народився.

[illegible]

Благословен же час той и година,
И ти, ясна незабутна хвилино,
Як сьвіт мені ширикій, Украіна,
В тобі зъявився, над людей людино!

Премудьрісьть.

Но въ законѣ Господни воля его, и
въ законѣ его поучится день и нощь.
Псаломъ 1, 2.

Я в школі аж у трёх дяків учивсь,
Заків навчивсь читаньня да писаньня;
Тогді вже в сьвіт, мов пташеня, пустивсь,
Що пробуе широкого літаньня.
Да лишенько! в неволі опинивсь,
Бурлацького дознавши бідуваньня.
З Неволею за брата жив Обман,
Над усіма письменними гетьман.

Премудрости вони учили вдвох,
Да не тиі, що день и ніч в законі
Своім велить нам поучатись Бог
При тихому гусе́ль сьвящених дзвоні.
Златий телець був Богом ув обох,
Мов истукан Деирський в Вавилоні...
Премудрий той у них, що й над оцьця
Й над матір штить бездушного тельця.

Но я... о, ні! ёму не поклонявсь,
Я гордував лукавим Вавилоном;
Премудрости ехидноі цуравсь,
И любих струн втішався тихим дзвоном.
Я праведним возвисився законом,

И над Обман и над Неволю зьнявсь:
Во знехтував би й их потужним троном.
В сьвятім труді й розумній нищеті
Я не корився бозбожній суеті.

Воінський Романс.

Блажен, хто серденьком тихеньким щиро любить,
Блаженшій той, хто сьвіт россудком возьлюбив,—
Хто в серьці почутьтя героівські голубить,
И розумом своім увесь оддався им.

Він чуе залюбки голубки буркотаньне
И сьпіви соловья над розою в-ночі;
Він знае серденька солодке трепетаньне,
И—лине, огняний, величнo, де мечі,

Скрестившися, истену тверезу проявляють,
„Залізьні раціі“ про цілий мир кують,
И всіх розумників бес хиби врозумляють,
Що тількі смерьть живим укаже жизни путь.

Кохана! не тремти перед мечем крівавим:
Він радощі земні вбеспечуе всім нам...
Сьвіт практичніщоі не відае ще слави,
Як згорда показать страшного ворогам.

[illegible]

Хмарі.

Снова тучи надо мною
Собралися въ вышинѣ
Пушкинъ.

Изведи изъ темницы душу мою,
исповѣдатися имени твоему.
Псаломъ CXLI, 8.

Знов захмарилось високе
И велике и страшне...
Кволе, в сьвіті одиноке,
Знов запутує мене.

„Чи ти встанеш проти долі
В гордих старощах твоїх?
Чи—не буде вже ніколи
Дьнів мені тихих, ясних"?

Серце кволе, тихомирне!
Ми з тобою знаєм сьвіт,
Творива тиранства, хирне
Від Німвродових ще літ,

У неправдах зачинають,
У болізьнях вагонять,
Беззаконство порождають,—
Правда, совісьть, розум сплять.

Утомившись боротьбою
З натовпом тупим, сьліпим,
Росквитались ми с судьбою,
Гордо в самоті стоїм.

Хоч захмарилось високе,
Вище хмари злетимо...

Серце в сьвіті одиноке!
Ми над громом стоїмо.

Унизу огнем він грає
И торохкає-грімить,
А над нами Той витає,
Хто сказав: „Да буде сьвіт"!

Як снаги ж у нас не стане
Кріз хуртовину пройти,
Кодло людзьке окаянне,
Мов темницю, кинеш ти.

В тій темниці, одиноке,
Вже зреклось ти суети,
Линь же, горде, у високе
Небо правди й красоти.

Нянчина Пісьня.

Эвтерно! ти одна ще не втекаєш
Из наших тихих сіл и хуторів:
З дівчатами в нас весну прославляєш,
Розважуєш удів, жінóк, бабів,
И по шинках чумацтво споминаєш,
А часом и гетьманьців-козаків,
Щó ж найлюбіще нам—над колискáми
Дітвору-немовлят засьпівуєш котками.

В котках-пісьнях ти им голубиш
Серде́нько матерьнім тим почутьтем,
Що з Мельпоменою-сестрою любиш
Зьвіздою ставити над всім житьтем...

О Музо з Муз! до-віку ти не згубиш
Своеі рівноправности с „царем“,
Як розум наш гомерівці прозвали,
Без Девятёх Сестер ваги ёму не знали.

Благаемо ж тебе дітву гойдати
Так, що б вона у стовбур не пійшла,—
Ій, разом з серцем, розум колихати,
Присьпішуючи й нам той вік добра,
Що Девятёх до нас колись принадить
З багацтвом, кращим золота й сьрібла,—
Той вік, що дасьть и нам на рідьнім полі
Втішатись, як брати, спасенним жнивом волі.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Куліш у Пеклі.

Староруська Поэма

Панька Небрéхи.

My Muse is not weeping Muse.
Byron.

Пренепорочному нашому Поэтові
Леонидові Ивановичові Глібову
въ Юбилійному его Році достойно и праведно заслужений
ралець несе первий
Панько Олелькович Куліш, вкупі с підпомішницею
своею, з Ганною Барвінок.

Р. Б. 1891 місяця Лютого.

За́сьпів.

I.

Усім лучалось нам чувати
Не раз між людьми, та й не два,
Чи то й написане читати
Про пекло й про ёго дива.
Гомер, Виргилій, Котьляревський
Сьпівали про той мир мертвецький,
А Дант—мов на Дону там був.

Ще якось и в Чистець пробрався,
И в Рай за дівчиною вгнався,
Та ба! там гарбуза здобув.

II.

Мені, Небресі, зась плескати
Про те, чого не бачив сам,
Шкода про те оповідати,
Щб в пеклі діецьця и там,
Де наші очі ледьві бачять,
Як душі зорями маячять,
Но сам Куліш мені не дасьть
Про все те страхітьте збрехати,
Якого мусив *він* дознати
Через людьську, мовляв, напасьть.

III.

Оце ж про все, чого мій любий
Тезко Олелькович дознав,
Як до останьнеі вже згуби
Лукавий мир ёго загнав,
Тепер вам певно слебизую
И правду безо лжи ясую:
Бо с пекла він живий вернувсь,
Протей брехливого народу,
Що не збрехав ні слова в роду
Про добре й зле, чого здобувсь.

IV.

Він був ис пекла геть изьнявся
Над передвічню дику тьму,
Аж се Илья Сьвятий озвався
И громом загрімів ёму,
Віддалеки над головою:
Коли не надисся стрілою

Летіти в пекло сторчака,
Як ті, що тількі молитвами,
А не спасенними ділами
Заломлють попа й дяка. [1])

V.

Вертайсь до-дому и, що знаеш,
Щб думаеш, кажи, *якъ есьть*,—
Не так як у брехак читаеш,—
Хочбй тобі за правду й смерьть
Від злюк у вічі зазирала,
Хочбй й Москва на тебе встала
И рідна предківська земля...
Дурницю мусиш занедбати
И на лукавих не вважати,
Якаб ні лучилась пеня.

VI.

Що я книші святим розвожу
И торохчу своім возком, [2])
Дак се храню я правду Вожу,
Щоб злюки хитрим язиком
Іі в брехню не повернули
Да про страшний суд не забули,
Що буде всіх людей судить.
Оце ж и знай, що я громами
Тебе від них та блискавками
За правду буду боронить?

VII.

Під сими ж то запевненьнями
Почув Панько пророчий глас,
И голубиними крилами
Вернувся дух ёго до нас.

Тепер шкода ёго судити
Миносу да хвостом крутити:
Нічого не боіцьця вже,—
Самоі смерти не боіцьця:
Бо торохтюча колесниця
Его від кривди стереже.

Пісьня перва.

I.

Куліш завзятий був писака,
В шпаркгáлах, мов та миш, довбавсь.
Що коив Лях и Гайдамака,
До всёго пи́лно доглядавсь.
Ще ж завела ёго охота
Писати всячину й про чорта,
Та й про богів оповідав.
„Богй, рече́, пішли́ з геро́ів,
Преславних душогубством воів,
Що й дідько б ради им не да́ва.

II.

Таке Панько писав-проводив
И всіх чорьтів письмом дрочив.
З писаками ніже не ладив
За их героів и богів,
Бо душогубство прославляли
И до богів за темні хмарі
Драбину строили собі,
Щоб старий бог, всіх благ податель,
Усіх дурниць законодатель,
Родив им груші на вербі.

III.

За се на Куліша узлились
Усі пекельні цензорі,
Що від оцьця брехні родились
Людського мороку царі.
Ото ж, як дзизнула косою
Безока смерьть, він головою
Поліг, мовляли „дуба дав“, [3])
И за письменницьку роботу,
Що завдавала всім турботу,
До пекла мовчки почваляв.

IV.

До Пекла, певно не до Раю:
Се знавъ и Киів, и Москва,
И Львів, що Руського звичаю
Колись був трейтя голова,
А потім у Ляхву пошився,
Від мови нашоі відбився
И став з Унита паліем:
Бо Предками зве Гайдамацтво,
Те потатарене Козацтво,
Що Русь пусто́шило вогнем,—

VI.

Що на підмогу Хана звало,
Упавши по́пъяну в біду,
И Руським тілом годувало
Ёго нена́ситну Орду.
Знайшлись и в Ки́еві бурлаки,
Що з людоідів гайдабур
Зробили Православних Воів,
Сьвятоі волности Героів,
Всесьвітьнеі Культури мур.

VI.

Заскіглили, немов на вовка,
Всі гавкуни на Куліша,
И розійшлась кругом помовка,
Що певно дано від коша
В Раю завзятому Писаці
За невгавущі злющі праці,
И в Пеклі мучицьця тепер:
Присуджено бо люті муки,
Письменним людям для науки,
Ёму тоді, як ще й не вмер.

VII.

И справді ж бо давно наслухавсь
Дурного ле́менту Куліш,
И в голові собі начухавсь,
Та серце в грудіх бгав, мов книш.
Як наші давні Андибери
Пилй в Кабашноі Гетери [4])
Аж по́кіль хо́дора все йшло,
Аж по́кіль грубі гуркотали
И сажею сьвіт затемняли,
Так и в Письменників було́.

VIII.

Не мед пъяне́ чоло кружляли,
Чернилний опиум вони, [5])
И лжею пійло заправляли,
Найкращчим трунком Сатани,
Аж покіль мо́рок души темні,
Мов сажа пусткі ті корчемні,
Непро́глядно заволікав.
Від галасу того пъяного,
Від біснуваньня нависного,
Сердека в хутір утекав.

IX.

Там води Лети дзюркотали
Про молоду старовину,
И с кволим серцем розмовляли
Про сльози, рози та весну.
И забувало серце кволе
Про те, мовляв, просторе море,
Що мае гаду беш числа,— *)
Про ту безодьню, що пустилось
По ній плисти, та й опинилось
Без де́мена и без весла. [6])

X.

Було колись, як очорьтіе
У Січі пити горілки,
Козацтво наше густо вкрие
Саетами зімовники.
И там уже гуляти годі:
Седить Отаман у городі,
Пилнуе Кримські кавуни,
Не Татарву ганяе, свині,
Щоб не поіли жовті дині,
Як манна, кожному смашні.

XI.

Так и Куліш було забъецьця
В глухі степи, чи то в гаі...
Нехай хто хоче лобом бъецьця
Один з одним, як бугаі,
За те, яким се дивним робом
Перевернувся Хліборобом

---

*) Сіе море великое и пространное: тамо гады, ихже нѣсть числа. *Псаломъ CIII. 25.*

Страшний палівода Козак,
Як занедбав свою крïваву
Старовину и втратив славу
Там де гуляв-буяв кабак.

XII.

Забъецьця в мовчязну хатину,
Що стала рака в пустирі,
И, як Чернець лиху годину
Осьміюе в Манастирі,
Так він кепкуе из недолі,
Самітникуючи на волі,
И годі вже старовину
Козацьку й Паньську ворушити,
Що не давала людям жити
Через безрбзумну войну.

XIII.

Там степові ёму не снились
Кабашниці та шинкарки,
Що их обашностю хвалились [7])
Колись Нетяги-козаки,—
Ні Батько збреханий Козацький, [8])
Що юртовав наш люд простацький,
Присягами дурив Ляхву,
З ïи сліпим Вельможним Панством,
И Хана с хижим Азіяцтвом
И Церквохюбницю Москву.

XIV.

Ані ёго по духу кревні
Печені хутко Докторці,
Защитники катюги ревні, [9])
Цьвіринькуваті горобці,—

Ті що до Книжників лестились
И Книгогризами зробились,
Да й стали наших поучать,
Що наша шмальцёробна *буда*
И *будники* були зміж люда
Такі, що вміли *будовать*, *)

XV.

Се есть будинки майструвати,
Церкви та зáмки,—люд буйний,
А не послід, що відметати
Ёго звик геть від себе сьвій,—
Що по полях ратаювати,
А по містах крамарювати
Не вмів, не здужав, не хотів,
А ждав Козацькоі руіни,
И с кочовоі Украіни,
Як шершень в пасіку летів.

XVI.

Не снились там и Книгогризи
Панькові посеред левад,
Що, повберавшись в пишні ризи,
Сповняли брехунами Ад...
Все, щó чинили, що писали,
Про щó Кагалом розмовляли,
У ёго Лета поняла,
И всі книжки несамовиті,
Половою мешки набиті,
В Запóмин-Море понесла. [10])

---

*) Не вельми дивно, що Д-р Карпов так нам вняськовав слово *буда*, коли Костомаров, виводячи *дейнек* од неможливого (sic!) слова *денèякі*, не послухав Куліша, и печатав *денеяких* Козаків, „съ ученымъ видомъ знатока".

XVII.

Як же та Могв, мовляв, морснула [11])
Його косою, мов на жарт,
Душа віт тіла поленула,
Байдужна, хто ій кум, чи сват,
Чи ворог клятий, чи друзяка,
Бес соромá в очý собака,
Що знай крутив-махав хвостом,
Поки вхопив не по заслузі
Не псу належне, не котюзі
И втік з нетрудженим шматком.

XVIII.

Байдужен ій и Каменецькій, [12])
Природний Езуит-Земляк,
Підлиза-прасол Кролевецькій,
Душею ласий Потурнак; [13])
И Тульськiй Писар, що з ним грисся,
Покіль пройдисьвітом зробився
И став с підбрехача Панком.
Тоді мов братьте обнялися,
Мов Чорт из Вісом понялися,
Або Хан с Хмелем Козаком.

XIX.

И вовк... ні, се була вовчиця,
А тількі прозвано вовчком... [14])
И не вовчиця, а лисиця
З ехидним ницим язиком...
Тихесенько, як тінь, ступала,
Хвостом сьлід вовчій заметала,
И кралася не до курей,
А до сердець прихилно-щирих,
До розумів сьвятих-правдивих,
Губила між людьми людей.

XX. [15])

И той, що за роботу брався,
Над прислівъями працював,
А потім из дітей знущався,
Калюжею письменство звав,
Бо „грузнуть у литературі“,
Не підклоняюцьця цензурі
И люблять правду над брехню,
Той що не бачить и не чуе,
Як бідна дітвора бідуе,
Зробив из себе сам свиню.

XXI. [16])

И „Каин“ брат, що материзну
У вбогих сéстер зажирав,
И, зневажáючи оччизну,
Из рідного гнізда их гнав,—
Що, мов у байці обізяна
Знай колодьде важке качала,
Седів та нидів над письмом
И мотлоху надбав без глузду,
Тим часом жінка без загнузду,
Пообкрадала свекрів дом.

XXII. [17])

Байдужні й ті, що Рідну Мову
Занедбують, найкращу з Мів,
Народолюбности основу,
И пристають до ворогів, —
Ті, що Язик, від Бога даний
И духом тьвірчим осіяний,
Зробили з малку „мовчазни́м“,
Людей же, що сьвій Край любили,

[illegible]

Немов стратеньців, осудили
Судом Драконовим, чужим.

XXIII.

И ті, кому він в Генерали [18])
Драбину лізти підставляв,—
Кого цурались, мов не знали,
Як розум власний не сягав,—
В кого на Паньській високості,
Мов у якого Jego Mości,
Крутилась вітром голова,—
Кому сьвятих Камен родúна
И *Древня Русь* и *Украіна*—
Одьні безрóзумні слова...

XXIV.

Русь Древня—корінь и начало
Всёго, чим дишем, живемó,
Щó в нас величнього постало,
На чім у Вірі стоимó;
А наша Рідна Украіна—
Під Сонцем Праведним едина
Колиска Мови, що ні Грек,
Ні Римлянúн, ні Римській кревний,
Поляк, слуга Латини ревний,
Ні Москалюга, що изрек

XXV.

Нам Заповідь на всю Вселенну—
Забути, кинути іі,
Криничину живу, сьвященну,
Укриту в серьця глибині—
Ніхто з них не сьпівав над нею,

Колискою житьтя сіею,
Того чудовного Котка,
Що вже й за Кія Кіянина
Робив родúну й семъянина
И с Князя в нас и с Простака.

XXVI.

Відступники Землі Сьвятоі,
Що Сьвятославів, Игорів,
Владимерів на тім устоі
Славянства Чесного, Дніпрі,
Зродила нам и згодувала,
И слави сьвітом осияла,
Вхопились óсьліп за Чини,
Й, так як Предки их з Ляхвою,
Вони з новóю Татарвою
Полізли гурмом у Пани.

XXVII.

Куліш тим часом всю Природу
До сéбе на підмогу звав,
И „духа правого" свободу *)
Вселеньським духом покрепляв,
А все друковане Гультайство,
Тарасовство да Костомарство,
В бешчесьні брехні повернув, [19])
Князів, Царів премудрих славив,
Русь над *Козащину* поставив,
Всіх до Единости горнув... [20])

*) Сердце чисто созижди во мнѣ Воже, и дух правъ обнови во утробѣ моей. *Псаломъ L. 12.*

XXVIII.

Русь Древня! довго ти стояла
Архистратигом Християн,
Аж поза Сурожжу ганяла
Кзаків та Кобяків, Поган...
Русь Древня... о! велике слово,
Свободи всіх Славян осново!
Тебе не вкраде в нас Москва,
Так як украла нашу Мову
Та й викроіла зъ неі нову,
Тим робом, що й Литва й Ляхва.

XXIX.

Була вона колись едина,
Була „Сьвята“ единством Русь; [21])
Та з неі стала *Украіна*, [22])
Як Пан Ляхом перевернувсь,
Козак же, Пана в лика взявши
И Татарьві его продавши,
Сам, як схотів, так панував,
Допанувавшися ж до злидьнів,
Умом, як Езуіт, зъехидьнів,
Ехидно й під Москву втекав. [23])

XXX.

Там видумавши „договори“
(С Царем Восточним Утікач), [24])
Пустивсь у вимаганьня, в спори,
У крокодильській лютий плач,
И плакав поти, пóкіль Карла,
Між Вінценосьцями Капрала,
Аж під Полтаву заманив,
И Москалеві за притулок,
Від Хана й Короля рятунок,
Козацьким робом відплатив.

XXXI.

С того ж то ми часў Вкраіну
Вибріхувати почали,
И на Петра й на Катерину
Хулу да клевету верзли.
Удвох вони нас „роспинали“,
Вдвох „сиротину доконали“,
З „вовчицею“ голодний вовк. [25])
Ехидством розум череватий
Почав казкáми помрачати
Не тількі Захід, ба й Восток.

XXXII.

„Край Рідний“, „Мати Украіна“
(Козацька Руси голова)
И „Батьківщина“ й „Материзна“:
Сі перебрехані слова
Байстрятами скрізь росповалися,
И по Сьвітах водить взялися
Пъяних да темних Кобзарів...
Так в нас постала Эпопея,
Пъяницька Бреходурнопея
Про людожерів Козаків.

XXXIII.

Так ми, сьліпі, сьліпих водили
И в яму падали гуртом,
А вчені олухи учили
Високомовним язиком,
Що единитись нам—дурниця; [26])
Одна *Унія*—гарна птиця:
Бо единить Русь из Ляхом, *)

*) Се каменюка в огород Козакоманів-Галичан.

А Лях одняв у неі Панство,
Покинув ій самé Простацтво
З ёго хаптурником Попом.

XXXIV.

Иде Куліш, куди заслáли
И земляки ёгó й Москва.
Тепер ёму не помагали
Ніякі проти них слова:
Бо дуба дав пó их наказу...
Морснула тогв, вона й указу
Царського вухом не веде,
Ійи коса й царя самого,
Мов пастушка в степу малого,
Як раз по шиі попаде.

XXXV.

Морснула Могв, и як жилося,
Як бідувалось між людьми,
Мов у ві сьні ёму здалося...
Турботи—мов були гостьми,
Що не спитавшись наіжджають,
Останній упокій хапають,
Як в наших пращурів Орда, [27])
А в душу ні одно не гляне,
Яке там горе безустанне,
Яка там конщьця біда!

XXXVI.

Біда, що не зустрів людини
(Опріч в зъубоженій семъі)
На всім просторі Украіни
Проміж письменними людьми,
Щоб Матір Правду шанувала,

Про *неі* більш усёго дбала,
А не про славу та грошву,
Та про Мамону злочестиву,
Політику житьтя лестиву,
Ту хижу в темряві сову...

XXXVII.

Морснула Могв,—душа воскресла,
И росточились вороги:
Почезли крадені чересла,
Чепіги крадені й плуги,
Оплені крадені з осями
И лубъе крадене з драбками,
И все, на щó Мужик дививсь,
Як дивляцьця Пани на службу,
Ледачого з ледачим дружбу:
Хто щó піймав, тим и жививсь.

XXXVIII.

Як ті, що ненавидять Вога,
Втекають од лиця Ёго,
Так вся гурба, на правду вбога,
Втекала від Панька мого...
Мов сьвітла кажани зьлякались,
Всі ледарі порозлітались,
Як тількі дух ёго воскрес,
Одлучений косою Смерти
Від усёго, що мусить мерти,
Як мре-здихае кінь, чи пес.

XXXIX.

Він бачив, як на смерть конячу,
Чи псячу, Бог тих осудив,
Хто мав од батька й діда вдачу
Паскудну, або сам нажив...

Зникали перед ним Жидюги,
На подвиг чесний недолугі,
А на таке премудрі зло,
Щоб им війна, печаль, хвороба
И чиста дружба й чорна злоба—
Все гроші в гамани' несло.

XL.

Колись их Козаки христили
Під карбачами бес Попа,
И вірувати в Суса вчили,
Аж поки з них текла ропа.
Тоді им голови втинали
И Чур своих так наставляли:
„Жидюгу охристи й зотни"!...
Та инший Жид на Церкву гроші
Такі им обіцяв хороші,
Що мякшали й их Гетьмани.

XLI.

Тепер Жиди не карбачами,
А друком учять нас самих:
Бо поробились Письмаками
На сором нам, на людзький сьміх...
Газеччиками, Друкарями
А в справах судових кручками
Перевернулись Гацуки,
Ті що Козацтву допекали,
Як по Вкраїні рандували
Всі мита, прóмита й шинки. [28])

XLII.

Морснула Morв,—и годі зьлющим
У тілі душу, як в тюрьмі,
Томити гуком проклятущим

И на словах, и на письмі,
Про неі в язики дзвонити,
Судом запеклозлим судити,
Мов той Минос або Дракон...
Як дим перед огнем щчезае,
Так щчезла духохульня зграя
Брехак, имъя́ ж им—Легіон.

XLIII.

Почезли й чесьні лиходіі,
Що хваляцьця сьвятим добром,—
Що, мов о півночі злодіі,
Рошшарпали насьлідній дом,—
Що Материзною ділились:
Бо сестри вбогі опізнились
Дохóдити свого Судом; [29])
И Лобаси, що, слово давши,
Обіцянку перебрехавши,
Мололи мливо язиком.

XLIV.

И мудрі Судьді, що Закону
Держяцьця, мов кожу́ха вош,—
Що злодіяці оборону
Придумають над всіх Сьвятош,— [30])
На розум тяжко недугують,
И чесьтю-совісьтю торгують,
Хоч краму в них сёго й нема,
Та й не було, як и родились
И по Високих Школах вчились,
Тямуща темні речі тьма.

XLV.

И Каини́, що пляму носять
Клятьби сьвятоі на чолі,

У ті віки нас переносять,
Як жер брат брата на Землі,— [31])
Дрібнесенькі, низéнькі душі,
В кабанячі заперті туші,
Не словом, рохканьнем живуть.
Вся та мизерия людзькая
Сперед ёго души зникае...
Верстае він далеку путь.

XLVI.

Далека про людей; про Бога—
Така близьскá, як до тих Зір,
Що круг незримого чертога
Широкій роблять кругозір,
И всі Господь их озирае,
И кожну, як имъя ій, знае,
Пасе, мов у степу вівчарь,
Ми ж им не зложимо и ліку:
Не дав бо знати Чоловіку
Всёго, щó мае, Вічний Царь.

XLVII.

В таку ж то путь Куліш простуе,
Не знаючи, де ій кінець,
Де Той живе, Кому готуе
Він правду в серьці на ралець.
Всі Письмаки ж бо туманіли,
Що про Той Сьвіт ёго учили,
И тямив менше він тепер,
Ніж на самім починку віку,
Куди йти треба чоловіку,
Що „вік учивсь, а дурнем вмер"... [32])

XLVIII.

Куди, бач̑, треба йти до Раю,
До Пекла ж—певна річ, куди:
Туди, де дим з землі бурхае,
И чути гук: „води! води"!
Во хтось між тих ересіярхів,
„Нової Віри" патріярхів,
Таке по Сьвіту роспустив,
Що ніби Бог ис предку-віка,
Як не втворив ще Чоловіка,
Про нёго Пекло вже зробив. [33])

XLIX.

Дак ся мудраченьська Наука
Прійшлась и нашим по смаку,
Що певно буде в Пеклі мука,
Хто не стоіть у их Цеху.
Оце ж потіль пером крутили,
Покіль бідаху засудили,
Мов Турки Вайду, на гаки—
За ледарство ёго велике,
Що гудив Гайдамацтво дике,
Котре шанують Письмаки.

L.

Мовляв, се первенці Свободи
Обонпол славного Дніпра.
Мовляв, их штили всі Народи,
Важаючи и нам добра,
Що здобулись, на ёго—Волі!
Мовляв, тоді в дому и в полі
В нас буде Божа благодать!

Як Предки наші панували,
Що ратищем лани орали,
Довліє й нам так панувать!... [34])

LI.

„Громада—чоловік великій:
Стояти против неі зась!
За те, що из людей дер лики,
Не вдержав булави й Юрась... [35])
А я ж то щó против тих зьлющих
Катів-Героів невмірущих?
(Поміркував собі Куліш.)
Коли два кажуть *пьяний,* годі [36])
Буяти, мов той цап в городі,
Лягай та спи, не ляпай білш!

LII.

„Мовляли: „Ляпав до знемоги
Ти щó схотів про нашу Січ,
Про наші втеки за Пороги,
Про всяку таемничу річ,
Що вмóвчати тобі б годилось:
Як де-що в Козаків чинилось,
Як глузували вороги
С сьвятого рицарського брацтва,
Що не щадило Христіянства
И дерло всюди до снаги.

LIII.

„„Нема ж тобі на Небі Раю:
Нерівня ти Січовикам:
Вони таких, як ти, туряють
Из Неба по гамаликам““!—

Шкода ж мені про нёго дбати,
Та й де він, ні в кого спітати.
(Так міркував собі Куліш.)
Иди до Пекла, сіромахо,
Семъі Козацькоі невдахо,
Гори, покіль на прах згориш!

LIV. [37])

„Дак от же бо лиха година!
Що там горіти бес коньця
Повинна суджена людина
В того, мовляв, Олжи Оцьця!...
До щó ж? Там нас чи мало буде
Таких, як я, и всі ж ті люде
Горітимуть собі гуртом.
В гурті ж и каша смашно ісьця...
Куліш нічóго не боіцьця,
Ва й Чорта в Пеклі из гаком!

LV.

„Пійду! бо, пéвно, вже обсіли
Все Небо наші Письмаки,
И тісьняву таку зробили,
Як округ Трону их батьки.
Дотиснутись туди й допхатись
Та й Клюшника Петра дозватись
Такíвському, як я, шкодá!
И Раю ж бо попошукаеш,
Що й глузд останьній утеряеш,
А се вже буде з бід біда.

LVI.

„Пійду“!...

[illegible]

Пісьня друга.

I.

До Стиксу стежку всяке знае.
Зовуть сю річку й Ахерон.
Там Пекло переправу мае,
А перевозить дід Харон,
Старезний дідуган, сердитий,
Лающий и несамовитий:
Гука' на Пана й Мужика.
Однакова ёму досада
Вести за Стикс у пельку Ада—
Чи Крутопопу, чи Дяка,

II.

Чи Вута-Товмача, Яриву,
Що чужоземні Мови знав, [38])
Чи Кашовара-Чуру з Низу,
Що в Городи́ тихцем чухрав,
Чи кирподеристу Панянку,
Чи Насьтю, Степову Шинкарку,
Ту славну Насьтю Горову,
Що мед *пъяне́ чоло* точила,
И Кганджу дерти так уміла,
Як Сагайдашний дер Москву.

III.

Оддалеки Харона видко:
Стоить в Турецькім каюці; [39])
Жене каюк не вельми швидко;
Держить стерно в правíй руці,
А с-під лівôі позирае:
„Який се Біс ище чвалае?

У Пеклі й місьця вже чортма...
Да й ті-он двое Гайдамаків,
Козацьких славників-брехаків,
Давно вже скіглять без ума;

IV.

„Що балакучоі натури
Нема кому тут показать:
Бо всі их дру́зі—Гайдабури
В смолі по казанах киплять...
Та се ж их родич, мабуть, кревний,
Такий славни́к розбою ревний,
Як и вони колись були...
Аж затрусились, так зраділи!
Неначе дурману́ изъзіли:
Біжять, мов здрочені воли"!

V.

Бідаха тиць! аж охрестився:
Не вірить ба й своим очам:
Де́ се ёму Харон зъявився?
Хиба він служить двом Панам? *)
Чи, може, Праведники з Неба
Спускаюцьця аж до Эреба,
На сумовиті береги,
Де стількі в Пекло душ гатили,
Що й Християнство заломили
Старі Язичницькі Боги?

VI.

„Ні, се не Праведники!... Шиі
У них поникли під ярмом...
Надіто ярма преважкиі
На гаманик тугий обом,

*) Се есть Богу и Мамоні.

Та ще й не ярма, а барило
Грудину одному давило,
А другому—важкій гаман
Нагнув гаманика на груди,
Немов, крий Боже, ув Іуди...
Се, певно, за якийсь обман?

VII.

Дак я ж бо добре памятаю,
Як вйсоко их підьняли,
Як теребили их до Раю,
Про сьвятощі обох ревли...
Тарасе! чи се ти?... Миколо,
Письменьського Козацтва Школо!
Чого се ви сюди зайшли?
Ще й идолй своии земнні,
Грудей не жалуючи й шиі,
До Пекла з Раю занесли"!

VIII.

—„Ні, братіку! (Тарас признався)
Ми й близько Раю не були".
—„Як не були? А ти ж озвався
На лист віршований з Землі"!
—„Ми вдвох тобі відповідали,
Як до Коциту шлях верстали
(Сказав Микола). Охохох!
Тоді ще сяк-так тут жилося:
Бо в шию лихо не впъялося,
Не вагонило нас обох".

IX.

—„Удвох?!... До й *Баба Талалайка*
Од вас обох до нас прийшла,

Що почала від Наливайка
Верзти про Мідного Вола?... [40])
И про Ножі дурьні Сьвячені,
Признаетесь удвох тепер"?
—„Ге! то живим, збрехавши, правди
Соромились ми вже казати. [41])
Той сором, брате, з нами вмер". [42])

X.

—„Тут нам, мерьцям, одна й одрада [43])
(Рече Тарас) все те відкрить,
Щó в нас посіяла досада,
Чи нéтямка, чи слави хіть...
Коли б души всім не відперли,
Ми в друге б тут з нудьги померли,
На сих имлистих берегах.
Бес соромá ся казка, друже,
Що провинили тяжко дуже:
Плодили лжу ми в розумах"!

XI.

—„А годі лиш точити бали!
Се не в ораньді, не в шинку!
(Гукне Харон). Чого постали,
Мов до молочи на току?
Вам гульки, а мені робота—
Возити вас, брехак, до Чорта,
Що зверьця в Пеклі Велзевул.
Та вже ж мені й остобісіло
Дивитись на шкварчуще тіло
Та слухать крик ваш—*калавур!*

XII.

—„А нам (Тарас озвався), діду,
Не треба й Пекла, як тут ждать

Від пóсьніду та й до обіду,
А посьлі й спати так лягать,
Що хочби чарочку малéньку
Горілки промочити пельку! [44])
Никай, ходи сюди-туди
Та думай, як тебе пектимуть,
Або вильмй в казан укинуть,
Щоб знав, по чім тут ківш біди.

XIII.

„Я про Танталови чув муки:
Немае й мук над них, мабуть...
Не оковити, я й сивухи
Готов тепер би сьорбонуть.
А ти, безбожний дідугане,
Пекелне твориво погане,
Мені до шиї причепив
Важкé барило ланьцюгами,
Що пахне любо горілкáми,
Яких я й зроду ще не пив" [45])

XIV.

—„Тобі ще байдужé, Тарасе,
(Озвавсь Микóла). Ні, капшук
Важкий повісь на серце, ласе
До золота: от мука з мук! [46])
Бряжчять-дзвінять, а не даюцьця
Хоч позирнути, як сьміюцьця
Черьвіньці, мов дітвá малá!
И серед мук страшéнних Аду
Я не забуду про відраду.
Як золото рука гребла...

XV.

„Тантал? пъяни́ця?... Ні, ти в Жи́да
Спитай, нехай би Жид сказав
Про муку, що він від обіда
Та й до обіда гроші дбав,
Та й не ёму вони достались,
А на Землі тому зістались,
Хто голодом ёго морив
И, без горілки-оковити,
Письменним розумом кривити,
Так як тебе той хміль учив.

XVI.

„Дак от же дідуган проклятий
Мов и не бачить двох бідах:
Не хоче нас в каюк узяти...
Я б рад висіти на гаках
И мучитись, як мучивсь Байда.
Була б мені в тому відрада
Від спóминок про любий скарб,
Що сорок літ я в нім кохався
И навіть правди віццурався,
Та й збагатив двох ницих баб"! [47])

XVII.

—„Обидва ви, як бачу, дурні!
(Рече Харон): бо верзетé
Давняшні присьпівки бандурьні.
Тут міркувати не про те,
Кому нудьга, кому відрада.
Байдужна тут людськá досада,
Байдужні й радощі... Сідай!

(Гукне на Кулеша бідаху,
Семъі Козацькоі невдаху).
У Пекло пливемо, не в Рай"!

XVIII.

У Пекло... О! да там же й душно, [48])
Не так, мовляв, як в сіряках,
И певно, що и пудно й скушно:
Не між людьми се на Сьвятка́х,
А між Чортяками лихими
Та між брехаками дурними:
Бо не за щб, як за брехню,
Той Батько Лжи ледачі душі
Хапае, мов кролі за вуші
Та й гатить в Гаспедаьку матьню... [49])

XIX.

„Хароне, діду між дідами!
(Промовив зьляканий Куліш.)
Ти в Пеклі не над Крепаками,
А й над Панами ще стоіш.
Ти в Велзевула маеш ласку:
Не розлучай же нас будласко!
Оглянься на Земляків моих,
Щоб се Козацтво недолуге [50])
З пудьги не повмірало вдруге:
Вези нас в Пекло всіх троих!

XX.

„Хоч брехунів там, знаю, повно,
Та люде темні всі вони:
Тим у зневазі поголовно
У Велзевула—Сатани.
На нас же, певно, він уважить:
Не в дігті нас прягти да смажить,

А, може, скаже и в меду.
Ну, та хочбй й в смолі кипіти,
Да втрох у казані седіти;
Дак ми й байдуже про біду".

XXI.

—„Ти, дурьню, й сам того не знаеш
(Загомонів старий Дундук),
Про щб мені товчеш-благаеш!
(Та в нурті й крутонув каюк).
Не в моді ваша тут Наука:
Однакова всім буде мука,
Чи хто письменний, чи дурний...
Сідай, кажу, в каюк, ледащо,
И не питай, про що и за́ що
Тут нидіють два брехуни!"

XXII.

Поліз бідаха мій у човна.
„Щб маю там робити я,
Де, мов стара́ в куде́лі во́вна,
Скудовчилась моя сімъя?
На дурня дурень там сідае
И дурьня дурнем поганяе: [51])
Навіки там я пропаду!
(Так мимрить сам собі бідаха,
Семъі Козацькоі невдаха).
Не в хуторі, дак ув Аду!...

XXIII.

„Уже ж доволі надивився
Я на беспутних Земляків,
Доволі у книжках нагрився
С Кагалом темних Письмаків!
Тут я зустьрів их тількі двое,

[illegible]

И бачу, що вони обое
Отверезіли від олжи.
Нехай би ми в котьлі кипіли,
Та в смак по правді гомоніли
Про ті Посьвячені Ножі,

XXIV

„Про Криштофа и Наливая,
Про Гостряницю втекача,
Про Хмеля, як він сам втекае
С-під Берестечка від меча,
Як присягою й чесьтю грае,
С Султаном потай накладае,
З Виговським надить Татарву
И, серьцю хижому в одраду,
Задумуе криваву зраду,—
В Москві Хмелнищину нову...“

XXV.

—„А ви куда! а дауски! (крикне,
Немов опарений, Харон).
Чи через вас и тут не втихне,
Де тихо дремле Ахерон?...
Геть ш човна!“

Дивицьця бідаха,
Семъі Козацькоі невдаха,
Коли ж у каюці Тарас!
Він цупить за капшук Миколу
До себе, а Тарасу в полу
Рука Миколина впилась.

XXVI.

Не дбаючи про дідугана,
Хоч він россядься, хіп Куліш
Собі Миколу!... „Ні, омана!

Не знати, що в руці держиш,
Чи людзьке тіло, чи парину,
Що в теплу йде з землі годину,
Чи воду, чи легкій туман...
Ой горе! се ж мара з марою
Зустьрілася! се й над но мною
Такий же скоівся обман!

XXVII.

„И сам я на Землі покинув
Нікчемне тіло; дух самий,
Без бгляду на домовину,
До сьвіту поленув ис тьми“...
Аж тут Харон як розмахнецьця,
Зубами аж креснув, сьміецьця,—
И пб голові бех стерном!
Бех пб голові тій письменній,
Що дивувала мотлох тещи
Своим бескостим язиком!

XXVIII

Мов той гарбуз, що бъють про свині,
Роспалась мудра голова;
И, мов с-під келепа ис скрині,
Сипнула золота дітва,—
Ис капшука дітва, що серце
Осіла, мов яке кубелце,
Та й загніздилась в нім по вік...
Закрив Куліш рукою очі:
„Чи се мана, чи сон пророчій,
Що так и мій загине вік?

XXIX.

„Ні! я ні в Пеклі не зречуся
Сьвятоі правди, ні в Раю:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

На Рай мистичний не полщуся,
На Ад реалних мук плюю".
И ледьві се в души мелкнуло,
Аж се—изнов стерно плеснуло...
Зирк! вже Миколи не виднó.
По филях чорних червоніе
Крівавий сьлід, аж серце мліе,
А сам Письмак пійшов на дно.

XXX.

А де ж Тарас? Нема й Тараса!
Се ж и ёго втопив Харон!
Душа, на оковиту ласа,
Пила за цілий легіон.
Тепер з барилом потонула,
Ні разу з нёго й не ковтнула...
Шкода такого Кобзаря!
Шкода й Миколи! саме згинув
Тоді, як брехні всі покинув,
Користь Пекелного Царя...

XXXI.

Пливе каюк, мов серед моря.
Сумуе в каюці Куліш,
Та вже до всякого звик горя,
И бгае серце, мов той книш.
„Оттак ви вдруге повмірали!
Так марно вік свій скоротали!
Та душу стратили й мою:
За вас бо та й мене судили,
И на гіркую засудили,—
Гіркую чашу смерти пъю!

XXXII.

„За вас!... Бо й на Тім Сьвіті бачив,
В які ви вбрались репъяхи,
И людям праведно товкмачив
Кобзарьські и Книжницькі гріхи"...
Так думае, сумний, аж гляне
На Стикс—и сивий волос вяне—
Встають цілісінькі вони.
Барило в одного на шиі,
В другого—діти золотиі,
Важкій гостинець Сатани!

XXXIII.

Встають з води, на беріг сонний
Виходять бридьма... чути плач:
„О! лучче б я капшук мій повний
Віддав Татарам на гарач"!
—„О! лучче б горілóк я зьрікся,
И ромом пуншовим не впився, [52])
Аніж тут нидіть бес коньця!
Се ж не житьте, одна досада...
Така, Миколо, нам награда
За нашу лжу у Лжи Оцьця"!

XXXIV.

—„Бач, скіглять як! (рече сердитий
Лагідно якось наче дід:)
Та з ними нічого робити:
Накоіли б и в Пеклі бід...
Що ти мене так поважаеш,
Найстаршим дідом величаеш,
За се призна́юсь я тобі.

У Пеклі в нас тепер погано,
Не так як перш колись бувало:
Між грішними всяк Пан собі.

XXXV.

„Нема—щоб на жару седіти,
Або висіти на гаках,
Чи то в смолі як слід кипіти,
Чи то пектись на шашликах.
Вони по Пеклу скрізь гасають
И місце знай переміняють:
Той лізе в смóлу, той у жар.
Колиб Чорти не доглядали
Та óсьтями не заганяли,
До в Пеклі б скоівся пожар.

XXXVI.

„А се такі два Гайдамакі,
Яких и в Сьвіті не булó:
Сі знають, де зімують раки,
И компонують тількі зло.
Нехай би в Рай обох приймали:
На Біса их сюда заслали,
Щоб ясували тут ясу!
Коли живих не збунтовали,
Дак щоб мерьці нам попсували
И в Пеклі справили трусу!

XXXVII.

Та ще—коли се хочеш знати—
Сюди забравсь Мартиримъян, [53])
И хоче всіх повизволяти,
Хто заступався за Хрестян.
Сі ж, хоч и здóрово брехали,
Та Крепаків обороняли,

До він з них здийме всю брехню...
Дак ми их трóхи й придавили:
Цяцькй Мірські им начепили,
Щоб знали нашу вовківню“!

XXXVIII.

—„Мартиримъян?!... Мені про нёго
Стара Дубиниха верзла,
Що тут набачилась усёго,
И в Пеклі, и в Раю була...
Аж се и правда“!
—„То-то й лихо!
В на перш було у Пеклі тихо:
Хто впав сюди, дак тут и сів.
Не знали ніякого хріна,
Що не підмажеш и грошима:
Як нагодивсь, так и вхопив!

XXXIX.

„Оттим-то стількі год блукають
Та нудять сьвітом Письмаки,
Що им цяцькй их натирають,
Не мов ярмо, гамалики,—
Що ні с ким им погомоніти,
И нікого вже туманити,
Як туманили Куліша.
Той певно ів би лагоминки
В Раю коло небоги жінки,
Колиб не дáно від коша“...

XL.

—„Хароне діду! дак ти знаеш
Мое имъя“?! (рече Куліш).
—„Яке твое?!... Ти сновидаеш,

Чи на дорозі в Пекло спиш?
Ге!... та се ж він!!... Того ж зраділи,
Неначе дурманў изъзіли,
Обидва пеські Письмаки!...
Та вже й Мартиримъян скучае,
На Стикс раз-пб-раз позирае,
Щоб с тебе поздіймать гріхи.

XLI.

„И визволить свою отару...
Таких доволі в нас, як ти.
Хоч нависний, так им під пару
Курзу-верзу в Раю плести.
Колиб був знав... ну, та згадають
Не раз мене, як подовбають
В Письменських гóловах своих...
Шкода, що я давно родився
И в Пеклі глйбоко втопився:
Я б вишколив обох дурних“!...

XLII.

—„Дідўсю! дак ти був людина,
Не Дічче твбриво, мовляв?
Якого ж се—не гнівно—хріна
Ти в Пекло до Чортяк пристав“?
—„Потурнака Ляхá ти знаеш“?...
Самійла Кишку памятаеш“?
—„Да хто ж не знае их обох“?...
—„Хоч Козаки й сьвічкй сьвітили
Про мéне, а Ченьці кадили,
Та не послухав дурнів Бог.

XLIII.

„Сказав мене на вічні муки
У Пеклі на самóму дні,

И щоб я жер живі гадюки,
Седіти ж на жару мені.
Тоді ж старий Харон кінчився...
Той ще й из Греками возився
И пбрав розбишак Римлян.
Мене Чортяки полюбили,
Харонові усиновили;
Я пбраю вже Християн.

XLIV.

„Шкода, що ти влизнеш від мéне
Черес пройдйсьвіта того:
Зробив би с тéбе я печене,
Дознав би розуму мого!
Бо нас, Ляхів, ти віццурався,
С Панів, як с Козаків, сьміявся,
Та ба й Москву не вельми штив,
Що Хмеля нáтто звеличала,
С Кутузенком ёго зрівняла,
А Хміль у шáні у Чортів. [54])

XLV.

„Він зрадниками й брехунами,
Мов греблю, Пекло загатив,
А сам с пятьма Отаманáми
На лоні в Велзевула сів.
З Іудою там побратався,
На два сини знай озирався,
Що жарились у Лжи Оцьця...
А ти на щó, ледащо, важив,
Як Соловъївського зневажив
Своим посланьнем Докторця? [55])

XLVI.

„Защитника ёму такого
Нема ні в Пеклі, ні в Раю... *)
Колиб опрігсь, дак я нікого
В смолі так добре не втоплю...
Всі брехуни в Москві и в Русі,
Які ні є померші душі,
Се наша слава й похвала:
Чи Соловъёв из Докторьцями,
Підбрехачами-лестецями,
Що кг дурню липли, як смола;

XLVII.

„Дарма що Гуню конокрадом
(Ахилла вашого) зробив, [56])
А Козаків единим стадом
Христовим на всю Русь явив,—
Чи Чернишевській, що Миколу
Навчив зробити брехень школу,— [57])
Чи Писарев, що дурнем звав, [58])
Та ще й ледащом, чоловіка,
Що був краса й шаноба Віка,
Мов Соловей-Боян, сьпівав **).

XLVIII.

„Та в нас усіх их переважив
Брехун Московський, Книгогриз,
Той Соловъёв, що все зневажив
Спасенне й чесне та й проліз
Між оних ніби Патриотів,
А справді лютих идиотів,

---

*) Читай приписку 9.

**) Знаемо всі, як сей фертик зневажав Великого Пушкина.

Що Мирові дають Закон,—
Що, мов у нас Минос хвосьтяку,
Кручки вам крутять, и собаку
Перебрехали, взявши Трон

XLIX.

„У злочестиві, хижі руки,
И Руській Сьвіт у Тьмі держять,
И всім здаецьця, ніби зьлюки
На Троні с карбачем седять...
Оце ж міз нéуків пробрався,
И гнати всіх тихцем завзявся
Новий Розбійник Соловей...
Мов на дубах гніздо зробивши,
Так в диких розумах засівши,
Душив правдивих він людей.

L.

„И ти, невдахо, був правдивий,
И ти виявлював брехню;
Ти, правдолюбче юродивий,
Вже попадавсь у западьню;
И на Прокустовому ложі,
Забувши Заповіді Божі,
Тебе самого клав брехун,
Той Соловей Розбійник славний,
Брехун, сказати б так, державний,
Міністра кожного Тивун. [59])

LI.

„Подякуеш Мартиримъяну
Не раз, не два за те, що ти
Один з болотьнього туману
На Гору вибравсь Правоти"...
Рече, и не пилй с пилáми,

Не тумані вже є туманами,
Димй Пекельні підьнялись...
Страшне ойбйканьне підземне,
И лемент, и риданьне ревне
По воздусі до них неслись.

LII.

Хоч знав Куліш, що не горіти
Ёму в Чорьтячому вогні
И з ледарями не кипіти
У сірьці, дігті та в смолі,
А ввесь из ляку затрусився,
И скрива на димй дивився,
Мов на мисливця з гаю вовк.
„Се близько наші вже Пороги:
Я бачу—он Чорьтячі роги",
Промовив зьлюка, та й замовк.

LIII.

Аж ось—щубовсть каюк у яму!
Мов с припечка додолу впав.
Круг сéбе наш Панько поглянув:
„Тепер же, мабуть, я пропав"!
А човен глибше знай та глибше...
Пороги в Пеклі ще крутішче,
Ніж Ненасйтець Низовий.
Кругом вода реве-бурхае,
Безодьня бездну прикликае...
Куліш ні мертвий, ні живий.

LIV.

„Ух! доплили таки"! промовив
Тихцем Хорон; та ба! хреста
Вже зась Ляху Потурнакові

На себе класти! Тут не та,
Не Божа сила вже панує
И на воді людей рятуе
Від нурту, вирви, всяких бід...
Тут Сатана вже заправляе,
Усяку волю и силу мае,
Як ув ораньді в Пана Жид.

LV.

„Гей ви, Чортй и Чортенята!
(Гукне лаюшій дід Харон)
Чи в вас тепер Жидівські сьвята,
Що вас тут скупивсь легіон?
Чого, гракаете, сіпаки?
Хапайте митьтю за прилавки,
За опачини байдака,
Та цупте через чорториі
На Стикса береги сумнйі,
Щоб там не ждали каюка"!

LVI.

Ги, гу!... Мов Торки босоногі,
Що вгору навпроти води
Бувало цуплять на Пороги
Важкі човни, мов неводи,—
Що дивувавсь Вагрянородний,
Як ті недóлюдки голодьні
Идуть на ляму залюбки; [60])
Так и Пекельні Гайдамаки,
Рогаті лéкги та гуляки,
Перевернулись в Козаки.

LVII.

Харон их мовчки підганяе,
Не жалуе свого стерна,

[illegible]

И по рогах Чортяк ціляе:
Бо се в них йграшка одна.
Серед ойойканьня та крику,
И скреготу зубів и рику,
Зіставсь бідаха наш, Куліш,
Зіставсь, мов човен серед моря;
Та вже до всякого звик горя,
И серце мляве бгав, мов книш.

LVIII.

Аж дивицьця—висока брона,
Мов та що Турки *Порта* звуть.
Се их потуга й оборона,
Тих що тут Січею живуть.
На броні надпись: Всі Язики!
Про що есте? Про дух наш дикий...
Які чудьні й страшні слова!
Колиб він зміг таке збагнути,
Чи так далеко сягонути,
До б заболіла й голова.

LIX.

Стоіть, гракае, задивився,
Мов наш Земляк серед Москви,
Що в Москаля лічить навчився
Галок, що всипали Церкви. [91])
Аж фіртка в броні прочинилась...
Кріз куряву, имлу й туман
Якась людина завидьнілась.
„Ходи до мене"! (промовляе)
Давно тебе я визираю".
—„Хто ж ти еси"?

—„Мартиримъян".

Пісьня трейтя.

I.

Пороги—мов яка драбина
Понад водою вниз ийде;
Мов безъустаньня хуртовина,
У піні скіглить и гуде...
Щоб твердо диво се стояло,
У землю глибоко вростало
Від скель камінье камъяне,
Аж попід брону просьтягалось
И в черево землі вдиралось
Куўвдище міцне й страшне.

II.

Здавались души комашнею,
Померші души, и чортва,
Що ворушились під землею,
Де не росте вже мурава.
Там попід ямою йде яма,
И тілько мріе, наче пляма
На каразіі на сукні. [62])
Из ями в яму те корінье,
Мов на городі гич-бадильле,
Куўвдицьця по глибені.

III.

А по ступнях, по сходах, души
Снують, мов чорні мурашки,
Все вниз та вниз, на дно катуши, [63])
В кого гріхи найбілш важкі.
Чорти их ззаду підганяють,
В безодьню, мов тих жаб, шпурляють,
Як инше вибъецьця с снаги.

[illegible]

Тут метушились, гомоніли,
У пітьмі 'днó 'дногó давили
И ворогй й не ворогй.

IV.

Такé там кóицьця в тій пéльці
Диявольській, що на ввесь мир
Розьдзявилась в пекéльній спéці,
Справляючи чорьтякам пир!...
Що скéлі вóду там бурхáють,
Дак тут гусьті димй буяють
И душять зáжива мерьця;
А щó там дика завірюха,
Дак тут немилостива мука,
Страшéнна, люта, бес коньця.

V.

И мов свинóта у коритї
Булькóче, лóвлючи на дьві
Поживу, так чорти неситі—
Людéй в пекéльнёму багні. .
У тéмряву знай поринáють
И души навманя хапáють;
Когó розирвуть пополáм,
Котрóму гóлову відкусять,
А иншого, дак тáк рострусять,
Що й глянути на ёго стрáм!

VI.

Такé побáчив наш бідáха,
Як тільки хвіртку зачинив
Мартиримъян, що, нáче птáха,
В ковчéг підзéмний взяв—пустив...
Аж за рукáв ёму вчепився,

Мов у безóдьняві топився,
И, як листóк сухий, тремтів.
Той по руці ёгó поглáдив
И на ёгó такé спровадив,
Що нáче вдруге сьвіт узьдрів.

VII.

Бо гляне—ся людина сьсяе
Серед имлй, немóв лихтáрь,
Кругóм повáжно позирáе,
Мов патриярх, абó сам цáрь.
Вус білий гáрно закрутився,
По підборідьдю любо вився,
Що виголене чисто мáв.
На нім жупáн кармазинóвий,
А с кучми вéрх оксамитóвий,
Мов шлик у козакá, звисáв.

VIII.

Подумав би—„се мрія сóнна",
Дак тут же в пéклі не до сну!
Подумав би—„сьвятá персóна",—
Козáцька óдіж на ёму!
И шáбля в ёго коло бóку
И шáпка-кучма превисóка,
Сапъяньці жóвті в острогáх.
В правиці недолимок сьсяе, [64])
За спиною мушкéта мáе...
„Ні! не сьвятий; се й é козáк"!

IX.

А на сьвятих він дóбре знáвся:
Их рóблено с самих ченьців;
Хто ж у козáцтво затесáвся,

[illegible]

У пéкло сторчакá летíв. [65])
„Та й судові, мовляв, писáки—
Своим порядком розбишáки:
Вони бес кривди не живýть.
Бо хоч би й рáк на диво свиснув,
А судовик усюди б тиснув:
Однá у них с козáцтвом путь. [66])

X.

„Дідýсю! чи вельмóжний пáне!
(Озвавсь Панькó, мов сам не сьвій)
Чи хтó ви є... нехáй не стáне
Ся нáзва за незвичай мій!
Зветéся ви Мартиримъянóм,
И се имъя менé тумáном,
Як на похмíльле, обнялó“.
—„Имъя моé не нáзва мáрна:
Се Рýська слáва, слáвна здáвна;
Іи́й козáцтво не 'дьнялó“.

XI.

—„Що ж се такé“?
—„А óт що, сину:
Булá крівáва та веснá,
Як обуяла Украйину
Козáцька дича-сарана...
Що с прéдків ми ві наживáли,
Нетяги митьтю гайнувáли:
Прийшлось мешчáнам пропадáть.
Я був у Ніжені цехмистром,
Купцéм замóжним и бурмистром:
Орьдí козáцькій благодáть!

XII.

„Опé ж, дьля позбутьтя напóів,
Та шарпанини, та боів
Від самохвáлників-герóів
Сьвятóи віри, козакíв,
Ийшли славетники в козáцтво,
Господарі—у гайдамáцтво,
И я один с тих рідких був,
Що рýк в крові не умочили
И шарпанини не чинили: [67])
Я Бóга й прáвди не забýв.

XIII.

„Що там навпóсьлі ні брехáли
Про тé лицáрство письмаки,
Що ніби в Пóлщі витворяли
За віру й цéркву козаки,—
Я прописáв, як знáв, як бáчив,
Нікóли з ними не мантáчив
На втíху пéкла й Сатани:
Як нáші Рýсьсю торгувáли,
За все про все не одьвічáли
Ляхи у мéне та пани“.

XIV.

„Дак ти еси мій Самовидець“?
—„Ні, сынку: я Мартиримъян,
Олжи та кривди ненавидець:
Я між козáцтвом прáвди пáн...
Мартин, мій прéдок, вийшов з Риму,
Як пáпа ще мовчáв про схизму, [68])
Як віра ще булá однá.
Сподóбивсь рід наш благодáти:

[illegible]

Дав Бóг нам дýші рятувáти
У пéклі нáветь и зі днá.

XV.

„Се плéшчуть мáрно теолóги,
Що ніби ми по всі вікú,
Минýвши Стúксови Порóги,
Покутовáтимем гріхú.
Ні! люде ще й Христá не знáли,
А міз нимú такі бувáли,
Що гамувáли Сатанý.
Та й я ось Дúкими Полями
До пéкла втрáпив манівцями,
И с пéкла навманя майнý...

XVI.

„Ще не спустúвсь и в пéрву яму,
А вжé послáв універсáл,
Що на когó ласкáво гляну,
До тóго зáсь пекéльнім псáм!
А тúх двох славників козáцьких,
Прихúльників казóк письмáцьких,
Давнó на Стúксі зупинúв:
Бо з нéтямок олжý плескáли
Та й дýмали, що рятувáли,
А не топúли земляків.

XVII.

„Давнó б ужé я, сúнку, бідних
Невігласів на нéбо взяв,
Чи тáк, чи сяк, а всім нам рідних,
Та все Ильля не дозволяв.
Розвóзючи сьвятим по нéбу
Книші й усякý их потрéбу,

Возкóм страшéнно торохтúть:
Не хóче й чýти про козáцтво:
Се в ёго кляте гайдамáцтво,
Що дýрьні завязалúсь хвалúть.

XVIII.

„Та й наш ключáрь новозавітний
Зиркóго стóрожа з мечéм
Огнúстим (стóрож тяжко вірний)
Пристáвив ніби с карбачéм.
Менé ж и слýхати не хóче,
Скороговіркою дьрібóче,
Що сі велúкі брехунú
Молóдіж Рýську попсувáли
И розумú затамувáли
Ще гірше ніж Ляхú панú.

XIX.

„Харóн же, гáспедзький підлúза.
Безошчаднúй Лях-потурнáк,
Козáцький військовúй ярúза,
Ехúдний, мов той Хміль-козáк,
Важáв, щоб тут вонú й удрýге,
Сліпé козáцтво й недолýге,
Помéрли с тýги та з нудьгú:
Вік утопúв их у печáлі,
Якóі з віку не видáли
Понýрі Стúкса берегú.

XX.

„Так вас усіх збив с пантелúку
Якúйся піп, чи то чернéць,
Що вúдумав химéру дúку
Омáни бáтьку на ралéць...

Знав, що ёму́ в раю́ не бу́ти,
Дак чо́рту хаптура́ хтів ткну́ти,
Щоб не повісив на гакі́
За да́вняшне попа́ една́ньне, [69]
За похоро́ньне вимага́ньне,
За всякі ги́досьні гріхи́.

XXI.

„Хто всю Ляхву́ в гее́нну втю́рив,
Що кгрунтова́лась на брехні,
Той и коза́цтво-гайдабу́рів
Пода́в на му́ки Сатані́.
Не хто се бу́в, як піп химе́рний,
Що, не очи́стившись од скве́рни,
Завзя́вся ду́ші очищча́ть.
Там езуи́т, а тут хапту́рник,
Лука́вий, чи слепи́й прислу́жник
Того́, що зве́цьця благода́ть.

XXII.

„Спогля́нь, и тут седи́ть непе́вне
В глухім коньці́ біля́ воріт!
(Рече́, и на обли́чче те́мне
Ис се́бе пролива́е сьвіт).
Сей заслужи́в страшно́и ка́ри,
За ті гусьті́ письма́цькі хма́рі,
Що по Вкраи́йні роспусти́в!
Та до́бре, що тебе́ послу́хав,
Мое́ письмо́ сяк-та́к рошчу́хав:
Ёго́ ти с пе́кла слобони́в. [70]

XXIII.

„Ти Самови́цчем ряту́вався,
Ним и друзяку рятува́в;

Ато́ б він вку́пі с ти́м купа́вся,
Кого Коніським ясува́в“...
Зраді́в Кулі́ш: „Се той Бодя́нський,
Що нам вопро́с козакопа́нський [71]
Був Лжеконіським замути́в!
В нас Матери́нкою він зва́вся, [72]
В казка́х прабабівських коха́вся
И зо́дьві віршами зложи́в“.

XXIV.

„Исько́“!
—„Панько́!
Так привіта́ли
„Приятелі одно 'дно́го...
Чорти́ хвости́ попідгина́ли,
Втеря́вши вязника́ свого́,
На дру́зів залюбки́ диви́вся
Мартиримъя́н, и весели́вся:
Не попусти́в би ні Панька́,
Ні Запоро́зьця Матери́нки,
Що зро́ду не вжива́в горілки
И сме́рьть зустьрів натощака́. [73]

XXV.

„Ході́мо да́льш між ме́ртьві ду́ші!
(Рече́ до них Мартиримъя́н).
Хоч затуля́тимете й ву́ші,
Блука́ючи по нертепа́м,
Да му́сите чини́ти во́лю
Того, хто ста́рший надно мно́ю.
Неда́рмо я сюди́ прийшо́в,—
У ца́рство бре́хень та ома́ни
Кріз те́мряву, дими́ й тума́ни
До вас из не́ба шлях знайшо́в“.

XXVI.

Аж слу́хають—всі переважив
Якийся го́лос презичний.
Придивляцьця—увесь у са́жі,
З оде́жи—тілько вже штани́.
Лице́м—сказа́ти б гайдама́ка,
А спра́вді був собі писа́ка,
Да ли́ха за брехню вдобу́вся.
„Рятуйте, люде добрі, пробі!
У ме́не й о́чі вже на ло́бі...
Про що я на жару пряжусь“?

XXVII.

—„Про що?!... А дохторе́ць тупіка,
Що сьпік ти якось на швидку?
Він ро́зумом спів чоловіка,
Сердитосьтю ж рівен бику...
Тепе́р скрізь по Москві гаса́е,
Всіма́ дурними заправляе:
Бо бре́ше за десятеро́х.
Оце́ ж за нёго ти й пряже́сься,
Покий й він сам не опряже́цьця:
Тоді прягти́метесь удво́х“.

XXVIII.

Таке́ жорстке́ промо́вив слово
Та й одвернувсь Мартиримъян...
Писа́ку, ле́дьві вже живо́го,
Окрив знов смород и туман.
„И зьвідкіля той Карник взявся,
Під ме́не ни́цо підлиза́вся,
Щоб дав ёму сан докторьця!
Тепе́р и му́цьця без уста́нку

Що-дьня, що-ве́чора, що-ра́нку
За брехуна́ в брехни́ оцьця“!

XXIX.

—„Він са́м брехун! Я до́бре зна́ю
Сіпа́ку (тут Иськó озва́вcь).
Під ме́не, по своиму звича́ю,
За Флечче́ра він підкопа́вcь... [74])
Подвижник, ба́чите, науки:
Ёму не попада́йсь у ру́ки,
Ато́ в засьтінок поведе́!
Там с те́бе ви́давить олію
За всяку вче́ну різноцію:
Бо в дурьнів пе́ред він веде́“.

XXX.

—„Шкода́, про те вже й спомина́ти!
(Рече́ тоді Мартиримъян).
На те ёго́ роди́ла й ма́ти,
Щоб грішми набива́в гама́н.
Се й е широ́ка та доро́га,
Що душмани́ веде́ від Бо́га...
Та го́ді! цур им! аж ляшчить
В ушу́ вже в ме́не від их крику,
Від біснува́того их зи́ку...
Не ле́гко й нам сюди ходи́ть.

XXXI.

„За де́які гріхи мушке́та
Зза спи́ни й досі я не збу́вcь;
Вкривае знов мене́ cae̓та,
И в па́нський зно́в сапъян обу́вcь,
И бо́роду мені знов го́лять,
До мо́ди Ля́цькои нево́лять [75])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Чортй, мов дáвні козакй;
Щоб спóминка ся злочестйва
Булá в пекельніх мýках жйва,
По-пáнськії рóблять аавпакй.

XXXII.

„Так сьміх из нас, людéй статéчних,
Собі диявол учинйв!... [76])
Пріятелйв моїх сердéчних
Багáцько він занапастйв.
Седять вонй тепéр глибóко,
Так як звіцьціль до хмáр висóко...
Я лізти в ті ямкй боюсь,
Щоб зрáдошчів не показйлись,
Мені в саéти не вчепйлись...
Від нйх нічйм не відобъюсь...

XXXIII.

„Байдýжна бо мерьцям шаблюка,
Не стрáшен им и самопáл...
Там, дé що-дьнй, що-нóчи мýка
Да крйк, мов кáзицьця кагáл,
Шкода й казáти й угрушчáти,
Так як рубáти да стреляти.
И слóво й діло там—манá.
Скрегóчуть, мов кріз сóн, зубáми,
А скіглять—бáч?—вовкй вовкáми...
И дрýга смéрьть им не страшнá.

XXXIV.

„А там, де мýчицьця Иýда,
Тудй ніхтó ще не спускáвсь:
Такóго дявольського чýда,
Здаéцьця, й Вáйда б изьлякáвсь.

Нехáй вонó вам и не снйцьця,
Нехай их путь запропастйцьця,
Тих щó у чéреві землй
Седять, мов задобкі рáки,
Боговідстýпні гайдамáки,
Що сéрце в их—самі драглі.

XXXV.

„В драглянім сéрьці ні закóну,
Ні чéсти й сóвісти немá.
Від молодóшчів та й до скóну
Панýе там пекéльня тьмá.
Як яма 'д ями в пéклі глйбша,
Так тéмрява там знáй густіща:
Там сьвітить каганéць-олжá,
И пóти сьвіт олжйвий сьсяе,
Покіль безýмно досягáе
Аж до сьвячéного ножá"...

XXXVI.

Поважну мóву перебйла
Мартиримъяну Татарвá
Шкварчáла ж бо и джеркотіла
Не то Ляхвá, не то Литвá...
Чи не Ордá се наступáла,
Що на сім сьвіті вже пропáла?
Чи се ойóйкали Жидй?
Такóго гóмону чуднóго,
И кривомóвного й тупóго,
Не чýли нáші й прадідй.

XXXVII.

„Се не Татáре й не Комлйки [77])
Идýть на нáшу мéртву Русь [78])
(Речé Мартиримъян): се дйкі

Умй плетуть хвалу комусь,
Хвалу Некрасову поэту,
Що річку каломутну Лету
В пустйні жизьнянйй знайшов,
И через нея, повен слави,
До кривомовнон арави
Душею мертвою прийшов.

XXXVIII.

„Не всі ж бо тут, як той розбійник,
Що в темних розумах засів,
И волі й правди ненавйдних,
Собі гніздо в их серьці звйв,
Не всі, що чуете—гукають,
Московську велич проклинають,
Ойойкають, мов Жидова,—
Не всі вонй мерьці. Міз нйми
Есьть и такі, що ще живйми,
Законом дйвним естества,

XXXIX.

„Спускаюцьця між мертьві душі
Своим портретом, и терплять
Заздалегідь у 'цій катуші
Що мусять мертвими приймать...
Таке й за Данта вже бувало,
И він видав такйх чимало,
Що між людьмй собі живе,
Та ще й сьвятйм у дурьнів звецьця,
Душа ж у пеклі вже пряжецьця
И споломъя, мов бик, реве.

XL.

„Споглянимо в 'цю просторý яму...
А ти, Панюто, придивись... [79]

Той що на пйці носить пляму
Злодюги... де ти з нйм зустьрівсь?
Бач? мов у тьрясьці ввесь затьрясься!...
Бо в тебе він також прокрався
В имъя Сьвященного Письма,
Що ти перекладав на мову
Стару, на Рушчину здорову,
Задьля простацького ума.

XLI.

„Ёму книжкй й ляндкарти, певний
В ёго повазі, ти вручйв,
Щоб він, покіль далекі землі
Объідеш, так як скарб хранйв...
И він книжкй ті до однои,
Та й грйші ще, діяч сьвятои
Евтерпи, жрець усіх наук,
Покрав, та й прав. Бо бес поваги,
Беш чести, бес путя нетяги
Жидами ледарі живуть. [80]

XLII. [81]

„А ось швиденький, приязненький [82]
Русинчик, що тебе лестйв
Послугою, и сей гарненькі
Книжкй твои занапастйв,
И не соромився брехати,
Мовляв—ёму подарувати
Привіз есй такі книжкй,
Що их и з рук не випускають
И на столі щоденно мають
Працëлюбйві письмакй.

XLIII. [83])

„Дивѝсь, Панюто: ѝн гогóче
И той важкѝй на прáцю бѝк,
Що все до прóсьвіти охóче
Тумáном туманѝти звѝк.
И сей из ѝншими такѝми
Грошви рибáлками хисткѝми
До тéбе, сѝнку, підлизáвсь,
И в тéбе не однý сотьнягу,
Ёгó б то прáци рівновáгу,
Ніймáвши лжéю, облизáвсь.

XLIV. [84])

„А хóчеш бáчити міз нѝми
З ушѝма дóвгими портрéт
Дурнóго дýрбаса?... Своѝми
Жертвáми се—благѝй поэт,
Та про жертвѝ своѝ скрізь трýбить
И чéсьть тогó й повáгу гýбить
Комý навкóлішках підьнíс
Сам жéртву на олтáр оччѝзни,
И за очѝма укорѝзни
И брéхні шѝрить, нѝций пес.

XLV. [85])

„А он за ним ревýть ще двóе
Лихѝх ёгó приятелів.
Обѝдва—зьлюки Громобóи,
Та дідько их не спокусѝв.
Вонѝ такѝми й породились,
Христѝлись и пере-христѝлись,
И стáли залюбкѝ брехáть

Укýпі з дýрбасом ушáтим,
И все твоé, вже аж до хáти
Твоéи нѝщить-руйнувáть".

XLVI. [86])

А що? впізнáв? Се их сковáли
Чортѝ шкварчýщим ланьцюгóм
За те, що вкýпі вітьтягáли
У тéбе кýплений вже дóм.
Бажáв есѝ добрá сьвятóго
Купѝвши дом серед сьліпóго
Сільського лю́ду у тумѝ,
Що тільки й знáе істи—пѝти
Дá лéкгою на сьвіті жѝти
Промѝж трудя́щими людьмѝ.

XLVII. [87])

„Дивѝсь, он двáцьцять и чотѝрі
На лóбі вѝпалено в их.
Се та ціфíра, що лічѝли
Годѝ перéбрехів своѝх.
На двáцьцять и чотѝрі рóки
Их дýші у казáн глибóкий
Чорьтя́ки вкѝнуть при тобі...
Вже закипáе, и чорьтя́ки,
Несѝті мýками собáки,
В долóні плéшчуть их судьбі".

XLVIII.

„А óн—споглянь—з Мордвѝ причéпа
Міз нáших рíдних брехунів.
Єгó прийня́в би й пéс Мазéпа
В Батýрині до серьдюків,

Що на царя́ Петра́ бреха́ли
И Ка́рлу сва́ту продава́ли
Насьлі́дьде Ки́ёвське Москви,—
Що всі́м коза́цтвом колоти́ли
И тро́хи зно́в нас не втопи́ли
В давня́шніх ка́верзах Ляхви́.

XLIX.

„Тепе́р чорта́м казки́ брехли́ві
Швиде́нько, мов ладки́, пече́
И, як товклі́ діди́ зрадли́ві,
У сту́пі пра́вду зна́й товче́:
З верби́ гнили́ці тру́сить гру́ші
Про казколюбні ме́ртьві ду́ші,
Що в и́ншоі й живі́т боли́ть,
Та борзопи́сцеві байду́же,
Незгі́рш од ба́би мо́ркву стру́же
И на все пе́кло верещи́ть“

L.

Та я́к було́ й не вереща́ти?
Він роздобу́в собі Жидка́
И ста̀в його́ так вихваля́ти,
Немо́в Пекга́са-ступака́.
А той ёму́ під но́ги слався
И з ним укупі велича́вся
Що „с Кулеше́м удво́х руба́в
Его́ соки́рою в письме́нстві“
И Кулешу́ б то в соверше́нстві
Слове́сному допомага́в.

LI.

Тепе́р же за деше́ву сла́ву
Черво́ним зо́лотом плати́в,
Що, по пеке́льнёму уста́ву,
Из дро́в, як жа́р палки́х, роби́в.
Его ж само́го зна́й коло́ли
Чорти́, щоб гро́ші не холо́ли,
Що під Мордо́вцем роздува́в.
И він ёму хвалу́ земну́ю
Переверта́в ув алилу́ю,
Що во́вком скі́глячи, сьпіва́в.

LII.

„Діду́сю! (тут Кулі́ш озва́вся)
Про пекло лу́чче ду́мав я:
Не зна́в сёго́ й не сподіва́вся,
Що ту́т вся та лиха́ сімъя́
Письма́цька, панська й гайдама́цька,
Що нас, мов пес, ирва́ знена́цька...
Я в ій невда́хою роди́всь...,
Не хо́чу ба́чити портре́тів
Сих ледарі́в, олжи́ поэтів,—
Неха́й усі́м им сви́цьця бі́с“!

LIII.

—„Він им и сви́цьця, любе ча́до,
Ато́ б вони́ тут не були́,
Аж по́ки се́ паршиве ста́до
Смерьть не турну́ла б из землі...
Но му́шу хи́рного шчади́ти:
Ти до́вго ще гірку́ю пи́ти
Пови́нен між люде́й еси́...
Бо за химе́рним талала́йством
Та за слепи́м-пъяни́м кобзарством
Свого́ ума́ им не даси́...

LIV.

„Ну, та ще в дру́гу подивися
Безо́дьню чо́ртовои лжи́,

Щоб знáв, изьвідкіля́ взяли́ся
Сьвячéні в кобзаря́ ножí.
Споглянe: се бéнкет-пир чорьтя́чий,
Гарми́дер шинкови́й козáчий...
Бач? хóдить кíнва круговá.
И не хотíли б з нéи пи́ти,
Да му́сять: бо живцéм лупи́ти
Готóва зáраз их чортвá.

LV.

„Чи ти догáдуесься, хто се?
Не чéрьнь козáцька, все пани́,
Письмáцтво все простоволóсе
Гірку́ лжу пъé у Сатани́“...
Аж затруси́всь увéсь, як глянув
Кулíш у ту страшéнну я́му...
Впізнáв пали́вод-письмакíв,
Що брéхнями грошви́ надбáли,
Царíв прему́дрих зневажáли
Та вихваля́ли козакíв.

LVI.

„Діду́сю! зми́луйся! не хóчу
Диви́тись на злорíчу тьлю!
Вертáй менé боржíй в робóчу,
В простáцьку, вбóгу жизьнь мою“!
—„Так! му́шу хи́рного шчади́ти:
Бо дóвго ще гіркую пи́ти
Пови́нен між живи́х еси́...
Морóка тíлько нам з Иллéю:
Все рóбить вóлею своéю,—
Блишчи́ть-грімить, як хоч проси́!

LVII.

„Колиб не він, я вас до Бóга
Просьтíсінько б у рáй помчáв.
Мені знакóма ся дорóга:
Не раз, не два іи́й верстáв.
Ключáрь же нáш собí старéнький,
До всіх, що кáющься, благéнький:
Бо й сам коли́сь умíв грішить...
Попрóбую Ильлю́ сьвятóго,
Мов Зéвса Кгрéцького гнівнóго,
Кади́лом лю́бим підкупи́ть.

LVIII.

„Вельмóжне бо небéсне пáнство
Кади́ло ню́хае земнé,
И ду́мае про лютерáнство,
Що в ёго сéрце камъяне.
Опé ж летíмо до Ливáну,—
Про цю сьвяти́х нóсів омáну
Там сми́рни й мvрри зберемó.
Но пéрш над Сти́кса берегáми
З двомá злучíмось письмакáми,
Та вку́пі вже й полетимó.

LIX.

„Ох! не люблю я, що Старóго
Не тáк-то слу́хають боги́...
Хоч и поту́жен він, та в ёго
Гнуздáти всіх немá снаги́.
Иль я-гріми́й грімить-стреля́е,
Петрó-ключáрь знай спить-куня́е,
А сам далéко десь живé,
И рáд би всіх запомагáти,
Та за громáми нечувáти,
Чи хто ридáе, чи ревé.

LX.

„Ну, та попрóбуймо летíти
Понад землéю, щоб зза хмáр
Грімій гарáзд не зьміг сьлідúти,
Кудú живá простýе твáр.
Про тéбе се кажý: сі ж трóе,
Иськó й брехáк завзя́тих двóе,
Землý вже ля́му відбулú.
А щоб Илья́ не догадáвся,
Хто щé з землі живýщий зьня́вся,
Переверьнімось ув орлú".

LXI.

Речé—и не димú з димáми
Стовпóм по нат тромá звилúсь,
Не туманú то с туманáми
Над Ахеронóм підьнялúсь.
Ні! сé ш чорьтя́чои темнúци,
Мов сам Илья́, на колеснúці
Вес пóломъя, вонú зьнялúсь.
По над Порóгами й Харóном,
Над каюкóм, Турéцьким чóвном,
Немóв орлú в димý неслúсь.

LXII.

На дúм сей скрúва позирáе
Харóн, мов на мислúвця вовк,
И щó вонó такé літáе,
Не візьме потурнáк у тóвк.
Чортú собі поторопíли,
И ледьві чóвна не розбúли
Об Ненасúтецький Порíг...

Аж ось—за Стúксом зупинúлось
И стúха до брехáк спустúлось.
Тоді він прáвду постеріг.

LXIII.

„На біса ж (кáже) ми трудúлись,
Гатúли в пéкло христия́н?
Хибá щоб нúми поживúлись
Такі, як сей Мартиримъя́н?...
Катмá, бачý, и в чóрта глýзду:
Не Аримáну він, Ормýзду [88])
Дарéмно пáнщину робúв...
Колúб ще тóй, що проміж зóрі
Вливае прóсторонь, як мóре,
Всі грішні дýші не простúв!

LXIV.

„Тоді чортú менé самóго
З нудьгú прягтúмуть на жарý...
Хибá вже Хмéля им старóго,
Мов чемерúцю в прáх зотрý,
Щоб чхáли, пóкіль я втекáти,
Пятáми бýду им кивáти,
Як с Трóи накивáв Енéй...
Ойóй! колú б був дагадáвся
Та мúтьтю за тромá ввігнáвся,
Як за Иллéю Елисéй"!...

LXV.

Шкодá! дим-хмáра налетíла
На двох стверéжених писáк
И их до Бóга підхопúла.
Зоставсь одúн Лях-потурнáк.
Зостáлося ж ёмý й барúло,

Що горілкáми так душíло,
Зостáвся и важкий гамáн.
Дарéмно мудровáли зьлюки,
Як мистецям завдáти муки:
Все зьнівечив Мартиримъян.

LXVI.

До Бóга... О! як там просьтірно
И сéрьцю нáшому й уму!
Сияе в Бóзі дух наш зірно,
И вжé границь немá ёму.
Як Бóжа прóсторонь бескрáйя
Всі мириядн исповняе,
Що нам здаюцьця беш числá,—
Все в Бóзі дух наш обіймáе,
И прáвда кривду просьвітьляе
Без недорóзуму и злá.

LXVII.

Так неборáк Панькó хвалився
Між тими чотирмá тіньми...
Ні! не хвалився,—він молився,
Та мусив знóв жить між людьми.
Які ні é вони на сьвіті,
А трéба з ними якось жити...
„Не хóчу"... ні! сёго сказáть
Ёму, на піддержку безумним,
Чи то аж нáтто вже розумним,
Не дáсьть Госпóдьня благодáть.

Кінèць поэмі.

Замісь надóсьпіву до Небрéшинои поэми.

віршувáньне самóго Кулішá,

послане Небресі на подяку за ёго правдиве оповіданьне.

О, скількі раз бажáв я живши вмéрти
И накликáв на сéбе людзьке зло!
Да рятувáв себé не раз од смéрти
Тим, що гіркé, як смерьть самá, булó.

Отрутою вертáв собі здорóвъе,
Що вороги у чáшу знáй лили...
Колиб змогли, вони би с сéрьця крóвъю
Гарячою моéю налили.

И на пиру весéлому земнóму
З моим имъям та чáша знай стоить,
Щоб не далó моé имъя нікóму
Отруене винó иш чáши пить.

И, дивлячись оддалеки на клятих
Моих сіпáк, безошчадних катюг,
Завзятьте я в души зву на завзятих,
И знов берусь за экстирпáтор-плуг.

И дивними, незнáними судьбáми,
Як вóду, я отруту ш чáши пъю,
Над усімá моими ворогáми
Вознóшу жизнь, мов корогóв мою.

[illegible]

И вӣпивши, вже не жадаю смéрти,
И жáртами дратýю лю́дзьке зло,
И людзьке злó дратóване умéрти
Мені́ оцé й у пéклі не далó.

Там бáчив я́ ворóжі кля́ті дýші.
Их клеветá, на йстену хулá
До бáтька лжи́, у мрак ёгó катýши
За здалегі́дь ужé перенеслá.

Вони́ в ёгó пирýють одеснýю,
И лжý гіркý з моéи чáши пъють,
И хóдить ві́чно чáша в кругóвую,
И ві́чно я́д бі́си́ у чáшу льлють.

Поки́ньмо и́х, верьні́мось до спасéнних,
Хто йстену всім сéрцем возьлюби́в,
Хто ді́л благи́х, смирéнно сокровéнних
Мужáм кровéй лести́вим не підби́в.

О розумі́ й серьця́ не фарисéйські!
Хоч мáло вас в письмéнстві на землі́,
Да мнóго дýш ви в ти́хі Елисéйські
Поля́ и в рáй Госпóдень провели́...

Молюся вам, воистéну блажéнним
На осия́нних прáвди висотáх:
Веді́т менé ще раз по я́мам тéмним,
По тих страшни́х пекéльніх вертепáх.

Нехай мені́, мов Дáнтові Виркги́лій,
Покáже все благи́й Мартиримъя́н,
Що брехуни́ брехнéю заслужи́ли,
Справля́ючи у пéкло христия́н.

Нехáй за се крівáву óдіж ски́не,
Що надали́ статéчнім козаки́
И гблубом пречи́стим сти́ха ли́не,
Осьві́чуе и казани́ й гаки́.

А я скреплю моé болю́че сéрце
И мýжности у Бáйди попрошý,
И про моé роскýблене кубéлце
Хоч ді́точкам нері́дним напишý.

Нехáй вони́ всю прáвду-мáтір знáють
И прáвнукам свои́м передадýть,
И до небéс дорі́женьку верстáють,
И прокленýть брехли́ву-зьлющу пýть.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Позичена Кобза.

Пересьпіви чужомовних сьпівів.

Присьвят

од староруса новорусові.

Позичену сю Кобзу присьвячую подячно—не кому-не-д[...]ис проміж моих земляків Староруських, ні! бъю з нею ло[...] перед Новорусом Плетнёвим Петром, перед ёго тихо-ми[...]рою в своій величі тінью,—тінью такою в своій смир-[...] принадноповажною, що великий спроміж великих и [...]вмирущий спроміж невмірущих Пушкин не раз мовляв у[...]ревно від серьця: „Колиб мені дано було народитись [...]рус[...]е, дак усе мое, яке воно ні е в мене, занедбав би, [...]б ирости мені Плетнёвим, а не Пушкиним, таким Плет-[...], яким ёго знаю".

Розумію дивне слово дивного поэта й чоловіка, и по-[...]ось найлюбійшою мені працею моею благій тіні, про-[...]ній прославителем Руси ще за живота. Сей кумир [...]ёго поклоненьня в дусі й правді мене незнаного, ні [...]нои людини, прийняв у столиці так, що я вважав ёго [...]ного батька,—ще й натто, що не таивсь перед ним из [...] рідним словом, служачи сéму слову вже й тоді над [...]ше служенье, а ихавши в Німещину коштом Академиі [...] подав ёму на схованку написану вже тоді Старорусь-[...]вою „Чорну Раду".

Куліш Олелькович Панько.

Словце до староруських народовиків

на появ Позиченои Кобзи.

Тим часом як, патрийотизму повні,
Ви дбаете про слово ріднє нам,
Слова чужі, художливо кунштовні,
Я на користь готую землякам.

„Сокровище благих", нехай вони розмають
Козацького завзятьтя тьму пъяну
И письмакам правдивим помагають
Бороти лжи владику, Сатану.

Вузенько Русь ми звикли розуміти,
И творимо ійи собі с казок...
Химерного письмацтва хирьві діти,
Ми б узяли хоч Німця на взразок.

Він рідну фалш письменницьку покинув,
И прихиливсь до Кгреків та Римлян,
Широкою рікою правди плинув,
Простуючи в науки океиан.

О кобзо! ти, що в Німця позичали
Не раз, не два Славянські главарі!
Зневаж, забудь усе, що нам сьпівали
Пъяні як ніч козацькі кобзарі.

Вернись у ту старовину велику,
Як пéред ми в Славянщині вели,
Як Половців жахали силу дику
И захистом културникам були.

Нехай твои широкодзвоньні струни
    Задзвонять знов, як „віщий“ той дзвонив,
Що лаврами сьвяті нам древні труни
    Про всі царства, про всі віки окрив.

И вклонимось тіням великославним,
    Що викликав из забутьтя про нас,
И зробимось в Славянстьві рівноправним
    Народом, як бували в оний час.

И подамо чужим язикам руку,
    Що Руський дух и в мирі и в бою
На висоті держали, но в розлуку,
    И Русьсю Русь не пустимо свою.

Хоч кинуто чужим нас на поталу,
    Роздерто нас безбожно на шматки,
Ми вернемось кг единости началу,
    Не пратимем природі навпаки.

И вийдемо с політики туману,
    Що розуми потуманила нам,—
Що подала Ляхам нас ув оману
    И вучням их, сіпакам Козакам.

Розибъемо розумови кайдани,
    Що Москалям передала Ляхва,
И сьцілимо у млявім серьці рани,
    Що завдала нам дурена мужва.

Зневажимо ножі ті „обоюдьні“,
    Що в руки ій давав пъяний пророк,
Забудемо віки усобиць трудних
    И з Заходом зъединимо Восток.

Дарма, що нас указами тирана
    в Сибір нова було швиргае Русь:

Від океяна та й до океяна
    Наш древній дух на міць нову здобувсь.

То сіяла вона зерно спасенне,
    Що віщий нам завітував Боян:
Воно нам ту потугу слова верне,
    Що пригнітив завидливий тиран.

Що в Галичі почуе Руське серце,
    Владивосток далекий тим самим,
Мов голосна струна кг струні, озвецьця,
    И надихом сповницьця Русь одним.

Куліш Олелькович Панько.

Слово до Німців

на появ Позиченои Кобзи.

Довгенько нам була Німещина замкнена,
    Замкнули ж нам іии герои-Козаки,
Наслухалась про них вістей уся вселенна,
    Які вони були буйтурьні хижаки,—
Як всюди писане й друковане палили,
Як християн-сусід в людзькій крові топили,
    И дбали про одно: щоб сьвіт увесь тремтів,
    Там де Козак-хижак с Татарином летів.

Чи піймуть же то нам поважні Німці віри,
    Що мова з мов була не в их, а в Козаків,—
Що й трубадурі их и вславлені трувірі
    Повчитись мусили б у наших земляків,
Колиб нам Полща шкіл своих не споруджала
И змалку нам смаку письменством не псувала.
    Так! мову матірьню забули письмаки,
    И лядували в нас ба и попи й дяки.

[illegible]

Могила придушив у Киеві нам духа;
Схоластика ёго засіла й у Москві.
Постала й там була письменницька засуха
Та не подужала міцнои голови:
Що в мові попсував невдаха Тредьяковський,
Воздвигли Ломонос, Державин и Жуковський,
А що гряде ійи великий властелин,
Пророкували нам Крилов и Карамзин.

Прийшов и сотворив нове в народіх слово,
Як царство сотворив нове колись Иван...
Ми спершу зиркали на Пушкина сурово,
Що ніби по Ляхах родивсь изнов нам пан,—
Аж ні! Котьляр, Гулак, ба й Квітка помилявся,
Що Руський наш язик Московщині піддався:
У скелі й нам пробив криничину Пекгас,—
Кастальськои напивсь попушкинський Тарас.

Бурлива в Кобзаря була вода живуща,
Які були в пісьнях и древні буйтурі;
Но він, мов соловей, вітав нас на зорі...
Ще раз прокинулась в нас Муза невсипуща:
Як нам до Батия живі рокотали,
Так довго и письля Руйини не вмовкали...
Тарас нам нагадав ті „віщі персти",
Що на „живі складав", Бояне батьку, ти!

Оце ж уже тепер, поважні Німці, знайте,
Що джерело нове живить наш Руський дух...
Нам кобзи славнои ласкаво позичайте,—
Не буде вам вона тонкий терзати слух.
Дозволте взяти й нам високі ваші тони,
Ачей и в нас сердець озвуцьця милийони
На голос голосний великих кобзарів,
И мови вашои и розуму царів.

Куліш Олелькович Панько.

Сьпівець.

Was hör ich drauszen vor dem Thor...
Göthe.

Що се за гук під ворітьми я чую,
И воскликы на замковому мосьті?
Довгенько вже з гостьми я бенкетую,
Та ще чогось мов ждуть шановні госьті.

Промовив царь, и слуги посилае:
„Нехай сьпівець в царській моій сьвітлиці
Свою народьню думу засьпівае,
Як у гаю сьпівають вольні птиці".

—„Витаю вас, високославне панство,
И вас, величні, благородьні дами!
Стою, немов изьнявсь у гірьне царство,
Що сьсяе разом сонцем и зьвіздами.

„Хто зорі сі назвав би по именьню?
Ні, не мені титули ім складати.
Потуптесь, очі, тиходумно в землю:
Не час вам дивом дивним дивуватись".

Рече—и крильми орьліми, перстами,
Потужно вдарив... задзвонили струни.
Перекликались и громи з громами,
Сьпівали й соловъї під их періни.

Зумився царь: народьня пісьня духа
Ёму й ёго царятам підіймала.
З увагою розумною він слухав
Слова, що старана завітувала.

„О сьпівче! ти в своих словах крилатих
Прийняв од Господа „благе даянье

И вивершений дар“ нас возвишати
Над наше царюванье й пануванье.

„Идіте ж, вірьні слуги, принесіте
Важкий ланьцюг с скарбівни щирозлотий,
И на сьпівця шанібно возложіте
Ясу царськои нашои щедроти“.

—„Ні, царю! я сьпіваю так, як птиця,
Що між вітьми житло роскішне мае...
Про иншу стать ланьцюг той знадобицьця,
Мене ж мій сьпів аж натто вгонобляе.

„Коли ж мені дозволиш попросити
Вгонobи-шани, попрошу однои,
Щоб дано меду доброго запити,
Чола пъяного, сьпів перет тобою“.

И кінву сьрібну взяв сьпівець за вухо,
И вихилив у груди голоснії,
И, як зробилось у тій кінві сухо,
„Благословен (рече) сей дар огнистий!

„Благословен и дом той знаменитий,
Що пращурьні меди в лёху ще мае!
Хто хоче в сьвіті благодатно жити,
Нехай мое той слово памятае“.

Кграф Габсбуркг.

Баллада (1273).

Zu Aachen in seiner Kaiserpracht.
Schiller.

Ув Ахені в пишній порфирі царській,
[В] сьвітлиці давнезьній, у залі,
Седів король Рудолф в потузі сьвятій:
[Н]а трон бо найвищчий ёго повінчали.

И се император сьвій пир пирував.
Ёму Рейнський пфалцкграф іду подавав,
А Чеський король лив напитки перласьті,
Всі ж семеро тих, що обрали ёго,
Як ходять планети круг соньця свого,
И сили ёму підклонялись и власьті.

Захряснув народом високий балкон.
И товпились люде в утісі великій.
Мішавсь то грізний, то веселий тромбон
З гуканьнем громади та з громом музики.
Скінчивсь бо крівавий, погибельний час,
Огонь пожарищ на руйині погас.
Найвищчого мали судьдю тепер люде.
Списи не буяли по волі своій,
Злидарь не журився в хатині низенькій,
Що здобиччу завтра в харцизника буде.

И взяв цісарь кубок з вином золотий,
И любо споглянув на дружні він лиця.
„Блискучий (рече) и роскішний мій пир,
И розум и серце мое веселицьця.
Однои б ще тілько роскоші мені:
Щоб груди восторгом сповнити мои
И звисока Бога хвалити навчила!
Я змалку кохавсь у кобзарських пісьнях,
И що, яко рицарь, любив у полях,
Того и цісарська душа восхотіла“.

Аж тут, серед сонму князів-королів,
Сьпівець в довгій гуні широкій зъявився.
Вже волос ёго під сьріблом побелів:
Доволи він сьвіту видав и навчився.
„У струнахъ (рече) рокотливих-живих
Багацько веселих пісень и сумних
Про все, що бувае в Господьнёму мирі,
Як розум шумуе, як серце кипить...

Про що ж засьпівати мені повелить
Великий властитель на пишному пирі"?

—„Не нам царювати-рядити між вас
(Рече, до гостей осьміхнувшись, владика).
Над розумом вищу признав еси власть:
Година—цариця у тебе велика.
Як в воздусі вітер крилатий шумить,
Не знае ніхто, зьвідкіля він летить;
Як потай нас ключ бъе, з безодьняви рине,
Так пісьня озвецьця в душі у сьпівця,
Всевладниця-сила, що ій ні коньця,
Ні почину наш розум и серце не знае".

И в струни сьпівець голосьні задзвонив,
И став додавати до дзвону словами:
„По пущі по хмизу кграф-рицарь гонив
Конем за бистрими зьвірми-сугаками.
Сьлідом лук и стьріли везло пахоля,
Як доброго ж він зупинивши коня
Став стиха у лузі ступою ступати,
Почув дзвоник... Зустьріч піп се простував
З дарами, и людям дяк знатя давав,
Щоб кожне могло их достойно стьрічати.

И рицарь негайно сьсідае с коня
Смирненько сьвій брилик мисливий здиймае
И, так як з ним разом ёго пахоля,
Сьвятиню доземним поклоном вітае.
Нагірьні ж дощчі скрізь води налили,
И се—бурчаки гучно лугом текли:
Попові з дарами нема переходу.
Він ставить на землю сьвятий сакрамент,
Розувсь из обувъя свого в один мент...
Готов у бистру босоніж нйти воду.

„Куди се, паноччe? (тут рицарь спитав,
Побачивши, що він задумав чинити).
—„Хапаюсь, мій пане, (ёму відказав)
Недужнёго, докіль не вмер, причастити.
Щоб душу в скорботі від муки спасти.,
Сюди навпростець я задумав пройти
Хмизами-ярами с сьвятими дарами.
Аж греблю нагірьня прорвала вода,
Тепер же навколо обходить шкода,
А босими скорше постигну ногами".

—„Ні, оччe"! й саджае ёго на коня,
Шовкові дае поводи ёму в руки,
Щоб він по затонах не брів навманя
И душу спасав у скорботі від муки.
А сам до хлопъятка сідае в сідло,
Що панське знарядьде мисливське везло,
И с серцем веселим додому вертае.
А він, скоро діло спасенне вчинив,
Коня за повідьдя шовкові привів
И кграфові дяку смиренно складае.

—„Ні, чесний паноччe! (промовив тут кграф)
Не сьмію на службу коня потребити,
Чи то в полюваньні, чи то у боях,
Що ти ёго Спасу сподобив служити.
Коли не на власну домову корисьть,
На церкву обернеш красу ёго й хисьть.
Тому бо подав я коня боёвого,
Що маю и чесьть, и всі блага земні,
И все, що досталось в насьлідьде мені,
Не инше, як тілько від нёго самого".

—„Нехай же (рече піп) Господь из небес,
Що голос болящих людей своих чуе,
И тут и там вище всещедро тебе,

Як ти ёго даром твоим, ушануе!
Ти з рицарів рицарь, з кграфів еси кграф,
Боями ти славен в чужих сторонах,
Шість дочок вродливих тобі процьвітае...
Нехай же (пророчо рече) у тьвій дом
Вони принесуть шісьть блискучих корон,
Нехай ёго слава вовіки сияе"!

Тоді император чоло похилив,
Забуте ёму ёго память вертае...
Споглянув у вічі сьпівцю й зрозумів,
Яким ёго сьпівом старенький витае.
В простацькій-кобзарській одежі сьпівця
Він давнёго бачить свого паноцьця,—
И ринули сьлёзи... Их цісарь ховае
В червчатій порфирі, и всяк догадавсь,
Який кграф з дарами сьвятими стрічавсь,
И в серці Господні судьби прославляе.

Прошчаньнє з рідною вкрайиною.

Adieu, adieu! my native shore.
Byron.

Прошчай, мій краю, берегу рідний!
Вже ти зникаеш над синім морем:
Вітьрі ночниі, ревучі филі
Разом сьпівають из моим горем.
Он сонце в морі тоне-сідае...
Марно за сонцем поженемося...
Прошчай, ясненьке! прошчай, мій краю!
Чим же ми в пітьмі звеселимося?

Не довго в пітьмі нам пробувати:
Встане червоне знов ніби з раю.
И небо й землю будем вітати,

Да не тебе вже, рідний мій краю!
Древній будинок мій занедбають;
Сьвітлиці смертне мовчаньне вкрие;
Стежки и доріжки позаростають;
Тілько в воротях пес мій завие.

„Чого ти плачеш, любий мій хлоню,
Серед морськои пісьні гучнои?
Чи ти не знаеш вітру на морі,
Чи ти злякався филі буйнои?
Ходи до мене, малий мій пажу:
Годі тужити, годі зитхати!
Не бійсь, оглянься на барку нашу:
Сокіл-орел се ясен-крилатий".

—„Я не лякаюсь вітру, ни моря:
Нехай ревуче реве-бушуе.
Ти ж не дивуйся, князю Герольде,
Що мое серце сумом сумуе.
Я ж бо покинув неньку рідненьку,
Дома покинув батька старого.
Тілько й надіи мойму серденьку
На тебе, пане, на тебе й Бога.

„Батько молився за мене ревно...
Той не заплаче, не засумуе.
Мати ж старенька—знаю се певно—
С туги-печали занедугуе".
—„Годі ж бо, годі, любий мій хлоню!
Слёзи вкрашають чисте обличче...
О! колиб я мав совість спокойну,
Плакав би й я так, або ще й більше...

Вірний мій слуго! ти ж чого сумен?
Ти чого збліднув и зажурився?
Чи про корсара став тяжкодумен,
Що так поникнув, так похилився"?

—„Ні, любий пане! я, слава Богу,
Бачив пригоди, то й не боюся;
Тілько покинув жінку-небогу,
Того блідий став, того журуся.

„Жінка й хлопъятко при панськім дворі
В затишку-холі; та як ій скаже:
Мамо! чи тато не втоне в морі?
Що бідолашня мати відкаже“?
—„Годі вже, годі, вірний мій слуго!
Шкода, що кинув жінку-небогу.
Я ж, що не маю подруги й друга,
Я хиба жартом рушив в дорогу“?...

Віри не йму я тузі в коханки.
Туга й зітханьне—хитра омана.
Жарти вечірьні й потайні ранки
Висушять слёзи, що проливала.
Про втіхи давні я не сумую;
Про смерть на морі мені байдуже;
Тілько про те я в сьвіті горюю,
Що сумовати ні по кім, друже.

Сам я, один я в Божому сьвіті;
В мене домівка—бескрае море:
По кому став би сьлёзи ронити,
Як мое всім им байдужне горе?
Пес хиба тілько скіглити зрана
Буде, да й той—поки хто нагодуе...
Ласку забуде давнёго пана,
А як вернувсь би, ще й пошматуе.

Ти, корабелю, орле крилатий!
Сьвіт я с тобою ввесь облетаю.
Мчи мене всюди, друже и брате,
Та не до мого рідного краю..

Виват, вам, виват, филі ревучі!
А як з очей вас колись втеряю,
Виват пустине, горі та кручі!
Прощчай на віки, рідний мій краю!

Das ist der alte Märchenwald.
Heine.

Старий гай мрій, пахущий гай!
Нанюхатись не мушу!
Від місяця чудовний сьвіт
Мені чаруе душу.

Ийшов я ним, и як ийшов,
Вгорі заграло море:
То соловейко засьпівав
Про любощі й про горе.

Про любощі й про горе він
Сьпівав, про сьлёзи й сьміхи,
И сьлізми й сьміхом нагадав
Забуті вже утіхи.

Ийшов я гаем дивним тим,
Аж ось перед домною
Стоить будинок замковий,
Будований с пихою.

Замкнені двері й вікна всі
Мовчанка скрізь понура.
Здавалось, ніби тиха смерьть
Живе в тих пишних мурах.

На рундуці розьлігся Сфинкс,
Страшне и ласе юдо.

Левине тіло й пазурі,
Жіночий вид и груди.

Жоноча врода! два білки
Про любощі казали.
Всьміхалися вуста німі
И дозьвіл сьвій давали.

Сьпівав так любо соловей,
Що я не зьміг терьпіти,
Поцілував—и сам себе
Занапастив навіки.

Ожив той мармуровий вид,
Почав стогнати камінь.
Жадібно й голодно він пив
Моіх цілунків пламінь.

Диханьне з мене випивав
Неситими вустами,
И тіло трепетне проймав
Левиними кіхтями.

Солодкі муки! любий жаль
И втіха й біль без міри
Шчасливили мене вуста,
А кіхті серце дерли.

А соловейко: „Сфинксе мій!
Ви, любощі! (сьпіває).
Чого серед утіх таких
Так серце заміраe?

„О гарний Сфинксе! розгадай
Сю загадку предивну...
Багацько Розум тисяч літ
Над нею мъяв чуприну“.

Міньона

Kennst du das Land, wo die Citronen blühn.
Göthe.

Чи знаеш край, де скрізь цвітуть цітрони,
Де помераньці золотом блищчять,
Де вітерець спід хмари прозирнои
На мирти дише, Божа благодать?
Чи знаеш ти це все?
Туди б, туди
С тобою нам заіхати-зайти,
С тобою, дороге мое коханьне,
Моих очей и серьця чаруваньне!

Чи знаеш дом, що на гінких колонах
Велично спочивае, пишний дах?
Сияе там богів сьвітлиця повна—
Их мармурова вічна красота.
Чи знаеш ти ёго?
Туди б, туди
С тобою нам заіхати-зайти,
С тобою від усіх затуло певна,
Моя родино названа и кревна!

Чи знаеш гору и дорогу в хмарі,
Що кріз туман іи̂и шукае мул?
Під нею глибоко, з имлою в парі,
Живе дракон, підземний чути гул.
Чи знаеш ти ёго?
Туди, туди
Не дай мені, мій Боженьку, зайти!
Рятуй мене, татусеньку коханий,
Забудь мій гріх, мій розум окаянний!

Баллада про князя-старьця

Herein o du Guter, du Alte herein.
Göthe.

„Добридень, дідусю! иди йди, не бійся.
Нас дома тройко тут: порожня сьвітлиця.
Вгорі паньматуся свої молитви
В старому часловці гортае-читае,
А тато з драбами вовки десь стьріляе.
Сьпіваку здалека загледіли ми.
Сьпівай нам, дідусю, про славне лицарство,
Що водить бувало хоробрі полки
На хиже, на дике, безбожне поганство...
Ми слухаем сьпіви такі залюбки".

—„Серед ночи в бурю, в годину лихую,
Він кинув сьвій замок, оселю князькую,
Сховавши-заклявши заритий там скарб.
Про що Князь так фіртку тихцем одмикае,
И що під полою так тулить-ховае,
Мов краджу лукавий, зневірений раб?
Дитинку маленьку несе одинокий
Ночною добою в гаи між вовки,
Дівчаточко сонне у сьвіт мчить широкий"...
И слухають діти сей сьпів залюбки.

„Аж ось день заднився,—сьвіт вельми широкий,
Та с піснею в сьвіті Князь не одинокий.
Куди він ні зайде, всяк старцеві рад.
Годують-частують сьпівця добрі люде,
Чи тиждень, чи й довше між ними пробуде:
Таких ще й не чули в селі серенад.
Що-рік, бородою все білш обростае;
Що-рік, нашивае на свиту латки;

Що-рік же й дівчатко мале підростае"...
И слухае сьпів сей дітва залюбки.

„Не дбае мій старець про гуню й про лати,
Дочкою шчасливий, дочкою багатий.
Літа за літами минають-идуть.
Байдужні обое в недолі на волі.
Вродлива бриніе, мов квітка на полі.
Пташками на сьвіті широкім живуть.
Во з доброго добре зерно й виростае...
Старьцівна вродлива над всі панянки.
Другои такои ніхто й не згадае"...
И слухае пісьню дітва залюбки.

„Аж ось іде полем паня знакомите,
Під ним кінь ступае— мов грае в копита.
Вона зустьріч руку по чех просьтягла...
Ні, не милостиню, дар тобі дарую:
Подай мені руку, подай и другую,
Щоб краля навіки мене обняла.
А старець промовив: Бачу, догадався,
Що скарбу не знають такого й казки.
Я раю, щоб зараз из нею зьвінчався"...
И слухають діти сей сьпів залюбки.

„Тут церківця й попик мов з неба спустились.
Любенько старьцівна й паня одружились.
И радошчі разом и горе тяжке:
Що с татом коханим прийшлось розлучитись
И зараз від люду й приянтва відбитись...
Там кожен их любить и добре й лихе.
А старець-Князь думку старечу голубить.
Зоставсь не сумний він один без дочки:
Бо й внуків так само навпосьлі полюбить"...
И слухають діти сей сьпів залюбки.

[illegible]

Тоді вже хрестом их Князь благословляє;
А діти: „Ось тато! татуня вертає“!
Побігли всі троє, забувши сьпівця...
„Ти що з дітьми робиш? про що их туманиш?
Про що пісеньками, казками их манеш?
Агов! ви, залізьні горшки! маньдрівця,
Сёго волоцюгу, що звик мир дурити,
Возьміть у темницю під певні замки“!
Тут мати прибігла гнівного просити,
И діткам проханьне було залюбки.

Горшки ж не посьміли поважного взяти,
Та й гарно ж благала з дітворою мати.
Проханьне-благаньне впиняло палкого,
Аж покіль прорвалось невпинене слово:
„О Хамова кров, кров нечиста, лиха!
О рід мій вельможний и плід сплямувала:
Постали міз нами Хами-мужики:
Бо жінка-старьцівна мені их придбала“..
И діткам се слово було не влюбки.

Тоді Князь велично: „Коли відпихає
Вас пинда и з вами вязь Божу зриває,
Ходіте до батька и діда свого.
Мандьрівець вам кращу дорогу покаже...
Мій замок се, гордий, запеклий мій враже!
Тьвій рід усі добра покрав у мого;—
Покрав, да печатьтю я скарб запечатав,
Той скарб, що надбали давнезьні віки
Про діти й правнуки мои й правнучата“...
И чує се слово дітва залюбки.

„Наш царь правосудний не вперше вертає
Слузі предківщину, що враг зажирає.
Я зьняв з мого скарбу моє заклятьте“.
Так мовив старенький, ласкаво зирнувши:

„Спокійся, мій сину, про кражу забувши.
Настане в цім замку знов чесне житьте.
Зьвізда наша сьвітом новим засьвітилась,
На ниві родючій важенькі снопки:
Бо в добрах сих правда давно коренилась“...
И чує се слово дітва залюбки.

До радости.

Freude schöner Götterfunken.
Schiller.

I.

Радосте, небесна искро!
В райську церківцю твою,
Ніби крильми, линем бистро
У гарячому хмелю:
Ти однаково чаруєш
И, мов семъю, єдиниш
Всіх, у кого дух сьвій чуєш,
Як у Божий рай летиш.

Х о р.

Обіймітесь, милийони!
Поцілуймо цілий сьвіт!
Братьте! певно над всі зорі
Любий наш Отець седить.

II.

Кому доля побратима
У сиріцтві надала,
Кого краля полюбила,
Що трояндою цьвіла,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Гей до гурту в час веселий!
Хай він буде й свинопас...
Хто ж души не зве своею
Ні однои—геть од нас!

Х о р.

Хто на сьвіті пробувае,
Всяк симпатиі вклонись,
Нас веде вона кудись,
Де Незнаемий витае.

III.

Радошчі пьють всі тварюки
В матери земли з грудей;
Усі добрі й усі зьлюки
Знають любий трунок сей.
Він дае цілунки в очі,
Нам з усіх солоччі вин.
И черьвяк зна' солодошчі,
И пред Богом керубин.

Х о р.

Поклонітесь, милийони!
Де ж небесний ваш Отець?
Возлетайте понад зорі:
Там витае Бог-творець.

IV.

Радосьтю звемо машину,
Що працюе з віку в вік
И вертить сьвіт без упину,
Занедбавши зорям лік.
Як троянду викликае
Из мизерного зерна,

Так и соньцями палае
Недоглядними вона.

Х о р.

Братьте! як вони літають
Весело кріз пишний мир,
Як герои путь верстають
Радісно на слави пир,
Так стелімо й ми дорогу
В нашім серьці правди Богу.

V.

Радість правдоньку витае
В дзеркалі ума свого.
Хто ійи в добрі шукае,
Не шчадить житьтя свого.
На горі блискучій віри
Віе сьтяг ясний ійи.
Нехай роблять лицеміри
Над собою олтарі;
Кріз провальле вбоге ями
Радісьть, в хорі янголят,
Прославляе те пісьнями,
За що мучить нас Пилат.

Х о р.

О! терпіте ж, милийони!
Е й над зірами ще сьвіт.
Оправдають сей завіт
Янгольські там легийони.

VI.

Божества не наградити:
Гарно рівнею з ним буть.

[illegible]

Нехай горе й злидьні в сьвіті
Між веселими живуть.
Забуваймо помсту-зьлюку,
И зацеклому простім,
Щоб він сьлізми нам за муку
Та нудьгою не платив.

Х о р.

Простимо довги с процентом,
Мир-лад будь проміж людьми!
Нат тим зорявим наметом
Судить Бог, як ми сами.

VII.

В наших кубках золотими
Искрами вино кипить.
Зьлюка зло гамує з ними
Добрий учицьця як жить.
Се ж шумує радість наша...
Братьте! встаньмо за столом,
И нехай ся повна чаша
Бризне в небеса вином!
Кгенію добра не мертву
Віру принесімо в жертву!

Х о р.

Що гімни єму сьпіваем
С силами єго гуртом,—
Духу благ всіх воссилаем
Жертву в небеса вином.

VIII.

Бодрий дух, в журбі великий,
Поміч праведна в беді,

Присяга тверда во віки,
В дружбі правда й на суді,
Самоповажаньне в трона,
Кожному своя корона
По заслузі так нам жить,
Хоч би й жизьню наложить!
Ви ж, ехиди, ви, зрадливі,
Пагуба вам, злочестиві!

Х о р.

В круг тісний зъединимося,
Поклонімось золотим,
Що клятьби не зречемося
Перед вічним всеблагим!

IX.

Визвол с пут, ис тих кайданів,
Що насилство знай кує,
Милосердьце й до тиранів,
Як безвинну кров прольле.
Хто на ліженьку конае,
На останьню вже пряде,
В Бозі й той надію мае,
До благого в руці йде.
И нехай померьші живі
Будуть в дусі Божім вік...
Пиймо, братьте! ми шчасливі,
Що пъемо, як чоловік:
Ми пъемо й усім прошчаем,—
Тим и пекло погашаем.

Х о р.

О! нехай же й та година,
Що про всіх вона едина,

Буде в Бозі сном смашним!
Братьте! словом приязним
Поминаймо всіх померших,—
Не судімо их найперші!

Молитва природи.

Father of Light! great God af Heaven.
Byron.

Великий Боже, очче й творче сьвіту!
Ти чуеш, як тебе в роспуці зву.
Чи то ж бо призовеш мене кг отьвіту?
Хиба ж на те грішу, про те живу?

Ой Боже очче! чи мині ж пропасти?
Ти зриш души моеи темноту...
Ти й горобцеві не даеш упасти,—
Рятуй, создателю, мене, рятуй!

Твоих церков ніяких я не знаю,—
Вкажи мені твою спасенну путь.
Про всемогущество твое гадаю,
Як можу розумом своим збагнуть.

Нехай ханжі тобі молельні строять
И звати Божим ділом их велять,
Нехай до оглуху у дзвони дзвонять
И видумками розум туманять,

Як! щоб творця небес та в мур заперти,
Під Римські й Византійські ковпаки!
Тьвій храм,—ёго стовпами не підперти,—
Розгорнуто в нім зоряві книжки.

Чи Богові-ж та рід наш осудити
На вічні муки у якімсь аду?...

За те, що хтось один не зьміг терьпіти
Жадоби й голоду, всім нам капут?

Як! щоб Сьвятий кукобився на небі
И засилав таких людей, як сам,
Пектись да мучитись в гідкім Эребі,
Що вірують не так, як Ной та Хам!

Чи вірою ж, оппершись на незнаньні,
Придбати рай, чи пекло бес кіньця?
Чи розумом же в темряві й тумані,
Дознатись задуму й мети Творьця?

Ті, що міз нас живуть самі про себе
И поринають гідосно в гріхах,
Ті вірою оправдяцьця у небі,
Та й раюватимуть собі в віках!

Ні, не в апостолах и не в пророках,—
У творивах твоих твою всю правду шту...
Но я бессилок, я тону в пороках,—
Рятуй! зорнути нам не в моготу.

Рятуй мене! бо ти й зьвізду рятуеш,
Як по сьвітах чужих вона летить,
Ти всюди в боротьбі стихий вартуеш
И всюди по землі тьвій сьлід лежить.

Ти, що мене примудро так устроів,
Ти чуеш глас мій, я тебе молю,
Простри твою правицю над номною:
В твоих законах твердо я стою.

До тебе, Боже, творче мій, взиваю!
Хто б мислив чи добро мені чи зло,
Я на твою протекцію вповаю,
Щоб так, як ти благоволив, було.

Мій прах изнов обернецьця у землю,
И дух на крилах чистих возлетить,—
Я образ тьвій духовний восприемлю,
Щоб, хвалючи тебе, вовіки жить.

Коли ж легке диханьне се в могилі
И с тілом засне віковічним сном,
Твоій благій животворящій силі
Я й серцем покоряюсь и умом.

И се—у смирноті тобі сьпіваю,
И дякую за всі твои дарі:
Бо знов житьте мандрівне се, вповаю,
С тобою злучицьця, як сьвіт зорі.

Ein Traum gar seltsam schauerlich.
Heine.

Предивний сон и звеселив
И налякав мене нежданно.
И досі ті чудьні дива
Морочять серце несказанно.

Здаецьця пречудовний сад.
Між деревами походжаю;
На мене дивляцьця квітки;
Я ними серце звеселяю.

Шчасливе птаство навкруги
Любовних пісенёк съпівае;
Червоне сонечко квітки
И зела дивно зукрашае.

Балзамний дух с того зела
По воздусі роскішно льлецьця,

И все пишаецьця—цьвіте,
И серце в повні шчасьтем бьецьця.

Між кринами в тому саду
Стоить из мармору криниця,
И бачу—біль тонку пере
Предивна вродою дівиця.

Ув оченятах и в щічках
Сьвяте щось и недовідоме...
Дивлюсь—дівча мені чуже,
Чуже и знов таки знакоме.

Пере пилнуючи воно
И пісеньку чудну сьпівае:
„Течи, водиченько, течи,
Нехай ся біль, як сніг, сияе"!

Несьміливо я приступив:
„Скажи мені, препишна вродо,
Кому готуеш ти сю біль,
Сю любу серьцю нагороду"?

Вона хутенько: „Се тобі,
Тобі... Готуйся, вже чекае"...
И, сі промовивши слова,
Мов піна на воді, зникае.

И знов у чарівному сьні
Стою в гаю гусьтім и темнім.
Сягае древо до небес;
Дивуюсь дивом сим непевним.

Аж чую—глухо щось гуде,
Віддалеки немов рубае...
Біжу кріз пущу на просьтір—
Поляна чиста серед гаю.

На тій поляні дуб стоить
И верхом хмару підпирае...
Дивлюсь—дівчинонька моя
Чудовна дуба вже рубае.

Як цюк, дак цюк! а проміж тим
Сьпівае пісьню дикодивну:
„Рубай, сокиронько, рубай,
Зроби дубову домовину“.

Я знов до неи приступив
И бовкнув: „О, скажи, предивна
Дівчинонько, ти диво з див:
Кому се буде домовина“?

Вона ж хутенько: „Се тобі
Майструю, щоб на час посьпіла“,
И, сі промовивши слова,
Зникае, мов легенька піна.

Тоді поблідло навкруги,
З землею й небо помертвіло...
Не знав я, що мені таке?
Все тіло на мені тремтіло.

Иду я, йду, дивлюся—щось
Біліе... сукня... Я за нею
Метнувся нагоньця, и—тиць!
Зустьрівсь ис кралею моею.

Копае яму заступцем
И дивну пісеньку сьпівае:
„Копайся, ямонько, копайсь“!
Сама на заступ налягае.

Я знов до неи приступив
И бовкнув: „О, скажи, вродлива,

Що се за яма и про що?
Про що воно, страшенне диво“?

Вона ж хутенько: „Не турбуйсь:
Про тебе яма ся холодна“,
И, як сказала ’ці слова,
Роздзявилась немов безодьня.

И, як я в яму зазирнув,
Дак помертьвів и в землю ринувсь...
Мов сніг мене там обгорнув...
Я стрепенувсь тоді й прокинувсь.

Вільшаний царь.

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind.
Göthe.

Хто іде під вітер ночною добою?
Синка на сідельці везе під полою,
Коня острогами раз-по-раз торкае,
Дитину до себе в тепло пригортае.

„Чого се ти, синку, очиці ховаеш“?
—„Вільшаний Царь, тату! хиба не вбачаеш?
В короні вітласьтій, кудлатий, патлатий,
Сягае рукою, мов хоче піймати“.

„Коханий мій хлоню! ходімо з номною.
„Гулятимем гарно-прегарно с тобою.
„Квітками в нас пишно лука процьвітае
„Парчею матуся мене зодягае“.

—„Хиба твое вухо, татуню, не чуе,
Що Царь той Вільшаний з номною жартуе“?

—„Спокойся, дитино: нічого немае.
Се вітер у лисьті сухім завивае“.

„Вродливий мій хлоню! ходімо з номною.
„Царівни гуляти там будуть с тобою,—
„С тобою гуляти, вночі таньцювати,
„На вітьті гойдати, коточка сьпівати“.

—„Хиба ти не бачиш, татуню, Вільхівен,
Таньців и гойданьня маленьких царівен“?
—„Я бачу, мій синку, в гаю на майдані
Колишуцьця вільхи в густому тумані“.

„Люблю тебе, хлоню, за личко принадне..,
„Не хочеш по волі,—неволя притягне“.
—„Татуню, татуню! мене він хапае!
Вільшаний Царь душу мою поривае“...

Що-мога став батько коня з ляку гнати,
Маленька дитина—стогнати-конати.
В домівці не радісьть ёго зустьрічала:
Дитина мовчала, дитина сконала.

Рибалка.

Das Wasser rauscht, das Wasser schwoll.
Göthe.

Вода шумуе, розлилась
И повні повідьдю всі береги й затони:
С селом весьнянка понялась,—
Хати, дворі, сади, левади сьпіву повні.

Під сьпів широкий дівонёк,
Седить над річкою Рибалочка, пилнуе,

Чи плавле стиха поплавок,
Чи в вирьві, крутицьця, чи в нуртині нуртуе.

Аж ось вода під поплавком
Заколихалась й у піні розділилась...
Не сьрібна рибонька с пером,
Вродлива дівчина-Русалочка зъявилась.

Сьпівае стиха до ёго
И, мов сопілочка принадна, промовляе:
Про що тьвій рід людський мого
Рибного наплоду що-в-Бога-день чигае?

Коли б ти знав, як рибонькам
Из нами в нуртині гуляти веселенько,
Віддавсь би й сам увесь ти нам
И гравсь из рибками й дівчатками любенько.

Ти ж бачиш, як и сонце в нас
И місяць з зорями шукають прохолоди,
И всі вони вертаюцьця до вас,
Набравшись у воді міз нас нови вроди.

Хиба ж тобі не дивне в нас
Розьніжене в воді и викупане небо?
Та й власний образ тьвій не раз
И надив и манив тебе в нурти до себе.

Вода шумуе, розлилась,
И повні повідьдю всі береги й затони.
Русалка піною взялась,
И лащицьця до ніг ёго, и стиха стогне.

И стиха стогне, й обняла
Рибалоньку якась невимовна турбота.
Вода вже й ноги поняла,
И любо се ёму, мов из дівчам пустота.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Горнулась до колін ёго,
Мов рученятами ніжними обіймала,
До лона надила свого...
Рибалка зник... вода блищчала и мовчала.

Байронова надпись на монументі ньюфаундленського пса.

Сей монумент и досі красить сад у Байроновому рідному Нью-Перш віршованои зроблено на ёму прозову надпись, таку:

Коло сёго місьця
положено останки того,
хто красою своею не величався,
силою не пишався,
був хоробрий та й не жорстокий,
всі людзькі добродітелі и ніякого людзького лидарства.
Хвала ся здавалась би лестивосьтю,
коли б написати над людиною,
а вона тілько праведна дань спомину
про собаку Ботсвана,
що родивсь у Ньюфаундлені в маі 1803,
а вмер у Ньюстиді листопаду 18, р. 1808.

Як пинда чоловік та візьмецьця землею,
Мизерний славою, роспинджений семнею,
Тоді скульптор собі чуприну довго мне,
Покіль на мармуру хвалебний гимн утне.
Да не таким ёго накаже не забути,
Яким він був,—ні, ні! яким він мусив бути.
Тут урна, там щити, там з лірами вінки,
Там трублять кгенійи в грядущиі віки,—
Про що ніхто живий не доведе, не скаже,
Хиба панекгирист в геральдиці покаже.

А бідний пес, покіль серед брехливих жив,
Взорцем и вірности и правди всім служив.
До ласки первий був и первий до защити,
Він серце чесне мав, не відав, як фалшити.
Те серце панові довіку присьвятив,
Про пана працював, боровся, бився, жив,
А вмер,—нема ёму ні памяти, ні чести;
Мовляли: „здох наш пес“ (не личить псові „вмерти“)
Души ёго, що мав, як жив проміж людьми,
Не пущено туди, де житимем знов ми.
Все небо чоловік-черьвяк собі присвоив,
Обмившись од гріхів, що на сім сьвіті коив.
О пиндо без ума! житьте твое—обман.
Ти смерти вбогий раб, бесмерьтя пишний пан.
Вовіки царювать на небеса змостився,
И тілько з ницими блаженством поділився.
Я добре знав тебе,—гидкий мені еси
И тут однаково, и там на небеси.
Любовъю, ледарю, перелюб именуєш.
Знай каверзи в души зрадливій компонуєш;
Родившись підло, ти угору йдеш имям;
Братерством ти зробив усім звірятам срам...
Кому се трапицьця на камені читати,
Иди собі: мій пес людей не хоче знати.

Andwill thon weep when I am low.
Byron.

Заплачеш по мені, кохана; о! заплачеш,
Як бездиханного мене колись побачиш...
Промов же се словце, промов мені ёго...
Ні, ні! мовчи: бо жаль мені жалю твого.

Ношу в души печаль, почезли всі надійи;
Холодна в серденьку тече вже кров, не гріє.

[illegible]

И, як поляжу, ти з великои семнї
Одна зітхатимеш від серьця по менї.

Оце ж мою печаль, мов хмару, пробивае
Якийся тихий сьвіт, и тугу розьвівае,
Тим сьвітом сьвітицьця ясна душа твоя,—
Кріз темряву маяк спасенний бачу я.

Сьвітися ж, зіронько, душе благословенна.
В тобі увесь мій сьвіт, уся моя вселенна.
Як зникну и мене покрие вічна тьма,
Заплач, а в мене сьліз уже давно нема.

О, знаю! по менї горячими заплачеш,
Мого ж плачу ти вже довіку не побачиш,
Мене за живота покрила смерти тьма,
Нї в серьцї радощів, нї в очах сліз нема.

Was treibt und hebt mein helles Blut.
Heine.

Чого кипить химерна кров?
Чого палае серце дике?
Кипить, бунтуецьця, горить,
И в серьцї горенько велике?

Химерна кров кипить-горить:
Бо сон менї страшний приснився.
Примчавсь до мене ночи син
И, хлопучи, з номною звився.

Влискучий перед нами дом!
И гусьлї там, у кобзи грали.
Горіли факели кругом,
І прилетїли ми до зали.

Весільне сьвято се було;
Веселї всі, всі сьвяту раді...
Ой Лелечко! серед сьвічок
Моя кохана на посаді.

Моя кохана... дивна річ!
А поруч неи незнакомий...
Стояв за ними я німий,
Стояв німий и нерухомий.

Музика дух мене гнете,
Веселий гомін з ніг валяе...
Вона щчаслива женихом,
И він ій рученьку стискае.

Налив червоного вина,
Надпив,—шануе молодую.
Се ж не вино пила вона,
Ой Леле! кров мою живую.

И гарне яблочко взяла,
И подала, що б він розрізав...
То ж він не яблочко ножем,
Ой Леле! серце мое різав.

И сьміло він іии обняв,
Поцілував,—затрепетала
Почервонївши... Лелю ж мій!
То смерть мене поцілувала.

Мов оливо, тодї язик
Зробивсь у мене преваженний.
Зашурхало... почавсь танець;
Поперед всіх двойко блаженних.

Стою, німую, труп німий,
А все несецьця, все сміецьця...
Він на вушко шепнув щось ій,—
Почервоніла, та бес серьця.

Unterm weiszem Baume sitzend.
Heine.

Ти седиш під білим древом,
Вітер сумно в полі вие,
Угорі німують хмарі,
И туманом небо крие.

И вбачаеш гай и поле;
Помертьвіло, все чорьніе,
И в тобі зіма й круг тебе,
И холодне серце ние.

Коли се—летить на тебе
Віле клоччє... Ти сумуеш,
И на зімні завірюхи
Серце кволе вже готуеш.

То ж не сьніг, не завірюха...
З ляком серденько радіе:
Весьняні квітки пахущі
Яблуня на тебе сіе.

Що за страшно любі чарі!
Сьніг у цьвіт перевернувся.
Ти коханьня знов жадаеш,
Хирний дух тьвій знов прошнувся.

In dem Walde sprieszt und grünt es....
Heine.

Розвиваецьця и зеленіе,
И сумуе, мов дівча, диброва;
А над нею сонечко сьміецьця:
Весно молода! бувай здорова!

Соловейку! я тебе вже чую.
Флейтою солодкою сьпіваньне
Хлипне в тебе и виводить тони:
Твоя пісьня—голосне коханьне.

Die schönen Augen der Frühlingsnacht...
Heine.

Чудовні очі весьняної ночі
Так любо з неба землю озирають:
Тебе зробили любощі мизерним,
Вони ж тебе й угору підіймають.

Гільляста липа, на ій соловейко
Понуро стогне, солодко сьпівае:
Мені та пісьня серце пригнітае,
Мені та пісьня душу рошширяе.

Mir träumt einst von wildem Liebesglüh'n.
Heine.

Колись про любощі гарячі я мечтав,
Про пишні кучері, про мирти да резеди,
Про медові вуста и про гіркі беседи,
И все те у пісьнях понурих виливав.

Давно повянули й почезнули мечти,
Зник навіть змечтанний мій образ найлюбіщий;
Зосталися мені пісьні понуро віщі,
Що я повиливав на шану красоти.

Зникай же з ними й ти, сиріцький сьпіве мій,
Зникай, як образ той, мое дитя пещчене,
Шукай ёго в сьвітах и привітай від мене:
Я мріям воздушним шлю подих воздушний.

Скарб.

Arm am Beutel, krank am Herzen.
Göthe.

Був я вбогий, серцем хирний
Порав знай сусідзьке поле.
Вбожество—велике горе,
Гроші—от воно добро!
Щоб скінчити вік невірний,
Я пійшов до чорта в госьті
Підписався Jego Mości
Віддать душу за сьрібро.

Став круги я з ним кружати,
Поломъем вони палали,
В поломъі кістки трещчали:
Се було в нас заклятьте.
Кинувсь я тоді копати,
И здобув грошви чимало...
Сьтілько й око не вбачало
За все нуждене житьте.

Ніч була бурлива, темна,
Аж дивлюсь—блиснула зірка...

Ще зірок за нею кілька...
Тут и півень засьпівав.
Зникнула мара підземна;
Бачу в пана я беседу:
Пьють, ідять, и кубок меду
Пан мені сам наливав.

Огрядний собі, невроку
И веселий був панюга!
У гостях в ёго прислуга,
Посеред музик та скоку,
Попивае добрий мед.
Тут нам істи, тут нам пити,
В сьвято хороше ходити,
Праця ж нам не в уверед!

Пий и ти: се жизни сила,
Скарбувати ж добра воля
И ш чужого вміе поля:
Плуг, сокіра, заступ, вила,
От и все в нас заклятьте!
Хто сю правду зрозуміе,
Працювати добре вміе,—
Шчасне матиме житьте.

Пряха.

Als ich still und ruhig spann...
Göthe.

Пряла прялочка моя,
Не переставала,
Аж прийшов до мене гість,—
Рватись нитка стала.

Уродливий, молодий
А як заговорить,

Слово гарне, приязне,
Мов у дзвона дзвонить.

Пряла кужіль я тонкий,
Не переставала,
Тепер прядиво мое
Нехтувати стала.

Як прийшла зіма, нема
Основи, ні втоку:
Пробалакали ми вдвох
Цілого півроку.

Як прийшла весна красна,
Нічого білити;
Стали люде про мене
На селі дзвонити.

Не біжу теперь бігцем
Вранці до криниці,
И кивають на мене
Гожі молодиці.

Пряла вдень я й уночі,
Тепер перестала:
Про куделицю мою
Славонька постала.

Перед судом.

Von wem ich es habe, das sag' ich euch nicht.
Göthe.

Від кого у мене воно,
Про се шкода в мене питати.
И тіло и дитя—мое;
Доволи вам сю правду знати.

Ви кажете, що я криву
Собі дорогу обібрала;
Я ж манівець мій чесним зву:
Чинила те, що поважала.

Даремно згорда сьміетесь:
Во чесьть моя така, як ваша.
Коли б озвавсь ёго отець,
Озвалась би в нім слава наша.

А що мене ви соромом
Караете, шановні судьді,
Перенесуть и без ёго
Вам непідвладьні горьді груди.

Дитя мое, моим воно
Зістанецьця до віку й суду,
Насушного ж про се мого
Ні в кого з вас прохать не буду.

Необорима Гармада.

Взором древнёго поэта.

Sie kommt, sie kommt, des Mittags stolze Flotte.
Schiller.

I.

Иде вона, иде полуднява Гармада,
И згорда слухае, як стогне океіан
Під нею... Вог новий летить ис пельки ада
Ис тисяччу громів и брязкотом кайдан,—
Пливуча гармиза страшнои цитадели
(Ніколи океіан такои не видав
Здавен давнезних, як розбою вік настав).

Необоримою іии звуть многі землі,
И прізвище таке не всуе дано ій:
Страшна вона й морській филясьтій глибені.
Тремтить и сам Нептун. Він стиха підіймае
На раменах міцних нелюдський сей тягар,
И не хапаючись несе: бо добре знае,
Що смерьть у тягарі тому про всяку твар.

II.

Оце ж вона стоить уже перед очима
У тебе, острове шчасливий, всіх морей
Владико! и тобі грозить вся дика сила,
Великосердому, що зьнявсь понад людей.
Біда народові твойму, що народився
На волі! Он, стоить и стоючи ярицьця
Чудовище в бою крівавім огняне,
Що на тебе дощем и бомб и куль ригае...
Хто в тебе той клейнод из рук рвав силоміцно,
Що він тебе царем империй нарядив?
Чи ти ж не сам изверг неволю віковічно
И гордих королів під право нахилив?
Хиба ж не Харьтія велика поробила
В тебе громадськими мужами королів,
Царями ж розуму твого настановила
На сходах вічових сходатаів-мужів?
А горде паруса на всіх морях гетьманство
Хиба завоював еси не в хижаків?
Хиба не в боротьбі придбав собі ти панство
Над милийонами завзятих вояків?
Кому ж ти дякуеш за се?... О, червонійте
Язики сьвітови! самі себе судіте...
Кому ж, як не мечу та розуму свойму?
Нешчасний острове! дивись на сю нову
Машину Адову, що поломъе ригае:
Се вже прийшов кінець тій славі, тій хвалі,
Що розливалась скрізь по воді й по землі.

На тебе боязько ввесь кглобус позирае,
До тебе розуми високі всі литять,
За тьвій упадок всі благі серьця болять.

III.

Споглянув з небеси на землю Всемогущий
И бачить—вороги конець тьвій неминущий
Левами на флагах вішчують всій землі.
Чи то ж мій Албийон погибне від неситих?
Чи то ж дам погубить героів знаменитих
И волю потопить в безодьній глибені?
Чи то ж я від лихих останьню оборону
Губити по сьвітах тиранам попущу,
И попуском моим троистую корону
На голові в ченьця-сіпаки осьвящу?
Рече—и бурний дух розьніс Необориму
По чотирох вітрах: Мадриту знак и Риму.

Віддалеки.

Ye scenes of my chilhood, whose loved recollection.
Byron.

Ви, сцени літ малих, що люба память ваша
Здаецьця с тим, що е, контрастом нам гірким,
Де засьвітилася душа в науці наша
И дружба снилась нам коротким сном своим!

Коротким: бо була аж натто романтична
В химерних розумах байдужних пустунів.
Но споминка про все зосталась в мене вічна,
Що в серьці мав тоді, що потім загубив.

Знов поривае дух до згірьрів тих принадних,
До затишних долин, нагірьних бурчаків

И навіть—до сьвітлиць, принукою досадних,
Що розум юний з них на волю рвавсь-летів.

Здаецьця, знов дзвонка віддалеки я чую,
Здаецьця, знов седжу на тій могилі я,
Де надвечір було годинами німую...
Туди задумана душа летить моя.

Знов бачу сцену, де я в драмі подвизався,
Героем правоти здавався сам собі,
Плесканьнем зрителів завзятим упивався
И згорда покорявсь завидливій судьбі.

Чи то преображавсь у бідолаху Ліра,
Що й царство дьві дочки и розум одьняли,—
И так мене хвала ровесників лестила,
Що вже собі здававсь я Гарриком новим.

О сни хлопъячих літ! по вас я знов сумую;
Не вянуть споминки у памяті про вас:
У глибені души самітьнёи вас чую;
Сьвіт ваших радошчів у мовчязьній не згас.

Колиб на Иду ви тоді мени носили,
Як зачне вішчувать судьба мені сумне,
Щоб давні радошчі у темряві сьвітили,
Як хмарі громові обстануть круг мене.

Коли ж би и мені, як инкому, судилось
Дознати по сьвітах некаятних забав,
Хвалою б серце вам сьвятою загорілось:
„О радошчі! такі я тільки змалку знав"!

Сьлёзи.

When Frindship or Love our sympathies move.
Byron.

Як Дружба чи Любов подвигнуть наше чуство,
Як Правда кріз Олжу пробъецьця и блисне,
В устах обманювать е знане всім искуство,
Сьлёза ж не зрадила ні разу ще мені.

Усьмішка часто в нас виявлюе глибоко
Затаену в души ненависьть або страх.
Мені зітханьне дай, дай мову серьця—око,
Що затуманицьця негадано в сьлёзах.

Гарячі жалощі показують, що люде
Жорстокі варварства віки пережили,
Но каятьтя сьлёза тихенька вічно буде
Найкрашча Небу дань від грішници Земли.

Хто зважививсь окейан під буйними вітрами
Туди й назад судном легким переплисти,—
Понуро нахиливсь над білими валами
И почали дьрібні з очей ёму текти.

Ось воин, він підьнявсь, мечтатель романтичний,
За славу, волю, чесьть народьню воювать,
И як простреецьця ниць ёго противник вічний,
Дак рани кивецьця сьлёзами омывать.

Вернувшись до своих у гордощах законних,
Крівавого свого відкине зубрія,—
И виплатить ёму ціну всіх бід походних
Сьлёзами тихими вшчасливлена сімъя.

Кубелечко мое в літа мої шчасливі
Де легконогий рік від любощів тікав!
Як іхав ще раз я в місьця твої чеcтиві,
Кріз сьлёзи я твою дьвіцичку привітав.

Хоч я тепер уже не сьмію до Маруси
З божбою, як тоді, ніжною приступить,
Та сьлёзи спогадать солодкі не стиджуся,
Що ми клялись ними одно 'дного любить.

Досталась иншому, моя ти пишна крале:
Бувай шчаслива з ним, твое ж святе имъя
До віку штить-любить душа не перестане
И не забуду сьліз твоих до віку я.

О друзі дорогі! покіль я не 'ддалився,
Надію виявлю, дорожчу всіх перел:
Коли б у хуторьцях сих знов ис ким зусьтрівся,
Щоб сьлізми ми 'блились, як плачемо тепер.

Коли я 'д півночі сумній од вас полину
И в домовині там лежатиму сумній,—
Проходючи хто з вас по-віз мою могилу,
Слёзою покропи прах одинокий мій.

Нехай не мармуром золоченим промовить,
Як чада суети, тяжку свою печаль,
Словами пишними мене не славословить,
А сьлізми тихими проявить братьній жаль.

---

* * *

Jch lieb ein Blume, doch weisz ich nicht welche.
Heine.

Люблю я квітку, да котру, не знаю,
Самітно сумую,
И зазираю в чарочки пахущі
Про душу живую.

Квітки вечірьнім сьвітом обливае;
Ляшчить соловейко.
Шукаю серьця, що бъецьця як в мене,
Так гарно-гарненько.

Ляшчить и дзвонить в саду соловейко;
Солодко сьпівае,
И нам обом чогось неначе страшно:
Непевне коханьне!

---

* * *

Gekommen ist der Mai.
Heine.

Прийшов май до нас угосьті,
Трави цьвітом заблишчали,
И по небу голубому
Плавлють рози, рози-хмарі.

Засьпівали соловейки,
Круг ставка, кругом криниці,
Скачуть білі овечата
По мякесенькій травиці.

А мені вже не до сьпіву,
На травицю повалився,
Чую дзвін вечірьній тихий,
Тяжко-важко зажурився.

---

* * *

Leise zieht durch mein Gemüth.
Geine.

Стиха серце підмивае
Весьняне сьпіваньне.
Задзвони, моя весьнянко,
Про любов-коханьне.

Полени, де між квітками
Квітка найпишніща,
Привітай іии від мене,
Пісне моя вішча!

[illegible]

* * *

Der Schmetterling ist in die Rose verliebt.
Heine.

Любить метелик пишну троянду,
Почасту часто кругом літае,
Его ж самого ніжнокрилого
Золотом сонце любо 'бливае.

Кого ж кохае пишна троянда?
Х'тів би я щиру правдоньку знати:
Чи соловейко, що знай сьпівае,
Чи місяченько, що мовчки сьсяе?

Ніхто не знае, кого кохае
Пишна троянда, я ж люблю всі их:
Люблю й троянду и метеленька,
И соловейка и місяченька.

---

* * *

Es hat die warme Frühlingsnacht
Heine.

Стоить ніч темна весьняна,
Квітки благоухають,
И серце, збуджене від сна,
Коханьнем знов лякають.

Котра ж с квіток тих запашних
Обійме знов серденько?
Лілеи мусиш стерегтись,
Сьпівае соловейко.

Мертвецький танок.

Der Thürmer der schaut zu Mitten der Nacht.
Göthe.

I.

Из башти своеи стражник озирав
Серед ночи тихе, німе кладовище,
А місяць на небі мов сонце сияв,
Осьвічував пишно мертвецьке жилище.
Аж ось ворухнецьця мовчуща могила,
Одна, друга й трейтя... Якась дивна сила
Мерьців на весільле ночне підьняла.

II.

Жінки й чоловіки, старе й молоде,
Вагате й убоге, ченьці и миряне
В танок у довгезних сорочках иде,
Забувши, що гарне було и погане,
Що в пинді між людьми на сьвіті пишалось,
И що, в своих злиднях, од миру ховалось,
Усіх их змешала, зьрівняла земля.

III.

У перше побачив танок сей стражник,
Однак не зьлякався, а зареготався:
Бо з малку малого до мертвих привик.
А все-таки дивом таким дивувався,
Що й мертьві без дуру в землі не лежали,
Ночною добою до гурту встьрявали.
Зотьліе, а втіхи ему ще корьтять!

IV.

Міркуе, а білі й руді кісьтяки
Об-кістку кістками навзаем бряжчали.

Що на вечорницях дівки й парубки,
Вони те в мертвецькім танку витворяли.
А далій струснули ис себе й манатьте...
На иншому ветхе, гниле тілько шматьте,
Стида в танцюристих ніже не було.

V.

Вбачавши ж лукавий, як мудрий стражник
Мерьцями своими старими втішався,
До вуха нетязі любенько проник:
„Тьвій рід, мов бжолиний, вночі розгулявся.
Дивись, и нове вже скидае манатьте...
Не струхло в могилі, не рвецьця на шматьте.
Воно б тобі, друже, про дещо здалось“.

VI.

Слухняний на раду ночну куцака,
У фіртку пробравсь він кріз крату залізну,
И нову сорочку в старого дяка
Потіг... Ласий здавна був на даровизну...
Аж ось „кукуріку“ півні засьпівали,—
Мерьці, похапавши манатьте, втекали.
Стражник ледьві фіртку залізну замкнув.

VII.

Замкнув, да зостався під фірткою дяк,
„Сорочку, злодюго, верни“! репетуе,—
И ламлецьця в крати залізьні кістяк.
Стражник заховався, оглохнув, не чуе.
Він рад би сорочку дякові й подати,
Да страшно: боицьця—не видержать крати
И впустять у башту мерьця кісьтяка.

VIII.

Лютуе-бушуе під кратами дяк,
Зубами залізо гризе мов сталними:
Бо мусить в сороцьці лежати кісьтяк,
Який би ні був він голяк між живими...
Аж ось и північні півні засьпівали,—
Всі чарі почезли, всі марі пропали,
И в друзки россипавсь зубатий кісьтяк.

Боротьба.

Nein, länger werd' ich diesen Kampf nicht kämpfen
Schiller.

Ні, ні! в цій боротьбі я довше вже не встою,
У велетенській з мусом боротьбі.
Коли я в серьці жар не погашу тобою,
Про що ся жертва, доблесте, тобі?

Я клявсь уже не раз, о! клявся, тихий раю,
Себе самому покорить-смирить...
Ось тьвій вінець, нехай навік, ёго втеряю,
Возьми ёго и дай мені грішить.

Порьвімо вмову, щоб спасатись у сьвятошах!
Вона мене кохае... не кортить
Нам тьвій вінець. Блажен, хто тоне в солодощах
И, так як я, в безодьні любо спить.

Мій цьвіт уже гризе черьвяк, и добре бачить
Вона, що весьняний мій жовкне лист.
Дивуецьця моій самоборьній удачі,
И дбае, як гіркого всолодить.

Чи то ж бо справді е в бескраім морі жизни
Любіще над сей любий дар мені?

[illegible]

[illegible]

Зьнялось ти вгору ним превишче укоризни,
Превишче й похвали в твоій весьні.

А я ж то міркував сим даром гордувати...
Не дару, ні! цуравсь упадку я.
Тепер упадок мій силкуюсь величати...
Тиран еси ти, доленько моя!

Покора.

Und ich war in Arkadien geboren.
Schiller.

И я родивсь у любій Украіні,
Природа радошчі послать мені клялась,
Мені, ще немовляточку дитині...
И я родивсь у любій Украіні,
Весна ж моя гіркими облилась.

Весна нам раз красна,—не буде більше;
Моя давно вже, о! давно вже оцьцьвіла.
Мовчущий бог... о, плачте братьте, гірше!...
Мовчущий бог сьвітив знай тихше, тихше,
Та й зник, мов сон, мов сну туман-имла.

И се— стою на темному вже мосьті
Твойму, о вічносте! Возьми назад свою
Обіцянку, що доля прийде в госьті
До мене... Ні! тобі я й молодощів
И радощів недоцьвіт оддаю.

Перед престол ясний тьвій воссилаю
Мою печаль, мій жаль, закрите Божество!
На сю планету прилетіла з раю
Благая вісьть, що в тебе у звичаю
Блюсти закон и правди торжество.

Тут, кажуть нам, злих страхіття великі,
А добрих радошчі неізреченьні ждуть;
Роскриеш тут извиви серьця дикі,
И загадки Судьби про вічні віки
Зьясуеш, щоб нам горенько забуть.

Знов буде тут вигнанцям украйина
А терновим вінкам злиденницьким кінець.
Тут правдонька, Всевишнёго дитина,
Мого житьтя тугі важки вхопила,
Щоб схаменувся, хто·ійи отець.

„Нагороджу тебе я в другій жизьні—
Оддай мені твои дьні красьні весьняні..
Нічого більш я не скажу тобі“...
Повірив я. мовляв. грядущій жизьні...
Оддав ій дьні веселі весьняні.

„Оддай мені й Лавуроньку кохану,
Красу всіх дівонёк и молодиць оддай.
Воздам тобі восторгами за рану
В раю“... И я, мов окаянну,
Прогнав ійи ис серденька за рай.

„Вона довги платити буде мертвим
(Наш гордий сьвіт гуртом зареготавсь).
Се деспоти надією по смерти
Лесьтять наш ум, що, як ми будем мертьві,
Дак оживе наш прах, чи глина й грязь“.

Бес сорома ехиди глузували:
„Зьлякавсь еси сьвятих, тим що старі, казок.
А чим сей сьвіт боги твои спасали?
Чим ветху сю будівлю підпірали?
У нужді розум наш веде до вигадок.

[illegible]

„Що вічносьть? ти іин зробив ис праху
И під покривалом ховаєш у гробах.
Се нашого тінь велетенська страху,
Що з малечку лякає горопаху
У совісти химерних дзеркалах.

„А що ти звеш бессмерьтем, пане брате?
Чи збреханий портрет живих, як ти, людей,
Чи мумию дитя жерьців ушате,
Балзамними надіями багате,
Що оживе знов пестуном страстей?

„С твоих надій зотьлінььне кепкувало,
Що истина тобі за радощі дала...
Шісьть тисяч літ усе в землі мовчало,
И мертве ще ніколи не вставало
Одержати награду за діла“...

Я бачив, як у вічносьть времъя лине,
И як природа, мов той труп, нага лежить;
Ніхто не встав ніколи з домовини...
И все-таки, небесьні Божі сили,
Я вірував у ваш благий завіт.

Ти, вічносте! всі радошчі віддав я
Тоби и се—лежу, повергшись ниць
Перед судом твоим, о всеблагая!
А натовпу наругу занедбав я,
И жду твоих спасенних обітниць.

Рече ж тоді з небес незримий кгеній;
„Однаково люблю я всіх моих діток,
И доказ им любови дав моеи:
Надію й радісьть, дьві лилеи,
Красу моих улюблених квіток.

Хто з них одну на втіху вибірае,
До другого с сих двох не поривайся чуд.
Хто вірує, нічого не жадає,
Наука се стара, як сьвіт зазнає.
Історія—се всёгосьвітьній суд.

Надіявсь ти—оце твоя й награда;
И вірував—оце ж и рай життя твого.
Минулася нудьга твоя й досада.
Хто миг один (скажи пророкам ада)
Занапастив, не верне й вік ёго.

---

* * *

I would I were careless child
Byron.

Коли б я був хлопъя байдужне бес турботи
И в горах жив собі в печері самітьній,
Або гуляв-буяв до власнои охоти
По темних застумах та по воді бистьрій.

Нудна тому пиха низькоземна Саксонська,
Хто народивсь и зьріс на вольних висотах;
Ему б здалась низька и башта Вабилонська,
Серет тих скель, що з них вода летить мов прах.

Фортуно! відійми културьні землі в мене,
Бери собі й имъя, що пихою блишчить:
Ненавидне мені підлиз рабів мизерне
Угодництво: мій дух неволи не терпить.

Всели мене між гір,—в их велико кохаюсь.
Нехай уз их реве безкрайний океан:
Нічого я в людей віже не допевняюсь,
Опріч тих любих сцен, що змалечку я знав.

Малі мои літа, но вже я серцем чую—
Не про таких, як я, постав сей гордий сьвіт.

що ж повішено завісу там густую,
Де криецьця кінець моих непевних літ?

ись я бачив сон моим духовним оком,
Блаженно любий сон од радощчів земних...
равдо! ти своим ненавидним укором
Показуеш мені из вивороту их.

ив, та люблені поснули сном глибоким;
Дружив, та здружені по сьвіту ростеклись...
к же холодно у серьці одинокім,
Що радощчі мои печалями взялись!

госьті, дзвонючи у кубки золотиі,
Веселим гомоном и рожженуть печаль,
безумі засну на лебединій шиі,
А в серденьку німім німий не засне жаль.

умно слухати веселу тих розмову,
Кого багацтво й власьть принаджують до нас!
рузі, ні враги, вони пустому слову
Присьвячують и сьвій и наш коштовний час.

ніт' моій души ровесників коханих,
Що й серденько у них тверезе й голова,—
идаю моих полуношників пъяних,
Що й дружба и любов у них—слова, слова!

, едина, що рятуеш од зануди,
Моя надіе, мій покою, все мое!
мои тепер холодьні стали груди,
Що серце вже й тебе любить перестае!

не зітхнув и раз, без воротьтя б я кинув
Сю сцену гомінку роскішного жалю,
добродітели, що нянчять мов дитину,
Іин мечтаньнями недоленьку мою.

Ой рад би я втекти од щирих и лестивих,
Щоб у пустині десь осістися в глуші...
Жадаю застумів, нетер непроходимих:
Их темрява—сестра понуроі души.

Хто б дав мені крилі, крилі мов голубині?
Я полетів би в рай, що зьвітьтіля й прийшов,
Забув би летючи всі болесті земниі
И відпочинок мій на небесах найшов.

Пісьня.

Fill the goblet again! for Inever before...
Byron.

Дзвонімо ще в кубки, в ковші золотні,
В прапрадідьні дзвони гучні-голосниі!
Гей пиймо, не лиймо! вино не вода:
Веселощчі серьця губити шкода.

Всёго скоштував я, и шчасьтя и горя
В принадах и в бурях житейського моря.
То рай Божий снився мені навесьні,
То в пеклі тонув я, в жалю глибені.

Були в мене друзі, та все лицеміри,
Що правди в их менше, ніж в кубочку піни;
У тебе ж вся правда, червоне вино!
Ти правдою славне й за Ноя було.

Жіноче кохеньне хтось инший одмінить,
У тебе ж, мій кубку, нема переміни.
Не мае жаль міри, не мае й ваги,
За кубком же дружні й самі вороги.

Як зникнуть с коханьнем літа молодиі,
Ми дзвонимо в кубки, в ковші золотиі,

И серцем веселим вітаемо знов
Давнезьніх знакомих—и дружбу й любов.

Як скриньку Пандори колись віччинили,
І лиха й турботи у сьвіт напустили,
Під напливом горя й усякого зла
Едина відрада нам в кубку була.

Нехай же довіку він дзвонить, блискучий,
З души проганяе насуплені тучї...
Сумні, чи веселі, ми всяк помремо;
Втішаймося ж кубком, покіль живемо.

Нехай золотий ківш блещчить и на небі
В руках у богини, веселои Ґеби!
Нехай він на милосьть гріхи нам простить,
А вічная правда сумних веселить!

Під хуртовину.

Chil! and mirk is the nightly blast.
Byron.

У горах Пинда ніч насуплена буяе,
Холодна ніч, сира... Як скиглять скрізь вітьрі!
Як хмарі навкруги зубчаста роздирае!
Не блискавки блищчять, палають пожарі.

Нема проводирів, згубили ми й надію...
Як небо заблищчить, безодьні ми одьні
Вбачаемо; вгорі над ними скелі мріють,
Внизу реве вода в підземній глибені.

Стою на ревищі и чийся голос чую...
Хтось кличе... Се земляк піттоптаний озвавсь.
Хтось стрелив... Чи се друг, чи недруг наш під бурю?
Чи рятуватиме, чи грабитиме нас?

Ні, се він знак дае, щоб чабани нагірьні
Спустившись провели нас у який курінь...
Да хто блукати б став у темряві невірьній,
Щоб страньніх закликать в свою гостинну сінь?

Ні, ложа теплого чабан тепер не кине,
Гуканьне ж наше він уважить, що се йдуть
На здобич хижаки, обізнані в пустині,
И страньніх в западьню своим стреляньнем звуть.

Грімить, блищчить, горить кріз темряву густую;
Рикають гірла скель, терзають риком слух;
Да в мене у души е думка, що й над бурю,
Над страхітьтя ночні мій підіймае дух.

Флоренсо! де еси під люту хуртовину,
Як я блукаю тут посеред ям та скель,
Як блискавка мені глибоку домовину
Осьвічуе и с тьми грімучий робить день?

Не на морі... ні, ні! не на морі, кохана:
Крилате бо твое, легесеньке судно
Зьнялось-полинуло на лоне океяана,
И певно в пристані стоить уже воно.

Від серьця теплого тобі я посилаю,
Під сю хуртовину, хуртовиньні слова:
Нехай від грому я, від стьріл ёго сконаю,
Нехай одна моя поляже голова!

И як серед громів про тебе споминаю,
Згадай про мене ти в беспеці-тишині,
И с серденька свого, надій солодких раю,
Зітханьнечко пошли самітнику мені.

Хоч нам веселий сьміх и сьлёзи у розлуці
Відради не дають, но розуму мого
Не вмію гамувать в тяжкій тревозі й муці,
Щоб знай не поривавсь до серденька твого.

[illegible]

* *
*

Es drängt die Noth, es läuten die Glocken.
Heine.

И в день журюсь и серед ночи:
Ой Лелечко ж, мій боже Лелько!
Весна та гарьні карі очі
У змові на мое серденько.

Весна та гарьні карі очі
На мене потайно змовлялись,
И рози й соловъї щоночі
В ті певно змовини мешались

---

* *
*

Ach, ich sehne mich nach Thränen.
Heine.

Ох! бажаю сьліз любови
И солодких и гірких,
И бажаю и боюся,
Що дознаю ще раз их.

Знов бо та солодка мука,
Те гірке коханьне знов
Труить и небесно мучить
У недужнім серці кров.

---

* *
*

Die blauen Frühlingsaugen.
Heine.

Весьняні блакитьні очі
Дивляцьця с трави на мене:
Се фийалочки кохані,
Що набрав я повну жменю.

Я набрав, и все, що думав,
Чим сумне втішав серденько,
Голосно про те сьпівае
Мій коханець соловейко.

О! висьпівуе, лящить він
Про вітханьне мого серьця,
И ніжна любови тайна
По всіх пущах раздаецьця.

---

* *
*

Wenn du gute Augen hast.
Heine.

Коли добрі очі маеш,
Зазирни в мое сьпіваньне:
Там побачиш—мов у гаі
Чорнобріва сновидае.

Коли добрі вуші маеш,
Прислухайсь до мого гласу:
Ті вітханьня, сьміхи, сьпіви
Скрутять серце свого часу.

Твое серце віщче слово
Скрутить як мене самого,
И блукатимеш весною
По задуманих дубровах.

---

* *
*

Was treibt dich umher in der Frühlingsnacht?
Heine.

Що тебе носить кругом серед сонноі літнёі ночи?
Ти всі квітки потьрівожив своим нависним сновиданьнем.
Тиха фийалка зьлякалась, троянда понурила очі,
Зблідла як смерьть и лилія, з непевним стогнаньнем.

Місяцю любий! пречисто твои квітоньки пробувають.
Правду про них ти говориш, та й я не фалшуючи знаю,
Як покіль ти их вродливих осьвітиш, вони підслухають,
Що я с коханьня пъяний до ясненьких зірок промовляю.

Коринховська молода княгиня.

Nach Corinthus von Athen gezogen...
Göthe.

I.

До Коринөа з Аөин молодецька принада
Кгрека вгосьті вродливого тягомъ тягла:
Тамъ поважна сімья сёму гостеві рада,
Хоч незнаному ще в ній нікому була,
Бо давно по приязтву батьки там з батьками
Обіцялись навза́ем, щоб бути сватами,
Хлопчика-синка
Вже за жениха
Про дочку-недолиточку мали.

II.

Та чи гарно ж свати молоцьця привітають.
Коли ласку не купить въ ихъ дорого він?
Бо в язицтьві ще й досі с своими—се знають—
А их в церкву Христову скликае вже дзьвін.
Де ж ся віра нова почала коренитись,
Не годицьця кохатися там и любитись.
Часто за любов
Проливають кров,
Коли батькові хто не корицьця.

III.

Вже давно там ув-обляги всі спочивали;
И дочка вже и батько на сон одійшли.

Тілько неньчини рученьки ще не вгавали,—
Найлюбіще далекого госьтя 'бняли...
У сьвітличку ёго прослучайну прохала
И вином и наідками там шанувала.
Все кінець-стола
Ставляла вона,
Потім доброи ночи бажала.

IV.

Тілько ж він про напитки й наідки байдужен,
И, просьтігшись на ліжку, трохи не заснув...
Не здиймавши одежи й обувъя, лежав у дремоті,
Як дверима щось рипнуло стиха, й угосьті
До ёго мара
В світлоньку ввійшла, —
Дівча в свіжій весьні-молодосьті.

V.

Ляппа сьвітить, и личко дівоче чудовне,
Під накинутим білим покривалом він,
Задивований, остраху любого повне,
Бачуть в ляці й румянці стидливо живім...
Золотими мережками сукня вся сьсяе,
Око чорне брильянтами в темряві грае...
З ляку рученя,
Мов би янголя,
И біленьке й ніжне підиймае.

VI.

„Так чужа я в дому 'цім (вона промовляе),
Що про госьтя мені не сказав ще ніхто...
В моій келийці мати мене замикае,
Стереже, мов хурдикгу, дівоче гніздо...

Мені сором и госьтя й себе тут самои...
Не турбуйся вставати, лежи в упокої
На постелі сій,
Названій моїй,
Я ж вийду звіцьці геть ис пристоем".

VII.

— „Ні, зостанься, моя ти вродлива дівчино!
(Відказав наш Коринеець, схопившись боржій).
Ось дарі від богини Цецери на диво,
Их подав нам сам Бахус у ласьці своїй.
Ти ж мені принесла дар прегарний Амура,
Що висьпівуе-славить найкрашче бандура...
Серце! не лякайсь,
Подивися-глянysь,
Яка люба в богів сих натура".

VIII.

— „Не касайсь! оддалік мене сьтій у розмові!
Я веселошчі марьні відкинула геть,
И останьне вже слово дала женихові,
Що на небі живе, переваживши смерьть.
У недужній химері матуся звеліла,
Щоб натура дівоча до Бога летіла
И на небеси,
В чистосьті й красі,
С себе Богові жертву зробила.

IX.

„И вся древніх богів світозарьня громада
Покидае сумний, тихий, мертвий сей дом;
Шчасьте жизни, мовляли, й любови одрада
Тепер вірного жде під крівавим крестом.

Під крестом не овен и телець, а людина
Мусить жертвою бути Господнёго Сина...
Як и сьвіт настав,
Кгрек ще не чував,
Щоб така нас постигла година".

X.

И він чуе, питае, и слова не вронить...
Ёго дух на людзький перекір устае.
Хто в кутку цім тихому ёму заборонить
Встать горою за право природьне свое?
„Се ж моя молодая княгиня кохана
У неволеньку в примус безбожницький впала!
Коли будеш моя,
Тебе визволю я:
Ще нас дітьми Венера зьвінчала"!

XI.

— „Ні, мене не 'ддадуть за тебе, добра душе.
Віддадуть за тебе хиба меншу сестру;
Я ж у келийці тихій завянути мушу...
Ох! у неи в руках спогадай, що я вмру,
И вміравши тебе одного споминати
Буду покіль хоч искру житьтя в серьці мати,
И в землі сирій
На сьвятий впокій
Тебе, серденько, буду чекати".

XII.

—„Ні огнем сим ясним пресьвятим присягаю,
Що нам добрий давно засьвітив Гименей:
Моих радошчів жизни в тобі не втеряю:
Я в бессмертних богів не бессилок-пикгмей!

Поведу молоду до отецького дому,
Не подам свого права в наругу нікому!
Іж з номною й пий:
Се наш брачний пир;
Присьвятім ёго богу живому"!

XII.

—„Ні, ой ні! (відказала) чуже се надбаньне;
Не даруй, мій несуджений, дару любви:
Подаруй мені, друже на вічне прощаньне
Один кучерь пахущий, густий з голови;
Не про мене житьте між людьми тихомирне;
Дбати буду про инше коханьнечко вірне:
Притулю ёго
До серьця мого,
Нехай гоить він серденько хирне".

XIV.

Тут непевна година духів продзвонила,
И тоді тілько в серьці ій стало гаразд,
И вона чашу повну вина нахилила
До блідих своих уст и пила ійи в-раз...
В-раз вино випивала небога червоне
Ш чаши повнои, мов яке зільле снотворне...
А з наідків тих,
Що давав жених,
Не взяло дівча й крихти, опорне.

XV.

И вони вже міняюцьця знаками віри:
Золотий ланьцюжок женихові вона,
А жених ій дарує ту чашу, що міри
Не питали батьки, випивали до дна.

Ис сьрібла ійи зроблено дивно кунштовно:
„Як вина в ній бувало з давен давніх повно,
Так боги обом
Сповнять шчасьтем дом"
Говорили сват свату любовно.

XVI.

Подала ж и вона ёму чашу винову,—
Пив и він так жадібно, хутенько хилив,
И любови він просить у неи... Ох! слову
Не зьвіряв він, як тяжко любовью болів!...
И благає... вона мовчязна відхиляє
Ёго любощі. Він же ще й натто благає,
И в плачу німім
Серденьком палким
Аж до ліжка ійи припадає.

XVII.

Приступила вона та й припала до нёго:
„Як тяжка мені, серденько, мука твоя!
Та зьлякаєсься, зьнітисься й сам ти віттого,
Що втаила віт тебе, що вмовчала я.
Сьніжно біле у мене й білесеньке тіло,
Та в сьнігу в холоднечі воно заніміло.
Се бездушний лід,
Жалю мертвий сьлід,
Що ним серденько боліло".

XVIII.

И вхопив він ійи міцно й жарко руками
И любови потуга ійи пройняла.
„Уповай же від мене зогрітись; хоч з ямі
Тебе б щира любов у мерьців одьняла"!...

І диханьнем вони й цілуваньнем мінялись,
І в любові, як в морі глибокім купались.
„Чи гориш тепер?
Чи й тьвій дух умер,
Як мерьці, що богів віццурались“?

XIX.

І любов из любовъю докупи злилися,
И их слёзи мішались в восторзі небес.
Жадно пъе вона з уст ёго поломъе жизни,
И в другому одно тілько чуе себе.
Жар любови ёго гріе тіло коханій.
Оживає в холодному жизни тумані.
Но в души в ійи
Вже нема тийи
Жизни, що нею ми богоравні.

XX.

Тим часом невсипуща стара господиня
Тихо йшла мимо их незамкнених дверей.
Зупиняецьця, слухае довго: сьвятиня
Сну ночного предивно скверницьця в людей!
Пречудне щось в дому гісьть у них виробляе:
Мов пъяненький з пъяненьким тихцем розмовляе...
Ні, тут инше щось
У дому шчалось:
Се безумний з безумною грае!

XXI.

Нерухомо старенька стоить під дверима:
Бо годицьця ій перше впевнитись у тім.
Він кленецьця... се чуе своими вушима...
Заклинае ійи у чомусь всім сьвятим...

Заклинае й лестить ій,—з досадою чуе...
„Сьтій!“—„Иду: бо вже ранок нам півень віщуе“.
—„Ну, иди... прощчай!
Тількі обіщай
Завтра знов“... И цілуе, цілуе.

XXII.

Тут поважна матрона не стерпіла більше
Віччиняе сьвітличку, що звуть про-случай:
Чи в цёму ж то дому наймички що найгірші
Служать вдень и вночі молодим паничам?
Віччиняе сьвітличку... „О Боже мій правий“!...
Сьвітить ляппою... Ні! се жартуе лукавий...
Се ж ійи дитя
У ёго в кихтях!
„От якои набрались ми слави“!

XXIII.

Тут жених в первім страсі, був кинувсь окрити
Молоду свою шарфом ійи ж від яги;
Да схотіла за себе сама говорити,—
Зьнявсь на ліжкові образ трохи не нагий.
Зьнявсь на ліжкові образ—статуя прегарна,
И промовив до совісти й віри тирана:
Матінко моя!
Се дочка твоя,
Що знайшла жениха свого й пана.

XXIV.

„Зопсувала еси мені гарну нічку,
Сполохнула ис теплого місьця мене...
Чи на те ж я прокинулась, що б мені віку
Молодого погибелью втішити тебе?

Ще й того вам обом показалося мало,
Що в мертвецьке мене вбрали ви одягайло.
Мало вам того,
Що житьтя мого
Всю красу воно в гробі сховало.

XXV.

„Но с тяжкои тісноти мене слобонили
Власьні думки; попи ж ваші гнітом важким
Вашу славу и чесне имъя погубили,
Ваш закон, ваш завіт, все зробили пустим.
И ні сіль, ні вода там сердець не остудять,
Де одно одного молоді вірно люблять.
И сира земля
Не прибъе чутьтя,
Що нас люде без розуму гублять.

XXVI.

„Мій коханий тоді ще моим объявився,
Як стояв тут Венерин всерадосний храм.
Чи годицьця ж, щоб слова хто чесного зьрікся
Через те, що чужим присявнув божествам?
То фалшива присяга й нема в сьвіті бога,
Щоб ійи не зневажив, як сьмітьте з порога.
Мати поклялась
И клятьби зреклась,
Мов не мае нічого сьвятого.

XXVII.

„И з могиля б устала я права шукати
На коханьнэ свободне з моим дорогим,
Щоб единого милого серьцю обняти,
Кровъю серьця на взаем унитись из ним.

Коли ж инше судилось и нам не далося
Те, що в сьвіті ис сьвітом самим почалося,
Так тому и буть!
Щоб любов забуть,
Помірати обом нам прийшлося...

XXVIII.

„Ой мій гарний! не мусиш на сьвіті вже жити:
Зьвяв еси и поникнув на місьці сёму.
Ланьцюжок мій ти будеш и вмерши носити,
Твою кучерь с собою на той сьвіт возьму.
Придивися до неи, мій хлоню вродливий:
Завтра будеш уже не чорьнявий ти, сивий...
Там же десь знов
Гратиме в нас кров,
Оживем и вродливі й щчасливі...

XXIX.

„Слухай, нене! одно ще до тебе благаньне:
Поломъяний обом нам костер намости
Відомкни мою хатку лякливу в'останьне
И коханків з огнем на спочивок пусти!
Як зажервіють искри та попіл під нами,
Ми полинем далеко кудись из димами,
И тіла нові,
В сяеві любви
Будуть жити с старими богами".

Кгрецькі боги.

Da ihr noch die schöne Welt regieret.
Schiller.

I.

Як ви сьвітом гарно управляли,
В вас законом радощі були.

[illegible]

Ви блаженство людям возьвішчали,
Любі мрійи матери земли.
Ах! тоді роскошам все служило...
Не по-нашому, ой ні! тоді було:
Бо в тьвій храм що-дня квітки носили,
О Венеро, жизни похвало!

II.

Видумки тоді чудовна сила
Обвивала правду, мов той хміль,
У твореньні повнею кипіла
Несказанно-чарівнича жизнь...
Пригорнути кг серденьку коханьне,
Се було найвишчим торжеством:
Всюди боже віяло диханьне:
Чоловік злучавсь из божеством.

III.

Де тепер мудрагелі вбачають
Огняний бездушний тілько шар,
Гелийоса там було вітають
В колесниці, золотій як жар.
Тут гукають в горах орейяди,
Там дрейяда в дереві живе,
А там в ріцьці плешчуцьця найяди,—
В сьрібній піні поплески пливе.

IV.

Лавр тоді у ліки обернувся,
В каменя—Танталова дочка,
Сфинкс на тони в комиші здобувся,
Филомела плакала в гайках.
То Деметра с туги в землю билась
В Персефони на німій труні,

То Цитера потайно любилась
З уродливим хлопцем на ховмі.

V.

Ще тоді кг Девкалійона плоду
Сходили бессмертники з небес.
Сину Лето дьля такого сходу
Ва й кгирликгу подавав Завес...
Між людьми, героями й богами
Любу сполуку робив Амур:
Смертники з героями й богами
Танцювали знай любовний тур.

VI.

Вид понурий був тоді не в моді,
Вік той радошчів ще не цуравсь,
Шчасьте божеством було в народі,
Шчасний иш шчасливим спознававсь.
Красота була тоді сьвятиня.
Не соромивсь там нічого бог,
Де камена чиста червоніла,
Чи то кграція вела танок.

VII.

В вас храми сьміялись, як палати,
Вас однак' величина хвала
И на сьвятах Истмуса багатих,
И в бігу, бистрому як стьріла.
Гарно звивши рученьки з руками,
У танок круг алтаря ви йшли,
И пишались велико вінками
Ті шо перші між людьми були.

VIII.

В вас „эвое“, тирсами маханьне,
Барсами роскішними ізда
Возьвіщали радошчів буяньне,
Забутьте турбітнёго труда.
Фавн с Сатиром перед ним слонялись,
А менади-вакханки кругом
У таньці похмільлем вихвалялись,
Сам іздець горів увесь вином.

IX.

Хто вмірав тоді, не відав страху,
Не лякав недужнёго кісьтяк;
Кгеній стиха цілував бідаху,
И гасив сьвій факел неборак.
Оркову ж грізну вагу держала
Смертника, не богова рука,
И самих эриньній ублажала
Кобза эрацького сьпівця дзвінка.

X.

Знов зусьтріне він, веселий, тіні
Ув Элизія дивовижних гаях.
Там любов изнайдуть неизьміньні
Серцем жени у своих мужах.
Лин пісьні звов гратиме високі,
До Алцести припаде Адмет;
Друга знайде друг там одинокий,
Там Орест и з луком Филоктет.

XI.

Там високі за діла награди
Покреплять трудящого в трудах,

И хто зьнявсь над величчу громади,
На блаженних стане висотах.
Перед викликателем из мертвих
Стиха вклоняцьця всі небовці,
А пливцеві из осели смерти
Сьсятимуть з Олимпа близнеці.

XII.

Гарний сьвіте! де ти, де дівався?
Зник с тобою и природи цьвіт,
Тілько в займищі пісень зостався
Тьвій принадний баснословий сьлід.
Вимерла гучна твоя обитель,
И не бачимо ніде богів;
Зник гарячосердий небожитель,
Манячить від ёго тілько тінь.

XIII.

Пишний цьвіт осипався-оцьцьвівся
Як півнощник вітер налетів;
Щоб один в усіх тим збагатився,
Мусив шчезти дивний мир богів.
Сумно в зорях я тебе шукаю,
Фебе... ні! нема Семени більш!
По гаях и по морях гукаю,—
Не озвеся: сном довішнім спиш.

XIV.

Ой природо! ти й сама не знаеш
Радошчів, що в серце людзьке льлеш,
И шчаслива шчасьтем не буваеш,
Духа, що сама ёго ведеш.
Без богів утратила ти чувство...
Ти—як мертвий маятник в часах,

И закон ваги, твое искуство,
Служить рабсько у твоих ділах.

XV.

Щоб ураньці наново вродити,
Риеш яму ввечорі собі,
И нат те, щоб рівно все кружити,
Втіхи білшои нема тобі.
У поэми поховались боги:
Бо нема вселеньній вжитку з них.
Сьвіт підьріс, изьнявсь и сам на ноги,
Всім кружити самопихом звик.

XVI.

Так, в поэми, в древні правди дзвони,
Ми високе все внесли туди,—
Пишні фарби, гарьні жизни тони;
Сьвіт оставсь бездушний и німий.
Вирнувши из вічности, летіти
Любо им на Пинда висоти.
Що в пісьнях бессмертно мусить жити,
Житиме минутно у житьті.

Кінець первому виступцеві
с Позиченою Кобзою.

Грицько Сковорода.

Староруська поэма.

Пісьня перва.

I.

Нова́ доба, нові жаданьня
Нова́ Науки могота,
Нові до згоди покликаньня,
Новбі Правди красота—
Мовчущі-сумно будять струни..
Роскрились перед ними труни,
И оживають Буй-Турі,
Мечів, луків и стьріл Царі,
В потузі славній, в славі ратьній,—
И гомін рідьній наш встае,
Зане́дбаний наш гомін хатьній...
Стара, велика Рушчина—
Жива в серьцях у нас вона!

II.

О ви, Козацькі Патриоти!
Ви, так як и батькй й діди,
Крівaві любите клейноти,
Сьтяги, була́ви, бунчуки,

Кріваве любете надбаньне,
Добром хижацьким величаньне,
И вам пісéнь розбійних дух
Голубить дике серце й слух....
Вам дороге имъя́ Причепи
Чи там якогось Вардака,
Чи Перекинчика Сіпка,
Чи хоч би й óшуста Мазепи:
Бо се ваш славний Предок був;
Він слави зрадою здобув.

III.

Чому ж не хочете ви знати,
Що пращур ваш був певний *ський*,
Підкуплений предатель Шляхти,
Чи знаний утікач Доньський,
Що з Дону в Січ утік прокравшись
И крав, имъя́м чужим назвавшись?
Чого *Хапкó,* Козак Доньський,
Любішчий вам, ніж Лях той *ський?* [1])
О, годі в видумкáх кохатись,
Сплітати лаври паліям
Та людожерним коліям
И ницим Хмелем величатись!
Вертаймось до Князів Варяг,
Під нероздільній Руський сьтяг!

IV.

Вертаймось до того „лицáрства“,
Що городило горóди, [2])
Не вихваляло гайдамацтва,
Цуралось хижоі Орди,
И не пишалось пожарами,
Крові та сьліз гірких річками,
И рятувало вбогу Русь,

Як древній дух іі забувсь,
Як там *городищá* буяли,
Де красувались *городи*,
И наші Предки від біди
Удруге с Києва втекали,
И рятувала их Москва
Потуги Руськоі глава.

V.

Згадаймо, як тиран свободи,
Француз, на суд крівавий звав
Перед сьвій міч усі Народи,
Царствá с Царями их топтав,
И, звивши в клуб гультайство дике,
Куёвдище своє велике,
Ляхву з Литвою підманив,
И на Москву араву вів.
Москва ж чудовно запалала,
Мов невгасима Купина,
И різномовня сарана
Від поломъя іі втекала,
Но „Рос“ в сьнігах сіпак піймав,
И прочухана всім им дав.

VI.

Сей Рос був *ми*,—не Хмелничане,
А ті, що Хмеля прокляли [3])
И, кинувши єго погане
Братерство с Ханом, підьняли
Креста единими руками
С своими рідними Братами,
И зникнув Хан, упав у прах
И наш новий прегордий Враг...
О Музо Правди! пригорнися
До мéне щиро, як сестра!

Ти, чесна пісне! с-під пера
Мого живим потоком лийся,
И лжу Козацьку зневажай,
И славу славних воскрешай!

VII.

Нехай наш Київ заговóрить
До городів, своіх синів,
И в Вічового дзвона дзвонить,
В якому б Краі хто ні сів:
Чи під Карпатами--горами,
Чи над морськими берегами;
Чи там, куди Владивосток,
Господства Руського Пророк,
Народьні сьвіжі кличе сили!
Нехай озвецьця язиком,
Що ним під Віщого щитом
Великі Предки гомоніли,
Як прибивали славній щит
У Царіграді до Воріт!

VIII.

Нехай занедбаний той гомін,
Що гомонів ним Сьвятослав
И що пустив ёго в запомин
Козак, як с Хама Паном став,—
Той, що Владимер ним пишався,
Як Папи Римського цурався
И до Народу промовляв,
Щоб Господа Христа познав,
Тече від Моря та й до Моря!
И кругосьвітьній Океан
Вітае віщий наш тѵмпан,
Що ним скликала волна Воля
Всіх Руських Предків до войни,
За тихі села, за лани!

IX.

Колись давно, як ще не знали
У нас нічóго про Москву, [4])
По-над Сулою ми ганяли
Знай Половці, не Татарву.
Внизу ж Дьніпра тоді седіли—
Уз Печеніги—Вереньдіі
Да Торки, Чорьні Клобуки,
Не Запорозькі Козаки.
На глум, ковши собі робили
Из наших Руських черепів,
А ми сю дич-степовиків—
Князі й Дружини наші—били.
Упікся ж Русі білш усіх
Запеклий ворог Печеніг.

X.

И проявивсь міз нами віщий
Сьпівець-гусьляр, на ймъя Боян...
Надъ соловъя був голосьніщчий:
Дзвонив у струни, як в тѵмпан.
Були вони в ёго живні,
Дзвінкі, правдиво золотні.
Тим, чáсів оних соловъем
И досі ми Бояна звем.
Не соколи ясні (мовляли)
Пускав на білі лебеді:
Ні! віщими бив у живі,
И струни славу рокотали [5]),
И підіймали Руський дух
Серед Варязьких завірух.

XI.

Усобицями ж ми прозвали
Ту братобійницю лиху,

Щó б Гусьлярі там ні сьпівали,
Плачý достойну и сьміхý [6])...
И за Порогами вже били
Нас Печеніги, и зробили
Собі с Князькóі голови
Знак величаньня пировий [7]).
Даремно струни рокотали
Князям и Витязям хвалу:
Під самоправництва имлу
Нас дикарі повоювали [8]).
Де слава Буй-Турів цьвила,
Там гору Татарвá взяла.

XII.

С'цёго дикарства проявився
На Древній Русі цьвіт и плід,
Мов хижим духом воплотився
В нас Азіяцький Пан-Сусід...
Во запустіла Руська хата:
Князі втекали и Княжата
Кудись на Клязьму та Москву,
Щоб зупинити Татарву;
Ми ж у Казацтво повстрявали,
И в славу широко ввійшли:
Чого в Поган не відьнялй,
Те в Християнства жакували.
Вселивсь тоді в наш Руський дух
Хижацтва й каверзи недуг [9]).

XIII.

Хижацтво й Каверзу в Монгола
Ми, Русичі, перейняли,
Вула се нам хороша школа
Перевертать людей в драглі
И дихать поломъем пожарним

По хуторам и селам гарним,
Щоб кожен за своє тремтів,
Як людоід хижак летів.
Сёго в нас духа підживляла
Литва хоробра и Ляхва,
Ба й наша пáсестра, Москва,
Вес Козака не пробувала:
Там знали тож в лихі годи́,
По чім в Козацтваківш біди.

XIV.

Татарин духа нам покинув
Свого, хоч Руси й не підбив.
Він сам, як искра въ полі, згинув,
А духом хижим нас губив, —
Губив и губить бо братъ брата
Ненавидить, мов супостата:
За те одно, що братьній дом —
Мамврийський Дуб, а не Содом.
Зненáвидів так господарство
Козак, и клином Русь колов,
Покіль з голодною прийшов
Пустинею Царю в підданство.
А там готове вже й зерно
Про зáсів новини було [10]).

XV.

Пісьні, що Вояни́ складали,
Почезли в пожарáх старі;
Ляхи ж Письменством попсували
Нам нетямні Манастирі.
Науки ніде було взяти;
Прийшлось іі в Ляхві шукати,
И ми Полщизною жили́
Тоді, як з нею прю вели.

[illegible]

Тим часом забували думи
Пъяні, як ніч, Січовики,
Що знали давні Козаки,
Між нéуків широкодуми.
Цуравсь пісéнь и Манастир:
Складав бо их простацкий Мир.

XVI.

И справді зборищá Козацькі,
„Княгині Корчми“ та шинки [11]),
Покинули гурьбі простацькій
Полковникѝ да Сотникѝ.
Вони тим слави здобували,
Що всюди Шляхту в пень рубали,
А під Москву як утекли
Самí паніти почалѝ...
И розуму тепер шукала
По Бурсах Шляхта ся новá,
Покіль приймала голова —
Щó в неі Польська Школа пхала...
Оце ж, куди Козак прийшов,
Там Пана знов Ляха знайшов,

XVII.

Козацтво клина знов загнало
Між панувиту й просту Русь [12]).
Бояна в нас мов не бувало:
У лірника перевернувсь.
И голосила про дрібнóту
На соньці й на пилу до поту
И ліра й Кобза по торгах,
Пани ж хропли в пуховиках.
А ярмалкáм було байдуже
Чи струни мертьві, чи живі,
Баранячі, чи золоті:

Вподобались им псальми дуже
Про Лазаря та Багача,
Про Олексія Втекача *).

XVIII.

Оце ж нам духа придавила
Ще й дрўгим нападом Орда:
Квітки Поэзіі побила
И в Бурьсі и в Шинку біда.
Пани Полковникѝ Шляхетьні
Вважали ті пісьні зашпетьні,
Що голий Лірник верещав,
Мов Чорт из нёго лика драв.
А в Бурьсі так тоді учили,
Що втік би з неі й сам Боян.
На розумáх лежав туман:
Ни в тумані „вовками вили“.
Мовляв так не один в нас Пан,
Що покидав уже й жупан [13]).

XIX.

И Мова наша між глухими
Балаками—дзвінке сьрібло,
Вже не дзвеніла, и несло
Від неі книгами цьвілими;
Смакў й принадности не мала,
То белькотала, то шкварчала
И по торгах, и по домах,
И на письмі, и на словах...
Між Письмаками, ба й Панами,
Блищав умом Сковорода;
Та й він, мов у жиру вода,
Шкварчав побожними віршáми,

*) Олексій, Чоловік Божий, герой чернячих Житій Сьвятих, славлений в кобзарстві та в лірніцтві.

Хоч и хвалили Паноцьці,
А й натто—Лирники-старьці

XX.

Непевна се була фигура
И риба з неі не мала.
Ёго знав кожен мацiпура
Ще лучче стовби й чересла.
Святим Грицьком по селах звали,
Купці й Мещане поважали,
И навiть Значні Козаки
Ламали перед ним шапки...
Хоч же й Сьвятим дрібнота звала,
Про-те *шкварчав* Сковорода...
Вула тоді ще та біда,
Що Татарва людей хапала
По селах степових новйх,
Хто не стерігсь гостей лихих.

XXI.

Ще Крим не наш був; обгортали
Невіри Море ще кругом.
Сади в Гаремах обробляли
Не Козаком, дак Мужиком...
А часом и Панів ловили,
Стоги, скиртй, жита палили,
Кого вхопили, гнали в Крим,
И зоставляли тількі дим.
Під Москалем крівцю з нас ссало
Те ж саме, що и під Ляхом. [14])
Безладьдя прибуло кругом,
Ладў ж у нас постало мало.
Bezrządu ми від Козака,
Дознали більш, ніж від Ляха.

XXII.

Не дбали наші про Науку:
Нам не до Шкіл тоді було.
Не йшла й Попамъ Наука в руку.
Все тількі іло та пило,
В кого було щб істи й пити,
Да било—щб здоліло бити...
Знов одригнулась Старина;
Сьміявсь изнов з нас Сатана...
Сполячений Волох Могила
Вчепивсь у Русь, мов той репъях:
Ёго Наука й по Ляхах
Перевертьнів из нас робила.
Хто двацьцять год Ляхбм прожив,
И той Полщизною смерьдів.

XXIII.

Чернігове! ти другим градом
В Багрянородного стоіш
По Києві, та й другим садом [15])
Полщизни Руський дух стидиш.
В тобі, мій Ватьку, Лях Ляхович,
Преславний Лазар Баранович, [16])
Віршáми Польськими сьпівав,
Народьніcть нашу добивав.
Хоч Владислав тебе з Россіі,
За плату-здобич Козакам,
Нове куёвдище Ляхам,
Зьняв, мов личман старезний, з шиі, [17])
Да ти, бідахо, й сам не знав,
Що й післья Хмеля лядував.

XXIV.

Оттим-то псальмами шкварчала
Ба й по хатáх Сковорода:
Бо рідне Слово Школа ссала,
Як ссала кров из нас Орда....
Байде про се Писаки й досі,
Ті мудреці простоволосі,
Що академствують собі,
Покіль є груші на верьбі...
В „Дажбожих Внуків“ погибало
Насьли́дьде древне по Князях. [18])
Живі струни в „кабаках“ [19])
Сліпе й пъяне́ Козацтво рвало.
Бай до ёму про темну путь:
Бо груші й на верьбі ростуть.

XXV.

Забувши думи стародавні,
На псáльми зъїхало воно;
Щó ж Бояни́ сьпівали давні,
Того не тямило давно.
Так нам тепер Поэти-Львівці,
Мов у селі під вечір вівці,
Хрипливий голос подають:
Кастальську бо с калюжи пъють...
Своими псáльмами шкварчуща
Меке́кала й Сковорода.
Псувала смак и ій орда
Письменницька, мов пиво-гуща.
И погибав „Дажбожий Внук“ *)
Від побурсачених Наук.

*) Читай дописку 18.

XXVI.

З Богів Класичних и Героів
Тоді Котьляр ще не сьміявсь, [20])
Псевдопоэзии устоів
Ще не втоптав у пъяну грязь.
Театр ище й не починався,
Мистериями пробавлявся,
Де й Ирод Царь, и сам Козак
Балакае ні так, ні сяк.
Тим и шкварчала, не сьпівала
Серед селян Сковорода;
А тут и сьвійська ще орда
Орду Татарьску поновляла.
Знов одригнулась Старина,
Сьміявсь изнов з нас Сатана.

XXVII.

Нове Козацтво заідали
Нові сіпаки с Козаків,
И В Мужиків чуби трещали,
Як Пан Панка Судом душив.
Замісьть розумноі Науки,
Постали в нас Козацькі Дуки. [21])
Бо славний Кганжа Андибер,
Ж жалю на Хмеля, впивсь и вмер.
Ми ж власний розум загубили,
Шукаючи ума в книжнáх:
По Староруських Витязях
Недóляшків с себе робили.
Не тількі Лазар був Баран,
Забаранів и кожен Пан.

XXVIII.

Розумним в нас того вважали,
Хто у *підбріх* розумен був
(Се ми й тепер не раз видали),
Хоч бй кого и в яму пхнув.
Підбрехами ж Панам служили
Підпáнки, що з никй дружили...
Поля, луги, стави, млини—
Все гарбали нові Панй....
Шкварчав на Панство за хижацтво
Хиба Грицько Сковорода,
Та віршами ба й він гнуздав
Одно зъубожене простацтво,—
Що, просудившись по Судах,
Скиталось по Манастирах.

XXIX.

Ёго побожнéі сатири
Ні дошкуляв запеклим бич,
Та побурсаченої Ліри
Не вельми й голоснйй був клич.
Не воскресали мертві души:
Він серьця Паньского не зрушив,
Простацтву ж духа не підьняв:
Бо рідне Слово занедбав...
И, мов Чортй в грузькім болоті,
Так юртовалися Панй....
Носили пишні жупанй;
Ия Панії ходили в злоті,
Паннй ж их куклами росли,
Пустóцьвітом пустим цьвіли.

XXX.

Щó робить Кухар из мякеньким
Телячим ситеньким стегном,—
Під дóглядом квоктухи неньки
Робив с Паннáми Паньский Дом.
Кгарніром пишно зукрашали
И з роду в рід передавали
Мясиво на пиру Земнім....
Чого й бажати більше им?
Тупі роскоші одалики *)
Беспечно Панії пилй,
Покй вродливосьтю цьвіли
Посеред хмелю та музйки,
А пóтім... пóтім Манастир,
Чи знов таки наш грішнйй Мир?

XXXI.

Ні! пóтім мовчки загризала
В кутку их відюхá Нудьга...
Тим часом знов кгарнірувала
Нові мясá пъянá Пиха.
Пекарьня врала, мов те Пекло...
Було б и голому там тепло.
Що-ранок и що-день деньськйй
Носили страви Козачки...
Врички раз-пó-раз відъіжджали,
В дворі був тиск и гуркітьня,
Хиба лучалась та пеня,
Що в брицьці кóлесо рубали,

*) Турецьке слово *одалик*, се назва тих Султаньських гаремниць, що не мають ще права жен Султанових.

Як за старúх Панів велось,
Як під Ляхóм ище жилось.

XXXII.

Велика честь, що не пускае
З двора сусіда можний Пан,
Дарма що плямами вражае
И кунтуш в госьтя и жупан.
Бо госьтя поти заливали,
Що й с-під стола вже витягали...
Тверезим кинуть Паньський дом
Хвалою не було б обом.
Піч час и тим сусід пишався,
Що вуса пес ёму лизав: [22])
Бідаха цмокав,--сновидав,
Що се Вельможний з ним прощався.
Так вічной памяти було... [23])
Та вже те в Пекло загуло.

XXXIII.

Як видми куфлі спорожняли
Пивниці Паньські в давнину, [24])
Так и підбрехи попивали
В свого Вельможного в дому.
Тут справді Polska nie zginęła,
А тількі Русь окамяніла,
У камінь серце перейшло,
Що доблесне колись було. [25])
И щó Магнати виробляли
З грянишникáми на Сеймах, [26])
Те брат над братом по Судах,
Козацькі Дуки поновляли.
И Польский смак и Польский дух
Пройняв и кунтуш и кожух. [27])

XXXIV.

И, як Гербами ще від Ноя
Пани в Шляхеччині неслись,
Так, брат на брата в Суді стоя,
И наші вгору підьнялись.
Ляхів Ляхами ми побили,
И всіх их славою затмили:
Бо слава наша й честь ийшла
Від Каіна й ёго чола.
Як Сатана не переважив
Пихою Пава Поляка,
Так він у Пеклі й Козака
Не вполідив и не зневажив.
Козак и там всіх заломив:
Бо первий чоловіка вбив. [28])

XXXV.

З Ляхами нас було рівняе
И Кримська хижа Татарва:
На Паньські села набегае
Не раз що-року та й не два. [29])
Погрівши з нами в Полщи руки,
Тепер нам завдавала муки,
В неволю гнала на жерткáх
При кіньських въюках и хвостах.
Позбувся жиру коло жорен [30])
В неволі нé один пузан,
А иншого запрóдав Хан
На вічну каторгу й за Море.
Так Бог старí гріхи карав,
А в Пеклі Чорт нові писав.

XXXVI.

Не каялись, и знов топили
Одно 'дного у горілкáх,
И знов одно 'дного душили
По Військових своих Судах,
И путали стари́м Статутом
Сусіда, мов залізним путом,
Самі ж сьміялись у кулак,
Що він того не знав, простак,
Як той *Статут* перемішався
С Козацьким Правом *Знай-Мене!*
Усе було дурнé й пьянé.
Козак в Статутах не довбався:
Він шаблею зробив Закон,
Ще луччий, ніж той Грек Дракон.

XXXVII.

Були в Макгнацтва Езуіти,
Письменьні люде, хоч куди.
Вони цурались тількі свити
Да клобука и бороди;
Ато усяк перевдягались,
И всім таківськими здавались,
Яких за щó хто поважав...
Се ж через них и Лях пропав.
Козак же взявся до Науки,
Якъ панувати над людьми
Такими, як Пани самі,
И гріти коло дурьнів руки.
А дурнем був у нёго всяк,
Хто слову віри няв простак *).

*) Обіцянка цяцянка, а дурневі радощі. *Пословиця.*

XXXVIII.

Козак був проста *сіра* свита,
И *сіромахою* прозвавсь,
Та й переважив Езуита,
Як „душманів" душить завзявсь, [31])
А видушивши всіх Макгнатів,
Своеі-волі Потентатів,
У их саети повдягавсь,
И Паном сам тепер здававсь,—
Здававсь він Паном над Панами:
Бо й Езуіта проковтнув,
И силу розуму почув,
Як верховодить над братами:
Або під мене нахились,
Або кияки стережись. [32])

XXXIX.

Як над Макгнатами Панами,
Над ними Крим так вагонів,
И не один між Козаками
Кобилятину в Хана ів,—
Кобилятину ів, журився,
Що с Пана пастухом зробився,
Бакчу-городину полов
И в жорнах борошно молов.
Як же з неволі визволяли
Их родичі близькі гуртом,
Знов наші Дуки хвастовством
Ляхву за пояс затикали...
Потоцький, зеркало Панів!
До розуму тебе Крим не довів. [33])

XL.

Однак и в нас же, як скрізь бувае,
В Содомі праведний був Лот,
Що перед Богом закривае
Собою сьліпород-народ... *)
Сим Лотом був (не хиблю словом),
Хоч з Бурси втік не Богословом,
А Ритором, Сьвятий Грицько,
Між Письмаками *Каконко*, [34])
Як в школі ми колись мовляли
Про голодраньця Нищуна,
Що гудив певно Сатана:
Бо всі за правду вихваляли.
Не вихваляе так мене
За правду Книжництво дурне.

XLI.

Сей не завидував ні пъяним
Підбрехам-ябедам Панкам,
Ні тим сутягам окаянним,
Що воювали по Судам,
Ні тим Дворянам санувитим,
По горло в казнокрадцтві ситим,
Що на присвоених землях
Шукали вишшости в правах
И, бувши з діда Козаками,
Що Москалеві присягли,
Як ис-під Жваньця утекли,
А с прадіда и Крепаками,

---

*) В Лубенщині річка Сьліпород не звецьця *Сьліпорід* як би,
…ія, вимагала тамешня Мова.

Що вміли тількі підпалить
И на Низу в Дейнеках жить,— [35])

XLII.

В Цариці Грамоти просили [36])
До рівности с тимй людьми,
Що и Мамая предки били,
Стояли за Царів грудьми,
И в Самозванщину прокляту
Попроганяли жакувату
Шляхецьку й хлопську сарану,—
Що йшли всім родом на войну
И за Царя Петра лягали
Від Карлових Богатирів;
А Паліівців-Козаків,
Як душі с Пекла рятували.
Дививсь на Шляхту сю Грицько,
Як на Чорьтяку-Каконко.

XLIII.

Хоч и мовчалником удався,
Досаду від людей таів;
Но всіх висот Земних цурався,
А й натто—де брат брата ів:
Цуравсь Козацького Шляхецтва,
Цуравсь славетного Купецтва,
Цуравсь хаптурників-Попів,
Цуравсь митрованих Ченьців...
Не був пустинником-Аскетом,
Людей россудливих любив,
И с праведним анахоретом,
И в багачем за брата жив,
Да знав, де щира простота,
И де лукавство й суета.

XLIV.

Стовпа, мовляли, Церкви й Віри
Хотіли и з Грицька зробить
Знакомці давні, лицеміри;
Та не вдалось ёго вловить...
Ся Фарисеївська спокуса
В нім стріла погляд Іисуса:
Очима скорби позирнув
Грицько на них и рубонув:
„Вас много Церкву підпераe
Стовпів нетес (им відказав). [37])
Нігде так, як серед похвал,
Диявол душі не вловляе:
Він похвали перед людьми
До Пекла робить нам дверми,

XLV.

„И, як на диво Панству й Черьні
Зукрасить пишно нам главу,—
Вловляе нас, як рибу в бредьні,
Або у пинджевьне Ляхву“.
Так наш Грицько не подавався,
Тому, хто всяк перекидався,
Щоб зопсувати Божий Сьвіт,
Пекелно-Римський Езуїт...
На бенкетáх ніхто не бачив
Грицька в зажерливих Панів...
Любив найбілш він Мужиків,
И псальми им свої товкмачив:
Бо простакам у глузд не йшло
Те встихотворене *здо, тло*. [38])

XLVI.

Річ инша, як було заграе
На флейті траверсині им,
Або побожно заспіває
Прегарним голосом своим.
Бо з голосом таким родився,
Як мав Тарас, поки не спився,—
Як на весільлі в нас сьпівав
И всіх гостей почарував.
Покидали в диваньній карти,
А в залі виписних музик,
И Пан и Хрестянин-Мужик
Почули серцем, що не жарти,—
Що се сьпіває соловей,
Достойний тих щасливих дней.

XLVII.

Щасливих... так! були б щасливі
Навіки в спóминках ті дьні,
Колиб серьця немилостиві
Не ставили нам западьні,
В жадобі хижої ловитви,
За грішми та чинком гонитви,
И наш весіньній, пишний цьвіт
Не підгорнули під сьвій гніт...
Щасливі... так! Тоді сияла
Така надія горда нам,
Що ні Царям, ні их Панам
Не снилась и вві сьні та мрія.
Ми зачали в той віщий год
У серьці Рідний наш Народ...

XLVIII.

Тарасе! о, колиб за нами
Ти справді в Вирей полетів
С твоими гарними мечтами,
Як ти сёго жадав-хотів!
Ти б у Флоренції та в Римі
Білш ніж у темній Украіні,
Навчивсь, кого й як вихвалять,
Кого из мертвих воскрешать.
Но Муза, що сьліпих водила
И плямувала всіх Панів,
А пбспіль з ними й их Царів,
Тебе в горільці затопила.
Ти, мов бугай, закородивсь,
В Петрову Скелю лобом бивсь.

XLIX.

Вона ж, величня, нерухомо
Стоіть собі, и, мов тимпан,
Над нею дзвонить любим дзвоном
У струни віщі наш Боян,
Наш Пушкин... Він Царя й Царицю,
Великих двох, и их Столицю
Про всі століття змалював,
Обох безсмерьтем увінчав.
Тарасе брате! ти з Ордою
Сіпак, я знаю, розлучивсь:
Бо правди сяевом окривсь.
Споглянь же: се перет тобою
Малюю дивний образ я
Сьвятого справді жития.

L.

Грицько жив странником убогим,
Домівки власноі не мав;
Був Стоіком правдиво строгим:
Гріхом сьтяжаньне многе звав.
Коли б не він, не сей убогий
Полуаскет и Стоік строгий,
Той Вік би нам таким здававсь,
Мов Хміль Богдан в Панах озвавсь,
С своею ницосьтю до брата,
С своим Диявольським умом,
Ехидноницим язиком,
Ненáситним жаданьнем злата,—
Мов знов настала Старина,
Страшнá бешчесносьтю війна.

LI.

О кроткий серцем и смиренний!
О несьтяжательний мудрець!
Як ти очистився од скверни *)
Тих розумів и тих сердець,
Що нашу Націю велику
В араву обернули дику,
Де брата брат невпознавав,
Де Каін Авеля вбивав?
Ти Миром гордував лукавим
И Царства Божого шукав,
И подвизавсь не дьля похвал,
Не дьля людзькоі чести-слави.
Ти щиро ближнёго любив,
И на собі ёго учив.

*) „И очисти насъ отъ всякія скверны“. *Уранішьня молитва.*

LII.

Покой души, покой блаженний,
Умів еси собі знайти *),
И Рай, від Миру сокровенний,
Посеред Пекла обрісти.
Ти був закваска та, що здавна **)
Держалась нею Русь преславна
Серед Монгольськоі Орди,
Серед Латинщини-біди,
Серед Колегій Езуіцьких,
Що не давали мислить нам
И вподобляли нас Ляхам,
И натворили білше бід,
Ніж Татарюга-людоід.

LIII.

Ти в Мирі був Ченцем без ряси,
И навіть риби не вкушав:
Ти все, на що Мир тяжко ласий,
Високим духом одвергав.
Хиба Адам посеред Раю
Твого був чистого звичаю.
Вегетаристом вік изжив,
Мов Назорей, вина не пив.
И ні побожноі печали,
Ні юродливости в тобі,
Покірному своій Судьбі,
Ба й вороги не помічали.
(Вони ж бо и в тебе були,
О диво Рідноі Землі!)

„И обрещете покой душамъ вашимъ". *Матө. XI, 28.*
„Малъ квасъ все смѣшеніе квасить". *1 Коринө. V, 6.*

LIV.

Грицько с Христа й ёго Науки
Театруваньня не чинив,
Не бравъ креста ёго у руки,
Ёму кадилом не кадив...
Ні! духом бодро-сокрушенним
И серцем глйбоко смиренним
Він жертву правди совершав,
Як Царь Пророк нас наставляв. *)
Христовим робом викупляти
Способивсе гріхи тяжкі,
Що натворили Земляки
Під надихом новőі Шляхти.
Бездомним Странником блукав,
И між людьми людей шукав.

LV.

Усюди хату віччиняли
Назу́стріч прйязно Грицьку:
Він убавляв якőсь печали
И Панові, и Мужику.
Сорочка на ёму біле́нька,
Одежа прőста, да чисте́нька,
Пошита гарно жупанком.
Ні Мужиком був, ні Панком.
Хоч худорлявий, довговидий,
Обличьчем любо виглядав;
Мав звичай тихий, и не знав
Спокуси й за́сьліпу Киприди.
По двőрах він за цілий вік
Був чистий голуб-чоловік.

---

*) „Пожрите жертву правды". *Псаломъ IV, 6.*

LVI.

Хоч давнім робом знай голився,
По батьку звавшись Козаком,
Та вуса замолоду зрікся, [39])
А лоба прикривав чубком...
Отець ёго був небагатий,
Та сина вчив себе держати
Хупаво й че́пурно, мовляв.
Грицько про нёго споминав,
Як про взорець рідкий на Сьвіті
Поваги й чести... Не пускав
Ні слова марно; добре знав,
Коли и як с ким говорити,
А правдою так величавсь,
Мов гордий нею Царь, чи руський Князь.

LVII.

Ту велич, правди дух великий,
Свойму й одиньцю передав,
Мов скарб, не гинущий вовіки,
В чиї б він руки ні попав:
Чи то в Царьські, чи то в рабівські,
Чи в хліборобні, чи в Попівські,—
Из нёго всюди нам добро.
Чи город ми, чи то село,
Чи вбогий хуторець правуем,
Чи речі пишемо сьвяті,
Чи дзвонимо у золоті,
Чи миримось, чи ворогуем,—
Усюди правда річ одна,
Бессмертна в серденьку струна.

LVIII.

„Усе, мій синоньку, минецьця
(Бувало Гриця наставляв),
Едина правда зістане́цьця.
Про *неі* нас Господь создав,
Щоб Лжи Отець посоромився,
Що й на Ёго само́го взлився.
Ми правдою всі живемо́;
Ми *нею* движемось-есьмо“...
Щоб Сковорід Грицько прославив,
Сьвій рід Попівством звеличав,
Одиньця в Бурсу він оддав:
„На путь ёго (мовляв) наставив.
Но Гриць туди з Бурсацтва втік,
Де просияв Науки Вік.

LIX.

Отець и мати повмірали,
Як Ритором ище він був,
И уві сьні не раз видали,
Як Богословство вже здобув...
А Ритор мій, усю худобу
Грошима впакувавши в торбу,
За Гори Угорьські чвалав,
Від Німця д' Німцеві блукав...
Як перш бувало за Пороги
Tirones-Бурсаки бріли, [40])
Обувши сяк так в постоли
Незвиклі до сапъяньців ноги,
Так само вславлених Наук
Шукав тепер Тироньський внук.

LX.

То́ був один Вік, се́ був дру́гий,
Та инчі й ми тоді були...
Як вірні Пройдисьвіцтва слуги,
Ми рвали й крали, що́ змогли,
Хоч крали й рвали не по Паньській,
Та звичай так велів Козацький.
Сёгодьні дерли кажанки, [41])
А завтра й гарні жупанки.
Тепер же наш Грицько журився,
Що мало дякував сусід
В селі Чорнухах, як обід
Им справив низько поклонився,—
Журивсь, що статки продавав [42])
За гроші, не роздарував.

LXI.

Села Чорнух ніхто не знае
По наших пишних городах,
А их скорішч позабувае
Потомство в любих споминка́х,—
Потомство, що вже не Козацьку
Кріваву славу розбишацьку,
А серце чисте буде штить,
Любов до ближнёго хвалить....
Почезнуть, як зімою мухи,
Забудуцьця й пісьні-казкй,
В котрих кграсують Козаки,
И знатимуть усі Чорнухи,
Благословенне те село, *)
Що нам Сковороду дало.

*) У Лубенщині.

LXII.

Жадібник ширшоі Науки
Не рік, не два іі шукав,
И, попадавши в добрі руки́,
Геть розуму собі придбав...
Тоді над вишчими умами,
Хто чисту душу мав, бес плями,
Мистичний розум панував.
Сковорода́ ёго й жадав.
Насьлідував бо с предків душу,
Як оний наш Мартиримъян,
Що в Пеклі дбав про Християн, *)
Чи Туптало, сказати мушу,
Що Сотницький жупан посив,
Та рук в крові не умочив.

LXIII.

Чи то ж один бував міз нами
Правдивий, як в Содомі Лот,
Що и ділами, як словами,
Спасав од пагуби Народ?
Згадаймо з Вишні Іоанна,
Що й Богословством процьвітав,
И в житиі був без обмана,
У вічі правду всім казав.
Або хоч Іов наш Борецький
Кому не став би за взорець,
Як Езуітами Отець
Олжи мутив Народ Шляхецький,
И рідко Паньський Дом бував,
Щоб хто з Ляхом не накладав? [43])

*) Полумиенчня истота народніх спо́минок.

LXIV.

А той, що жив сто літ, блаженний,
Той Іов, що тоді родивсь,
Як наш Козак, хижак скаженний,
Сьлізми́ та кровъю ще не впився!...
Жив поти, покіль Хміль крівавий
З міцно́і на Панів облави,
С-під Берестечка псом утік,—
И за сьвятий сьвій довгий вік
На хижу славу не полстився,
Що вихваляли Козаки,
Опанувавши всі шинки....
Жив праведно, за правду бився
Умом з умами, и серьця
Остерегав од Лжи Оцьця. [44])

LXV.

Над сими чесними мужами
Господь правицю просьтягав,—
Щоб ми не згинули Ляхами,
Міз нами на Землі держав,
Як древле Лота ис синами
Да чистими ёго дочка́ми,
Що не горів гидки́й Содом,
Аж покіль кинув оччий дом....
Такий и рід Грицьків удався,
На прізвище Сковорода.
Яка б ні лучилась біда,
У грішних гро́шах не кохався,
И хоч постав из Мужика,
Та переважив Козака. [45])

LXVI.

Міз Німцями не 'дну людину
Вподобав Ритор мій, Вурсак;
Та с серьця Рідну Украіну
Чужий не випроводив смак...
Які ні є́ Німецькі люде,
А сьвій Земляк нам ближчий буде,
И наша Рідна Сторона—
Нам до смаку одна вона...
Чи є́ куліш такий де в полі,
Або й на лузі в косарів?
Мов сам Господь ёго зварив
На Украіньському роздолі.
Колиб не манна-благодать,
Гріх з ним що-не́будь и рівнять.

LXVII.

Де́ є́ пісьні такі сьпівочі,
Як в нас сьпівають дівоньки́,
И сумовиті жіночі,
И ті, що люблять паробки?
Де грім так широко тарахне,
Садовина так любо пахне?
Де́ Зіронки́ так миготять
И соловъі так ляскотять?
Де́, о! де́ Райські речі, слёзи,
Так со́лодко течуть з очей?
Де́ серед зо́рявих ночей
Так закоханьнем дишуть рози?
Де́ є́ така сьвята любов,
Така гаряча в серьці кров?

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

LXVIII.

Де́ дру́гий е́ Дьвіпро́ Славута,
Що мае помішниць сім сот? [46])
И вічня слава незабута,
Як Руський росцьвітав Народ,
И я́к Боян той проявився,
Що нашим соловъем зробився,
И, віщий, путь нам віщував,
И Русь из Русьсю повязав?
И де́ так струни рокотали,
Як наші стру́ни золоті? *)
И де́ в бессмертьній красоті
Поэми-думи процьвітали?
Та споминать про се шкода:
Не все знав мій Сковорода.

LXIX.

Не раз у Німців був, голодний
На их Науку и жадни́й,
Сковорода, Грицько безродний,
Та з гордощів не став пъяни́й.
Любив Науку він душею,
И совісти́вся блищати нею
Перед невченими людьми,
Серед их жалібно́і тьми.
Ні на безлюдьді Дворянином,
Ні на безрибъі рачим сином
Не був Сковорода Грицько,—
Ні *Твердонто*, ні *Каконко*. [47])

---

*) Читай до́писку 5.

LXX.

Преселником себе на Сьвіті
И Странником між лю́дьми звав,
Та був міз ними на приміті,
И веяк ѐго запобегав.
Но він, хоч и не ніськя вгору,
Людей вітав не без розбору,
Въ розмову рідко с ким встрявав,
И в людаькім серці силу знав.
Настав тоді Екатерини
Великоі Великий Вік,
Та не зъявивсь ні чоловік
Репрезентантом Украіни.
Ніхто ще добре й сам не знав,
Ш чого, я́к и про що́ постав.

LXXI.

Чи був Козак він и Татарин
По диким за́думам лихим,
Чи Ново-Руський Дука-Барин,
Чужий Прапращура́м своим;
Чи в Польщі рід ѐго родився,
А в Русі тількі охрестився,
Щоб за Попа Ляшок сховавсь
И православним Паном звавсь.
Страна ле́жала Диким Полем,
Ще скрізь пустинею була,
И дознавали ми добра
Ново́го ис старе́зним горем.
Що́ за Варяг колись було,
До нас ис Полщи внов прийшло.

LXXII.

Заляканий крутою Властю,
„Великий Сьвіт“ Козак сьпівав; [48])
Як хорт в роздзявленою пасьтю,
На Столичан він позирав,
Чи не впаде й ёму з гонитви,
Ис сьпільнеї всіх благ ловитви,
Що-нéбудь на хижацький пай...
Сёго ждав кожен воропай,
И Пан, мовляли, на всю губу,
И той, хто родом був Панок,
Хто прибірав ключ під замóк,
Піттоплюючи Панську грубу
Та присягаючи в Церквах,
Та гарно брешучи в Судах. [49])

LXXIII.

Ні! праведно пророкували,
Що Баба зьнівечить нам Січ... [50])
Ми й так уже заненадали,
Як Посполита Польска Річ.
Не даром „Баба из Востока“
Зробила віщуна-пророка
Давно ще с Князя Василя, [51])
Як Ляцька ще цьвіла Земля;
Як ще и в Польщі й на Вкраїні
Усе стояло на місьцях;
Як ще навóдили ми страх
На всі Турецьки займанщини;
Як з нами ладила Ляхва,
Як шанувала нас Литва.

LXXIV.

Та й Січ сама на тім стояла,
Щоб бабська у Коші нога
Не ночувала й не дьнювала,
Яка б там ні була Яга,
Хочбй така, що й Чорт скривився б,
Коли б на неі подивився,
Чи—люба, гарна, молода:
Від баби все одна біда...
Щоб Зло Добру шукало згуби,
Такий, мабуть, Судьби закон.
Хоч и без бою здох драков,
Посіялись драконьські зуби.
И дивна річ, хто догадавсь,
Що зуб драконьський в нас приймавсь!

LXXV.

Не инший хто, як наш лелека,
Перéлетень Сковорода...
На Сьвіт родивсь тоді сердека,
Як хиріла вже ся орда...
Прийшла останьня ій година,
Як воцарилась Катерина...
Петро давно б те вже зробив,
Колиб на Сьвіті довше жив.
Свое насьлідзтво беспотомне
Віч Чорних Клобуків вела,
И всюди до послуг була,
Швидкá на всяке діло чорне...
По всі усобичні Віки
Мутили воду Козаки.

LXXVI.

По всі Гетьманські завірухи,
Як дужчий слабшого топтав,
Козак, жадібний и сивухи,
Як оковити, налітав.
В свої безощадьні набіги,
Ні Половці, ні Печеніги,
Ні Торки, Чорьні Клобуки,
Не шкодили, як Козаки.
Сі людожерьні Береньдіі
Всі Самозванства відбули,
Ба й на Босфорі зацьвіли
Були руінницькі надіі. [52]
Не вміли й хати збудовать, [53]
Царствá ж уміли руйновать.

LXXVII.

Оце ж тоді, як по Вкраіні
Посіяв зуби сей дракон,
Зачав те зло, що знаем нині,
Судьби незнаний нам закон...
Чи справді так, се діло темне,
Се твориво якесь підземне...
Чернець сказав би—Сатани,
Ми скажем—нáсьлід Старини...
Як из могил миязми віють
Из вітерцем по-над зелом,
И неміч на здоровий дом
То сям, до там незримо сіють,
И заражаюцьця міста
И села, жизьні красота.

LXXVIII.

Так Старина нас перегноем
Лихих звичаів и клевет
Отруюе, мов злим напоем,
И чинить нам страшенний вред...
Цуравсь Грицько тих, що робили
Дворі шинками и поили
Макгнацьким робом тих Панків,
Що грали ролю сучаків. [54]
Він гордував Судовиками,
Що в нас намножили сутяг,
Що помагали сіромах
Пускати пó Миру с ціпками,
И що в руках у них Статут
Був не Закон, а зьлющий шут.

LXXIX.

Цуравсь и тих, що пропивали
Худобу,—Козаків-нетяг,—
А пóтім в Сýді сьвідкували
Безбожно за Панів-сутяг.
Цуравсь він и Попів хаптурних,
И Дяконів их балагурних,
Що жартом им здававсь Псалтир, [55]
А ділом важним—пъяний пир,
И Салогубів, що носили
Пузá важеньні в поясах
И, гроші сиплючи в Судах,
Синків Дворянами робили.
Всімá такими гордував;
Хоч кланялись, не добачав.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

LXXX.

Часóм у пасіці видали
Грицька из дідом-простаком:
У двох собі трапезували,
И весело було обом.
Вони про Бога розмовляли
Так, мов ёго в обличьче знали—
Так, мов блаженьні рибарí
В Геннисарецькій Стороні...
Часом до Чумака загляне
Грицько в сьвітлицю чепурну,
И на кукібницю жону,
Мов Iсус на Мареу, зглянe,
И від словес ёго сьвятих,
Була вона ні в тих, ні в сих.

LXXXI.

В тихій леваді розмовляе
Було с простацтвом цілий день,
И мудро-змишлених пісéнь
Малéчу и батьків навчае....
Манастирі, ті, що постами
За праведних издавна мали
Велику славу, поважав,
И всяку чесьть им воздавав.
С Печер, мов из Віків Темнóти
Сьвітив Грицькові тихий сьвіт:
Бо помагав благий совіт
Черечий розум у простóти.
„Се маяки (рече) булй
У тéмряві про караблі“.

LXXXII.

У нёго в дусі не мовчали
Подвижники, що тут колись
Во дьні руіни та печали
Тим Духом, що й він сам, велись.
Перебулй вони руíну,
И Рідну Землю, Украіну,
У руки з рук передалй
Новйм Подвижникам Землі...
Себе Подвижником Науки
Та Правди Божоі вважав,
И в неповинності вмивав,
Середъ хижацтва и здирства руки. *)
Старшинував же тількі тим,
Що первий всім, як зміг, служив. **)

LXXXIII.

В самітносьті веселий серцем,
Себе й тепер таким він знав,
Як, бувши ще колись младенцем,
З Дяком на криласі сьпівав,
Опцеві й матері відрада,
Що до Господьня Вертограда
Синок-одинчик прилучивсь:
Бо з гарним голосом родивсь.
Він був о Господі щасливий ***)
Один серед сумнйх пустинь,

---

*) „Умыю въ неповинныхъ руцѣ мои“. *Псаломъ XXV, 6.*

**) „Иже аще хощет в вас вящшій быти да будетъ вам слуга“. *Матө. XX, 26.*

***) „Радуйтеся, праведницы о Господѣ: правымъ подобаетъ похвала“.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Де часто робить ис Сьвятинь
Собі темницю юродивий,
А ниций—з Дому Божества
Крамну коморю ханжества.

LXXXIV.

Знав, хто сьвятий, а хто сьвятоша
(Не сьліпував, зиркатий був),
И хто Іуда-міхоноша,
На що, про що и як здобув.
Свою знайшов, Грицько дорогу
До служби Господеві Богу,
Не двом, о горе! знаним нам
И в Мирі грішному Панам...
На сій дорозі неширокій
И про терни й про репъяхи,
Чужі, задавнені гріхи,
Мовчав Преселник одинокий
И, хоч який колов-чеплявсь,
Ийшов та йшов, не озиравсь,

LXXXV.

Партесна Музика ще й дома
Від Дякона й Дяка, сьпівак,
Була ёму аж геть знакома.
Природній мав до неі смак,
А від сопілочки сільскбі
До флейти-траверс голоснбі
Немов з натхненьня перейшов,
Як у Чужі Краі зайшов.
Що надали Чужі Народи,
С Церковним сьпівом сочетав,
Висьпівував и прославляв

Творьця сьвященноі Природи...
Про нёго красний Божий Мир
Був жизьні веселіпний пир.

LXXXVI.

На сім пиру, де стілько званих
Дітей пустоі суети,
Він госьтював серед избраних
Людей сьвятоі правоти.
Старезними жив споминками,
Давнезними тими Віками,
Що ще від Кодра почались,
Ріками доблестей лились...
Найкращчі в нёго дьні бували,
В мого Письменника Грицька,
Як попадав на мисьтюка
В тому, що люде рідко знали,
Що пагубна „рѣка времен",
Ощаджувала у Племен.

LXXXVII.

Досмертним у Грицька звичаем
Було, в старого сироти,
Вхопити костур та й брісти
Піхотою, куди сам знае,
Мовляв, ні с того, ані с сёго...
Вбачали Странника Сьвятого
Там, де ніхто не сподівавсь:
Бо метеором він зъявлявсь.
Тоді Схоластика сьтісьняла
Ще білш од клобука уми,
Но від Письменськоі тюрми
Грицька мандрівка визволяла.

Ёго живив и вчений Жид,
И в пасіці спасенник-дід.

LXXXVIII.

Ёго живила й молодиця,
Коли є праматери була
Тихá да чиста голубиця,
Як Християнка Магдала.
Грицька ж бо инші так любили,
Що й ноги б мνром намастили
И 'бтерли б волосом своим,
Колиб се він дозволив им...
Но він з дітворою білш знався
Та з дідусями в сотьню літ:
Им Правди Вічнёі завіт
Вселити в серце силкувався...
О! чим би, Грицьку, ти зробивсь,
Колиб Тарасом народивсь!

LXXXIX.

Ні! Школі ти, мов секті мертьвій,
Страшенну словом дань платив:
Ти цьвіт ума в незнаній жертьві,
Мов скóплений, занапастив...
Як пишно мати ні вродила,
Все Школа, що мороз, прибила,
И в нас тоді ніхто не знав,
Що, цьвітучи, ти завядав...
Ти мертвим словом пробавлявся,
Живе ж и рідне занедбав;
Ти цілий вік мов німував
И до братів не озивався.

В промові *ділом* був мудрець,
В промові *словом* мертвий мрець.

XC.

Як у Сахарі тільки й знае
Верблюд прожити без води,
Так тільки вчена миш читае
В нас письмена Сковороди...
Но тінь ёго тремтючі руки
Зьняла німуючи до нас...
Ми серцем чуем вопль розлуки,
Ми чуем серцем серьця глас.
Се мрець ж живими розлучився,
Що в Школі до мерьців пристав....
Тепер на голос наш устав,
У Рідьнім Слові возродився,
И кличе тінь ёго живих,
Братив занедбаних своих...

XCI.

„О! дайте (ніби стогне бідна)
Води Кастальськоі ковток:
Нехай живуща Мова Рідна
Мені відкрие сьвій поток!
Нехай у вічню жизьнь крещуся
И в Бога Правди облечуся,
И воспарить душа моя
В бессмертні сфери битія*!...
Нá, люба тене! пий живущий
Бессмерьтя дар!... Ти заслужив
Ёго, наш Грицьку. Ти любив
Народ сьвій, в сѣні смертнѣй сущий,
У сѣні смертнѣй и во тьмі,
В Диявольській олжи тюрмі....

XCII.

У красний Вік Екатерини
Ти був найкращчий в нас талант,—
Ума и серьця Украини
Передовик-репрезентант...
У слові вірен, тверд у дружбі,
Бессребреник в Народьній Службі,
Ти, Грицьку, справді був Сьвятий
Подвижник Серьця Чистоти.
И се, ми днесь тебе приймаем
У Се́мъю Рідную свою,
И душу кроткую твою
Живими стру́нами вітаем.
Зненáвидів ти лжи порок:
Ти *правди* Жрець був и Пророк.

XCIII.

Ти, Грицьку, ну́жди не лякався
И за укладистий гаман
Обіруч з-роду не держався,
Як инчий благо нравний Пан,
Що в гамані и серце носить,
И хто в єго чого попросить,
Здвигне плечима: „Рад би, рад“....
И кожному на той же лад.
Ні! ти запомагав частенько—
Або сирітку школяра,
Або такого, що с села,
Покинувши в недузі неньку
Та голих діточо́к куток,
Брів по насушного шматок.

XCIV.

Або ж—химерне людзьке серце!
Ти целібатом вік изжив
И про ніжне́, тихе́ кубелце
Полеля й Леля не молив;
А де дознався, що кохались,
Та злидьні росплодить лякались,
Коханків нишком рятував,
И зараз из очей зникав.
Тут жертву щедру Гименею
Прино́сив, Страннице, а сам
Преображавсь в мистичний храм,
И возвишався над Землею
В Оселі Бога Чистоти,
Красот Незримих Красоти.

XCV.

Хоч в те́бе и ліва́ не знала,
Що́ подала рука права́,
Да слава якось поставала
Про закритьні твоі діла.
Влизькі до те́бе люде знали
Сю *слабость*, як вони мовляли,
И Странницький убогий скарб
Під сьвій у те́бе брали карб,
И, бачивши тебе в натхненьні
Любови вишчоі, гуртом
Зама́нювали в Панський Дом
Рекгулёвати просьвіщеньне
Насьлідника багатиря,
Земель неміряних Царя.

XCVI.

Аби на око полюбився
Вельможний ўчень, ти держав
Обіцянку, и не дивився
На те, яку сам ролю грав
Меж именитими Панами...
Мов у гаю між деревами,
Держав еси про *себе* ум.
Не виявляв ёго на глум,
И сам ні с кóго не глумився.
Щó бачив, чув, про те мовчав,
Та й учня *стиха* поучав,
Щоб нéук ще й не кородився...
Як же прихóдила пора,
Втекав у Пасіку з Двора.

XCVII.

Втекав у Пасіку до діда.
Там бжіл трудящий Манастир
И з дідом-простаком беседа
Вселяли в тéбе любий мир...
Самітно жив ти, без услуги,
Не бачив и в тому наруги,
Що за столом Вельможний Пан
До тéбе й слова не сказав.
Ти був німа служебня сила,
Машина чесна, щоб синок
Не вскочив у який порок.
Ніхто не мав до тéбе діла,
Аби Паняті передав
Той розум, що с книжóк надбав.

XCVIII.

И справді ж бо старий Тамара
(Як се читаем в „Житиі“
Твойму) стояв не наче хмара
Зевесова поверх Землі;
Де пресмикавсь Бурсак учений,
Насьлідник-одинець мизерний
Якогось Савки Козака...
Зроби орла в мого синка,
А я до тéбе ні півсловом
За цілий рік не обізвусь,
Щоб ти як-нéбудь не забувсь,
В якого Пана Гербового
Сідáеш пóруч из гостьмй,
На вибір зміж людей людьми.

XCIX.

Яким же, Грúцьку, ти манéньким
Здававсь Пикгмеям роскішним!..
Тим часом образ велетенський
Встае з имъям твоим сьвятим...
В той рік упала Січ преславна,
А певно, що й мечту Бояна
Пороги надили к собі...
Гомере віщий наш! тобі
Годилось лаври Сьвятославу
В пісьнях звивати, як Куря
Варяго-Руського Царя
Осоромив був славну славу...
Давнезних чáсів соловей
Вернув нам слави апогей.

C.

Сьпіваючи, як Печенігів
Ми „славу знов перейняли“,
И Землю варварських набігів
Скрізь городами обняли.
Замовкли струни ті живиі;
Озвалися пісьні новиі:
Бо знов річкиі крові лились,
Як з „Низу“ голоси вились,
И Геній дикого крушеньня
Пороги дикі знов обняв,
И дику славу восьпівав—
З невагу чести й просьвіщеньня.
Аж се! упала Січ страшна́,
Поникла хижа Старина...

CI.

Колиб ти, Грицьку, був розумен,
Як наші мудреці нові,
Тобі б годилось серед гумен,
Як сьліподьнюючій сові,
Квилити, що минула воля,
Страте́ньців-Шляхтичів swawola, [56])
И де́ куёвдилась орда,
Там „похилилися жита“,
И по пустинях, де Зборовський
Самійло з голоду вмірав, [57])
Ратай на волики гукав, [58])
Давняшній чура Запоровський...
Квилив би й гірко нарекав,
Що любий упокій настав...

CII.

Ти ж у Цариці лик Минерви
Вбачав еси, и показав, [59])
Кого Петро, Великий Первий,
Великою пророкував. [60])
У Дикім Полі, в Украіні,
Ти розум був у нас предивний,
Що над гурбою вгору зьнявсь
И ні об що́ не спотикавсь
Таке, як „Мати Січ“ Козацька, [61])
Або ті Козаки-Пани,
Що по Макгнатах жупаниі
Носили, шу́шваль Гайдамацька,
Або росха́пана земля,
Гаі, луги, степиі, поля.

CIII.

Ти, Грицьку, був у нас єдиний
Судьдя с стате́чніх козаків,
Про що́ Орли Екатерини
Роспу́дили степовиків,
Що ш черепів медиі пивали,
Ковші крівцею доповняли,
Коли не сьлізми жіночо́к,
Сесте́р, бабусь и діточо́к,
И ті ковші завітували
Своим потомкам, Козакам,
Щоб у хмелю, на сором нам,
Царства́ Культурьні руйнували,
И, де ходив у плузі віл,
Засіяли ряди могил.

CIV.

С тобою, Грицьку, воскресеньне
Твого Народу почалось
И від непевного спасеньне,
Щó в голові ёго верэлось...
Московська сила навертала
Наш дух до Руського начала,
Що вибивала Татарва
И заглушала в нас Ляхва.
В своій низькій, смиреньній долі
И ти знав злих клеветників;
Да без колючих бодяків
Щó на плодющім родить полі?
Про гостьрі стріли клевети
Мав, Грйцьку, гострий розум ти.

CV.

Хвала ж тобі! ти Рідну Землю
Перед Потомством оправдив,
И на путі д Новóму Времъю
Всіх Земляків попередив.
Ширяй на висоті з Орлами,
С тими премудрими Мужами,
Що правду бачили сьвяту
Кріз баснословну темноту.
Вони своим умом бессмертним
Едину знали славну Русь.
До них, живий, ти пригорнувсь,
Покинув долі мертве мертвим.
Ти закрасив тьвій гарний Вік:
Ти був наш образ-чоловік.

Пісьня друга.

I.

Люблю вас, віковічні пущі,
Що й ліку вже годам нема,—
Борі, від старощів дремущі,
Де віе прохолода-тьма,
Де Мрія від початку Сьвіта
Гойдала помисли Поэта,
И теревені беш числа
Из роду в рід передала.
С тих теревень казкй постали,
С казкáми приказкй й пісьні...
У Пращурьській Старовині
Ми перве сьвітло здобували...
Вид запечкóвих прях-бабусь...
И я Поэзіі здобувсь.

II.

Люблю вас вкóхані діброви,
Де щó ні древо, то краса,
Де с кожним пóглядом все нові
Знаходить око чудеса,
Ви—мов Храми в нас на Вкраіні:
Колись Богй в вас та богині
Витали в давній давнині,
Тепер же—Русалки сумні...
Утечище в нудьзі розлуки,
Люблю их сумовитий гай,
И втеряний семейний Рай,
И вікові німі их муки...
Ми дивимось—немов своі:
Вони—мов родичі моі.

III.

Хто ж ви такі, видіньня серьця,
Богй, Богині, Русалки?
Яке в вас эхо віддаецьця
Бувальщини? хто ви такі?..
Ви—ті величні та й печальні
Природи сни живоначальні,
Що нам пророкував той Вік,
Як ще був юним Чоловік,—
Як наготи ще не стидився,
Мов чистий Праотець Адам,
И вічноюним красотам
Очима юними молився...
Ти, Фидіе, від нас втаів
И велич и красу Богів.

IV.

Тепер хиба Поэта око
Не профанує красоти:
Бо зазирае в жизьнь глибоко
И бачить Бога Чистоти
В твореньнях рук Его премудрих,
Соблазн и гріх дьля суемудрих...
Так на Праксйтеля з Небес
Дививсь Поэт Любви, Зевес,
Благий, величний и блискучий,
Дивився просто на ёго
У сяеві чола свого,
А в серце натовпу—кріз тучі,
Земним очам густий туман
Про Вишній Творів Океан.

V.

Як сум сьвятий нас обіймае,
И вяне волос між статуй
Мовчущих, мов тебе вітае
Якийсь незримий поцілуй,
Високе гарних душ натхненьне,—
Так між мовчущих Русалóк,
Сумнйх бессмертно дівонёк,
Я поникаю, и словами
Снаги не чую те сказать,
Як страшно, сумно воскресать
Из усімá тимй ділами
И помислами, що колись
У серденьку, мов гад, вились!

VI.

Тим нам, благоі Благодати
На розум кволим дітонькам,
Так любо з мріями ховатись
По казколюбним запечкáм
Від жизьни холоду з бабáми,
Прапрабабáми, пращуркáми... [62])
И я ховаю про між них
Мій недорослий, млявий стих;
И серденьку свойму відради
Шукаю, поки не вповзли
Нові мизерноі Землі
Ишчадьдя, серцежери-гади,
И бабські пісенькй люблю,
Як тихострунную мою.

VII.

Но ви, мое просторе море,
Степи́ филясьті! *вас* люблю,
Як любить серце тай не горе...
Ёму, що вітер караблю,
Дае бескрае море крила...
Якась недовідо́ма сила
Вертае духа в давнину...
Я споминаю про война
За рівняву сю, за се море...
Чие воно, про що́ воно,
Змагаюцьця серьця давно,
Давно тут сила силу боре...
И я тут сила: я борю
Темно́ту: бо за сьвіт стою.

VIII.

Борю сьпівак сьліпорожденних,
Що плачуцьця: чого жита
Там похилились, де скаженних
Казила степу пустота,
Да тирса, що кругом шуміла,
Да кров, що морем червоніла,
Да людоіди Гетьмани́
И их червоні жупани́.
Борю Козацьких Патриотів,
Що *мир* зьміняли б на *войну*,—
Що бе́зумну Старовину
Вихвалюють про идиотів.
Борю, на славу й чесьть уму,
Татарокозака-туму. [63])

IX.

Валгало! Раю! Елисейські
Поля! ви—сяево души...
До вас и души фарисейські
Гудуть, мов свині до бакши...
Чи вже ж вони того не знають,
Що між людей ману пускають?
А лізуть-пруцьця до Богів,
Як скот зімою до стогів...
Так праведна душа й лукава
Боіцьця ні на що́ зійти:
Щоб Землю всю приобрісти,
Тай й в Небі не втеряти права...
О віро в инший, луччий Сьвіт!
О вічний, праведний завіт!

X.

Чому ж мені не потурати
Моій охоті до казо́к?
Чому пісе́нь тих не сьпівати,
Де кожен змишле́ний Божок
Собі знаходить певну шану?...
Ні! поки жив, не перестану
Богів любити и Богинь
И жерьтівні серед Сьвятинь,
И вірувати в женьську душу,
Дарма що ми іі звели
З Небес на низину Землі
И трусим Женщину, як грушу... [64])
Дьля неі, білш ні дьля кого
Борю я ворога мого.

XI.

Имъя́ ж ёму... о! легиони.
Се не Микола й не Тарас,
Що дурьням надали закони,
Як нівечити правду в нас,
Як задьля Волі чи Свободи
У Пекло втю́рити Народи,
И людожерну Старину
Вславляти, якъ сьвяту войну...
Сьвята війна, сьвятий ножака,
Сьвяте терзаньне чистих душ,
Сьвяте гуляньне круг катуш,
Сьвятий злодюга й розбишака!
Прости им, Господи, прости
Задьля ума их темноти!

XII.

В пустині жизні нас туманить
Багатий, гордий, пишний Мир,
Спокушуе, лестить и манить
На сьвій беспутний, пъяний пир...
Блажен, хто занедбав забави
И навіть хміль солодкий слави
Задьля тверезого труда,
Як мій Грицько́ Сковорода.
Блажен, чий ум стоіть високо
Над сим базаром суети
Кому природи красоти
Задовольняли чисте око,
Хто Бога Правди возьлюбив
И в серьці Храм ёму зробив.

XIII.

Була весна красна́ й квіччаста;
Земля, мов Божий Рай, цьвіла.
Зьвізда щаслива и нещасна
Грицька в дом Паньський привела.
Не всі Пани в нас тількі пъянством
Да стародавнім чужоядством
Живили серце камяне́...
Ні! билося воно сумне
У грудіх часом, як в темниці,
И чиста матірьня любов
Живила часто дику кров,
З віжнóі пеликана-птиці
Духовний роблячи взорець,
Одраду женственних сердець.

XIV.

Не всі вони були пещені...
(Пестити любить нас орда).
Були подекуди й учені,
Як сам Грицько Сковорода.
Сияв намъ сьвіт вже не з Востока,
Не звітти ждали ми Пророка,
Що хирну Націю спасе
И нову жизьнь у Край внесе.
Нам Запад с темноі Півночи
Непевний сьвіт сьвій проливав
И просьвіщати починав
Засьліплені хижацтвом очі,
И в нас були такі Пани,
Що покидали жупани,

XV.

И Даламберами зъявлялись
Напудреними при Дворі.
Не одному з них дивувались
Буфеччики й кондиторі,
А инших и сама Цариця,
Науки безустанна Жриця,
До сéбе близила, не мов
Була в них справді Паньська кров.
Уміла их вона підьняти
На ту чиновню висоту,
Де ій було ще в моготу
За ними зирно назирати,
И де ніхто з них не буяв,
Як Предок Хам переказав.

XVI.

Коли Стари́х Римлян вовчиця,
На диво Сьвіту, зберегла,
То в Рушчині була левиця,
Що нас від пагуби спасла.
Буяти буйним не давала,
И пóглядом одним смиряла
Нови́х и давніх Воівод
Серед шаноби та щедрот.
Срібляникй неситі Дуки,
Що за Гетьманщини б ясу
Чинили в Краі да трусу,
Лизали ій покірно руки,
И кожен ув очу читав,
Чи він ще Пан, чи вже пропав.

XVII.

Тим часом справжні Даламбери
Вже заходились міркувать,
Як віччинити Волі двери,
Поставить Сьвіт на иншу стать.
Томила млява их Наука,
Що и за діда й за онука
Не дасьть Народові ладу,
И в тім гуманному чаду
Доміркувались трохи згодом,
Щоб десять тисячей голів,
Найрозумнішчих розумів,
Знести мечем проміж Народом,
И их послать не в Рай, а в Ад,
Як знаменитий авангард.

XVIII.

За ним же прийдуть легиони,
Яких не знали й за Римля́н,
Що два кріваві милиони [65])
Згубили боёвих граждан
И, к Волі дишучи любовъю,
Змочили всю Европу кровъю,
Річок же сьлізами долили,
Щоб любо в повняві текли.
Тогді вже мир зробили вічний,
Сьвяту Народів благодать,
Що міг ёго тиран порвать
Хиба вже геть бешчоловічний,
Як Метерних, чи дру́гий хто,
Аби не сподівавсь ніхто.

[illegible]

XIX.

Такі прославлені діяньня
Тоді в Народіх зачались,
Як Украінські злодіяньня
Ні нá що вже перевелись,
Як Січ пустинею стояла
И Татарва скрізь кочувала
По пасікáх-зімовниках,
Сумуючи по Козаках:
Бо не далѝ Москві добратись
До Перекопу ба й тоді,
Як ми Боярській бороді
Не перестали покланятись
И нас Голицин вів у Крим,
Та ми зробили жарт из ним.

XX.

Ми знали, що Москва не буде
Хорти Хортицькі годувать,
Як с Криму не вовки, а люде
Впокійні стануть визирать.
А Крим собі за нас державсь
И, всіх жакуючи, братався
З одним гультаем Козаком...
Награвшись до ситу з Ляхом,
На Москалі тепер живився,
Запасливім господарі:
Бо підьлітки були Царі,
Петро та Йван, и в силу вбився
Князь, як ми звали Голичѝн, [66])
Що зьнюхався Мазепа з ним.

XXI.

Поміркувавши ж Катерина,
Що ворон ворону очей
Не виклюе, постановила
Держать Пороги без людей,
Бес Козаків, що „пóтай Бога,
Щоб и сам Чорт не знав нічого“,
(Гласить пословиця стара)
Від Хана брали хабара,
И тількі рукавцем майнула, [67])
Без галасу Січ осягла,
И в край холодний завдала
И Кошового й Осавула,
Що знов хотіли Козаків
Підьняти, мов против Ляхів.

XXII.

Тоді вже стали налягати
На ту мовляв vorago ми
И кров з нас пити не давати
Бранкáми, браньцями й дітьми,—
Vorago sanguinis, мовляли, [68])
Чи rei publicae, и слали
У Крим що-року той *гарач*,
Що й стид и срам, хоч сядь та й плач!
И справді се була погибель
И Полщи й Руси під Ляхом.
А диким хижакам обом,
И Хану й Козакові, прибель:
Хан *правом жизьні* величавсь, [69])
Козак у горілкáх купавсь.

XXIII.

Оце ж була та Січ апрошем,
Щоб Хана й Крим у руки взять,
И не оплачувати грошем,
Як Полща, права жить, орать
И сіяти насушний в полі.
Урвалась нитка й тій Swawoli, [70])
Що росплодила в нас Ляхва,
Ся Католицька Татарва...
Тим часом нас Ляхи Царицю
Учили ворогом взивать
И тупо віршем малювать,
Як людожерницю вовчицю... [71])
Царицю, що нам жизнь дала,
Двох ворогів перевела.

XXIV.

Того, що душу нашу грішну
У Пеклі був занапастив,
Бо в темряву іі кромішну,
В Латинство й Унію втопив,
Як и того, що наше тіло
Хапав по вбогій Русі сьміло,
Що нами всюди торгував,
Де Турчин золотом бряжчав...
И „лютий ворог Украіни“,
Як пó-пъяну сьпівав Тарас,
Ослобонив на-віки нас
Від нещасливоі години,
И Русі славу ту вернув,
Що вже й Козак и Лях забув.

XXV.

Вовчиця ся, мовляв, „голодна“
Опперла Царство об Херсон, [72])
Де наша слава всенародьня
Переступила Рубикон, [73])
Де Володарь, Сьвятий Великий,
Смирив крещеньнем дух сьвій дикий,
И нам Культуру завіщав,
Що Хан с Козацтвом руйновав,—
Де весьнянкй цьвітуть нам рози
И слух наш тішять соловъі,
Тогді, як инде караблі
Заковують у лід морози,—
Де веселицьця й око й слух,
Де спочивае Руський дух.

XXVI.

Ми беріг той позолотили,
Мов у кипсекові краі;
Там ухо Пушкину пестили
Ще роскішніщ, ніж соловъі—
Морьські прибоі говорливі,
Пісéнь восторжених мотиви,
„Глухе гуканьне, бездни глас
И тишина в вечірьній час“.
Все надило ёго й манило,
И виноградники й стада,
И гарьні села й города,
И затишна над морем вилла...
Сей Рай нам заслоняв Козак,
У брацтві с Ханом—Потурнак.

XXVII.

Нехай в Гомери производить
Учений олух простака,
Героів-Патриотів робить
З репрезентантів „кабака".
Таких таланьтів погубила
Десятками преславна Січ...
Коли пекла так наша піч,
Про се тепер нам жалкувати—
Не вернецьця воно—шкодá!..
Щó ж каже мій Сковорода?
Ой Луже Батьку! Січо Мати!
Про вас Философ нічичирк,
Дарма що був Козак-Мужик.

XXVIII.

Хоч Мужикам таке й не снилось,
Як Украінним Старостам,
Щоб Царство Січове зъявилось
На лемент Королю й Панам,
Та наші піра так хотіли,
Щоб Крепаки дивá робили,
Папір же все, мовляв, терпить,
Щó в серьці темрявім кипить,
Мовчав Сковорода убогий,
Мовчав про Січ и пишний Пан:
Потовщав бо в ёго гаман,
Як забезьлюділи Пороги...
Не від меча ж Січ, від пера
Царськóго зникла, як мара...

XXIX.

И росповзлось по всій Країні
Козацтво родичів шукать,
Котре в своій лихій годині
Не сьтямилось, куди втекать.
Оддалеки ж рибак рибалку
(Я чув од Москаля ще з малку)
У плéсі бачить... Не один—
Який ийшов, такого сьтьрів.
А хоч Цариця й зупинила
Стариньні змовини на бунт,
Як Ґлобу с Калнишем у гурт
Затворників узять звеліла,—
Та зуби они почали
Тихцем давать ростки з землі.

XXX.

И се була річ не Мужицька,
Якбй хотіли Письмаки,
А знов сказати б Старостиньська...
Не Мужики й не Бурсаки
И не Попи людей дурили,
А ті, що здавна яму рили
Під Короля, свого Царя,
Всіх донатив Господаря.
Самі вони були Козацтво,
И купили знай Козаків
И, обдираючи Панків,
Робили з них лихе Гултайство...
Тепер новий почули дух,
И насторошили свій слух.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

XXXI.

Не всі, кажу, Пани пещчені,
Або пъяні, як ніч, були:
Зъявлялись проміж них и вчені,
А й натто, що з Ляхів пійшли.
Сі господарство добре знали,
И по Чужих Краях бували,
Звичаем Пращурів своих,
Тих Лібералів нависних,
Що Короля ні за що мали,
Зривали самохить Сейми,
А добуявшись до тюрми,
В Козацькі Курені втекали,
Ховали сьвій фамилний *ський*,
И рід заводили новий.

XXXII.

Почувши носом, що настане
Якась крівава новина,
Що на Москву ще раз нагряне
З Заходу сарана страшна,
Про власну стали дбати хату,
Щоб status виробить in statu,
Спорудить Царствечко чудне́,
Як серце в грудіх камяне́,—
Як серце Ляцьке в тілі Руськім,
Що бъецьця тількі про себе,
Як скажуть *цоб*, везе *цабе*,—
Русь у перѐвдязі Французькім,—
Злодюгу та клеветника,
Жорстокого жартівника.

XXXIII.

От до такого ж Пана в госьті
Везли й Грицька Сковороду.
Незнаний був ще Его Мості,
Байдужен про напасть-біду.
Грицько́ мій був—дитина вчена,
На лоні матерьнім пещчена,
А матірьрю ёму була
Густа Схоластиків имла.
Підмовлено ёго старо́го
Допомогти Ясни́м Панам
И вивчити хоч по складам
Читати хлопчика мало́го.
Сковорода ж дітей любив,
Тим паче, що самітно жив.

XXXIV.

Він, певно, не забув Тамари,
Та не злопамятни́й бував.
Ёму в Тамари й окуляри
Наділа Вчителька-Мадам.
Підслухала ся блюдолизка,
Як наш Грицько́ завязвся зблизька,
Не так як перш оддалеки,
Давати Паничу значки,
Щоб він умів роспознавати,
Хто „без Минерви", як мовляв,
И панував и правував,
Дарма що гро́ші вмів придбати.
Сим зневажав багатиря,
Земель неміряних Царя.

XXXV.

Ще б не біда, но в тій розмові
Грицько мій учневі сказав,
Що в певному він хибив слові
И голову свинячу мав...
Свинячу голову! Ся лайка
Шпетьнішча, ніж була б нагайка,
Від пробувальця Паничу,
Між багачами багачу...
У первий раз тогді Тамара
Озвавсь до Феникса мого,
Та з Можновладьских уст ёго
Пійшла, сказати б, тількі пара:
„Прасті, мой Кгасударь", а кив
Грицькові *áбшит* объявив.

XXXVI.

И щó ж? він не того журився,
Що з дому прóгнано ёго:
Журивсь того, що не добився
Звичáю в Панича свого.
Звичáем же звав серьця щирость
И до всёго живого милость,
В розумованьню висоту,
А в пробуваньню простоту...
Як же Тамара схаменувся,
Що слухав суетних жінóк,
И добре взяв у Паньський товк,
Якого чоловіка збувся,—
Грицько смиреньне показав,
Знов хлопця школити почав.

XXXVII.

Мовляв собі: „приясте туне,
И туне мусите давать...
В кого Господь диханьне вдуне,
Диханьне жизни, благодать,—
Нехай від нёго дух той віе,
В серьцях зерно спасеньня сіе...
И *хочу* й *мушу* в Сьвіті жить,
Моім братам умом служить.
Не закопаю скарбу в землю:
Вдам торжником ёго, сьвятий,
Він буде праведно рости,
Яж білш од Бога восприемлю".
Так на сьвій ум Грицькó дививсь,
Як під намóвини хиливсь.

XXXVIII.

Намовили ж ёго в десяте
Служити розумом Панам.
Бо—нігде правдоньки діватн—
Всёго доволі дáно нам,
Коли не 'д Бога, дак віч Чорта,
Як забагáтіла Голóта,
Письменськоі ж Науки—зась!
Вона иш Школи ростеклась,
Що над Латиною потіла,
Жувала в жвацьці Польский стих,
И нáвіть чудеса Сьвятих
Печерьських славити посьміла
Полщизною, мов та Ляхва,
Або сполячена Литва.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

XXXIX.

Вбачав се добре наш учений
Аж натто вже Сковорода,
Яка постигла люд хрищений
У ту Хмелнищину біда,
У ту поломъяну Руіну,
Що зьнівечила Украíну,
Чия б вона там ні була.
Тепер, як молока с козла,
Досталось раньнёму Потомству
Від Калнофойських та Могил
И их тупих „Тератургим“.
Тепер ми Хмéлів віроломству
Платили дань ще й за Петра,
Великости Богатира.

XL.

Вбачаючи ж таку пригоду,
Як у пожежу соловъю,
За паліів лихих що-году
Виплачував пеню свою:
Моливсь за Предків не словами,
А щедродобрими ділами:
Бо щó від батька здобував,
Синку сторицею вертав...
О духу віщий! хто те знае,
Де віеш нині ти між нас?
Тьвій жертовник давно вже згас,
А віяньне ще подихае...
Вес серденька твого й ума,
Нас обіймала б довго тьма.

XLI.

Тепер ти вже не той: ти старець,
Не юноша Сковорода,
Не муж, восторженый скиталець,
Кому ба й голод не біда,
И одиноцтво між чужими,
И правда-мати між лихими,
Кому був сільлю ти в очах,
Або печиною в зубах.
Но ти все той же, и як оний
Великий серцем и умом,
Прямуеш просто в Оччий Дом,
Очима дикими стрегомий,
И назираемий в Храму,
Де б серьцю жить, царить уму,—

XLII.

В Храму Духовноі Свободи.
Непідкупноі Правоти,
На лоні сьвіжоі Природи
И хуторноі Простоти...
И ти ж бо, Грицьку, як и оний,
Кого законно беззаконний
Обвинуватив Суд людзький,—
И ти був, правді навпаки,
Виновен-то в Маніхеизьмі,
„Що всі Собори проклялиʺ,
То, як злоріки знов верали,
У Богохульнім Аскетизьмі,—
В „Законословів“—мизантроп,
В завидників—лихий Езоп...

XLIII.

Нехай верзуть: ти добре знаєш,
Що и Сократ отруту пив,
И Той, в Кого в ногах ридаєш,
Гіркóі чаши не 'дхилив.
Між тисячей подвижник новий,
Ти носиш сьвій вінок терновий,
Мов хто—корону золоту.
Бо мучисься за правоту,
Страдаєш и, мов Ангел тихий,
Всьміхаєсься в души ясній,
Що прийде час невимовний
Байдужноі про зьлюк утіхи,
Як правди алчущі серьця
Наситяцьця в Мирів Творьця.

XLVI, XLV.

. . . .

XLIV.

Була ж ото весна квіччаста.
На Псьлі и Ворсклі все цьвіло.
Бикам потужним Радегаста,
Як и півням ёго,—добро.
Воли, наївшись, ремикгали,
А бугаі ревли-буяли,
И крильми търіпали півні,
Хвалу сьпіваючи Весьні.
Як древні Венди та Славяне
Уміли силу шанувать,
Про се в Грицькá було питать:
Він и яснé знав и туманне,
В души Поэтом був прямим,
Хоч на Боянщину й німим.

XLVII.

„И Соломон (рече) во славі
Так велелíпно не вдягавсь,
Як луг сей пишно величавий
Квіткáми й злаками вквіччавсь"...
Се ж був той луг, те поле бою,
Де, в славу Руському Герою,
Фортуна, Пані Зла й Добра,
Иш Шведзького вінок зьняла;
Де Шведзький лев вдобувся лиха,
И підогнув, як пес, хвоста;
Де слави й чести ліпота
Сьвітила й нам, да тількі стиха:
Бо ми не тямили, дурні,
Що потурали Сатані.

XLVIII.

Тутъ кров Мазепина кипіла
И кров Семена Палія:
В квіткй іі перетродила
Всім людям матінка-земля.
Швед и Москаль тут просьтяглися,
В вінках по брацькій обнялися
Перед Всевишнёго Судом
На лоні, рідному обом...
Ти, Грйцьку, знов, про щó стояли,
Про щó й лягали Козаки:
Щоб у крові знов хижаки,
В крові й горільці утопали, —
Щоб знов Козак-вампир ожив
На зьвяк Сьвячених тих Ножів.

[illegible]

XLIX.

Не від Жидів, мовляв, „невірних“,
Не від Ляхів 'це все ти знав:
У Німьця фактів достовірних,
В Нібурородника, шукав...
И я́к Европа осудила,
И як неславою окрила
Сіпак запеклих, Козаків,
Твоіх бешчесних Земляків...
З имъя́м Козацьким ти таівся
Серед Письменників чужих.
Щоб не вразити ока их,
Козацького ти й вуса зьрікся:
И ти ж бо в нім той сьміх вбачав,
Що Самовидець прописав.

L.

Признайсь, о тѣ́не невміруща!
Про що *пісні* ти занедбав?
Чи не про те, щоб проклятуща
Проява, той Козак, не встав?
Ні! се Схоластика зробила.
Вона тобі товкла й трубила,
Як Шляхті, жертьві Езуіт,
Що Ноів Хам не був Пиіт...
И тут Шляхецька Немезида
На Хамах мстилась Козаках,
Що по Шляхецьких головах
Ходили с Пращура до Діда, —
Що повертав Козак в жінóк
Вельможних Пань и Панночóк.

LI.

Бо Муза загнана в жінóцтво,
Творила в Слові чудеса:
Цьвіло жіноцтво й парубоцтво,
Цьвіла в жінок сердець краса.
И як „зегзиця“ на Дунаі,
Так и „зозуля“ в дальнім Краі
У дорогого в головах
Знов виливалась у пісьня́х.
Но все те упир-Бурса жерла,
Як жер кров Руську Азіят:
Заскіглив Лірник пустосьвят,
А Гомерична дума вмерла:
Про Миколая верещав,
Про Андибера вже мовчав.

LII.

И ти, мов Дяк-письмак Попові,
Сліпому Лірнику служив,
И від Боянової мови
Козак обох вас одлучив.
Він кабаками та шинками,
Да гопаками й тропаками,
Да перепóями прогнав
Всі сьпіви з голови, що знав.
За часів давніх, ще як Байда
Буяв по Струсях-Витязях,
Завзятьтя й мужности Князях,
И лаври—не пъяни́ць одрада —
Рвав там, де й славний Грек Арго
Не переважив би ёго.

LIII.

Но ти став нашим семъянином,
Тих що над радощі Землі
И над печалі правди гимном
Бессмертний дух сьвій вознесли,
И се, рокочуть віщі струни,
Громи олживому й перуни,
А серцю чистому хвала.
Кастальська ш чесного чола
У тебе мертвий прах зливае.
Живеш ти й дишеш серед нас,
И прийде день, настане час,
Що Правди Вік тебе згадае...
Тогді в віньці Царів Царя
Засьвітицьця нова́ Зоря...

LIV.

Тепер ти вже не той: сю правду
Кажу тобі не в гіркоту.
Ти—старець, и, за те в награду,
Облікся в кращчу ліпоту.
Як мед старий, або той *венгрин*,
В лёхи Старо́польські „пере́грин",
Що Вік зьвікуе, то в нову́
Собі придбае міць живу,
Так ти придбав еси повагу
И силу, и красу души...
С тебе хоч Богоцьця пиши,
Ума и серьця рівновагу.
А біла, довга борода...
Так! се не той Сковорода.

LV.

Ёму поваги надавала
Ще й проста свита-кобеняк,
Що гунею Голота звала,
А *гуню* вславив той Козак,
Що с-під Кумеёк десь дівався,
С Панів у вічі насьміявся,
А потім Гектором зробивсь,
На Старьці пишно, гордо бивсь...
Из Гектора ж та в конокрада
Москвич ёго преобразив,
Що трицьцять то́мів сочинив,
Не знаючи, де лжа, де правда;
Та й не ёго ж бо се вина,
Що він—посьлід Карамзина... [74])

LVI.

Седів из ним у брицьці рядом
Той Пан, що Панові служив
Давнезним Старопольським ладом
И цілого півроку вбив,
Щоб Можновладнику вгодити,
Сковороду підговорити
Аж з Білорущчиний на Псло
Приіхати в Нове село.
В своім жупа́ні чепурненьким,
Здавався він коло Грицька,
Позад возниці-Козака,
Службо́вим Козачком дрібненьким,
Та був, мов Орлик той, юркий,
Що знав Мазепини гріхи.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

LVII.

Мазепо! дух тьвій ще носився
По тих прославлених полях,
Де Карл с Петром за Царство бився,
Як Рицарь Щастя, на мечах. [75])
Я й мушу Орликом прозвати
Того, хто знав, як ублагати
Грицька перекотить поля [76])
Звичáем знаного Царя
Пъяниць крівавих, Наливая...
Мазепо! дух тьвій ще носивсь
Там, де пройдúсьвіт сей зробивсь
Эмблемою „страданій Края“.
Эмблему-лжу аж два Віки
Кохали в серьці Козаки.

LVIII.

Мій Орлик був Слугою Пана
Забари, що на Псьлі осівсь
И не боявсь сусіда Хана,
Мов Князь Ярема возродивсь,
Котрий Лубні колись прославив
И можновладно Краем правив,
Що Вишневеччина звемó..,
Тепер ми миром живемó,
Тогді ще всі жилú войною.
Оце ж, як море пісьля бурь
Не хутко радісну лазурь
Бес хмар побачить над собою,
Так пісьля воен-завірух
Нескоро вгамувавсь наш дух.

LIX.

Забара сей на Псьлі родився,
Та забаривсь десь у Литві;
В Німеччині предовго вчився,
Жив и в Столиці, и в Москві;
С Царськúми Дуками спізнався,
И чином не малúм пишався:
Був новина в нас—Бригадир.
Носив гаптóваний мундир,
И грошей мав, чутнó, без ліку.
По Польській на Вкраіні жив,
И Слуг-Панів собі завів.
Середньóго літами віку,
Книжкáми бавитись любив,
Рідкúй був птах серед Панів.

LX.

На дикім узгряниччі Царства,
Що наш Славутиця Дніпро
Ділив тогді ще віт Татарства,
А наші ріки Ворскло й Псло,
Як діти, бігли дó старóго,
Широководного, бистрóго,
Сей сьміливий проява-Пан
Нові осади закладав,
И ширив займищá що-року.
Ніхто ёго не зупиняв:
Судами кожного лякав,
За Ворскло сягонув д' Востоку,
А 'д Заходу впіравсь у Псло —
Селив село повіз село.

LXI.

Хто ж сей новий Колонізатор
Поберельдієвських пустинь?
Чи знов Полщизни култиватор,
Відступник Предківських Сьвятинь,
Як оний гордий Вишневецький,
Вояка-Полубог Шляхецький,
Перелицёваний Кончак,
Або ёго товариш, Гзак?
Чи, може, се Дидро в мундирі,
Народьніх прав пропагандист,
Благополучний эгоіст,
Принадна постать у сатирі?
О друзі й враги мої!
Ви з ним усі, мабуть, свої.

LXII.

Старий літами, та не млявий,
Перекотиполе нове́,
Грицько Сковорода *упрямий*
Таким и в споминках живе, —
Упрямий всюди, хоч мовчущий,
Де промовляв до него Сущий,
Сый, Deus, Θεός, Егова́:
Сьвяті однаково слова.
Но швидкотою й Наливая
В козакуваньні б заломив,
Колиб ёго *той* Вік родив,
Як жерла нас Козацька играя,
Він, поруч з Орликом юрким,
Був тігом з Бурси молодим.

LXIII.

Из Могилева, де зоставив
Кріваве пожарище Царь
Крові й Руіни, путь направив
На той Мстиславль, де Государь
Другого Віку и Народу,
Не Береньдієвського плоду,
Ограду Русі збудував
И славним именем прозвав,
А звіттіля—на Новий Город
Буй-Тура Князя Сіверян,
Що „поборав за Християн",
Терьпів неволю, нужду й голод,
И звив ёму за те Сьпівець
Хвали бессмертноі вінець.

LXIV.

О дороге кубло Поэта!
Тебе й без Игоря во-вік
Не затопила б сонна Лета:
В тобі кохався чоловік,
Що встав один, один без брата,
На иншого вже супостата,
Не на Гзака вже й Кончака,
А на вампира-Козака,
И, так як Игорь, у кощійське
Сідло неволницьке сідав,
И гірше ніж той Князь дознав
Нове́ тиранство Половецьке, —
Нову неволеньку в Гзаків
И в кривомовних Кончаків.

LXV.

Сьвітися, мій Ерусалиме!
Я в серьці поминки ношу
И, мов у фимиама димі,
В твою хвалу их возношу...
Тебе тут, Грицьку, тихі води,
На лоні пишноі Природи,
Так веселили, як мене.
Нехай се дух тьвій спомяне!
А, може, й той, хто тихоструньні
Настроів гуслі золоті
И на підхмарьній височі
Згадав пісьні широкодумні
Бояна віщого,—и він
Дзвонив тут у преславній дзвін.

LXVI.

Доколі ж, Господи, доколі
З „лукавим родом" боротьба?
В Твоій сьвятий незнаній волі
И злих и праведних судьба.
Чи довго буду ще сьвященним
Огнем сим людям „развращенним"
Серьця беспутні „сожигать"?..
Се ж искорка *Твоя*, Сьвітило
Сьвятоі правди на Землі!
Не дай ій згаснути в имлі
И в тумані, що напустило
Лукаве кодло Письмаків,
На похвалу своіх Гзаків!

LXVII.

Від Сіверьська та й до Полтави
Перекотиполе несло
Чудовним вітром... Не дьля слави,
Не дьля хвалебности жило
Те серце, повне благородства,
Над себезнайством превосходства.
„И хочу й мушу в Сьвіті жить,
Щоб жизні ближнёго служить":
Такий завіт воно держало
Від Господа, Владики Сил,
И між людських сердец-могил
Восторгом жизьні трепетало.
Блажен, хто коротае вік,
Як Волі й Правди чоловік!

LXVIII.

Так! Воля, Розуму Свобода
Серед неволі, дар сьвятий
Тому, хто між лукавих рода
Служив Закону Правоти.
Служив Грицько сёму Закону,
Як Музи—Богу Аполлону,
И дух ёго благословляв —
Хто про Народьне Благо дбав.
Благословенним був у нёго
И мій по Ніженю Земляк,
Коніський, Пастир-Патриарх
Для Русі Віку Золотого:
Під ним убогий Білорус
На-віки власти Папи збувсь.

LXIX.

При нім и Русин-Украінець
Од Січи й Криму отруснувсь:
Не набегав уже Гординець,
Комишників також позбувсь,
Що Чумакам из ратищами
Прийшлось ходити за мажами,
В обідьді скриñечкй довбать,
Щоб гроші де було сховать...
Як объїжджала Катерина
Прилучений до Царства Край
И водворяла тихий Рай,
Там-де була лиха година
На Білій Русі від Ляхів,
А в нас від Хана й Козаків,—

LXX.

Коніський позирнув з висока
На Царственний Минерви ход:
Бо се дьля Церкволюбця ока
Був Соньця круг Землі обход...
И вся Россія підхопила
Витію на духовні крила,
И сам Грицько Сковорода
Низький чолом ёму віддав.
Скінчивши у Панів Науку,
За костур Странницький вхопивсь,
И перед старцем опинивсь,
Що серцем чув Народьню муку.
Его з давен Коніський знав:
Товариша в нім привітав.

LXXI.

Ще Риторами розлучились
И без вісти десь по Сьвітах
Вітрами Шкілними гонились,
Аж поки вже в чужих устах
Свої именьня стали чути
И верховодниками бути—
Один спасенних простаків,
А другий—значних Письмаків.
Про-те, братами обнялася
Тепер нерівня Сьвітова,
И любомудра голова
Из головою понялася,
И потекли щасливі дьні
Бесід в келейній тишині.

LXXII.

Келейна тишина, незнана
Пронирливим Сьвітовикам,
Не раз, мов нитку Ариядна,
Давала добру раду нам...
Про лжу святу не вспоминаем:
Ми тількі правду поважаем,
А хитросплетена брехня
Сама впаде с свого коня...
Ся тишина й мойму Грицькові
Згодилась більш пустих Наук,
Що заснував ловун-павук,
Як появились люде нові,
И нові мисьлі почали
Перемінять лице Землі.

LXXIII.

Чого бажаемо, те сницьця
Нам у лестивих, віщих снах,
А зло грядуще кореницьця
Заздалегідь у розумах.
Одних лякае, других будить,
А инших до непевних пудить,
Перевертних пророкувань,
До вбен, до крівавих бань...
Два нещасливих милиони
Жили, цьвіли, чи ще в мамбк
И віжносердих матірбк
Шукали сну, чи оборони
Від пустунів, що, як вони,
Гулялись в игрище войни.

LXXIV.

И, так як горднї надії
Вселяли в Польку віщий сон
Про стародавні Польські мрії,
И, як йшов Наполеон
На Вислу, Німан и Вилію,
Щоб „Фурию“ ту вбить, Россію,
У Патриоток-матірбк
Вродився не один синок—
Портрет Великого Героя,—
Так само в городі Петра
Була своя на сни пора,
На сни потужности устоя,
И чула Царственна Москва
Своі на торжество права.

LXXV.

И, як над градом Гаваоном
Внимало Сонце Навину
И над долиною Елоном
Луна впокбрилась ёму,
И чув у дусі він великі
Завіти про Земні Язики,
В Вікй грядущі провирав,
Глаголом Господа взивав,—
Так и натхненному Витіі
Побідним шествием Царя
Здалось тогді не навманя,
Що Сонце йде кругом Россіі,—
Царя Судеб обох Россій,
Губителниці Польських мрій.

LXXVI.

Келейна тишина Грицькові
Дала про Руський Лабиринт
Спасеньні указаньня нові
Про той, що наступае, Сьвіт.
Не дармо ж бо и Запоровький
Сьпівець, antipodes Московський,
Великим Сьвітом називав
Той дух, що Січу зруйнував.
„Настане час (рече Гриць мовчки),
Страшний, як той що предадять
Друг друга и зненавидять
Правдивих ради лжепророки,
А прекратяцьця они дьві
Избрáнних ради з нас одних“. [77])

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

LXXVII.

Рече ж собі й мій Орлик стиха:
„Великого еси ума,
Та не велика с тебе втіха,
Що в тебе голосу кат ма“.
Бо мій Философ, чи Спасенник,
Був не зубрій, мовляв, товченик:
Мав школу й у собі самім.
Тим, и здававсь тогді німим,
Коли вбачав, що з Богослова
Удався б луччий Судовик,
А ш Чорноризьця—ростовщик.
С таким не тратив марно слова.
В очу в Грицька й сам Орлик був
Не те, що він від нього чув.

LXXVIII.

Побачивши, що без Минерви,
Як він мовляв, Посел живе,
Що се—або був злодій первий,
Або такий, що греблю рве,
Він, по-просту, його цурався,
Чогось немов його й лякався,
По пасіках від нього кривсь,
Аж се—в Коніського зустрівсь.
Той про Вельможного Забару,
Як він Царицю зустрічав
И прерозумно привітав
Десь на Дьвипрі, листів ис пару
Від „певної Персони“ мав,
Приятелеві прочитав,

LXXIX.

И нахилив його до згоди
З Забарою й благословив
Через гаі, степи и води
Направити стопи, де жив
Прославлений Колонізатор,
Пустинь одвічних Култиватор,
И помогти йому с синка
Зробити серцем Руснака,
А розумом надію края...
Той Край Коніському й йому,
По люду й климату свойму,
Був затишок Земного Рая,
Корона всіх Царських Корон
И Благочестия Сион.

LXXX.

Привикши в пишного Тамари
И в инших Дукачів Панів,
Що на Вкраіні в нас постали
С перначоносних Козаків,
Готове слухати, мовчати,
Про себе розум сьвій держати,
Грицько и з Орликом мовчав,
Дарма що той йому турчав
Про Паньські добра та осади,
Нові за Ворсклом займищá,
Неміряні урочищá
И про Царицини награди,
И як Царицю Пан сьтрічав,
И ій орацію сказав.

LXXXI.

Дознавсь Грицько й про Паньську ласку
До Орлика, Слуги свого,
Як на Великдень перву пасху
Пан шле до селища ёго,
А селище ёго займало
Землі на сотьню хуторів,
Та вже й тепер осади мало
С півсотьні або й білш дворів,
И в них—над сотьню крепаків:
Бо люде вже тепер шукають
Не *лями* по Тилигулах,
Не сховища по комишах,
За полу знов Панів хапають
И хилять голову к землі,
Аби осістись на ролі.

LXXXII.

Хвуливсь, що, бувши Мещанином,
Ёго дід Козаків цуравсь,
А пóтім, из одинцем сином,
З Мещан в Козацтво приписавсь:
Бо вийграло Козацтво справу,
Загнало Крамарів під лаву,
Само ж засіло по Судах,
По Магистратах, Ратушáх;
Та й Мещанином добре мався,
Тим и в Козацтво прийняли,
„Славетним Паном“ скрізь писався...
С Панами ж дід ёго не бивсь
И в Шляхти за хребтом туливсь.

LXXXIII.

Грицько від Орлика нового
И від гидки́х ёго річей,
Де всюди кривда, що ні слово,
Відпочивав, як из очей
Зникав сей побегайло Паньський,
Гнилий недóбідок хижацький.
Колиб він спершу объявивсь,
Не дав Грицько б себе намовить
И Архипастирю тогді...
Иде назу́стьріч він беді,—
Якій, не знае; а готовить
Ёму новий Тамара щось—
Такого й чуть не довелось...

LXXXIV.

„Щó ж? *мушу* жити! Не дьля того
Господь у Мир мене посла́в,
Щоб не солодким и гіркóго
Нічóго в жизьні не дізнав...
Ні! хочу й мушу в Сьвіті жити,
Все, щó б ні лу́чилось, терпіти“
И згóрда на того зирнув,
Хто апостатом правди був.
И, хоч померкла перспектива,
Що дух ёго був змалював,
Суміти сумом перестав.
Душа була о Бозі жива...
И засьпівав у думці кант,
Своеі думки варіянт.

LXXXV.

То був про истукан Деи́ри
Церковний гимн Дамаскина,—

Пророча на сердечній лирі
В Сковороди мого струна...
Як був ще хлопчиком малéньким,
То любим голосом тонéньким
Що звецьця в Мýзиці дискант,
Висьпівував сей гарний кант.
И послано ёго в Столицю
Царськоі Церкви в Півчій Хір,
И він Царський побачив Дьвір
И Божество Двора—Царицю...
Елисавета се була,
Що Край наш в ласку прийняла,

LXXXVI.

И забажала подивитись,
Як наші селами живуть,
И городу тому вклонитись,
Що по всій Русі Батьком звуть.
И наш Грицькó в Царських каретах,
В придворних шатах да штиблетах,
Вернувсь до нас, та й нарядивсь
У простоту, що в ній родивсь.
Байдужне золото малóму,
Сьвященний Столичан кумир:
Ёго душа вкусила мир,
Як рідну на хатáх солому
Побачив та поля й луги,
Річóк розлогі береги.

LXXXVII.

„О телче золотий! зъявився
Мені ти в дивній ліпоті;
Но дух мій бодрий не вклонився
Мирській зрадливій суеті",
Мовляв собі Грицько, як Паньські
И поруч с Паньськими простацькі

Осади по-над гарним Пслом
Віталися село с селом.
Віталися вони стадами,
„Добутком", любим и Царям,
И хліборобам-ратаям,
Та молодими ще житами,
Що визирали з-за трави:
Вже не боялись Татарви.

LXXXVIII.

И спогадав про Розумиху
И Розуменків, двох братів:
Чи він би, Матері на втіху,
Так вúсоко злетіть схотів?...
Ні! зьрікся б и Матусі певно.
„Что мнѣ й тебѣ (сказав би), жено"?
Як той, що на весільлі дбав
Про час, котрий на думці мав... [78])
Ровеснику Адама Смита
Не снивсь багацтва идеал,
В котьрім с перéкірних начал
Зросла Наука знакомита
И нравственности и багацтв,
Підпора и Громад и Царств. [79])

LXXXIX.

Упрямий син свого Народа,
Упрямого в добрі и в зьлі,
Він строів жизьнь Людського Рода
На „отпущенія козлі".
Избрáнних ради... Хто ж избранний,
У Философиі туманній
Прохóдилось мовчаньнем се...
Щó в жертву Вогу принесе?
Чи дух, мовляли, сокрушенний,

[illegible]

Его же Бог не вничижить,
Чи розум, що в ногах лежить
У юродивого, смиренний?...
Про се́бе кожен тількі дбав,
Громадський бгул забував.

XC.

Над экгоізмом Богословським
Одним Грицько мій возвишавсь:
Що в Стоіцізьмі Философськім
Панів-Земляцтва не цуравсь.
Чи так, чи сяк, *вони* держали
В руках, щó Предки виривали
То з Варварьських, то з Ляцьких рук.
Оце ж единий сьвіт Наук,
Як він в Німещині вже бачив,
Ис повновласних Козаків,
Новйх Макгнатів-хижаків,
Ему надією маячив
Зробити не Панів, людей
Хоч за якихсь далеких дней.

XCI.

„Не зупиняти, просвіщати
Повиньні ми (він думав) Дук,
То й зацарюе Правда-Мати
У нагороді чорних рук.
И не страшилищá Дракони,
А мудьрі кротосьтю Солони
Наставлять нас на путь любви,
Щоб с праць користувались *ми*,
Себе ж розумно возьлюбивши,
Про власну дбаючи користь,
Ми б духом братцтва тим велись,
Щоб заробляли й люде инші...

Той добре людзьку вдачу знав,
Хто дьві любві сі прирівняв.

XCII.

„Великодушием (тут мов би
Адама Смита він читав...
Ні! сам людзькі серьця й утроби
Мудрець мовчущий штудував),
Великодушием спасенним,
Хочби й од Господа натхненим,
Нам рятувати Мир шкодá
(Мовляв собі Сковорода)...
Які б ні видумав закони
Минос-Пекелник, чи Ликург,
Громадзького рятунку друг,
Их перероблять Милиони
Собі на корисьнішчу стать:
Бо всяк про се́бе буде дбать.

XCIII.

„Ва й Орлик сей—дбайло таківський,
Да тількі звик в мутьній воді
Мов хаптурі хапать Попівські,
Покй сьліпі людзькі вожді.
Сьвітімо ж сьвітло, не сьліпуймо,
Осьвітою людей рятуймо!
Едина стать, едина путь
З безодьні зол Землі зорнуть!
Бо вже ми бились-воювали
И землю рвали з вразьких рук.
Тепер одно: Наук, Наук
Серьцй, мов жизьні, вежжадали.
Оце ж и чашею води
Не втратимо своеі мади.

XCIV.

„А хто такий сей Пан Забара:
Чи він з Минервою живе,
Чи тим же робом, що й Тамара,
Герби апотеозом зве,—
Се не Философове діло...
(Тут мій Философ мислив сьміло).
Я проповідую, вони,
Коли не чада Сатани
И *правди* в практиці шукають,
Нехай такі мои слова,
Які знесе их голова,
Во благо людям обертають;
Коли ж послужять Сатані,
То горе им, а не мені!

XCV.

„Ми с практиками поділили
Всіх підначалних нам людей,
И зберегаем наші сили
Там, де владика той, чи сей.
Ми властни мислі им давати,
Вони—приймати й не приймати,
Покіль Минерва й жизьнь сама
Не доведуть их до ума...
Про всіх доволі в Сьвіті діла,
И про Царів, и про Панів,
И про Купців, и про Майстьрів,
Кому щó Доля приручила.
Ні нам в их практику встрявать,
Ні им—нам волі не давать.

XCVI.

„Благословенна Жрице Правди!
Обходь наш Край своим умом,

Щоб не було міз нами зради,
Між Братьтею, як під Ляхом,
Що ми „своіх не познавали",
Иш Чужоземцем накладали,
За Дикгнітарства осяйні
У люби жертву Сатані"...
Такі Сковорода шкварчуща
Шкварчала нам тогді слова,
Як у Короні Голова
Знай турбовалась невсипуща,
Щоб з нас изьняти людський сьміх,
Спасти нас від себе самих.

XCVII.

И альфа жизьні и омега
В мечтах про пустирі зійшлись:
Владичиця Землі й сердега
Бурсак-Философ завязались
Очистить Край наш очищеньнем,
В Науці й Правоті Крещеньнем,
Щоб з братогубців-Каінів
Зробити Русичів-братів.
В обох сих головах сьвітилась
Зоря грядущих наших дьнів,
Як Русь Боянових Віків
Ис пепла Фениксом родилась,
Як ми злились в один союз
В имъя всіх Грацій и всіх Муз.

XCVIII.

„Великий Сьвіт, вона ж то знала
(Вернувсь изнов до власних дум),
Про щó Забару награждала...
Такий чуткий практичній ум
Свое почуе й кріз Столітьтя,

Як чули ще до Лихоліттьтя,
Дé жизьнь на иншу стане стать,
Куди́ від Бáтия втекать.
Дьві тількі вшанувала мові,
Верстаючи дорогу в Крим...
Не фимияму ж, певно, дим
В Забариному важив слові...
Уміе добре царювать,
Дак знае, зá що й шанувать.

XCIX.

„*Великий Сьвіт* и *наша Мати*,
Се справді пречудьні слова
У тих, що звикли зневажати
Чужі звичáі и права!...
Як з уст младенчеських и ссущих, [80])
Так тут з ворожих проклятущихъ
Ти сотворив еси хвалу,—
Не поношеньне, не хулу,
Як тайні нéдруги вповали,
Що славну Запорозьку Січ,
Козацьку Постолиту Річ,
Возстановити замишляли,
И знов, залігши в комишах,
Кругом распростирати страх.

C.

„Великий Сьвіте! рошширяйся
Поки Старá осілась Русь,
В Сармацькі Гори упірайся,
Де наш обичай не забувсь...
Ти справді те, в щó облеклася:
Царюючи, превознеслася.
Благословенний тьвій Вінець,
Одрадо праведних сердець!

Тебе бессмертие вітае
Ще в достославному жительті...
Твоею славою й мені
Минерва бодрий дух вдихае...
И хочу й мушу в Сьвіті жить,
Избранникам твоім служить“!

Пісьня трейтя.

I.

Туманна Старино Варязька,
Начало Руси неяснé,
Культуро Греко-Християньська
И Слово древне голосне!
Добро и Зло тисячолітьне,
В серьцях и розумах насьлідьне!
Вас викликае з забутьтя
Стьріважена душа моя.
Нехай вона нову картину
Змалюе древнім язиком,
Що під Ляхóм и Козаком
Переживав лиху годину,
И зьрікся був уже того,
Щó воспитало дух ёго.

II.

Единства Руського був зьрікся,
Що Київ нам завітував,
Як на нові міста рожживсся
И дітьми их своіми звав.
Нехай побачять супостати,
Традицій рідних апостати,
Що духа Руського ні Лях
Не придушив, ані Козак.

Ви, струни Віщого живиі!
Дзвоніте голосно мені:
Нехай в Кобзарськім тумані
Засьсяють маяки новиі,
Як верховиньні ті огні,
Рятунок наш у Давнині.... [81])

III.

Як нас Татаре облягали
Полями Дикими кругом
И з ликами на нас чигали,
Ріля ж лежала облогом,
Так в нас тепер Науки поле
Лежить просторе, дике, голе,
И родять тілько бодяки—
Герої брéхень, Козаки....
О Музо чести и поваги!
Подай нам истену в завіт,
Пролий тьвій невечірьній сьвіт,
Нехай поменшае одваги
В письменних наших брехунів,
Оцьця Пекелного синів...

IV—VII.

. . . .

VIII.

Перекотиполе котилось
На Глухів мій глухонімий,
И під Путивлем зупинилось...
О городе незабутний!
О щите Рушчиний Нової
Від завірухи Степової,
Від Половців, віт Татарви,

И від лестивоі Ляхви!
С твого забрала Ярославна
Пустила голос голосний,
Зегзиця Руськоі весни,
Праматір наших Жен преславна,
Що вміла гаряче любить,
Плачем бессмертним голосить.

IX.

Пустила голос-плач лугами,
Що нам дубровами шумлять, [82])
И розмовляють з берегами,
З дідáми внуки гомонять.
Ми голос той почули серцем,
И проквиляем білозерцем,
И квилимо до Старини, [83])
До Староруськоі Весни.
О вісно жизни молодоі!
Хоч гостем ти до нас вернись, [84])
Хоч в лузі гомоном озвись!
Нехай сьцілющоі живоі
В твоій криниці напъемось,
В одно с тобою зільлемось!

X.

Чого ж *ти*, Грицьку, зупинився?
Ти псáльмами сьвятими жив,
И з Рідним Словом розлучився,
И Музі Книжницькій служив.
Ти не зробився Фарисеем,
Ні Иродовим Саддукеем:
Тебе не спокусив их „квас“,
Христос тебе від Схизми спас. [85])
Но и тебе Петро Могила

Від Ярославни відлучив
И речи мертвоі навчив,
Що Русь на ся знов розьділила,
Зачарувавши й слух и ум
Од Предківськиїх Пісе́нь и Дум.

XI.

Сковорода не зупинявся
Нігде по наших городах,
Як у Мстиславлі попрощався
С Коніським у Манастирях.
И в Сіверську моім коханім,
Роскішно вквіччанім садами
Та го́рами, не зупинивсь;
На „Браму" тількі подививсь,
На ті воро́та триумфальні,
Що Катерини сьлід значи́ть...
Тепер мохи́ й буръян краси́ть
Аркади-мури ті цегляні
Білш, ніж малёвані щити,
Німі Геролди суети.

XII.

Не так Сковорода дивився,
Ёму ввиджавсь високий дух,
Що по-над нижчими носився,
Жадний Главенства и Наук,—
Той дух, що зьнявсь и над хвалами,
Як над химерними хулами...
Бо и тогді булі такі,
Що бились лобом, як бики,
Об Скелю, на котрій Великий
Конем Пиѳона роздавив
И духом вищчим пригнітив

Крамоли дух низький и дикий...
Так! тогді були такі
И Письмаки и простаки.

XIII.

Не дбаючи про те, весела,
Як Сонечко, вона текла,
И городи, и гарьні села
У Рай надій своіх вела.
Покинувши чужі привички,
Вона любила *черевички*
И в Операх нових стьрічать,
И з дівонька́ми жартувать
Их жартуваньнем молоде́ньким;
Ба й Скоропадських Панночок
И пишних Па́нен Кулябо́к,
В таньці Народьнім веселе́ньким,
Весела серцем и умом,
Ввела в Царьський походній дом.

XIV.

Байдужен и про се, спустився
Ярком к Десьні Сковорода,
Де я по-під садами крився
Ув отрочі мої года,
Як Шкільня примусна́ Наука
Була мое́му мозку мука,—
Як я Поэзіі бабусь
У Прозі жизни ще не збувсь,—
Як з рідноі моеі хати
На ме́не дихала любов,
И гріла в чисьтім серьці кров
Пречиста голубиця, Мати...
Влукаючи по тих ярках,
Я жив душею в Небесах.

XV.

Втікач из Бурси и с Столиці,
Грицькó Природу возьлюбив.
Він и в Великоі Цариці
Ис-під поли б у гай гледів.
Він мурів городзьких цурався,
На тихі води й лýки рвався.
Се Орлик від Забари знав,
И волю Паньську виповняв.
„Коханий мій! се avis rara:
Не сполохни іі нічим;
Служи твойму рарогу всім“,
Давав ёму наказ Забара;
А новий Орлик розумів
И Паньський миг и Паньський кив.

XVI.

Оце ж ярок, мені знакомий,
Привів туди мого Грицька,
Де вже нові стояли коні
Коло дорожнёго возка.
Захоче – ляже відпочити;
Не сьмів ніхто ёго будити.
Захоче—буде шатрувать
И на роздолі ночувать.
Скрізь по-над берегом стояли
Човни́ рибальські й байдаки;
Діди́ з онуками, батьки́
С синами всяк рибалкували.
Картина люба тим очам,
Що не завидують Панам.

XVII.

Веселий у смиреньній долі,
Грицькó простацький звичай мав,

На широчéнному роздолі
Широким голосом сьпівав,
Або за траверсин сьвій брався,
И горизонт ёго сповнявся
Диханием души ёго:
Він славив Господа свого.
И довго люде споминали
Того Музúку и Сьпівця,
Що зьняв угору их серьця,
И любим дивом дивували.
Хто як далеко ні бував,
Такого гласу не чував.

XVIII.

Як же почуе серцем серце
И річ сьвяту с ким заведе,
Рибалка, човника й веселце
Покинувши, за ним иде,
А пахар плуга заставляе,
Спасеньні словеса хапае
И довго позирае всьлід:
Який се розмовляв з ним дід?
„Моя дитино! (скаже внуку
Погоничу) не забувай,
Щó я промовлю... Не ратай
Давав нам на ролі науку...
У нёго слово золоте:
Се мусить бути щось сьвяте“.

XIX.

Благословенний, хто ступае
По власьній Предківській землі;
Грицькó щасливий, що не мае
И мати не схотів іі.

[illegible]

„Нехай вам, Земляки, все буде,
За що гризуцьця с Предків люде,
Як пси голодьні за маслак!
(Так мовчки думав сей Козак.)
Я взяв собі на пай Природу,
Господьніх Творів красоту,
Ума и Серця чистоту
И непідкупную Свободу...
О рівноважне Божество!
О вічне Жизні Торжество!

XX.

„Держи мене у рівновазі
Животних и духовних сил...
Нехай я буду й у зневазі
В Мирькоі Мудрости Сьвітил,
Нехай Сковороду забудуть
И дякувать за те не будуть,
Що він людей навчав добра,
Не жалував свого й пера,
Таемно з Миром попрощався
Розумно так, як Ти велів,
И в лоно Очче прилетів
Таким, як у Тобі зачався,
И Ти мене благословив
За те, що я *достойно* жив".

XXI.

Так Богу сей Козак молився,
Перекотиполе нове...
В нім дух уже *той* проявився,
Що в Віці нашому живе...
„Избранних ради" не погибли
Ми вкупі с тими, що губили

Своіх так званих ворогів,
За приводом Татар-Хмелів...
Ми бачили з ним лик Минерви
В Цариці мудьрій, що іі
Покликував уже в семъі
Віщуючи Великий Первий...
Ми бачити з *ним* почали
Единосьть Руськоі Землі.

XXII.

Колись благословеньні ноги
По рибарям и ратаям
Шукали Божоі дороги,
Незнаноі Земним Царям,
И береги Геннисарецькі
Да тихіниві Галилейські
Им обіщали сьвіт новий—
Благоволеньне між людьми.
Шукав и мій Грицько спасеньня,
Рятунку Миру з нових бід—
Де серцем чув давняшній сьлід
Души людзькоі воскресеньня.
„Що Бог від мудрих утаів,
Те дітям-неукам відкрив".

XXIII.

Так думав, и зерно насушне
Проміж народом россівав.
Від ёго се було подушне,—
За душу подать він давав,
И вірував, що лепта вбога
Сподобицьця пріёму в Бога,—
Сиятиме на олтарі
С тим рівно, що дають Царі

Народові, як Школи сіють
И про Потомственьні Віки
Більш дбають, ніж про ті вінки,
Що им одрадощами віють
На серце струджене, сумне,
Як душогубщина мине.

XXIV.

И хто здолів би доказати
И зрозуміньнем довести:
Хто здужав більш людей підьняти
До виспреньнєї висоти?
Чи той, що голос соловъіний,
А погляд мав бистрий орлиний
На Русь в усобицях лихих,
У ворохібнях тих Князьких?
Чи той, що нашу Церкву строів
Серед невігласноі тьми
И повиводив ис тюрми [86])
Гріховноі таких Героів,
Як наш Великий Володарь,
И розуму й потуги Царь?

XXV.

Чи, може, той, чи ті смиреньні,
Земним невідомі Царям,
Що путь, од Миру сокровенний,
Єдиним словом рибарям,
Спасенно-віщий, одкривали,
И мертвих им повелівали
Задьля живущих покидать?... [87])
В кого про сі дива питать?
Хиба у мовчазного серьця,
Що Божих Творів красоту

Над жизни ставить висоту
И гордо в Мирі не несецьця?
О Грицьку! де ти?... Хто б се знав,
Премудрих той би не шукав.

XXVI.

Прегарно сьсяє блискавиця
Зза туч оддалекй від нас,
Мовчуща миготить зарниця,
Таіть Небесна Бездна глас. [88])
Прегарно грім грімить потужний,
Як міч об шолом харалужний
У стародавніх тих пісьнях, [89])
Про смерть клекочучих орлах.
А ще гарніщче тихі Зорі
У чистій Неба висоті
Цоблискують у красоті
На дивнім Прóстороні Морі
Так сьсяє серьця глибиня,
Що вірує не навманя.

XXVII.

Ти, Грицьку, вірував глибóко,
И віра жизьнь твою спасла:
Над бурями страстей високо
Духовний парус тьвій несла.
Тепер изнов твоій натурі
Погрожують „житейські" бурі...
Серед сьпівочих пастухів
Та гейкаючих ратаів [90])
Гонець с Путивля появився.
Він Орликові лист подав.
(У куряві ввесь прискакав,
Кінь піною кругом окрився.)

Той оком кивув-прочитав,
„Се вже наш Край“, Грицькў сказав.

XXVIII.

Наш Край: два прóстих слові,
Мов их почув ще за Татар,
Дали вже зрозуміть Грицькові,
Що впав у руки знов Тамар,—
Що тількі поти повна воля
Серед „незнаемого поля“—
Вітати пастушків-хлопят,
Спасеньні псальми им сьпівать
И дивную свою *сопілку*
(Так звали флейту-траверсин)
Серед роздольних луговин
Поставить вишче над горілку...
„Я б и горілки не схотів,
Колиб заграти так зъумів“.

XXIX.

Такий нечутий ще нікóли
Чував Грицько тут комплимент,
Діди́ ж по пасікáх и в полі
Ёму мовляли: „Чистий мед,
Блаженний чоловіче, слово
Твое! О благодатьня мово!...
Хто ти еси? признайся нам“...
Бо він здавався простакам,
Ув образі земнім тілесьнім,
Чимсь дивним, вишчим, не-Земним,
Як Патриархам древнім тим,
Що за-проста жили з Небесним
Оцнем людей, и Небеса
Про них творили чудеса.

XXX.

Сам я, розговорившись гарно,
Вдостоівсь раз, що дід-Кобзарь
Сказав мені патриархално:
„Ти—або Бог, або—сам Царь“...
Слова Библійні й Гомеричні,
Над прóстим розумом владичні,
Надію певну подають,
Що нас великі речі ждуть...
Не диво, що Грицькó с Цанами,
Поэт глибокого чутьтя
Й правдомовного житьтя,
Не ладив так, як з Мужиками.
Оце ж изнов він зажуривсь,
Що Панові закабаливсь.

XXXI.

„*Наш* Край від самого Путивля
(Глаголе Орлик). Се межа
Того широкого Подільля, [91])
Де не ходив без оружжа
Ратай орать, косарь косити,
Де люде звикли боем жити...
И Пан мій довго боем жив:
Щитом Путивлеві служив.
Привик ёго й Путивель знати
За Князя, за Господаря,
За самовладника Царя:
Во далечéнько ті Палати,
Де Правда й Суд, мовляв, живуть,
Да часом залюбкй й пóснуть.

XXXII.

„Водилось так и в Вавилоні,
И в Древніх Греків и в Римлян,

[illegible]

В Литовськім Князтьві и в Короні,
Та и в премудрих Англичан.
Великий Сьвіт собі ширяе,
А менший про свое гадае.
Він дома в се́бе той же Царь,
Що й на Престолі Государь.
Пустиню сю один Забара,
Мій Милостивий Пан, держав
По пре́дківській: бо доказав,
Що тут ёму ніхто не пара,—
Що над Панами він тут Князь,—
Що топче ворогів у грязь.

XXXIII.

„Тепер же... о! тепер настала
Ёго потужности пора:
Бо знай, Добро́дію, призвала
Ёго Цариця до Двора.
И се—мене пленіпотентом
Зробив у до́брах сим патентом"...
Тут Орлик шапочку підьняв,
В печать патент поцілував.
И здивувався не помалу,
Що гість—не то щоб звеселивсь,
А наче трохи й зажуривсь,
Байдужен до універсалу
И до нови́х Царськи́х наград,
Що Орлик бачив цілий ряд.

XXXIV.

Натура ся була весела
Найбілш тоґді, як зустьрічав
Левади тихі, мирні села,
А в них вешняк, блискучий став

И вдовж заплетеної греблі
Похилисьті вітласьті верби,
И прислуха́всь до лотоків,
Кріз любий гомін Мужиків,
Як падала вода, шуміла,
Лякаючи прачо́к-дівчат,
И любовався на хлопят,
Як окривала піна біла
Их реготливий хоровод,
Щасливий байдами народ.

XXXV.

Так жизни простої картини
Над всякі инші він любив;
Так юний образ України
В душі зако́ханій носив...
В ёго убога сільська хата
Вула надіями багата...
Настане благодатьній час—
Засьвітить Сонце Правди в нас,
И перестануть Лжепророки
Химерами людей мутить,
И Розуміньня Ключ таїть
В Чертоги Розуму високі,
Де пробувае Божество—
Ума и Серьця Торжество.

XXXVI.

Ні в чім ёму не прекословив
И не мешав ёму нічим
Пленіпотент, а суесловив,
Не маючи балакать с ким.
Хвалив Ясновельможну дуже...
„На все вона, про все байдуже,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Аби Пан сина не 'днімав,
В далекі Школи не заслав.
Вволивши материну волю,
Ясновельможний все робив,
Щоб отрочество син прожив
На рідьнім, предківськóму полю,
Щоб знав и моду Сьвітову,
И господарство, и Мужву.

XXXVIII.

„Без Мужика нам не прожити
(Премудро Орлик міркував):
Як хліба нікому вробити,
Про щó й худóбу Пан придбав?
Мужва ж, се кодло прехимерне...
Усе воно на сьвій лад верне.
Хто з Мужиком як ні хитрив,
Ніхто ёго не дослідив...
Се, мабуть, и Добрóдій знае.
Він, як я бачу, часто й сам
Мужичий розум к Небесам
Премудрим словом направляе.
Мужву той добре мусить знать,
Хто хоче господарювать".

XXXIX.

—„Так, так! се правда, Пане Брате!
(Мовчком Грицько відповідав)
Колиб усе, щó é багате
На гроші й розум, хто зібрав
Докупи та служить примусив
Мужві, той Паньські мертьві душі
Живими б скоро поробив,
И ближній ближнёго б любив.

Тогді прийшло б до нас те Царство,
Що просимо ёго що-дьня,
И Розум би не навманя
Прохóдив Судове Митарство,
Щоб з Богом злитись и Отцем,
Души Вселеньськоі Творцем".

XL.

„—Мій Пан уміе гамувати
(Верзе той далій) ворогів,
Та й Слуг уміе награждати
И сьтягувати Мужиків
До плуга, до отар, до стада...
Усякому своя награда,
Чи хто в землі геть уступив,
Чи пасіку новý завів.
Війна и мир у нас укупі,
И всюди Божа благодать:
Зумів бо займищá займать,
Мов той Француз на Гваделупі.
Тепер собі помалу дбай,
Пануй, рают и награждай.

XLI.

„Сёгодьні будемо вже й дома,
У славнім Новому Селі.
Там не Мужицька вже солома:
Домки—мов шашки на столі.
Проспект—як Невський у Столиці.
Вподобавсь и саміи Цариці.
З Дьніпра по Пслу дó нас плила.
Нігде ласкавша не була.
В пять тисяч перснем нагradила
Ясновельможного мого.

Тепер я певен, що ёго
Підійме ще й над Бригадира:
Бо се не Пан, се той же Царь,
Нового Краю Господарь.

XLII.

„У нас Пани таківські служять
У двірській службі, що й сама
Не згордувала б, да й не тужять,
Що Предківщини вже нема.
На службі в нас побагатіли,
Від Псла до Ворскла покупили
Собі Козачі хуторі
Під економницькі дворі,
Самі ж из нами пробувають
И Панським відають добром,
Так як би власне их було.
Компанію найкращчу мають,
Да ще й протекцію к тому,
Де круто прийдецьця кому“.

XLII.

. . . .
. . . .
. . . .

Тут з-разу обірвалась поэма, що співалась у хуторній самотині
ерéриву. Сталося таке, як с тим ключем од книготеки на виллі
рарчиного мецената, тількі сей казус мушу вияснювати по хутор-
без меценацтва. Трое нежданих и вкóханих гостей не авторові
и зробили таке, що струни порвались на его „мовчязний“, та й
не настроились,—тим часом дзвонили по давнёму на всякі теми
а. Се ввійде колись у мои спóминки, к коім не вблагаю своих
их, як с теї запорозький самотині:

Струни мої, струни золотіи!
Заграйте мені стиха
Ачей козак нетяга.... позбудецця лиха.

Додатки до „Дзвона“.

Настáвникъ.

Не хóчу я, щобъ вы до мéне осміхáлись,
До любого настáвника свогó...
Я хóчу, щобъ менé всі ледарі жахáлись,
Тремтіли слóва, пóгляду могó.

Настáвникъ!.. Я настáвникъ безъязыкимъ
Безрóзумнымъ, бессéрдымъ болванáмъ?
Казітеся собі у безувірстві дикімъ:
Я не про васъ воздвúгнувъ прáвды храмъ.

Наукою любови й віры просвітітесь;
Зробіте сéлищемъ добрá серцá;
Крещеннемъ ӥстены од выдумокъ обмыйтесь;
Навіки занедбайте „лжи отця“.

Тогді въ мій правды храмъ, святый нерукотвóрный,
Збірайтесь, якъ велúкая семъя,
Абó малéсенька, у день тіснóты чорный...
Се все однó: міжъ вáми бýду я.

Недотéпамъ.

Менé втопúти вы бъ у лóзці рáды,
Посівши на письмéнницькихъ престóлахъ.
Ненáвиденъ я вамъ за слóво прáвды,
Добýтоі не въ вáшихъ мéртвыхъ шкóлахъ.
Мретé вы съ соромá, жалю́ й досáды.

Наýку вáшу, мовъ пусту полóву,
Безъ зéрна жúзні, вітеръ возметáе.
Вонá не хлібомъ чéлядь безголóву,
А сміттемъ непотрібнымъ, наділяе,
Псуé и гóловы и рідну мóву.

Вы вóду товчетé: бо ні зернúны
Поэзіі, за дóвгі рóки прáці,
Въ васъ не вродúло на словéсній нúві.
Благословéння чúстыхъ Музъ и Кграцій
Не заслужúли каломýтні співы.

Прокгрѐсъ про цáрство мѐртвих Душ.

ы съ Царствомъ мéртвыхъ душъ не зійдемось у ладъ.
тúснусь напередъ, воно повзé назáдъ.

огó бъ я похвалúвъ, вонó того карáе;
ого бъ я покарáвъ, воно благословляе.

ыхвáлюе свою страшенну старинý,
проповідуе съ культýрою войну.

го культýрники, учéні прокгресúсты,
вáновськихъ временъ жорстóкі утопúсты

ъ Еврóпі царювáть імъ хóчецця мечемъ,
дома врозумлять крівáвымъ карбачéмъ.

Який же тутъ прокгресъ, культýра и наука?
У царстві мертвыхъ душъ умý й таланту мýка!

Чотирі власьті.

Колись на сьвіті був такий четверовласник,
Що правди про між мир пустити не хотів.
Сей царь Оманн-лжи, безрóзумний напасник,
Младеньці в царстьві скрізь губити повелів.

И не даремно ж бо у книзі книг нам пишуть
Легенду про таку безумно злющу путь:
Бо й досі Иродú лукаві пеклом дишуть
На тих, що правдою народьнею живуть.

На місце одного, постало их чотирі,
И викликають нас на боротьбу тяжку:
Міз себе бо власьті ехиди поділили,
Щоб очі зась ліпить и пану й мужику.

Один обняв Восток, де нам зьвізда явилась
И подала вовкам з недóлюдків поган
Знак мучити людей, аж поки знадобилась
Самим овеча им одежа християн.

Прийшли в тому руні до нас вовки вовками.
Хижацька мати, ніч, кругом окрила их,
И в темряві гребли крівавими руками
Побожні оброкú за-дьля приват своих.

Як почало ж сьвітать по тьмі тисячолітьні
И розум засияв над сьвіт панікадил,
Давай вони его цензурою гасити,
Поставивши іі превище Вога сил,—

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Сил правди, що Творець нам дарував у слові
А батько лжи и тьми сей дар занапастив:
Бо туману в ёго спасительні основи,
В имъя учителя благого, напустив.

Те слово й не мовлям вони вже побивали,
Як що воно гаразд на ноги не зьпялось,
И розум наш у тьму давнезну повертали,
Щоб сяево ёго на всіх не розлилось.

О, царю Ироде під ризою попівства!
Доколі будеш нас, доколі туманить,—
Крещаючи уми водою суевірства,
У тій самій воді россудок наш топить?

Тисячолітьній день Господень в Византії *)
Минув, и ій тяжку неволю наказав...
Чи то ж „лукавий" Грек и хрищеній Росії
Свою погибну путь с попівством завіщав?

Невже знов навхрест міч з мечем в бою зустьрівшись
Видкрие правду, що шукав там Магомет,
Як у дворогого міз зорями влюбившись,
Настановив его главою всіх планет?

Мовчять про се попи на славному Востоці,
Мовчять, як ті, що им правдивий дорекав
(В одежі смирноти-рече-ви хіоні вовці),
И фарисейське их апостолство прокляв.

На заході ж такий апостол обізвався,
Що пасинком зробивсь Творцю землі й небес.
Сей ватиканськими громами забавлявся,
Мов олимпійськими—перелюбець Зевес.

*) У Бога тысяща лѣтъ—яко день единъ.

На албигойщину и всяку ересь-віру
Туряв закованих в залізо рицарів,
Не раз в гніву здирав и с королів порфиру
И в Римі босоніж коритись им велів.

За приводом ченьця у крестови походи
Европу дурену за море посилав,
У смертьню сінь и тьму понурені народи,
Мов сьвітлом праведним, кострами просьвіщав.

Хоч сам серед костьрів на Лютера наткнувся,
И булли в палія из рук не врятував,
Та, борючись из ним, Лойолщини здобувся
И, хилючись, царства під себе нахиляв.

Лойола допоміг олжї Сатанаїла
Приймати правди зрак в серьцях и розумах
Де серцем женщина служить ёму не вміла
Знаходив слуг собі в ії слугах-панах.

Сі в школах всю латинь из ним пережували
И по метах благих навчились цінувать
Високе и низьке, а ближнёго вважало
Знарядьдем до того, що хтілось им придбать.

И заходилися попи с панами строїть
Великий Божий сьвіт на взір густої тьми,
По викройці олжи та кривди правду кроїть
И туманити скрізь непевні розуми.

Як же побачили, що вже храми й казаньня
Не вельми туманять малих, мовляв, землі,
Тогді собі царів на розуму тераапьне
У в орден Духа Тьми Лойолин прийняли

И се, по всій землі, що звецьця християнська,
А справді-що була б ненавидна Христу,

Тиснить неволею та лікга попоцарська
Свободу розуму и правду пресьвяту.

Від моря Чермного до моря Лёдового,
Де кров столітьтями за правоту лилась,
Замовкло-вимерло спасенне правди слово,
И лжа попів да мулл над ним превознеслась.

Спить совісьть у синів двоістого Востока,
Мов чар яких вони погибних напились:
Бо й мечоносного й кроткого пророка
Однаковісінько учинками зреклись.

Оце ж из двох властей постало аж чотирі,
Таких, що завзялись між люде не пускать
Сьвятоі истени,—дьві в ризах, дьві в порфирі,
И в купі завзялись на розум поборать.

Борися ж, розуме, з безумними властьтями,
Що в дусі предок их, царь Ирод, породив:
Тобі бо, сьвіту в тьмі, над усіма царями
Бог правди панувать из віку в вік судив.

Про що він?

I.

Поэт-струна дзьвінка у серьці в чоловіка:
В ній озиваюцьця народів милиони.
Ясуе нам вона всю жизьнь ис-предку-віка,
Мов осяйна скрижаль—Предвічного закони.
Поэт, мов соловій, сьпівае на всі ноти,
Сьпівае голосно сердешний просторіка
Про любощі, про сни, про таемничий гріх,
И про гіркі своі, и про щасливий сьміх.

II.

Поэт, се сирота без роду и бес плоду...
Ніхто не скаже, як, від кого він родивсь,
Як в темряві ночній блукав серед народу,
В пустинях сновидав, по бездорожжах бивсь,—
Не скаже, де куток, в котрому б він осівсь,
Де розуму свойму знайшов сьвяту свободу,
Де хирне серденько на теплім серьці грів,
Як с півночи борей на нёго налетів.

III.

Хто ж він? про що ёго міз нас Господь ссилае,
Коли ми почасту дзвінку рвемо струну,
И розбиваемо те серце, що віщае
Про Бога,—сю скрижаль спасенну осяйну?
Не любо нам, що він дремливу тишину
Тревожить сьпівами и душу підіймае,
И марно серед нас шукае теплоти,
Химерного свого химерноі мечти.

IV.

Про що він, кажете? Про те, щоб, с-предку-віка
Та й до останьнёго людзьких судеб коньця,
Був путеводною звіздою чоловіка
До всіх людей, зьвірей, земли, небес Творьця.
Про те, щоб сирота без матери й оцьця,
Сердешний простодум, байдужний просторіка,
Хранив из віку в вік живущу теплоту,
Химерного свого химерную мечту.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Під вінцем.

Нехай царь потужній носить
Золоту корóну...
Не завйдуемо в сьвіті
Бóжому нікóму.

Під вінцéм царськйм у цéркви
На рушничку стáньмо
Оченькáми в саме сéрце
'Дно 'дному заглянъмо.

Зазирьнімо у сердéнько
Тйхе та глибóке,
И в тим серці зрозумíймо
Щáсьте превисóке.

Наш вінóчок перевáжить
И вінець тройстий!
Путь бо в жйзни він покáже
Над усі пречйстий.

Жйти, правéдно любйти
Малоліти-діти,
Духом прáведним зростйти
Райські Божі квіти.

Гостинець ис Чоломóм.

…ському Превосходителству Оленченкові Степановичові Володареві за надосланьнем ёму „Дзвона".

Як важив на вазі я наші вчинки,
Превосходительнім тебе я звав:
Бо ти не дьля діток и не дьля жінки,
Де можна, де й не можна, працював.

Превосходительством ти україньским
Про мéне був тогді, як я блукав
По лабиринтах ляцьких-езуіцьких
И Русь од дуросьвіцтва рятував.

Ти всіх нас духом бодрим превосходиш,
Як сни поэзіи, живим, ясним,
И, служачи землягцтву, верховодиш
Над нами серцем щирим, приязним.

Нехай письмак письмацтво вихваляе,
Що висицьця над нами усіма
И в небесах нечитане читае,—
Над серце в мене висоти нема.

Я піт твое сердечне превосходатво
Непохилясту голову хилю,
Твое над нами любе верховодатво
И розумóм и серцем признаю.

„Корчемня Кобза" *).

У городи у ви Львови
Стоить камяныця,
Противъ сонця золотою
Надпыссю блыщыцця.

„Народній Домъ", надпысано...
Якого народу?
Чы того, що по всихъ селахъ
Носыть жыду воду?

Чы того, що по всимъ краи
Съ панамы пануе,

*) „Зоря", Львовъ, 1897 г., № 22, стр. 435.

[illegible]

Ляцькымъ окомъ позырае,
    Ляцькымъ серцемъ чуе?

Чы того, що въ Святимъ Юри
    Ни про що не дбае,
На „хлибахъ духовныхъ“ саломъ
    Товсто обростае?

Може се того народу,
    Що въ кгазети пыше,
На Ляхивъ та на все панство
    Важкымъ духомъ дыше?

Ни, не бачу й тутъ народу:
    Пысари никчемни!
Такъ дыхалы въ давни давна
    Кобзари корчемни.

И додыхалысь до того,
    Що въ старци пошылысь,
Коло церквы замерзалы,
    Коло пекла грилысь.

И впросылысь до чортякы
    У сосиды жыты,
Щобъ пидъ панивъ та пидъ попивъ
    Дрова знай носыты.

И зисталась по ныхъ кобза,
    Дзвинка, многострунна...
Стала граты на тій кобзи
    Слипота безумна.

Пидъ политыку хымерну
    Струны питтягала,
И народу про козацьку
    „Славу й честь“ спивала.

Не вважавъ народъ на спивы,
    Носывъ Жыду воду
Або зъ Ляхомъ цвенькавъ-панькавъ
    Русыну на шкоду.

Поты гралысь-забавлялысь
    Диты старыною,
Покы струны вси порвалысь,
    Струна за струною.

И повисылы ту кобзу
    У Дому Народнимъ,
И показують каликамъ
    Руськымъ переходнимъ.

И каликы переходни
    Беруть кобзу въ рукы,
Та нема имъ ни потихы
    Зъ неи, ни наукы.

Мовчыть кобза про козацтво
    И про гайдамацтво:
Бо вси струны обирвало
    Нависне бурсацтво.

Тилько й чуты, якъ черкають
    Перомъ по папиру,
А доладно не заграють
    И въ старечу лиру.

---

* * *

I.

Левада, гай и старосьвѣцькій садъ—
Вони мене як родича вѣтали...
Съ пѡвсотнѣ лѣтъ уже тому назадъ,

[illegible]

Якъ жизьнянѣ турботы да печалѣ
Зъ мого вѣтьтя́ ще цьвѣту не збивали,
Якъ ще моя весна була красна,
Якъ соловъѣ про любощѣ спѣвали,
Якъ жизьнь була надѣями рясна,
Якъ медъ *пьяне чоло* я не допивъ до дна, —

II.

Побачивъ я оселю старосьвѣцьку
Середъ садôвъ, левадъ, ланôвъ, лугôвъ...
Я нêсъ въ душѣ хандру великосьвѣцьку,
Що звецьця *сплинъ* въ Британъ богатырêвъ...
Я друзêвъ мавъ, прикрытыхъ ворогôвъ;
Я вже любивъ и знавъ любови муки;
Я серденькомъ пораненымъ болѣвъ,
И, вырвавшись изъ рукъ у вѣдьмы скуки,
До те́бе простягавъ, Природо-нене, руки.

---

* *
*

Оженився чепурний
Та взявъ жінку гарну,
Як и сам був не дурний,
На все лихо вдану.

В неі рід правдивий був
А в ёго лукавий:
Все, щó батько роздобув,
В нівець обертали.

Та знайшовся и в ii
Брат прізвищем Каін,
Що всій батьківській семъі
Сором вічний справив.

Додатки до „Позиченоі Кобзи“.

*
* *

In Traum ich sah ein Mänuchen klein und gutzig.
Heine.

Я ба́чив сон: пано́к низе́нький чепурне́нький
Ходи́в ходу́лями, ступа́ючи в арши́н.
На нім жупан-луда́н из го́лочки нове́нький,
В манже́ти ж так убра́всь, мов царедво́рський чин.

„А зна́еш, хтó він е́? Ходи́ сюди́, диви́ся.
(Рече́ мені бог сну). Ось дзе́ркало тобі.
Чи ри́ма з дзе́ркала... не розибъе́ш, не бі́йся,
Поба́чивши, що він присвоюе собі“.

Дивлю́сь, аж це́рківця. Когóсь попи́ вінча́ють.
На рушничку стоі́ть моя коха́на з ним,
Дяки́ ж та школярі реву́ть, а не сьпіва́ють.
Се ти́сяча чорьті́в вигу́куе сьвій гимн.

Олексій та Дора.

Ach unaufhaltsam strebt das Schift
mit jedem Momente...
Göthe.

Летить без упину, летить що-минути крилатий кораблик
По пінявій филі ревучій все далше від берега далш;

И борозну ріжем довгезну ми килем; за нею дельфини
Пливуть, скачуть, грають и здобич хапають летучу,
бистру́.
Усе нам віщуе верстаньне дороги морськоі щасливе:
Покладливий лоцман вповае на парус, що робить за
всіх.
Пловецький дух бодро росправлюе крила, як вимпел
и флаги.
Один тількі сумно, оперпись плечима об щоглу стоіть.
Він бачить, що горі уже посиніли, розлушниці гори;
Він бачить, що в морі вони затонули, як щасьте ёго.
Так зникло й віт те́бе, о Доро, на морі, немов
затонуло,
Судно, що вхопило твого Олексія, твого жениха.
Даремно й ти очі сьлідо́м посилаеш за мною, кохана.
Ще бъецьця до серця серде́нько, та—горе! не вкупі
вони.
Минуто едина! в тобі тількі жив я на сьвіті; ти важиш
За всі дні й години: вони ж бо бес те́бе байдужні
мені.
В тобі, ув останній розлушній минуті немов из
Олимпу,
Зійшла в серце тиха нежданно-негадано жизньь-
благодать.
Но всуе ти, Фебе, эфир осьвітив мені сьвітом небесним:
Нена́виден став мені тьвій по вселеньній сияючий день.
Вертаюсь назад я у се́бе самого, и мушу там мовчки
Тим жити, чим душу мою повсяденно сповняла вона.
Чи можна ж се річ була—вроду дівочу байдужно
вбачати?
И як про ті чарі принадні твій дух зостававсь би
тупим?
Про се не жалкуй, бідолахо! Так часто громаді
здаецьця,
В гряницях кунштовного слова, загадкою віщий поэт.
Всім любе у нёго вязаньне до купи принадних картинок,

Да слова нема ще того, що им розум огульний надасьть.
А скоро воно проявилось, тогді кожен дух звеселицьця,
Побачивши в творі стиховім, одрадісний розум
двойний.
Про що́ ти, Амуре, изьняв мені натто вже пізно
повязку,
Що нею сьліпуючі очі підступно еси завязав?
Давно вже судно мое грyжене ждало попутнёго вітру,
Аж ось він, потужний, изьнявся, на щасте мое, від
землі.
Порожне мое ти минуще! порожне мое ти грядуще!
Все зникло; зісталась у ме́не едина година моя.
Зісталось мені, так! зісталося щасьте: е Дора у ме́не,
И образ тьвій, Доро, про ме́не малюе надія сама.
Як часто я бачив—идеш ти до церкви убра́на й
поважна,
А матінка поруч, и горда тобою й щаслива иде!
Похіплива й сьвіжа, несеш ти на місто городину-
овощ;
А глек из водою колише так сьміло голівка твоя!
Тогді в тебе шийка, потиличка гарна усім очі брала,
Усіх дивувала и міра твоеі легко́і ходи.
Як часто боявсь я, що глек тьвій схитнецьця, впаде,
ро̀зібъецьця!
А він стояв твердо на згорненій любо хустині твоій
Вродлива сусідко! привик я дивитись на те́бе
здалека,
Неначе на зо́рю хто дивицьця тиху, на місяць ясний.
Радіе він гледя, и в серьці у нёго ні думки, ні гадки,
Що́б их коли можна з небес нахилити до се́бе кг
землі.
Близенько жили ми, домок від домочка ступнів через
двацьцять,
А я не лицявся, я не доторкався й порога іі.
Тепер же міз нами безодьня морськая... Обманюеш
небом

Нас, море! про мене—ніч темна ясній Тьвій
принадний блакит...
Стрівожилась пристань: тогді прибегае до
нашого дому
Хлопъя-пахолятко, и покликом кличе на беріг мене.
Підьнято вже парус; тремтить він під вітром; усі
посьпішають,
И якоря гучно громадою тягнуть-виймають с песку.
Хапайсь, Олексію, не гайся! Тогді панъ-отець мій
поважно
Правицю со благословеньнем на голову сину кладе,
А мати, в тревозі, готовенький узлик у руки:
Щасливо
Вертайся, мовляли обое, здоровий, багатий до нас!
Вхопив я під руку той узлик. Біжу по-під муром,
и бачу
Тебе, тиха зоре. Стоиш у воротях садочка твого.
Всьміхнулась до ме́не: Чи се, Олексію, твое
товариство
Так затурбовалось на пристані? Вачу, пливеш з ним
и ти,
Тепер торгувати в чужих землях будеш, и там
дорогиі
Побачиш товари, й усякі наряди богатих матрон.
Купи ж ланцюжок там легенькій про мене: давно вже
я хочу
Здобути сю цяцьку. С подякою гроші тобі я верну.
Я став и спитав перш, купецьким звичаем, про
форму, якоі,
Якоі й ваги вибрати,—купецьким звича́ем сухим.
Пресмирна ж у те́бе схотінка дівоча! Я глянув на
шийку,
Достойну окраси, що звикла носити цариця у нас.
Гучніще віддався від берега гомін и ти по-сусідзькій
Сказала: Візьми ж на дорогу ис саду в нас фруктів
собі,

Струсну померанців тобі я сьпіле́ньких и фиг: бо на
морі
Не вродить нічо́го такого,—не вродить и всяка земля.
Ввійшов; и ти фрукти підбірати метнулась, и ласощів
повну
Мені фартушину важких й ніжних у момент
принесла.
Прохав я, благав тебе: годі! и все таки гарне
що-не́будь
Прегарне просилось під ручку ніжне́ньку, біленьку
тобі.
Аж ось увійшли ми обое в бесідку; знайшлась там
корзинка,
И мирта своими квітка́ми нагнулась над нами двома.
Ти мовчки все стала уміло складати сортами в
порядок:
Найперш апелсини, що важко лягають, немов золоті,
А потім мнякесенькі фиги, що й пальця торканьня
боящя,
И, миртою вкривши, зукрасила пишно даруночок сьвій.
Не брав я гостиньця, стояв; ми дивились одно 'дному
в вічі,
Дивились, и в ме́не чогось потемніло неначе в очу.
Я чув твои груди на грудіх у се́бе; потиличку пишну,
Іи обіймав я, и шийку біленьку сто раз цілував.
Мені на плече вже й голівонька впала твоя, навіть
ручки
Кохані твоі круг мене, щасливого, ніжно обвились.
Я чув, що Амур нас обняв и держав у потужнім
объятьті.
Аж грімнуло трійчі в веселому воздусі гасло; линув
Тогді ув обох нас мов ливень з очей и гіркий и
солодкий.
Від горя и щастя, здавалось нам—сьвіт провалився
и зник.
Від берега знов загучало, та ноги мене не хотіли

Нести. Я промовив: о Доро! невжеж ти не будеш моя?
На віки! сказала ти стиха. Тогді наші слёзи обсохли,
Мов воздух божественний их ув обох из очей здмухонув.
Аж тут, Олексію! гукне хтось. Гукав и шукав мене хлопець.
Я бачу з беседки в воротіх. И як він корзину вхопив!
Як вів мене с саду! як ручку твою ще я стиснув, идучи!
Нічого не знаю, не тямлю: бо був, чи здавався пьяни́м.
Таким и вважало мене товариство, щадило слабо́го.
И город уже туманів під диханьнем далекої 'мли.
На віки! ти, Доро, шепнула, и шепче воно в ме́не в слусі,
Мов громом Зевеса. Вона ж бо у трону ёго знай стоить,
Дочка ёго люба, богиня коханьня, и граціи з нею
Стояли и чули! Божественно міцен між нами союз!
Лети ж, мій караблику, крильми, щасливий вітра́ми-братами!
Розрізуй, наш килю потужний, хребти бурно-пінявих филь!
Неси мене в пристань далеку, нехай золотар чужоземний
Негайно мені той небесно-блискучий скуе ланцюжок.
И справді почіпочка буде міз нами ланцюг віковічній.
Я девять раз шийку кохану кругом обовъю тобі ним.
До то́го ж добавлю й окраси ще всякої. Ручка біле́нька
Твоя щоб сияла браслетом, в камінъні ясним дорогим.
Нехай там смарагд из рубином; сапфир з гияцінтом знай спорять
В красі и принаді, а золото чисте держить брилиянт.
О, що за відрадощі думати, тількі як в пишних окрасах
Засьсяе та пишна урода небесно-блискуча краса!
Чи перше побачу—ти в мене на думці; чи перстень коштовний—

Згадаю довгасту, ніжне́ньку білесеньку ручку твою.
Я буду мінять-куповати; ти вибереш краще з усёго.
Віддав би ввесь груз карабелний на втіху-забаву тобі.
Однак не окраси й убраньня самі тьвій коханий придбае:
Що́ любить жона домовита, те все привезе він тобі.
Тонкі вовняні одягайла, червцем облямовані пишно,
Про ложе, що нас и мяке́нько й вірне́нько впокоить обох.
Коштовні сувійці полотен... Седітимеш, шитимеш дома;
Себе и мене тим зодягнеш, а то же и ще в нас когось...
Надія мені вже малюе блаженство.... Вгамуйте, бессмертьні
Боги́ той страшенний огонь, що у гру́діх палае моих!
Ні, ні! я бажаю назад щасьте прежне, гірке́ в вас узяти,
Коли справді горе холодне й мерзене чигае мене.
Ні факел Эринній, ні гавканьне пса в пітьмі пекла проклятій
Ледачого ледаря так не зьлякають в роспуки полях,
Як страшать мене та мара, що малюе мені мою га́рну:
Ще насьтіж и досі ворота у неі стоять у саду!
И дру́гий приходить! Про нёго знов падають фрукти принадьні!
И фиги чудовні держять в собі мед покрепній и ёму!
Чи кличе в беседку й ёго? И йде він за нею? О Зевсе!
Нехай я осьліпну! затри в серьці тру́дьнім всіх спо́минок сьлід!
О, так! знаю—панна... котораж так скоро 'дному віддалась,
Оддасьть незабаром така й кому иншому в ласку себе.
Не сьмійся на сей раз, Зевесе, з ламаньня обіту сьвятого:
Гріми найстрашніще! збери блискавиці до се́бе! рази!
Пошли чорьні хмарі бігучі, летучі в погоню за мною,

И в пітьмі направ на сю щоглу нещасну стьрілу
огняну!
Роскидай дошкѝ, нехай филі ревучі жеруть сі товари!
Віддай на поталу дельфинам голодним самого мене!—
Но годі вже! буде з вас, Музи! Шкода вам в пісьня̂х
малювати,
Як горе у серьці закоханім радощі часто псуе.
Не вміете гоить ви ран, що Амур завдае нам иж жарту
А все таки, добрі, нам пільга едино приходить од вас.

До Дюка Дорсета.

Dorset! whose earle steps with mine have stray'd.
Byron.

Дорсете! рано ми с тобою вдвох блукали
По Идиних стежка̂х, блукаючи зьбірали
Живущі зільлечка́, сьцілющі квітонькѝ...
Тебе не ну̂див я, науці навпаки,
Науці, що 'дного робила з нас тираном,
Братерського ума, чи памяти, гетьманом.
Ти мусив *слухати*, а я—*повелівать,*
Да не хотів тебе під право нагинать,
Тобі готуюцьця на голову затóго
Посипатись дари из рогу золотого,
А з ними й гордого главенства задовіл.
Тогді блищатиме круг тéбе пишний двір,
И матимеш титул такий, ще вже й до трону
Здолів би сягонуть по царствену корону.
Но бла́гами симѝ, гледи, не спокусись:
Наук не занедбай, перед старшѝм корись,—
Хоч иньші туторі титловану дитину
Бояцьця гудити, провидючи годину,
Що ти словцем одним підіймеш, або вниз

Осадиш кожного, я̂к скаже тьвій каприз,—
На дюківську твою пустóту не вважають
И, щó б ні вкоів ти, мовчять—не добачають.

Прожорі молоді роскошеству твойму
Готові кланятись, як Божеству свойму,
Годити пóповзом телцеві золотому,
Багацтву, панського повазі й честі дому.
Ще тількі днитись почав ясний тьвій день,
А вже тебе лестить хвалебний хір пісéнь:
Що „тількі понпа жде з роскóшами на Сьвіті
Того, хто народивсь, щоб славитись великим,
Книжкѝ ж друкуюцьця про дурнів бідолах,
Щоб гризли их, собі на втіху, по хата̂х“.
Не вір, Дорсете, им: вони тихцем глузують
И на имъя̂ твое велике каверзують.
Вернись на Идину вершину до таких,
Що не загаюцьця зневажити лихих.
Коли ж ровесники не сьміють „кріпко стати“,
За правду голоси проти лу̂кавих зьняти,
До в серце зазирни, в свое палкé й правé:
Я знаю *добре*, щó в тім серденьку живе.

Так, знаю! бо давно тебе вже поважаю
И на тьвій дух правѝй надію покладаю.
Тепер же вже чужі покликують краі
Мене из рідноі по розуму семъі.
Так! у тобі таку я заприкметив душу,
Що всім Народам благ від неі ждати мушу.
Я ж сам... о ти, моя гордине нависна!
Боюсь, мене колись подужае вона.
И с хиби в хибу я, з гріха улізу в гріх,
Но спокутую сам, окремен від усіх.
Хоч серьця буйного ніщо не загнуздае,
Люблю я в инших те, чого мое не мае.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Химерним сяевом не вдоволнисься ти,
Що в нім кохаецьця дітвора суети, —
Чи власти, все одно,—блищаньнем метеорнім,
Хвосьтякою имен, понуро сьміхотворним,
Що, покіль жив, блищять, мов сонечко в росі,
У пóмері ж души забудуть их усі.
Тогді тебе хиба важенний каменюка
Прославить надписьсю в очах якого внука,
Та на пергаменті геролдова хвала,
Що дукачам з-давéн як те ж, дак теж верзла.
Міз ними знайдеш ти едине місце правне
Вписати ще одно таке ж имъя́ бесславне.
И спатимеш з нимѝ під склепом, що прикрив
Запомином их прах, их дурощі й гріхи.
Бо тих пергаментів читать ніхто не буде,
Де прославляюцьця сі знакомиті люде.
Ні! оком дружнёго пророцтва бачу я
Між мудрими твое прославлене имъя́.
Достойно службу ти Отечеству відбудеш:
Бо первий розумом, як первий саном будеш.
Зневаживши порок и всяку низькоту,
Не роду явиш ти, а серьця висоту.

Згадай однак, які дідѝ твоі бували,
Що доблесьні діла тобі завітували.
Один з них, хоч и був придворним в короля,
Та драму рідна з ним роспочала Земля...
Пишайсь и слався сим... А другий був не менший
Міз нами розумом високим, як и перший.
Чи царедвірська жизньнь, чи поле, чи сенат,
Чи служба Девятём,—про все мав дар-талант.
Ему призначено було блищати всюди,
Де прославляюцьця и йдуть угору люди.
Високий над всімá, пишались ним царі
И величалися великі кобзарі.
Таких дідив ти внук; понóвлюй же их славу:

Бо не самѝ титла одержав у державу.
А я... мені тут жить зісталось мало дьнів,

Де часом веселивсь, а йноді й тужив.
Що вдарить-задзвінить година віщувата,
Знай ближчае д мене моя троіста втрата:
Надію втрачу я, що крила золотить
У Времъя, що кудись без у́пину летить;
Утрачу й *упокій*, котрого не захмарить
Ніякий сум, що нас из нашим щасьтем сварить;
Втеряю й *дружество*, яснé в одних дітей,
Не затуманене перéбігом страстей...
Уви! недовго нас ті в серденьку голублять,
Що так прегарно, так и щиро й чесно люблять.
Прощай усе таке! Метнусь и одирвусь
От тих, що ними тут живу-не-наживусь...
Мов той вигнанець, що в-останьне рід вітае
И з моря синёго на беріг позирае.
Прощайте! плакав би, ридав бес соромá,
Та в мéне... лишенько!... у серьці сьліз нема.

Прощай, Дорсетоньку! В такому молодому
Сердéньку не даю на сум я прав нікóму.
У-раньці завтра вже затрецьця, може, й сьлід
Про мене споминóк за стількі любих літ,
И може, Доля вже дорослими нас кине
В громаду гомінку, де слово бурно рине,—
В сенат серед лордѝв, народніх гетьманів,
Де підпомоги ждуть від нових розумів,—
Хто знае? може, там зустьрінемось байдужні
Про те, що тут булѝ близькі й сердечно дружні.
И ти повіз мéне йитимеш, мов чужий,
Холодним сторожем суспільніх прав межи.
Ні другом ти мені, ні нéдругом не будеш,
И все, щó тут було міз нами, все забудеш...
Нехай! Оце ж тепер уже в-останьне зву

Ті раньні споминкй, що серцем в них живу.
Нікóли голосу твого вже не почую
На-самоті, як тут: кругом тебе густую
Знайду там гущину людей обом чужих
И навіть ворогів твоих, або й моіх...
Нехай! А все-таки, коли бажаньня щирі,
Що й треба б, та нема ховати в серьці сили,—
Коли бажаньня сі... та вже й пора скінчить
Сю піськю бес коньця... коли шкода таить
У серьці их,—молю, щоб ангел тьвій хранитель,
Ясний тьвій серафим, пречистий небожитель,
Що крильми осіняв Дорсетів славний рід,
Указує й тобі блискучий предків сьлід.

Драхенфельз.

The casteld crag of Drachenfels.
Byron.

Над Рейном Драхенфельз, замковая гора,
Насупилась, крута; кругом веселі згірьря;
Міз ними въецьця Рейн широкий, и добро
Усякого несе с підгірьря и с поділья.
Садами вквічані розлогі береги;
На спадистих ховмах роскішні виногради,
В долинах стелюцьця гаи, поля, луги;
Над ними вйсяцьця церкóв, палат громади.
Давно не обіймав мене такий восторг,
Но ўдвое б доэнав ёго с тобою вдвох.

Сильські дівчата йдуть черес сей пишний рай;
Их темноголубі сьміюцьця оченята;
В руках у них квіткй, весіньній уроджай:

На всі свої дари природа тут багата.
В горі, де ні споглянь, стоять старі башнй,
И кріз зелений плющ их сивина сіріе;
Тут арки гордоі и в пустках красоти,
Там виноград, пихá и втіха края, сьпіе.
Усе тут е: нема про мéне одного,—
Тебе, коханоі, крій серденька мого.

Опе ж я шлю тобі лилии дар чужих.
Хоч знаю, що вони повянуть, поки зглянешь,
Поки твоя рука ніжнá торкнецьця их,
Та не цурайсь: бо ти мене по ним спомянеш.
Того ж бо тількі я так ними й утішавсь,
Що погляд любий тьвій на них спочине-ляже.
И спогадаеш, як один я побивавсь,
Один серед чужих,—сей дар про все роскаже.
Були лилії сі живі, як я держав,
Від серця до твого их серденька послав.

Як благородно йде филюецьця ріка!
И скількі чар новйх що-разу відкриває
У загогулинах, котрі моя рука,
Як виписать перомъ, як змалювать, не знае!
Знайшло б собі куток прегорде серце тут
И з нёго рай земний само собі зробило.
Знайшов би й я собі у серці любий суд,
Колиб ти, серденько, зо мною говорила,
Колиб дивились ми на пишний рай удвох,
Колиб ділила ти зо мною мій восторг.

Новий Павзій и єго Квітківниця.

Schülte die Blumen nur her, zu meinen Füssen und deinen!..

Göthe.

Павзій Сикионець, знакомитий маляр, за молоду кохавсь з млячкою своею Глікерою, що мала дивний розум на вивуваньне квітко́вих вінків. В таких мудрощах вони 'дно переважували, и на останок змалював Павзій кохану свою, дила вона за своім вінкуваньнем. Сей образ ціно́вано як з найкращих єго творів, и звано Квітківниця, бо Глікера, на собі вбога, жила с квіткового перекупства. Одну с копий івниці купив Аѳинам Луцій Лукул за два таланти (Пиліній, .XXV, гл. XI).

Вона.

Кидай сюда квітонькі між тебе и мене на долівку.
Що за принадний се вид, що за ха́ос тебе звеселить!

Він.

Ти—мов любов, серденятко: бо вяжеш стихиі до-купи.
Злучиш их—жизьню ново́ю, прегарною в те́бе живуть.

Вона.

Стиха до рози торкайся: сховалась вона у корзині.
Де я знайду тебе, серце, прилюдно тобі передам.

Він.

Я ж так зроблю, мов не знаний тобі, и подякую щиро;
Тількі подяки моеі ти певно не схочеш принять.

Вона.

Ке лиш сюди гияцінт, а до нёго подай гвоздика
Щоб и раньні й пізніщі квітки тут сусідьми жили.

Він.

Сяду я в круві квітко́вім у ніженьках в те́бе, кохана:
Купою любою лоне прегарне твое я сповню.

Вона.

Перше подай мені нитку: тогді садова вся родина,
Бачившись перш одлалік, звеселицьця, що поруч живуть.

Він.

Щож тут найбілше дивуе мене: сі квіткй веделіпні?
Ручки моторьні? чи розум тій, що всёму дае лад?

Вона.

Ке ж мені й листя, яркий жар блискучих квіто́к пригасити.
Жизьнь наша требуе теж супокійних листків до вінка.

Він.

Довго шукаеш чогось про сей кущик, шукаеш, не знайдеш.
Певно комусь він призначен, комусь дорогому тобі?

Вона.

Сотьні пучків я що-дьня роздаю и вінків також сотьні,
В вечорі ж, що́ е найкраще у ме́не, дарую тобі.

Він.

Як би щасливий бував той, хто вязаньне твое змалював би,—
Поле квітко́ве, перше богиню квітков на полі тому!

Вона.

Той же ще й натто щасливий на Сьвіті, кому я цілунок
Щирий даю, як седить він в ногах, щасливіща й ёго.

Він.

Серденько! ще раз! Завидливий раняшній воздух у мéне
Зараз одьняв ёго, сьвіжий, роскішний, з ненáситних уст.

Вона.

Щедра весна на запашні, щедра и я на цілунки.
Ось и цілунок тобі, а с цілунком возьми и вінок.

Він.

Ах! будь у мéне великий, щасливий талант малюваньня,
Павзія робом я цілий би день малював сі квітки.

Вона.

Справді прегарні. Дивись, як сі флорині, Флорини діти принадні,
Рясно та весело йдуть круг вінка в хороводній танок.

Він.

Я б у сій чаші втонув, пъяний чарами, що им природа
Пишну корону листочків пахущих кругом облила.

Вона.

Я б тогді сьвіжим и в вечорі бачила цьвіт сей роскішний:
Він би не вянув, и любо до мене що-дьня промовляв.

Він.

Чую, який я мизерний бессилок! О, як би хотів я
Міцно держати те щасьте мое, що так очі бере!

Вона.

Бідний, неситий поэте! завидуеш марно таланту,
Маючи власний талант: за ёго ж то, мій друже й візьмись.

Він.

Як же проявить поэт злив квіток фарбовитих?
Словом тебе малювати—се буде сама тількі тінь.

Вона.

Як же маляр бідолаха *люблю тебе* скаже фарбами?
Друже! тебе я люблю! одною тобою живу.

Він.

Ах! и поэт сам не скаже *люблю*, не здоліе сказати
Гарно, як ти, моя райська дитинонько, вухо мое лесьтючй.

Вона.

Много б обое здоліли б; но мову цілунків и мову
Ока німу даровано тількі коханкам одним.

Він.

Тиж одно з другим злучаеш, ти й словомъ и цвітом сьпіваеш!
Флори дітвора ся разом у тебе и фарби й слова.

Вона.

Тількі перéхідне діло виходить из рук сих що-ранку.
А перед вечором вяне вже роскіш ёго и краса.

[illegible]

Він.

Так и безсмертні боги нам не вічні дарунки дарують,
Манять новими дарунками смертних на праці нові.

Вона.

Так-то нікбли ти в мене не був без віночка, почавши
С першого, що нас до-купи так любо від серьця зьвінчав.

Він.

Він ище й досі у мене висить на колочку в сьвітлиці,
Первий, що ти звеселивши наш бенкет мені подала.

Вона.

Кубка тобі я вквіччала, и впав у вино пупъяночок.
Випив еси та й промовив: дівчино, отрута в квітках!

Він.

Ти ж се: Ні вони медом налиті солодким, да тількі
Бжілочка вміе с квіток висисати солодкий той мед.

Вона.

Лобур же Тимант вхопив мене тут и сказав: Ні й трутень
Тайни солодкоі вміе шукати у чаши квіток.

Він.

Мусила ти утекати. Попадали, в нападі трутьня
Дурня на тебе и кошики й лисьте с квітками кругом.

Вона.

Спершу ти честью прохав ёго: Ну бо! пусти бо дівчиву!
Мед квітковий и дівоцтво про инших, про луччих дав Зевс.

Він.

Він ж тебе ще міцьніще держить, аж зубами скрегоче
Ж жарту, и платьте на шиі й на грудіх у тебе раздер.

Вона.

Поломъем ти запалав тогді й кубком шибнув на дурного,
Кубок разливсь по нім гидко и в черен ёму задзвонив.

Він.

Сьліпо буяв од вина я й досади, однак же побачив
Пишниі груди, що ти затуляла, и шийку твою.

Вона.

Щó ж то за буча постала! Вино, и с крівцею зьмішавшись,
Пурпуром диким у бідного трутьня текло з голови.

Він.

Бачив я тількі тебе, як ти, долі, навколішках седя,
Руку держала на платьті одну, и гнівóм закипав.

Вона.

Кидано в тебе посудою... О! як боялась я, мліла!
Страшно за тебе було, щоб не склалось якоі біди.

Він.

Я ж тількі й бачив, як швидко ти другою кошик вхопила.
И квітоньки, що россипано, в купку під дзиглик мела.

Вона.

Став ти за мéне, озвавсь, щоб случай сей, або й сам господáр
Шкоди мені не зробив, що я вшкодила пиру ёго.

Він.

Так, памятаю: вхопивши я килем лівою рукою
Ним поти дурня по шиї, поти .... махав.

Вона.

И як пораяв господар из друзьми россудними тихость,
Я тогді нищечком геть, не спускаючи з ока тебе.

Він.

Зникла еси! Ах, як довго шукав я тебе скрізь по ринку!
Всюди шукав, обходив усі гулиці й міські кутки.

Вона.

Стидко було; я сховалась, дівчúна ні в чім непорочна,
Люба між лю́дьми; тепер же зробилась проявою в них.

Він.

Зачив я много квітóк и вінків, що вінків, то найбільше.
Тількі тебе не було и про мéне й про всіх городян.

Вона.

Тихо седіла я дома; осипалось много листочків
З рози; повяло-посохло багацько й гвоздиків тогді.

Він.

Оноші, стоя на ринку, мовляли: Лежять квіткú всякі,
Тількі нема вже тій, що вязала так любо вінки.

Вона.

Дома вязала вінки я, вязала й давала им сохти.
Он вони й досі висять по над піччу, про тéбе висять.

Він.

Так и твій первий дарунок завянув: ёго не забув я
В бучі: повісив близенько від ложа сумного мого.

Вона.

В вечорі гляну, як вянуть віночки, споглядну та й плачу,
Поки за фарбою фарба погасне и зникне в ночі.

Він.

Довго блукав я й питав, де живеш ти, кохана дівчинó,—
Марно! ніхто не вказав мені, навіть пустий ис пустих.

Вона.

В мёне ніхто не бував, и хатини моеі не знають.
Здáлека знають мене, а велике в нас давить дрібнé.

Він.

Сумен блукав навкруги, и благав усебачуще сонце:
Боже потужний! вкажи той куток, де іі ти вбачав.

Вона.

Більші богóве не чують нас; чуе нас Пенія тількі.
Визвала нýжда мене проміж люде, ремество мое.

Він.

Инший хиба ще божок не навчав тебе пільги шукати?
То ж бо Амур хиба стріл перемінних про нас и не мав?

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Вона.

Шпігом шукала тебе я по ринку, и бачу—ти ходиш.

Він.

Нáтовп нікóго с коханоі пари вчинити не зміг.

Вона.

Хутко народ ми густий розділили й зійшлися до купки.

Він.

Гляну—стоиш против мéне, и вдвох ми зістались одні.

Вона.

Люде кругом! та вони мов кущі й деревá нам
здавались.

Він.

Здався их гомін широкий води дзюркотаньнем мені.

Вона.

Пара кохана одна буде всюди в великій громаді.
Всюди ж вона буде двое, хоч був би хто й трейтій
міз них.

Він.

Сими вінками себе зукрашае Амур віковічно.
Висип же всі квітоньки до останку из лона свого.

Вона.

Сиплю их геть прехороші. В твоім, серденя, 'біймаиьню.
Тількі сёгодьні й мені наче сонечно сходить яснé.

Квітка над квітки.

Пісня неволника-графа.

Ich kenn' ein Blumlein Wunderschon..
Göthe.

Граф.

Я знаю квітку над усі квіткй,
Мою до неі поривае душу.
Шукати б я пійшов ii й в скитки,
Та ба, в неволі тут седіти мушу.
Тяжкé се горе над усі горя:
Бо, як на волі був колись и я,
Цьвіла вона мені и в зімню стужу.

С цёго замчища на крутій горі
Влукаю марно на вкруги очима:
Я, мов сумний чернець в монастирі,
Зіставив мир у себе за плечима.
О, хто б мені ту квітоньку здобув,
Чи пан би він, чи простолюдець був,
Ёго б я мав собі за побратима.

Роза.

Цьвіту я пишно й чую голос тьвій
Тут унизу, під крамами твоими.
Ти певно думаеш про кóлёр мій,
Про пахощі, що любував так ними.
О рицарю! високий въ тéбе дух:
Ти, знаю, був царицин первий друг
Між усімá вельможами царськими.

Граф.

Тьвій пурпур—часть ёму и похвала
Під шатами зеленовесьняними!

Ти важиш більше золота и срібла,
Сияеш и між перлами ясни́ми,
Вінок твій всяку красить красоту...
Да ні! не ти мою сумну́ мечту
Принадами принаджуеш своими.

Лилія.

У рози пишні натто норови́:
Вона все вгору надицьця та вгору;
Лилія ж любо дивицьця с трави,
Під весьняну краса найкраща пору.
У ко́го серце чисте, не лихе,
У ко́го на умі житьте тихе,
Не знатиме за мене поговору.

Граф.

У ме́не серце й чисте и тихе́,
Пере́ступу не знае и не чуе,
Та су́джено ёму житьте лихе —
В неволеньці тяжкій воно сумуе.
Ти в ме́не гарний образ чистоти,
Між уродли́вими царюеш ти,
Однак мій дух ще кращим чимсь любуе.

Гвоздик.

Се, мабудь, буду я, що вязника
Моя урода в тузи б звеселила:
А то чого би сторожа рука
Мене так бережно в садку пестила?
Мои у повнім крузі листоньки
Благоухають над усі квітки,
Над аромати всі и над кадила.

Граф.

Гвоздиків запашних проміж квіто́к
Ніхто не мусить ганить—зневажати:
Вони въ саду и в тінявий куток,
И в соняшний свои льлють аромати.
Но вязника́ не роскош и пиха,
А вдача любомирна и тиха́,
Могла б, мов сонцем, щастьем осияти.

Фиялка.

Я схована й прихилена стою,
И не люблю багацько размовляти,
Та мушу вдачу мовчязну свою
Також пристойним словом проявляти.
Коли я те, чого тобі не достае,
Шкода, що серце запашне мое
Не вмію вгору до тебе послати.

Граф.

Я ви́соко фиялочку ціню:
Вона собі вдалась така смирненька
И пахне дуже гарно; та мою
Печаль ховаю гли́боко в серденьку.
Одно я хочу тількі вам сказать;
На висоті такій шкода шукать
Дівчину любу й вірну, другу неньку.

Ні, ходить по долиноньці вона,
Вірніщої земля ще не видала.
Зітхае тількі почасту, сумна,
Про ту біду, що тут мене спіткала,
Як квіточку зривае голубу,
Ох, памятай, рече, мою журбу!
Я ж чую здалека, що се сказала.
Так, здалека обом ії чутно,

Ту силу, що коханьне щире творить,
В неволі був би мертвим я давно,
Колиб не знав, що се вона говорить,
Як серце рвецьця нá двое труднé,
Я тількі скрикну: не забудь мене!
И жизьнь ис смертю знов у серьці спорить.

Маньдрівець.

Gott segne dich, junge Frau...
Göthe.

Мандьрівець.

Бувай здорова, молодичко!
Благослови тебе Всевишній
С твоим малéньким немовлятком,
Що в тéбе під грудьми заснуло!
Дозволь мені на дикій скелі,
Під сим старим, гільлястим вязом,
Искинути с плечей торбину
И коло тебе відпочити.

Молодиця.

Яке се ти несеш ремéство
В таку жару, в південну спеку?
Се, мабудь, міський крам на продаж
По селах и хатáх розносиш?
Сьміесься з мéне, чоловіче,
З того немудрого питаньня?

Мандьрівець.

Крамів я міських не розношу,
Небавом зáчне вечоріти.
До й прохолодою повіне.
Скажи, будласко, молодичко,

Де в вас криничина підгірьня?
Води хотів би я напитись.

Молодиця.

Ось манівець по-під горою,
Иди попереду сим хмизом,
Веде ся стежечка до хати —
Там живемó ми ш чоловіком —
И доведе аж до криниці.

Мандьрівець.

Сьліди мистецькоі роботи
Проміж чагарняком я бачу!
Каміньне се не ти, Природо,
Тесала, гладила, складала...

Молодиця.

Ще далше, далій!

Мандьрівець.

Се ж архитрав, окритий мохом!
Тебе я чую, зоччий душе,
Твою печать на скелі бачу!

Молодиця.

Ще, дядьку, далій!

Мандьрівець.

И надпись.... я по ній ступаю....
Не прочитати вже писаньня:
Позатиралось и почезло,
Глибокорізане, кунштовне,
Що майстра древнёго побожність
Завітувано людям новим.

Молодиця.

Дивуесься ти, чоловіче,
Витісуваному каміньню?
Там у горі ёго богацько
Валяецьця кругом хатини.

Мандьрівець.

Там у горі?

Молодиця.

Сюди, ліворуч,
Сюди, чагарняком! ось-ось де!

Мандьрівець.

О музи й грації!

Молодиця.

Се наша хата.

Мандьрівець.

Се ж руина храма!

Молодиця.

Оттут в долиньці між каміньнем
Тече криничина, дзюркоче.

Мандьрівець.

Живий ти, геніе, витаеш
По-над могилою своею!
Над нею рухнула будівля,
Мистéрство рук твоих бессмертних.

Молодиця.

Зожди хвилиночку, я в хаті
Посудинку вхоплю напитись.

Мандьрівець.

Плющем окрив еси твій образ
Божественно-прегарно стройний....
Як сьміло вирвалась ти вгору,
Колон високоверхих паро!
А ти, их одинока сéстро,
Віддалекй собі сумуеш.
Мов травуром, окрила мохом
Поважну голову, сьвятую, —
И дивитесь ви на руину
Своих сестер-братів коханих,
Що полягли між вами кошом.
У холодку колючоі ожини
Присипало их прахом та землею,
И буръяни хитаюцьця над ними.
Так вúсоко цінуеш ти, Природо,
Над майстерштуками своими штуку!
Сьвятилища руйнуеш-зневажаеш,
Храмй закрашуеш чортополохом!

Молодиця.

Як тихо, любо спить мое хлопятко!
Ти, може, трохи відпочив би в хаті?
Чи тут любіщ на волному просторі?
Вже вітерець холодний подихае....
Возьми дитину, я черпну водиці
Тобі погожоі... Спи, спи, мій хлоню!

Мандьрівець.

Який солодкий сон тьвій, немовлятко!
Яким здоровъем и спокоем дишеш!
Родилось ти серед останків древніх!
Нехай их дух в души твоій спочине, —
Кого він крильми віщими окрие,
Той чутиме божественне натхненьне

И смакуватиме в красах природи.
Нехай зерно у-повні розівъецьця,
Нехай сияе вешнею красою,
И сьвітить перед сонмом товариства!
А як осиплецьця квіткóве листьє,
Тогді у тéбе в грудіх дух високий
Проявицьця плодóм весни и літа,
Та й висьпіе на животворнім сонці.

Молодиця.

Пий на-здоровъе!—А воно ще дремле?..
До сьвіжого напитку в нас нічого
Нема в дому, хиба окраець хліба.
Більш нічим гостя нам пошанувати.

Мандьрівець.

Спасибі! Як усе кругом прегарно
Цьвіте и зеленіе!

Молодиця.

Муж мій хутко
До дому вернецьця з ратайства, с поля.
Загайсь у нас, коли твоя охота,
И повечеряй з нами по-пахарськи.

Мандьрівець.

Ви тут и живете?

Молодиця.

Эге, між муром.
Хатину сю спорудив нам ще батько
Ис цегли та с кунштовного каміньня.
Ми й живемó тут, дякувати Богу.
Віддав мене за ратая й умер в нас. -
А що? вже виспалося, серденятко?

Яке веселе! вже гуляти хоче....
О пташечко моя!

Мандьрівець.

Природо нене!
Ти, вічне сіяньне и процьвітаньне!
Даруеш кожному роскóші жизни,
И кожне чадо у насьлідьде вводиш.
Високо на карнизі мостить грязьзю
Убога ластивка свое гніздечко,
Не знаючи, яку красу заліпить.
На віцьці золотій будуе гусінь
Хатину зимню про свою дітвóру.
Ти ж, чоловіче, про щоденну нужду
Притулок робиш між руин величніх,
И веселисься серед кладовища? —
Прощай, спасибі, люба молодичко!

Молодиця.

Не хочеш в нас вечеряти зістатись?

Мандьрівець.

Нехай Господь вам посилае з неба
Благословеньне, вам и діткам вашим.

Молодиця.

Щасливо!

Мандьрівець.

А куди веде ся стежечка?

Молодиця.

У Куми.

Мандьрівець.

Як далеко звіцьціль буде?

Молодиця.

Трі добрих милі буде.

Мандрівець.

Ну, прощайте ж!
Веди мене дорогою правóю,
Природо нене, странника-пришельця,
И дай мені через руіни древні
Доріженьку мою що день верстати.
Вкажи від півночи надійний захист,
А від полудьня в-спеку—прохолоду;
Коли ж вернусь у-вечорі в хатину,
Осьвічену проміньнечком блискучимъ,
Нехай мене така зустьріне мати
И, з немовлятком, весело вітае!

Підлипайло.

Es war ein Buhe frech genug.
Göthe.

Був молодик собі палкий,
Ледачий дуже підлипайло,
Що зрадою перегубив
Безумних щебетух чимало,
И все воно якóсь ёму,
Мов часом и с циган кому,
Обманщиків, миналось.

Аж ось ище одно дівча
В тенета любосьні піймалось,

И, росьпізнавши панича,
З ним самовбийно роспрощалось.
Як же почув тукá про се,
Тогді ёму гидкúм усе
Житьте ёго зробилось.

Блукав сім день и сім ночей
Там, де й в-ві-сьні ёму не спилось,—
Кругом левад, кругом бакчей,
И все в ледачім помутилось.
Бо сьвіт недужнёго ума
Згасила хаосóва тьма,
Ні зьвір був, ні людина.

На восьмий день він проваливсь
Кріз землю, так яса ясина,
И між врагами опинивсь,
Що ми звемо—нечиста сила.
Нечиста сила так ёму,
Як Юді-зраднику тому,
Нутро пекла-палила.

И він кричав: „Крові, крові!
(Що зрада ис сердець точила.)
Колиб ковтнув хоч крапель дьві,
Мене б так згага не томила.
Я кров живу с тих випивав,
Кого словами чарував,
Хто розуму не мае".

И се—ведуть ёго на пир,
Крівавий пир, де жрець гуляе,
Хто самовбийно кинув мир
И чашу жизни допивае.
А чаша жизни—кров жива...
Лякаютъ сі ёго слова
Страшнóго трибунала.

Зрадливе серце затряслось,
З очей сьліпих завіса впала,
И до чого воно прийшлось,
Ёго душа ёму сказала:
До мертвих водять тут живих,
Щоб кров мерьці точили з них,—
Тепер черга на нёго впала.

И бачить він своїх моргух,
Що смерть у пекло позганяла,
И притаїв сердека дух:
Бо с-проміж них одна мовляла:
„Точив еси нам с серьця кров
Через ненáвидну любов,—
Тепер черга на тéбе впала“.

Самотина.

Oh! my lonely—lonely—lonely Pillow!
Byron.

Люба подушечко, сéстро моя самітнéнька!
Дé мій коханий? скажи, де коханьне кохане?
О, та й доріженька ж милому! о, та й далека!
Де ж то суденце ёго серед моря пристане!

Серце подушечко! сéстро моя самітнéнька!
Як там горить, де чоло ёго ніжне лежало!
О, та й предовга ж сумна, безлюбовна ти, нічко!
З-роду такої сумнóї ще серце не знало.

Ой ти, подушечко сéстро! німуєш-сумуєш...
Дай серьцю тихого сну, щоб воно заніміло!
Дай за гарячі, що мовчки від нёго приймуєш,
Щоб не терзалось, не рвалось воно й не боліло!

О! коли б знов мене, сестро, ти бачила в парі!
О! коли б ручки кохані мене пригорнули!
Любо б и вмерти тогді, и нехай би сховали...
Тільки б разочок очима на нёго зирнути.

Euthanasia.

When Time or soon or late shall bring.
Byron.

Як засипатиму колись жаданим сном,
Що заколихує мерьці—й почиють тихо,
О Забутьте! коли б легким твоїм крилом
Ти віяло тогді, моя єдина втіхо!

Щоб ні насьлідників, ні друзів не було,
Що дожидаюцьця від мéне ще пів-слова,
Ні плакалщиць-нахаб, гучних на все село,
Що всяка в них журба на виставку готова.

Ні! мовчки я б хотів у землю відойти,
Без ленету й жалю, перевертьня печали,
Щоб друзі черес смерть мою ні ваготи,
Ні пертурбації нудної не дізнали.

Одна любов, коли в такий важенний час
Зъуміла б зупинить зітханьня безужитьні,
Одна вона змогла б ще покрепити нас
Перед страшним душі покоєм віковічнім.

Як солодко було б, моя Психеє, лик
Ясний тьвій созерцать, забувши всі ті муки,
Що стількі перебув сердекга чоловік!
Я й смерти гіркоту забув би в час розлуки.

Та ні! шкода мечтать... Жіноча красота
Марьніє, як нам смерьть вкорочує диханьне.

[illegible]

Нас дурить женських сьліз щоденна повнота,
На померу ж души побілшує страданьне.

Нехай же стьріну я самітен час гіркий,
Не бідкавшись нічим, про всіх людей байдужен:
Бо тисячі людей вмірає залюбки,
А з гореньком тяжким я був из-малку дружен.

Так, вмерти, зникнути, пійти кудись, уви!
Куди пійшли усі, куди пійти все мусить,
Зробитися нічим, як всі нічим були,
Що народилися на сьвіт,—от що́ нас мучить!

Перелічи ж ти твоі блаженнні часи,
Перелічи твоі дьні, що пробув без горя,
И добре знай, що чим ні був би ти еси,
Найлучче зникнути, мов крапля серед моря.

До Тирци.

Without a ston to mark the spot...
Byron.

Лежиш, кохана, ти в німуючій землі,
И каменя нема, щоб місточко те знати,
Забуте, може, вже,—над всі місьця мені
Дорожче, де тобі судилось вічно спати.

О! скілько ж то земель, и скілько ж то морей
Мене, в годину злу, с тобою разділяло!
Даремно вибрав я тебе с-проміж людей,
Даремно я любив: одно 'дного втеряло.

Колиб я знав, що вже не бачитися нам
И слово, чи то зглядь сказав мені: „Розлука
Нас не разлучить“,—о! я б сили в тім набрав,
И не томила б так мене утрати мука.

Я бачу, як тебе крилата смерьть від нас
Без мук на небеса блаженьні переносить:
Чи не бажала ж ти побачити ще раз
Того, хто в серденьку тебе носив и носить?

О! хто́ б тебе, як він, в недузі доглядав,
Або, сумуючи, тобі дививсь у вічі
В страшенний оний час, як смерьть постерегав
И дух притаював, зітханьне подавивши?

Як-бй ж скінчилось все, дрібні б мої лились,
Так як невпинені тепер знай льлюцьця-льлюцьця...
Одзволилась еси від мук тих, що колись
Тебе томили: нам вони всі зостаюцьця.

Задатки вірности далй ми 'дно 'дному...
Я тьвій храню, а ти? де́ ти в моім витаєш?
Звідкіль же я снаги в самотині візьму
Проти житейських бурь, що ти вже их не знаєш?

Знайшла еси впокій, и в сферах осяйних
Твоі принади знов сияють-процьвітають...
Натхни ж мене, сьвята, пареньнем душ твоіх,
Нехай мій дух сумнйй мов крильми підіймають.

Любов моя була такоі чистоти,
Що з нею міг би я и в небеса летіти,
Де жизьню вишчою живеш, кохана, ти,
И, зливишись з Божеством, вовіки будеш жити.

На Смерьть Коханоі.

Hush'd are the winds, and still
evening glsom.
Byron.

Ущухнули вітрі, и вечір вечоріє,
Затих и зефирець, нігде не шелесне́.

Вернувсь до гробу я коханоі моеі —
Вквiччати прах ii, бесцiнний у мене́.

Заснула в келийцi тiснесенькiй кохана,—
А як же широко вiд неi лився сьвiт!
И згас, и пiддалась пiд волю Пiтьми Пана;
Не пощадив страшний ясних дiвочих лiт.

О, щоб пожалитись веселих сьнiв дiвочих!
Щоб долю иншу iй судити небесам!
Не сумовав би я и в-день и серед-ночи,
И процьвiла б уся души ii краса.

Про що́ ж бо й сумовать? Душа ii висока,—
Мов пташка вiд людей втекае в рiдний гай,—
На крилах янгольських, по словеси Пророка,
В одрадощах злетить у тихий Божий рай.

Не смертному судить—що́ з Неба посилае
На землю праведний людських судеб Судьдя.
Мiж жизьню й смерьтю грянь один Бессмертний знае:
Покору Господу прино́шу в жертву я.

А серце все-таки до неi поривае,
И, мов жива, вона в душi моiй стоiть,
И сьлёзи из очей той образ визивае,
И обездружене то млiе, то болить. . . . .

До Инези.

. . . . Nay smile not at my sullen brow.
Byron.

Не сьмiйся, що я тут сумний
Седжу, моя ти люба-уродлива!
Сьмiятися шкода́ менi,
Аби вже ти була собi щаслива.

Не знай, що́ в серьцi тайкома́
Ношу, я мов у пазусi гадюку.
Не дознавай того сама,
Яку гiрку́ терплю я мо́вчки муку.

Се не любов, се не вражда,
Не марноі Амбитности утрати,
Що серце рве незнать куда —
Якихсь нових утiх ёму шукати.

Се та отрута, що я пъю
Зо всёго, що стрiчаю, бачу, чую.
Отрута ся менi й твою
Затемнюе красу, як рай ясную.

Се та нудьга, та вiшня тьма,
Що гнала геть казко́вого Жидюгу,
И жизьнь ёму була—тюрма,
А жизьнь найти не сподiвавсь другую.

Куди ж *менi* втекати геть,
В якi краі и климати далекi?
Однакова усюди смерьть,
Вiд демона Ума однакi втеки.

Шукай же там своим утiх,
Де гад менi у серце повпивався;
Возьми собi веселий сьмiх,
Аби тьвiй ум од сну не прокидався.

В чужi краі и климати
Я попливу, не буду озиратись,
И вся моя вiдрада в тiм,
Що гiршого менi вже не лякатись.

Що́ же́ воно? о, непитай,
Чи холодно менi, чи любо-тепло!
Иж жалощiв не зацирай,
У серце, що́ таа вре за люте пекло!

[illegible]

* * *

Tamburgi! Tamburgi! thy laru afar.
Byron.

Тулумбасы! тулумбасы!
Любий гук ваш серьцю.
Як зачуе вас хоробрий,
З радощів сьміецьця.
Стрепенуцьця, встануть горі
Віт тісі ноти:
Химарити, Ильлірийці,
Чорьні Суліоти.

Хто над Суліота стане
У бою потужно?
В білій камезі и в сірій
Курцьці бъецьця дружно.
Покидае свої вівці
Коршаку та вовку
И летить з гори подобен
Бурчаку-потоку.

Наш Химара непрощае
Недругу и другу:
Чи зоставить же бес помсти
Ворожу наругу?
Не помстившись, жить на сьвіті
Не схоче й не буде.
Над всі целі в нёго кращча
Ціль—ворожі груди.

Македонці воювати
По всяк час готові;
Покидають и пивниці
И веселі влови.

Их шарфй у чисьтім полі,
Мов кров, червоніють.
Им у вічі зазирнути
Вороги не сьміють.

А Паржане, що морською
Здобиччу неситі,
Що блідого Франка учять
Кайдани носити,
Ті покинуть свої весла
З барками на морі,
И поведуть купи браньців
У високі гори.

Нехай золото роскоші
Скубріям дарує:
Шабля візьме нам те з бою,
Що слабий купуе;
Через неі мене краля
За коханка прийме,
И багацько гостра дочок
В матірóк одийме.

Я люблю хорошу вроду
У порі дівочій:
Що голубить мене й зо сну
И цілуе в очі.
Дайте ліру ій струнясту,
Нехай нам сьпівае,
Що вона за нашу ласку
Й батька проміняе.

Ой згадаймо, як Превеза
Впала перед нами,
Як стогнали Превезяне
У нас під ногами!

[illegible]

Як палили ми им стріхи,
Скрині пліндрували,
Як багатих побивали,
Гарних бранок брали!

Не поможуть сьлёзи в ме́не,
Як вязниця тужить:
Страху й жалощів не знае,
Хто Везиру служить.
С того часу, як Пророк наш
Присьвятивсь у Бога,
Над Али-Башу не бачив
Молодик ніко́го.

Послав сина до Дунаю,
Нехай Жовтий гине!
Нехай мре Джавур, як оком
На бунчук наш кине!
Потечуть крові людзькóі
У Дунай потоки:
Завданó Москві печали
По всі вічні роки.

Селіхтару! вийми с піхви
Шаблю Сераскиру!
Загудіте, тулумбаси!
Нам не треба миру!
А ви, горі, ви, громами,
З нами так прощайтесь;
Або з здобиччу вертайтесь,
Або й не вертайтесь!

---

* * *

Wandl'ich in dem Wald des Abends...
Heine.

Як у вечорі блукаю
По задуманім гаю,
Чую серцем коло себе
Постать ніжную твою.

Чи не твій вуаль се білий,
Чи не тихий образъ твій?
Чи се тількі місяць мріе
Крізь вечірьній лист німий?

Чи се власьні мои слёзи,
Чую, по щоках течуть?
Чи ти справді, серденя́тко,
Коло мене плачеш тут?

---

* * *

Dass du mich liebst, das wusst' ich...
Heine.

Що в мені ти закохалась,
Я се знав, я сим пишався;
Як же ти мені призналась,
Глибоко заколихався.

И побіг-злетів на гори,
З радощів гукав-співав 'я;
Як сідало сонце в морі,
С серьця слези виливав я.

В мене серце, мов те сонце,
И сияло и палало,
Гарне в морі, у любові,
И велике потопало.

---

* * *

An dem stillen Meeresstrande..
Heine.

Тихий беріг по над морем
Темна нічка обіймае.
Виплив місяць изза хмари,
Море стиха промовляе:

Хто се ходить? чи безумний,
Чи коханьнем недугуе?
И сумний він и веселий,
И веселий и сумуе.

Осьміхнувсь из неба місяць,
Голосом ясним озвався:
Він, закоханий, безумний,
Ще й поэтом собі вдався.

---

* * *

Mit deinen blauen Augen...
Heine.

В твоі голубенькі óчі,
Як в мóре тихé, зазирáю,
И мрій стількі в сéрці у мéне,
Що я про них слóва не мáю.

Про óчі твоі голубенькі
Я всюди, о, всюди гадáю,
И въ мóрі голу́бленних ду́мок,
Шчасли́вим умóм поринáю.

---

* * *

Wieder ist das Herz bezwungen ..
Heine.

Знов я сéрце упокóрив,
И забу́в тяжку́ досáду;
Знов веснá у сéрце хи́рне
Лле здорóвъе и одрáду.

Знов у вéчорі и в рáнці
Зазирáю в ті аллéи,
Де чувáв я буркотáнне
Сизокри́лоі моéі.

Знов я на зелéній ри́цці,
На мосту́ стою висóкім:
Мóже йти́ме, чи проíде,
И зирнé ласкáвимъ óком.

Знов у фи́лях по під мóстом
Щось мов плаче-нарекáе.
Бідне сéрце розуміе,
Що та фи́ля промовляе.

Знов закóханий блукáю.
Де сумні грачі ночу́ють,
И пташки́ в кущáх зелéних
З ду́рня ни́клого кепку́ють.

[illegible]

* * *

Die Rose duftet... doch ob sie empfindet..
Heine.

Гроя́нда запашна́... та чи вона́ ж то чу́е
Ті лю́бі па́хощі? ба на́вет солове́йко,
Чи сам він чу́е те, чим ду́шу нам чару́е,
Як тёроро́хкае да лискоти́ть ране́нько?

Не зна́ю. Тілько нам гірка́ буває пра́вда.
Нeха́й и ро́зи нас, и соловъи моро́чать.
Благослове́нна се ума́ и се́рця зра́да,
Як и ті ви́думки, що и́нде нам торо́чать...

---

* * *

Weil ich dich liebe, muss ich fliehend..
Heine.

Тымъ вітъ те́бе утека́ю,
Що тебе́ коха́ю.
Позирни́ сама́ на се́бе,
Мій квічча́стый ра́ю!

Чи мое́ жъ худе́ обли́чче
И съ твоймъ зійшло́ся?
Ні! гірки́ми въ самоти́ні
Не разъ облило́ся.

Тымъ бліде́ обли́чче ма́ю,
Що тебе́ коха́ю,
Тымъ вітъ те́бе й утека́ю,
Запашни́й мій ра́ю?

Не диви́сь на ме́не зо́ре,
Нехай мое го́ре
Занесу́ куди́сь дале́ко
За бескра́е мо́ре!

---

* * *

Jch wandle unter Blumen...
Heine.

Блука́ю міжъ квітка́ми
И зъ ни́ми самъ цвіту́.
Блука́ю, нібы пъя́ный,
И отъ, отъ упаду́!

Підде́ржъ мене́, ко́ха́на,
Увъ о́пъяні любви́,
Ато́ середъ майда́на
Впаду́ до нігъ тобі.

---

* * *

Morgens steh ich auf und frage...
Heine.

Вранці я встаю й питаю:
Чи вона сёгодьні буде?
Вечір знов занепадаю:
И сёгодьні не прибуде!

Усю ніченьку німую
Я лежу бес сну, сумую,
Ввездени́ченькі мов сницця
Сон про любу, дорогую.

---

* * *

In süssen Traum, bei stiller Nacht.
Heine I, 14.

В солодкому сьні, серед любои ночи,
Чарівною силою мила прийшла;
Чарівною силою дивляцьця очі:
Вона, се вона мене так обняла
В сьвітлицьці моій, се іий карі очі.

Дивлюсь я на неи... о любий мій виде!
Дивлюсь я на неи... сьміецьця вона,
Сміецьця у серце мені аж до дна...
Заграло серденько, вона в річ увійде:

„Возьми в мене все, що я маю на сьвіті.
Тобі, мій коханій, я всім поступлюсь,
Я и в наліжницю твою обернусь
Од північи покіль и сонце засьвітить.

Дивуюсь я любо, и серденько мліе,
И любо, и якось мені іі жаль;
Вона ж мов почула незнану печаль:
„Оддай мені те, що нам з неба ясьніе“.

—„Солодку жизьнь и кров мою гарячу
Тобі оддати я сердечно рад,
Того ж ні за що не одержить ад,
Що в сяеві небес я бачу“.

Хоч Богу любе совершенство
Зорнуло, та вона все більш цьвіла

Красою, хоч принадна й так була,
И просить: „Ой оддай мені блаженство“!

Я сих речей не сподівався,
И кидало мене у жар,
В безодьню серьця в чий пожар,—
Я ледьві дихав, задихався.

Були перш білі янголята
В пречисьтім сяеві небес;
Тепер проміж гидких чудес
Постали чорьні чортенята.

Боролись чорні з янголями
И проганяли з низу их,
А потім и чортят гидких
Окрились кучи туманами.

Мені ж хотілося дихнути
Повітьрем чистим. Я держав
За руку милу й дивував,
Чого б ій у сьлёзах ще тонути!

Ні, знаю добре... и цілую
Іиі в уста іий німі:
„Ой годі ж плакати! прийми
Мою любов, мою палкую“.

Мою любов прийми палкую...
Аж се—замерзла в мене кров...
Земля розверзлась... не любов,
Безодьню бачу я страшную.

З безодьни чорнои вставала
Ватага чорная чортів.
И зблідла мила... одоля
И так невидима стала.

Тоді всі чорні таньцюристи
Давай навприсядки кругом,
Мене вхопили и гуртом
Регочуцьця духӣ нечӣсті.

И все тісьніще обіймали
Мене чорьтяки навкруги,
Людзького роду вороги...
„Втеряв ти рай, втеряв! гукали.

Правда.

Der Morgen kam; es schenchten
seine Tritte.

Göthe.

I.

Сьвітало вже, и ра́нкове ступаньне
Прогнало сон, що обіймав мене.
Злегесенька и я, на прогуляньне
Прокинувшись веселе весьняне
С хатини йшов, и квіткове́ диханьне
Що вниз ёго роса важеньна гне,
Восхитило мій дух, и все твореньне
Мов ожило мені на оживленьне.

II.

И, як я йшов угору, підіймався
Из луговин кругом мене туман.
У ме́не він перед очима слався,
Круг голови завӣвалом летав...

Шкода, що я на висоту забрався:
Невиден сьвіт мені принадній став,
И скоро я у хмарах опинився,
И мрякою від мене він закрився.

III.

Тут з-разу блись! и сонце засьвітило,
И кріз туман пробилась яснота.
Він опадав и кравсь на раньне сьтійло,
Або вривавсь в гаях и в висотах.
Як первим я вітать жадав сьвітило!
Двойна ёго по мряці красота...
Боролися ж воздушні довго сили
И поблеском своім мене сьліпили.

IV.

Та скоро щось в мені заговорило,
И сяево звеліло подоліть,
Споглянути на вогняне сьвітило,
Що небо ним блищить, горить жахтить,
Тогді з-над хмар щось до мене злетіло...
Жона якась божественна стоіть...
В моіх очах мов ангел замаячив:
Гарьніщоі ніко́ли я не бачив.

V.

Впізнав мене? рече вона вустами,
С котрих любов иш щиросьтю текла,
Згадав, як на твоі болючі рани
Балзам пречистий жизни я лила?
Так! знаеш ту, що кріз усі омани
Твоя душа до неі просто йшла,
Чи я ж іі й тогді вже не кохала,
Як первий раз до ме́не запалала?

VI.

О, так! сказав я, перед нею впавши:
Тебе й тогді в душі я вже носив,
Як, задуми трівожні занедбавши
Спокою в тебе, мирноі, просив.
И дух тьвій, серденько палке обнявши,
Мов благодатний дощ ёго ростив.
У всіх дарах про тебе буду дбати,
И долю тількі через тебе мати.

VII.

Не зву тебе віяк: того доволи,
Що всі тебе зовуть: „моя! моя“!
До тебе всяк простуе в своеволі,
И кожному важка мета твоя.
Як я грішив—за мене всі герої;
Покаявся—и став самітен я.
Моім житьтем один собі втішаюсь:
Бо с сяевом твоім од всіх ховаюсь.

VIII.

Всьміхнулася: Тепер ти бачиш сам,
Як мудро вам потрошку виявляти.
Ще не навчивсь читати по верхам,
А вже хотів письменних поучати,—
Не дбаючи, що винен людям сам
Над усіма умами гору брати.
Чи високо ж изьнявсь еси над ними?
Познай себе й живи в ладу з усіми.

IX.

Прости мене: я душив—се гаразд.
Про що ж бо й сьвіт моім очам одкрився?

Весела жизьнь текла в моіх словах:
Недармо ж я всёго у тебе вчився.
Мое добро я не про себе дбав,
И в землю скарб закопувать сьтерігся.
На те й шукав-питав собі дороги,
Щоб опісьля іі вказати многим.

X.

Дивилася ж на мене ся истота
Так, мов ій жаль було мого ума:
В іі очах читав, що вся робота
Моя була не сьвіт, а більше тьма.
Аж ось мені всьміхнулась, и охота
Мій дух изнов до праці обняла.
Зосьмілився до неі приступити
И в вічі ій одрадісно гледіти.

XI.

Тогді вона простерла руку в хмари
Прозірчасьті, що в небі простяглись.
Розмаяла их, и з землі тумани
Почезли всі: бо сяевом взялись.
Моім очам долини и майдани
Відкрилися и с сьвітом понялись,
А небеса круг неі обвивались,
Завивалом легесеньким здавались.

XII.

Я всі твоі мечти, всі хиби знаю,
И знаю, що поблискуе в тобі,
(Рече мені). Давно про тебе дбаю,
Щоб вірен був поезіі й судьбі.
Оце ж тобі завивало зьвіряю,
Возьмі ёго в одрадощі собі.
Я ранками скрізь по квітках гуляла.
Ис пахощів ёго та с соньця ткала.

[illegible]

XIII.

Коли тобі між друзьми млосно стане
В південний жар, ти в воздусі ёго
Розвий,—тогді пахущою потягне
Прохладою з завивала мого.
И все тогді томить вас перестане,
Щó é важке на серденьку в кого,
На морі жизни филя полягае,—
И день, и ніч вам щасьтем засияе.

XIV.

Мужаймосяж, мої кохані друзі!
Чи жизьнь кого з нас тяжко бременить.
И він тягар несе в щоденьній тузі,
Чи жизни путь квіткáми нам бринить,—
Стрічаймо день у гуртовій послузі.
Живімо всі, як суджено нам жить.
Так щоб колись и наші любі внуки
Шукали в нас правдивої науки.

Кунштарі.

Wie schön, o Mensch, mit deinem
Palmenzweige.

Schiller.

Як гарно чоловік, ис пальмою в руці,
Стоїть великого столітьтя при коньці!
У горьдім мужесьтві, из розумом розвитим,
Поважен в лагоді, трудящий в тишині,
Він—часу старший син в незьліченій семъї,
И жизни довгу путь верстае шляхом битим.
Свободен в розумі, потужен у правах,
Велик у кротости, багат у тих скарбах,

Що время у ряду віків ёму надбало.
Царствýе в твориві и кóрицьця воно
Ёго потужности, що знало вже давно,
Тогді, як з дикости ще пишно не вставало.

Хоч торжество твое тебе й очарувало,
Про те не одвикай ту руку прославлять,
Що у порожняві земного пробуваньня
Тебе знайшла колись Природи благодать,
Як здобич случаів и дúкого буяньня,—
Що серденько твое в духовні висоти,
У тихих звичáях помалу підіймала
Из гидосних жадань, в котрих знай грузнув ти
До благородного начала возвишала,—
Що, добрая, тобі обачність у речах,

Жартуючи, як довг сьвятий, преподавала,
Спасенних доблестéй високі таінствá
У загадкáх легкúх и в приточах являла,
И тількі щоб уже дорослим знов узять,
Чужим тебе, свого коханьця, оддавала...
О, не вертайсь назад, піддаючись страсьтям,
Служебницям низькúм нечистого жаданьня!
Навчайсь у бжілочки неослабнúм трудам,
Будь учнем червяка в науці пробуваньня.
В уміньні ти рівéн з дивáми естества,
У кунщті ж рівні вже тобі ні в чім нема.

Ти входиш у страну справдешнёго познаньня
Одними ворітьми високої краси;
Привикши до блеску небесного сияньня,
Потужен розумом, як чарами еси.
Що пройняло тебе солодким трепетаньнем,
Як Музам ти дзвонив у струни золоті,
Зробилося грудей восторженним диханьнем
И вознесло тьвій дух д надземній висоті.

Що спершу як Вікй давнезьні протекали,
Недо́росток малйй, наш розум, ухопив,
Символами краси й великости ми клали
У те, що наперід младенець розумів.
Сьвятий их образ нас учив добро любити,
И ніжне серце в нас порока стереглось,
Ище як и Солон закон постановити
Не встиг, я́к наградить чи покарать когось.
Покіль перед умом мислителя зъявилась
Велика й сьміла мисьль про вічну просторо́нь,
Яка на зо́ряве людина задивилась,
Та й не задумалась продивний той огонь?

Там ореолом зір сузьвізьдя Ориона
Блищить Уранія, величня и страшна.
Пречистим демонам одним іі корона*)
Всім сяевом своим сияе, огняна́.
На троні, соньцями без ліку осияньнім,
Сияе красоти найвищчий маестат,
И зорі в небесах, бескраім океані,
Не мов жере той сьвіт: ледь-неледь миготя́ть.
Принадним поясом вона підперезалась
Про діцький розум, щоб чудовну зрозумів.
Що́ красотою нам в'цім образі сказалось.
Здавалось правдою у давні давна всім.

Як чоловіка Бог з бессмертного затишку
Від образу свого в жизьнь смерьтяну́ прогнав
И пізьне вороьте за трудову мандрівку
До сьвіту с тьми гріха в нагараду обіцяв,
Як небожителі від нёго одвернулись,
Тогді в собі замкнувсь бідаха чоловік,

*) У Греків демони були боги, а потім вищчі существа, посереки між людьми и богами. Мало не всі народи мали добрих и лычистих и нечистих демонів, духів сьвіту и духів темряви.

И горьді помисли в умі его прошнулись,
Та й переходили из Віка в новий Вік,
Бескрилий раввик, він млявими ногами
Ув область розуму високу проступав,
Обманював себе блаженними мечтами,
И по стенах тюрми рай тихий малював.

Як Чоловічество ся нянька ще гойдала
В колисоцьці, ніжне́, сьпіваючи котка,
Тогді сьвятих костьрів земля ще не видала,
Не парувала кров од рук фанатика́.
Те серце, що вона стихесенька водила,
Гнушалась лютого рабів проводиря:
Его вся хіть одвій звичайности годила,
За приводом ясни́м усіх сьвітил царя.
Хто в непоро́чносьті на Сьвіті пробувае,
Не підпадае той в спокусі ба й судьбі.
Мов сила неземна ёму підпомагае,
Духовну, вищчу жизнь готуе він собі,
И право над права—сьвяту свободу дбае!

Блаженьні избрані из многих миліонів,
Пре́чисьті у серьцях, премудьрі в розумах,
Що за іі благу вони б зреклись и тронів,
Аби вселить іі в чертогах и в хатах!
Блаженьні, що іі богинею обрали,
И вічний ій огонь ситять на олтарі,
Союзом чесних душ ёго кругом обстали,—
Не розирвуть того союзу всі царі!
Возвеселітеся, народьні воіводи,
Що ревно служите богині всіх богинь:
Готують вам Віки грядущі в Народи
И славу праведну, и невмірущу жизнь!

Покіль ви не внесли у Сьвіт наш симетриі,
Що піддаюцьця ій всі твари залюбки,

Стояв немiраний вiн в темнiй дикiй мрii
И ждав, що ось мигне хоч прбсьвiток який.
Була се образiв усобишня громада,
Над нею панував неволницький закон.
Мов проти дикого кровожаднбго стада
Цiляв жорстоких сил нещадний легион.
Таке було тогдi житьте вiд пана хаму.
Потужна дича дич бессилну облягла.
Сьлiпi вождi сьлiпих штовхали в темну яму,
И Рай земний, що снивсь из Евою Адаму,
Природа в Небеса з Землi перенесла,
Звiдкiль сьвiй идеал божественний взяла.

И як вона уз вас, бессмертна, пролетала,
Рукою тихою и почутьтем нiжнйм
Вхопили в неi ви, чого душа бажала,
И все в гармонiю злили одно з одним.
Сьлiдбм за кедрами високими парила
В воздушну висоту восхйщена душа,
И любовала, як вода в лугах леліла
И в iй двоiлась гiр, гаiв, лугiв краса.
Як вам на любий кив було невважним бути,
Що вже давала вам природа мовчязна?
Искуство переймать и тiнь ии здобути
Давала вам сама рiвнина водяна.
Одьдiлений од вас, як i ви есте, водою,
Ваш любий призрак сам у воду вергонувсь,
И, вас принадивши, до вас вiн сам собою
В прегарьнiм образi переймапьня вернувсь.
Тогдi в вас тьвiрчий дух божественнiй прошнувсь.
Творили з глини ви переймапьне твореньня,
Почавши з нáчерту ёго животворить,
И первi прбяви солодкого натхненьня
На Сьвiтi почали у грудiх ваших жить.

Вловивши красоту зиркатими очима
И постерiгши, щб в тих ббразах живе,

Знайшли ви талiсман, котрим природи сила
Очарувала вас и серце стиха зве.
Законiв творчости, потужно чудотворних,
Сокровищ красоти, первбвзорiв кунштовних,
Наш розум допитавсь у зарiдку наук,
И все ви скупили в созданьнi ваших рук.
Из обелисками постали пирамиди,
Колони пiдьнялись, стрелнули вiд землi,
З гаiв мелодii рiчкáми потекли,
В пiсьнях жилй дiла, прославленi побiди.

Рука з лугiв квiткй збiрати почала,
И цiлий луг в один принадний кущ вложила:
Так первий кунштичок Природа вам дала,
И повела вас далш—вiнки звивать навчила.
Тепер и другий кунпт, вже вищчий, в вас постав:
Творити Сьвiт новйй дух чоловiчий став.
Дитя Природи, що нiчого в вас не просить,
Доросле вже зовсiм виходить з ваших рук,
И се—вiньця свого природьнёго не носить:
Природа вищчая пiд надихом наук.
Колони бо в квiткáх пiд мiрою зъявились,
У лаву с сéстрами, як вiйсько, становились,
Що с себе создавав-рождав геройський дух...
А Меониди вже ваш чарували слух.

И скоро двинули здивованi номади
До сих невиданих, сих пречудовних див...
Дивiтесь! бачите? мовляли до громади:
Се не боги таке, се чоловiк зробив!
И дружно парами в танок вони ходили
Пiд лiру голосну поважного сьпiвця;
Их струни мов самих героями робили,
Покiль висьпiвував им вiщий до таньцй.
Тогдi у-перве дух людзький возвеселився,
Що тихих радощiв серед журби дознав,

Котрі він здáлеку ще тільки почував,
Як за химерами щоденними гонився
И добре и лихе не вельми розьбірав.

Прокинувся тепер с сонливоі природи
Прегарний дух людський, роскований с кайдан,
И раб сумних турбот, на лоні у свободи,
Веселощам оддавсь, свого звичаю пан.
Минулися тепер зьвірячі темні ходи,
И на людськім чолі сьвітився чоловік,
И думка, вищчий дар людині від природи,
Роспочала новий, вже не понурий вік.
Изнявся від землі, и царственне над всіма
Зьвірятами лице до зір він обернув
В величнім далеку виразними очима
Сьвіт соньця праведний с подякою збагнув.
На щоках процвіла усьмішка задоволу,
А голос в повняві душі ёго заграв,
И, піснею льлючись по дикому роздолу,
Первоцьвіт же ума про всю вселену став,
И ж жартом любощі мішались нещасливі,
С квітками й сьліз роса блищала по квітках:
Так повідь и живить и розмивае ниви,
Дзюркочучи в своих непевних бурчаках.

Як він подобен був страсьтями черьвякові,
Ви, голосьні пісьні, в людській душі знайшли
Пречисте зерьнятко духовноі любови,
Що підіймае нас, мизерних, од землі.
Велика первому нетязі пастухові
И вічна дяка, що зъумів так засьпівать
Про любощі сьвяти в величночесьнім слові
И миру возьвістив любови благодать.
О благороджені аж до поваги мисьли
Текли соромъяжі жаданьня ш чесних уст,
И тихі на щоках румяних сьлёзи висли:

Чутьтя их в восхиті мелодіі позбувсь.
Безсмертьні, як и дух поэзіи, жáданьня
Вязали пару душ на вічне любованьне.

Премудрість мудрого и лагоду благого,
И міць потужного, и велич благородства
В единий лик злили ви в творева земного
На славу й на хвалу людського превосходства
Тремтів, сумів перед Незнаним чоловік,
В тому Незнаному він мисьлями кохався,
И велетень герой скінчити славний вік,
Рівняючись ёму у славі, сподівався.
Починам гарному всёму були пісьні,
Щó проявилося в давнезьній старині.

Буяньне дикого завзятьтя без упину
И долі в вибриках непевную ходу,
И примус, що кг землі нам нагинае спину,
Піддаючи гульвіс невгайному труду,
Ви строго до мети й розумно направляли,
Мов науголником учинки провіряли.
Щó у свойму ходу великому колись
Природа совершить собі предначертала,
Тим розум на кону у пісьні засьвітивсь,
И всім розумною мета природи стала.
Зьлякавшись Евменид, незнаний ще харциз
В крівавому свойму учинку признавався:
Бо вирокъ судовний серед народьніх сьліз,
В уму ёго мов грім небесний оддавався.
Не важились ище вселенські мудреці
Загадку живота людського розьвязати,
Як Иліяда вже всі Грецчиній коньці,
Чи жизни юний вік, зъуміла просьвіщати,
И Өеспис ис свого конового возка
Ясніще віщував, ніж пиөия яка.
Та порано ви в мир, великий нескаванно,

Внесли непохибний рівноваги закон.
Недовідóмая рука судьби тираном
Буяла в темноті, и дикий легион
Якихся мертвих сил крушив живиі сили,
И погибала жизьнь в первóцьвіті свойму,
И ви неясно ще, несьміло говорили
Про дику боротьбу громадзькому уму.
Аж ось у темряву прозьріли віщим оком,
И будущини даль умом переплили,
Той чорний океан, що розливавсь широко,
И по тім боці знов померших изнайшли.
Там ви побачили над Кастором схилялось
Принадне, як весна, Поллуксове лице,
И місяця обом проміньне осьміхалось,
Покіль свого сьрібла не пригасило ще.

Но вище й вище знай здиймавсь ваш дух у гору,
Ваш геній—в творива чудовні висоти.
Новий тьвір уставав с художливого твору
И красота новá—из дива красоти.
Щó инде надило пъянé восторгом око,
Благоговійно тут служило божеству.
Принада нимфи тут веліла там глибоко
У серьці кланятись Аѳини торжеству.
Завзятьте, що в борьця понадимала жили,
Повинне божество лагидно притаіть,
И гордий Зевса лик, страшноі диво сили,
В храму Олимпиі до смертних прихилить.

Від праць людзьких лице земли перемінилось,
И серце инше вже забилось у людей:
Новими сьпівами повсюдно загорілось
В гарячій боротьбі незнаних ще страстей.
Крилатий чоловік, поэт, на крилах мисьли
Искуства гарний дар підьняв над всі дари;
Природі щедьрій він подячев був, и вийшли

З ёго души тогді нові краси мири.
Тогді вже дар знатьтя не знав собі границі:
Дух, задоволений побідами пісень,
Легкими в их лету, в безупиньній мандрівці
Ширяв и посьпішав у темну далечéнь,
Щоб дошукатися у тайниках природи
Закону красоти в искусстві и свободи.
Природу на людзькій він зважував вазі
И міряв мірою, позиченою в неі:
Тепер нехибно вже вона, в своій красі,
Повинних до мети пред ним йити своеі.
У радощах своих лестиво молодих
Вселенній власну він позичив гармонію,
И, хвалючи небес будівлю осяйних,
Вихвалював саму их, тількі сіметрию.

Тепер усе, щó він вбачае навкруги,
Равéнством до ёго високим промовляе,
И пояс красоти всі жизьняні шляхи,
Мов золотом ясним, принадно обвиває.
Пісьні, цьвіти души, побідно перед ним
Ви процьвіли чутьтем пророчим совершенства,
И покоряли мир всевладництвом своим
Під берло кроткого над розуми главенства.
Куди летять гучні відрадощі земні,
Куди й німа печаль ховаецьця поникла,
Де вкупі міркувать премудрі люде йшли
Де сьлёзи утирать рука бідасі звикла,
Де страхитьтя й сьпівця обсіли-облягли,
Тече за ним поток чудовний гармоніи:
То граціи летять, в поэтов богині
Властительки тихі над усіма людьми,
И духом він своим зливаецця з ними.
Никнуть видивá краси одні з одними,
И мріі у имлі снуюцьця навкруги
Так тоне й дух ёго из ними осяйними

И никне жар ёго натхненьня и снаги,
В безодьні він тоrді бессмертним духом тоне,
Бо море вічности ёго вже поняло
И всюдисущої Цитери любе лоне
Співня у в объятьтя навіки прийняло.
Він певен в граціях и в сестрах грацій, музах;
Він з долею живе в високому ладу,
Тим корицьця, як раб, розумному суду
Того, що мусить буть в тілесних наших узах,
И грудьми весело тугий стьрічае лук,
Як муз и грацій брат, и Аполонів друг.

Ви, дивного ладу всесьвітьнёго коханки,
Розвеселяючі житьтя проводирі!
Найблагородьніще, що жизнь дала вам з ласки,
Про те вам дано, щоб душею ми жили,—
Про те, щоб чоловік на волі знав неволю,
Шоб иго на себе солодке наложив
И бремъе, що не царь потужною рукою,
А сам підьняв и вам с подякою носив.
С подякою за те, о музи, сестри вічні!
Що ваші задуми правдиво чоловічні.
З богами в радощах нектар их ми пъемо,
Пьемо иш чаши их живу-сьцілющу воду,
И вічну вам хвалу за сни воздаемо
Про вічну, як и ви, спасенную свободу.

Простуете сьлідо́м за духом ви з духів,
Що в ве́личі ёму нема, сьвятому, рівни,
За тим, хто сонцеві сьвітити повелів,
У кого зорі з рук, мов зерна самосійні,
Россіялись по всім безкраім небесам.
Він благосьтю, як ви, той примус окривае,
Що положив ёго страшнйм законом сам:
Де и руйнуе, й там цьвітами процьвітае,
Художник осяйний, він душу веселить

И громом, як з небес велично загрімить.
Як річка в зеркалі хибкім вечірьню зорю
И береги в садах принадних віддае,
Поезія в житьтю, в тревоги повнім морю,
Веселу тишину, мов чарі, в серце льле.
Ви, музи й граціи назу́стьріч нам незнану,
Неначе молода княгиня, пишно вбрану
Вабусю парку, що пряде, знай ведете́
И як у нас мертьві
Так в сумерках людзьких до суетно́і жертви,
Покри́вало ясне турботам даете.
Я мисьлю пробегав тисячолітьтя в віку
Давнезного, що звуть незнаний предковік...
Як весело було из вами чоловіку!
Як сумовав без муз и грацій чоловік!

Те, що колись давно на широченних крилах
Потужне з ваших рук творящих підьнялось,
Вернулось вам до рук у підупадлих силах,
Як темному времен упадку піддалось,
Як жизьняна краса в людей з ланит почезла,
А ш чолонків у них животворяща міць
На череслах людзьких послабли перевесла,
Як на току снопи, лягали люде ниць.
Тогді ви подали ис сьвіжої криниці
Устам жадающим живущої водиці,
И полюдшали два рази времена,
Два рази сіяні зійшли в вас сімена.

Як же прогнали вас руінолюбці горди,
Вхопили ви огню останьнёго ж жертов,
Покинули Восток, и західьні народи
Сьвіт ваших жертівень сьвятих витали знов.
Прегарний утікач восточний проявився
В Гесперах молодий и сьвітоносний день,
Квітками Іоніи вродливої повився.

Серед нових сьвятих вродливости осель.
Природа осяйна красою осяйною
У душах віддалась и сотворила в них
Богині величи храм любого впокою,
Храм сьвіту, розуму и задумів благих,
Тогді залізних пут роспались миліони,
И право людзькости озвалось за рабів;
Не про самих панів писалися закони;
Братерство пан з рабом, раб с паном зрозумів.
Велика вам була утіха, що ви долю
Всёму народові просьвітою дали.
Творили самохіть ви таемничу волю,
И в смирноті своій мовчущі відойшли.

Коли тепер шляхи нескованоі мисьли
Пробито навкруги щасливого ума,
И він, уже пъяний від певнои користи,
Хапае той вінець, що вишчого й нема;
Коли він давніх слуг науки відпускае,
Мизерну плату им за службу даючи,
Від них ні помочи, ні вказу не ждучи,—
Простіте се ёму: корона совершенства
У *вас* на голові из віку в вік блищить,
А не в того, хто вас—не то що—й до равенства
С собою, пиндою, не хоче допустить.
Из вами бо весна всі зела запашнийі
Ростити на землі природа почала;
Из вами й у жнива по нивах золотиі,
Задоволнивши всіх, вінки своі плела.

Из глини й мармору постаючи несьміло,
Творяще майстерство ледь-неледь почало
Під себе підбивать яке здоліло діло,
Та й царство духа все повагом обняло.
Щó ні зробив мудрець у нáходках науки,
Перш ёго *ви* про свій ужиток изнайшли.
Скарби, що нагребли ёго жадібні руки,

До нёго з *ваших* рук художливих прийшли.
Коли він сягоне умом до совершенства,
Він разом сягоне й до верху красоти,
Чи до художества и розуму главенства,
Що дáно тількі вам над розумом дойти.
Нехай під вечір він из вами йде на гору
В принадну весьняну червонозлоту пору,
И зразу позирне в долину з висоти
На диво над дива—природи красоти.
Що більше там бистрé вдоволните ви око,
Що в кращчий духъ зільле все твориво союз,
У чарівничий лад, музику сестер муз,
Зільле и здиймецця задоволом високо;
Що луччі часточкі вселенськоі будівли,
Подсовані тепер, побачить він тогді
На висотах краси, котьрій не знае рівни
В дому найвишчого вродливости Судьді:
Тим кращчі загадкі серéд ночи засьсяють,
Тим побагатшае дивами Божий сьвіт,
Тим ще поширшають безодьні, що не мають
Собі границь нігде вже миліони літ,
Тим власьть послабшае над ним сьліпоі доли,
Тим шлях поширшае ёго розумній волі,
Тим вишче вознесе він задуми своі,
Тим буде менший сам в великости любви.
Ведіть же ви ёго тропою потайною
По вибраних формáх и влюблених пісьнях,
Щоб гору брала знай краса над красотою,
Мов сходи, що их верх сховавсь у небесах.
И, як мета віків блаженная справдицьця
Нехай ище одно натхненьне пресьвяте
Поэта окрилить, як се тепер нам сницьця,—
Він правди в объятьтя пречисті упаде.

Кипрія и тогді, принадности богиня,
Осьвічена вінцем блискучим огняним,

Вітаючи свого дорослого вже сина,
Зассяе, мов нага Ураньня, перед ним.
И що втікав колись необзир од принади,
Тим швичче кинецьця назустьріч осяйній,
Мов той Улисенко, небесноі плеяди
Побачивши чоло в проводирі своім.

Повагу людькости вам оддано у руки...
О, стережіт іі.
Из вами падае вона! и всі науки
Угору з нею йдуть по вашій вишині!
Поэзіе сьвята, небесна чарівнице!
Допомагаеш ти сьвітóплану землі...
Веди ж іі, ума и совісти царицьа,
Достойно плавати в безодьні-глибині!

Як знéхтували ж вас химерьні невігласи,
Що честью в них були мечі да тулумбаси,
Втекала правдонька сьвята в дьвінкі стихи
И між Каменями пророчими ховалась;
Дарма що ворогів запеклих не боялась.
Вула вона в своій принадності потужна,
И пісьня у іі, мов шабля харалужна,
Гонителів лихих карала за гріхи.

Сини над усімá волями в сьвіті волі!
Шугай же з нехибким, як истена, чолом
До Бога всіх красот, що сьсяе на престолі
Предвічному: про вас и дом ĕго и трон,
Сестер, що ви з нимй в розлуці сумовали,
На лоні матери зустьрінете ви там:
Що гарне гарно тут уми розумовали,
Не мусить навпаки йти Божим висотам.
Здиймайтесь, над усім роспростирайте крильле,
Щó туманить ваш дух у темні времена:
Во в зеркалі у вас віддалекй вже мріе
Грядуща сотьня літ над нашу осяйна.

Дарма що тисячмá йдете ви манівцями
Серед непевноі країни всяких див,
Шугайте навпростець, обнявшись рученьками,
В надземні висоти, де все и вся—один.
Як нá небі сĕмá засьсяе промінями,
Розбившись на лучі, принадний білий луч,
И як веселка знов горить сĕма цвітами
Щоб их у білому втопити проміж туч:
Так ви у тисячу раз більше воссияйте
Над очарованим, пъяним од ясности умом,
И правди сьвіт ясний на землю проливайте
З іі криничини святоі—Божества.

(Скінчив сю перву редакцію великоі луми 1894 р. паздерника 22 дня).

---

* * *

Менé поривáе туди и сюдй...
Годйна ще, дьві ще, кохану побачу
Ой серденько вірне! чого ж мовчки плачу?
Не чувши тихои, легкои ходи?
Годили ж—який се ленивий нарид!
Ледь-нéледь ступае та знай позіхáе,
Над ліноші в ĕго й утіхи не мае...
Чи рушить же з місця сей лекга-народ?
Киплю, а годинам байдужна любóв.
Им сьміх, що вона так мене поривае
До купи зібравшись громада ся мáе
За йграшку, що в нас горить-кипить кров.

Гейне I, 37· 1896, ноября 16.

---

* * *

Блукав я самітно проміж деревами
З моею печальлю один

И мучивсь гіркими давняшніми снами,
Та й знов собі серце вразив.

Де ви сёго слова про жаль мій набрали
Пташки́ в воздуховій горі?
Колиб же ви про мене у співах мовчали
Було б ище й гірше мені.

1896, ноября 17. Гейне I, 38.

---

* * *

Колиб ти, кохана, мені притулила до серденька руку,
Сама б дивувалась ёго трепетаньню сумному да сту́ку.
Не серце колотицьця—стукае се під ночну тишину
Се тесьля жорстокий мені заходився робити труну.

Не мов молоток стукотить серед ночи у мене німон
Заснути давно вже в ночи та й у день не дае в
упокои.
Голубчику тесле! кінчай сумовиту роботу борзій
И дай опочити в тревозі, заснути навіки мені.

Гейне I, 39.

Пісьня про Дзвóна.

Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango.

Fest gemauert in der Erden.
Schiller.

Замурóвана у землю *)
Форма гли́няна стоить.
Виробленно мов с кременю...
Дзвона зáраз будуть лить.

*) 1896 г. ноября 19.

Не шчадімо, братьте, поту
На преслáвну сю роботу.
Діло знае мистеця́,
Та від Бога жде коньця.

Наготóвившись до ёго,
Личить нам поважне слово,
Хто розумне слóво змóвить,
Весело той діло робить.
Нумо ж пилно міркувати,
Як велике діло
Си́лою малóю втя́ти,
Щоб вонó посьпіло.
За ледачого вважати
Мусимо такого,
Хто байдужен, що за вжиток
Буде с прáци в ёго.
Чоловіка зукрашае
И до розуму доводить,
Як про те у серьці дбае,
Щó рука ёго спосóбить.

А давайте лиш соснини
Щоб як жар суха була
И під хмару димну била
Огняна йии стьріла.
Зваримо из меди страви...
Швичче цени до припрáви!
Щоб дзвонóвий наш куліш
Ливсятік як найсмачніщ.

Що, з огнем у купі, зробить
Глібоко в землі рука,
Високо про те задзвонить
Голосна мідь и дзвінкá,
Довго ув ушу́ людзькому
Буде знов густи да й знов,

Промовлятиме сумному,
Кликатиме до церков.
Що вона нам внизу каже
Про непе́вну нашу до́лю,
Тим нам у горі знай ву́же
Нашу пинду й своево́лю.

Бачу, мідь запузири́лась...
Добре, добре́! та-не все:
И шмальцюга тут згодилась:
Швидко-плавко все несе́.
Піну мусимо шчишчати...
Не даваймо ій псувати
Голос чистий и дзвінкій,
У мешані дорогий.

Урочистий бо ра́дошчів гук привіта́е міз на́ми коха́ну
дити́ну,
Скоро сту́пить воно́—не ходо́ю, найпе́ршим у жизні
ступне́м,
Роспоча́вши ёго на рука́х тихим сно́м у щасливу
годину,
Як готу́ецьця доля непевна ёму в лоні ча́су тихце́м...
Ненька ніжно блаженного ра́нку ёго́ стереже́-догляда́е,
А літа за літами куди, мов у вирей, стрілою летять...
Згорда хло́пець дівча́, тихе-любе вродливе собі,
покидае:
Не дівчи́ні пори́ви ёго в сьвіт широкий ясний
гамува́ть.
З костуром він мандрівнім усі чужі землі-язики
проходить
И до дому вертаецьця, мов заволо́ка, незнаний своим,—
Аж дівчи́на тут пишно цьвіте и, що бачив, усе
превосходить,
Мов картина з небесних висот, образ чистий святий
перед ним,

И жаданьне без назви яке́сь ёго серце тоді опануе,
И втекае-цураецьця він товариства-братерства свого,
Румяніючи сьлід іі любий він серденьком чуе
Ійі голос витаньнем на добри-день шчасливить ёго.
И шука́е найкрашчих квіто́к по сада́х, по лугах и
дубро́вах,—
Уквіччати ними ту любов, що живить ёго мучений
дух...
Ой коли́б же до віку цьвіла ся любов, сі восто́рги в
розмовах,
Що нам небо виявлюе в них благода́тьню свою
красоту!

Гарно сопло вже вчорніло;
Як же прут сей заблишчить,
Знатимемо, що присьпіло
Время вариво нам лить.
Тут жорстке з мяким змеша́лось,
Розумій же, братьте, всяк,
Що вже діло зъясувало
До роботи добрий знак.

Бо де стро́ге з ніжни́м, де поту́жне с принадним
спаро́ване буде,
Там и чутимем го́лос хоро́шій—дзвони́тиме любий
нам гук.
Ой нехай же вважають и ті, що наві́ки пару́юцьця,
люде,
Чи знайшло́ собі серце того, що звемо́ в примивка́х
один дух.
Люба мрія коротка в житьті, каятьте ж по ій довге
буває...
Гарно в кучерях чо́рних блишчить ненаглядний
дівочий вінок...
Як у це́ркві гуде голосний и на бенкет гостей
закликае,

Урочисто говорить сей дзьвін: він и долі й недолі
пророк.
Ах! найкращі у жизні святкі ми з весною любови
теряем.
Разом пояс ніжний-чарівний и легенький тоненький
вуаль
Необачно рвемо пополам, пишну вроду-красу
зневажаем,
На докір безустанний уму и розбитому серьцю на жаль.
Жар любовий минае у нас, а любов зостаецьця до віку *);
Цьвіт любови завяне колись, а плоди посьлі цьвіту
ростуть.

Треба конче в житьте увійти, у ворожє ввійти
чоловіку,
Проложити й трудами собі між людьми й добрим
розумом путь.
Мусить, скілько у єго снагі, працювати, користи
шукати,
Переважувати на вазі мудрим робом усі розуми,
Будувати, садити сади, гору скрізь над розумними
брати,
Щоб удача ёму в усёму, шчасна доля була між
людьми.
Бес конця тоді всяке добро буде ринути гуртом до єго **),
И сповняцьця потрібним запасом коштовни усі комори
Роспросторицьця геть и будівля про всяке усипище в
єго
Господиня хупава давати лад и порядок в дворі:
Доглядае дітей и поважно над ними в господі пануе,
И навчае з малого вже малечку добрим звичаям дівчат,
И впинне розумно в пустоті словами й гамуе

---

*) 1896 г. нонбря 23.
**) 1896 г. дек. 6.

Похіпних до буяньня та до своволи й завзяття
хлопъят.
Не вгавають у неи ніколи проворні трудящія руки,
И прибільшують прибель-користу розумним порядком
щодьня:
То сповняе вона усім добрим в коморі пахущі
притулки,
То дзюрчить веретеном, и звійці у неи ростуть
полотна.
И веселим отець оком дивицьця с кранок високих
далеко *)
На ті землі, що видко навколо будинка кругом,
Бачить як у ворота вози за возами въїжджають
нелегко
И сповняють єго клунищі всяким надбаним в полі
добром.
Твердо так, як земля, стою проти недоли сим домом
роскішним,
Згорда думатиме та віходити в ряду с судьбою
шкода:
Несподівано прийде й у нівець оберне всі задуми
пишні,
Мов те сьмітьте нікчемне, мов попіл за вітром все
пустить біда.

Починаймо тепер лити **),
Во вже ламляцця зубцем;
Да покиль не стало бігти,
Помолимося тихцем.
Тепер вертьлюги 'двертайте
Господа гуртом благайте:
Рятуй, Боже, нас,
Дай нам добрий час!

---

*) 1896, дек 7.
**) Декабря 8.

Бу́рком ри́нва забурчала,
Бурчако́м огни́стим стала...

Нам кори́стен огонь, як его ми гамуемо та доглядаем.
Що людина ні виробить га́рне и що ні споруди́ть
вона́,
За підмогою сили сіеи небеснои все витворяе.
Якже зробицьця сила ся нам супротивна, шкодлива,
страшна,
Як порве вже налигача й ринецьця сьлід свій
пустошити власний,
Своевольна дочка у природи, тоді нам велика біда:
Бо жере цілі гулиці, докіль, поже́рши будівлю всю,
згасне;
Зупиняти ж іии в іиі безумі дикому людям шкода.

Мов ненавиден ій,
Всякій си́лі дурній,
Дар наш знай щось творити...
С хмари дощик иде,
Благодать нам веде;
С тих же хмар загрімить,
Серце кволе тремтить...
Всім нам хочецьця жити,
А стріла огняна,
Ніби сила дурна
Нас погрожуе вбити.

Чуете? загули́-заревли́ в ночі на дзвониці усі дзво́ни!
Се тьрівога! ой лишенько! хмарі, немо́в у крові, всі
червоні.
Засия́в-заблищав день яркий, усе товпицьця й кричма
кричить,
Дим стовпами по гулицях над головами людзькими
стоить.
Поруч поломъе вгору червоне кріз его стреляе-буркае.

Огняна вподовж улиці въецьця гадюка, як вітер
прудка́,
И руйнуе в минуту, що довго людзька будовала рука.
Ніби з го́рну жаром дише,
Падають стропила съ криші;
Скрізь трещчить, скрізь деренчить—
Вікна, двері и воро́та;
Скрізь дітвора верещить,
Инша матіркам турбота:
Тороплений скот реве,
Попола́м им серце рве.
Все біжить, ратунку просить,
Прокливае та й голосить;
Темна ніч сияе днем
Під пожежею-огнем.
А відро за ведром водяну довгу низку кріз дим и
жару простягая,
Водяною дугою шкварчущій під паром огонь заливае.
Аж ось вітер заскиглів-завив, мов поживи в сухому
шукае
На хлеви й инбари, на порожню будівлю соснову напав,
Ніби подихом бурним из него всю землю хотів
підхопити,
И під небо с таким тягарем велетенським летіти.
Тоді вже чоловік всю надію втеря́в,
Покорившись Госпо́дьній потузі, стояв
И нічого не ро́блючи, мовчки диви́вся,
Як огонь его працею ма́рно живи́вся.

Стоить цу́стка осмалена,—от и домівка.
Ночлігую́ть в руи́ні холо́дьні вітри́;
У вирла́ті, потрощені, темряві вікна
Визира́ють безокі, як смерть, упирі.

И спогляне бідаха на сю домовину
Всего до́брого, що́ він собі був надбав

И веселий хапае ціпочок-тичину;
Бо не все ще пожар той у ёго забрав.
Він солодку надію зоставив у серці:
Перелічить всі гóлови любі,—сьміецця
Ёму дóля прихильно, як перше вона
Усьміхалась прихильно від сна та й до сна.

Прийнялá земля що влито;
Форма повна—слава нам!
А чи дáсьця ж то й одкрито
Прославлятись кунштарям?
Як надія улещае,
Може, горе нас чигае!

Тéмному лóню сьвятои землі́
Ми довіряемо праці свой.
Так и зернó свое сіятель сíе
И вже в надіі своій багатíе.
В тій бо надіі живе він увéсь,
Благословéньня ждучи від небéс.
Щеж и дорóжче зерно ми закопуем в землю,
Мавши у Бóзі надію—настанути времъю,
Що з домовíни мов квітка вонó процвіте
И в небéсах собі долю благý обритé.
Из дзвониці гуде дзвін и важко и боязько: дсумно звіщае *),
Що его голосіньне когось ув останьню вже путь проводжае.
Ах! се, може, зміж нас найпевнійщу з усіх нам любов,
Любов неньчину чисту и душу дитини й кров,
Чорний князь підзéмельний, старший нат тінями,
Ухопив у свои объятьтя́ тут міз нами
Спроміж кýпки діток сиротят...
Що вона у цьвіту своих літ породи́ла.
И комý ж тепер их обиймать

*) 1896 г., дек. 10.

И любити, як неька любила?
Ах! розірвано навіки любу повязь між дітьми
Над усе милішу повязь и господи й семъї:
И нема вже щировірного порядкуваньня—
Нема догляду іий спасенного в дому;
Дознаватимуть чужого сиротята дбання,
Без любóви недогідьнёго их серденьку й умý.
Докіль дзвін наш прохолоне,
Нехай кожен руки згорне,
Мов та пташка у гнізді,
Відпочине всяк тоді.
Тілько майстеру не спиць ця:
Діло рýпить ёму й сницьця.

Жвáво ступае-бриде через пущчу мандьрівець-нетяга;
Любо й ёго рідна хата, кохана домівка вже зве:
Бо захистить ёго добре не так як стара сіромяга..
Вівці біжать, мекекéкають, а за ними й все живé.
Широколобі воли круторогі бредуть-ремикгають
И до своéи осéли, важкі, ледь-неледь поспішáють.
Тяжко снопáми накладені мажі чумацькі колих та колих!
Віддалекй вже маячять вінкй ис квіток полёвих.
А навкруги их женьці молоді из дівчатами гýчно жартують,
А проміж жартами йдуть у танець и під пісьню танцюють.
На майдані й по гулицям мовкнуть и мовкнуть пісьні,
Круг куреня кашоварного купляцьця люди свои
И зачинаецьця царина-брона від поля скрипуча,
И в чорну свиту одягаецьця ніч, наша мати мовчуща.
Тай не бояцьця іий ні селяне тепер, ні міщане:
Бо не буяе в ночі гайдамацтво лихе, окаянне.
Будить вона мовчязна снами тілько самих ледарів,
Що в день жартуючи понабірались гріхів-репъяхíв.
Так! Не бояцьця іі вже теперь и селяне й міщане:
Порозганяв бо закон гайдамацтво лихе, окаянне.

[illegible]

Ой закóне, порядку сьвятий! ти на небі родивсь:
Там есй рівноваві й ладу проміж рівнею вчивсь.
Вілну волю ти вяжеш бес примусу стиха.
Городи кгрунтувати,
Доми будувати
Тобі се найбілша потіха.
Ти вбачаеш з висот благодатніх безлюдні краі,
Де лякають людину й скотину голодні звірі.
Ти поля-степи дикі в безвідьді в безхлібьі знаходиш
И людей-недолюдків до себе в домівку приводиш.
И навчаеш их жити не в темних будках-холівах,
А в просвіченних наскрізь нагрітих печами хатах
И огóвтуеш их норовй и навчаеш найкращого в світі
У братерстві кохатись и край свій над всі инші земли
любити.

Тисяча рук, невгавущих у праці, одно одному
Всяк помагае прихильно немов би у власьнім дому.
Силу свою и велику й малу, яку хто зміж них мáе,
Кожен ійи, по спромóзі своий, залюбки виявляе.
Майстер з робітником рівно стоять у поваві своий
Вольная воля обох их за ділом одним вгоновляе.
Кожен радіе и легкій роботі и вельми трудьній.
Мудрий нікого тут, знаючи, діло все не зневажае;
Хто ж би зневажив, ёму кожне вкаже, якій він дурній.
Праця нас, громадян, зукрашае *),
Допевняемося чести й шани гуртом.
Коли царь свою силу и честь поважае,
Ми шануемо те, що надбали трудом.

Ой мир-лáде, солодка единосте! дай нам
Веселитись, пишатись хвалйтись тобою в письнях!
Надихай друголюбство твое громадянам,
Проганяй од нас геть и войни и усобици страх!

*) Дек. 11.

И нехай чамбули гайдамацькі й татарські до віку
Се поділле роскішне не сповнять, як се вже було́,—
Дай, щоб часто, на шчáсьте тихе чоловіку.
Мов квітками над нами, вечірнімі зорямі небо цвіло,
Замісь од пожарів, сьлізми сирот, удів не залив тих
багряньців!
Що до любих осель манять очі людей недолюдків-
поганців!

Нумо ж, братьте, розбивати
Що зуміли будувати —
З глйни форму давонову!
Напасімо серце й очі
У кого вони охóчі
На веселому яву
Бачити наш сон про дзвона,
Що дзвонитиме в розгоня!
Молоте! махай, махай,
Глину шматьтем розбивай!
Як велйчно дзвін устане,
Форма ёго мов потане.

Тільки майстер зуміе доладно як раз
Форму зьняти и скинути геть у сьвій час,
Горе ж людям, як мідь, ростопившись, прорвецьця
сама кріз заслону
И сьліпуючи рине-ревне бурчакóм, наче грім с свого
дому.
Мов розьдзявлена пелька пекéльня руину метне
И палáтиме скризь наче море широке, страшне, огняне́.
Де сила дика забуяе
Там тьвір усякій погибае.
Де вирвуцьця самі на волю люде,
У них добра справдешнёго не буде.

Віда нешчасним городам,
Де тайкома намножено підпалу,

[illegible]

[illegible]

Де люд за себе встане сам
И все подасть ледачим на поталу.
Ухопляцьця за верівки
Бунтовники у голосного дзвона;
Що людям перше в час лихій
Була колись від ёго оборона.
Ревне він им: нема судді,
Нема теперь ні власти, ні закона!
Всі рівні ми! всім воля все чинити!
А нумо ж всіх нашийників душити!
И тихий мещанин берецьця за ножа,
И ледарі пъяні бежать як на пожар.
И повні гулиці и повні всі сьвітлиці;
Обернуцьця тоді в гиен и молодиці.
Жартуючи вони ворожу цідять кров,
И серце рвуть живе, як ще двигтить и бъецьця,
И навіть соромом уже им не здаецьця
Прилюдно тішити гидку свою любов.
З дороги всім лихим усі благі звертають,
И гору скрізь бере паскудство над добром.
Ледачим добряки скрізь попуск попускають,
А зьлющі топчуть их и веселяцьця злом.
Ми лева сонного будити боимося,
И зуби тигрови нам вéлико страшні;
Оцеж над все лихе того бережемося,
Як злйцьця чоловік у безумі дурній,
Хто темному, з давен давнезни сьліпуючому... люду
Небесне поломъе про любе світло дасть!
Воно ему ніже не світять нависному,
Уміе тілько він палити й руйновать.

Радість Бог нам посилае:
Подивітесь ось вона
Золота зоря сияе—
Мідь гладесенька, ясна!

Від гортани й до корони
Давін, мов сонце, заблищав,
Навіть ба й ґербом витворним
Себе майстер показав.

Сюди, сюди, до нас! громадьмося и кличмо
В громаду ввесь тутешній Божій мир;
И дзвону прізвище поважне проложімо:
Нехай у нас він звецьця Любомир!
Нехай единосьтю громаду надихае
И громадян ладом та разумом скликае.

Оцеж про те всі дбайте, як один,
Про що ёго мистець дотепний вам злив,
Нехай ёго голос гуде над земною
Турбот низиною
Та аж до блакитного вгору намету летить
Про наші турботи під небом ясуе-ясить,
Сусідицьця гучно з громáми.
Гряничицьця близко з зьвіздами
И звітти глаголом небесним до нас промовляе.
Нам славу Господьню испід небесй вихваляе,
Старій год прожитий на новій квітчастий міняе.
Нехай же нам про вічне да святе
Гортаньню він глаголе мідяною
И що години время золоте
Нагадуе-летить, летить стрілою,
Сам беш чутьтя, бес серця про людей
Він язиком людину проводжае
На жизнь людзьку, в игру ii страстей,
И мов живій, аж до конця чигáе.
Як же колись над вухом він ревне,
А чоловік не чуе спочивае;
Нехай нас учить, що усе земне мине,
Що все гучне на сьвіті замовкае.

[illegible]

Ой хапаймося ж дружно тепер за канати
Нумо дзвона гуртом витягати
З ями в гору, в житло громове́
В царство, що не замовкне, вовіки живе!
Гей, тягнімо!... Вже двинувсь! озвався!
Ой колиб же про те перш усёго нам здався,
Щоб закликати ним на свій пир
Любомирно увесь Божий мір!

Джавур.

No breath of an air to break the wave.
Byron.

1896 г. декабря 15.

Не дише вітерець над фи́лею морськóю,
И фи́ля гра́е ле́дь під помникóм герóю,
Що мріе в висоті на ске́лі привітнó,
Вітáючи в моря́х утóмлене судно
З домівки, що шкодá було ійи спасáти,—
Такóго ж дру́гого вже Кгре́кам не видáти.

Чудовно гарний край! и літо и зіма
Сьміюцьця островам сим красотою дивним,
Спогляну з висоти Колонни,—ні! нема
Душі моій ніде принадою им рівних.
И самотина тут серед картин чарівних
Людину веселить: вона в ній не сама.

Доповнення.

УРИВКИ З ГОМЕРА.

а, З первоі пісьні Іліади.

Се жъ и війна и зараза у зáспілъ нівечать Ахейцівъ.
Отъ-що! Такъ ми віщуна, чи й якого жерця, запитаймо,
....ой сногаду якого—бо й сонъ же одъ Зея бувае—
....би сказавъ, та зъ-за-чого отсе Аполонъ такъ лютуе.
....зъ-за обіту наказуе.... чи зъ-за сотенноі жертви....
....ле, що чаду зъ ягнятъ та кізлівъ забагаючи ситихъ,
....ставши, погибіль одъ насъ одігнати изволить.
....оттакъ проглаголавши, сів. А міжъ сидячихъ вставъ ось
....Тéсторівъ синъ, птахогада зъ усіхъ наймудріщий.
....вано, усе: що и есть, що й було, що и буде.
....путі въ Илионъ, проводиривъ ахейскимъ насадамъ,
Тимъ—що містець бувъ віщунъ, обдарований ласкою
Феба.
Доброжелаючи, сей речувати імъ ст.... та и каже:
„Зееві милий Ахилю! звелишъ же мені объявити
Повідъ, зъ якого й озливсь Аполонъ,.... встрашний
владика.
Я й объявляю. Але ти обіцяй и мені забожися,
Що и словами готовъ захист.... мене и руками....
То бо, я думаю, мужа розсерд.... кого, що кріп....
Всіми Аргосцями правит.... послухают....
Силенъ бо вельми король, я.... на просточ....
Бо хоть здается, що жовч.... дні въ ему́ и....

[illegible]

Все жъ вінъ таки у въ утробі.... заховуе злобу,
Ажъ и вконае тому.... Гляди жъ, чи мене й захоронишъ?“
Заразъ ёму й одвічавъ бистроногий Ахилъ, та и каже:
Вельми вповаючи, сказуй, яке ти ні знавъ би віщанне.
...Аполонові, любимцеві Зея, которому, Калхасъ
...исся ти, що Данайцямъ ёго й объявляетъ вироки;
...на тебе ніхто, якъ живу на землі я и бачу,
...стихъ насадівъ важкоі руки не підійме
...Данайцівъ—ніхто, а хочай Агамемнона вкажеш
...чаетця нині зъ усіхъ наиможніщихъ у війську“.
...аживсь тоді, и промовивъ віщунъ неомилний:
„Ні зъ-за обіту накавуе, ні зъ-за соженноі жертви,
А изъ-за того жерця, що зневаживъ его Агамемнонъ,
Волю не давши доцці й богатий кинувши окупъ.
Ото жъ, за це й покаравъ Далеметецъ та й ще покарае....
А ні тяжкоі руки не одверне с.... одъ заразы;
Ажъ чорнооку дочку та сердешна.... кові й пустять
Дармо, безъ окупу, й доки у Хри.... вишлють ові....
Жертви сотенноі; тіл.... й ублагаемо....
Той, та оттакъ пр.... ши, сівъ....
Витязь Атріенко, широков.... король, Агам....
Лютий бувъ. Серце ёго, на-около ажъ чорне одъ жовчи,
Злістю наповнилось вельми, а очи мовъ полумья ссяли.
Въ Калхаса першого позіръ лукавий влітівъ и промовивъ:
„Лихъ ворожбиту! мені ще ніколи гараздъ не віщавъ ти;
Завше одъ серця-души ти и радъ наворожити лихо;
Гідного й слова ище ні сказавъ ти коли, ні удіявъ!
Ото и нині Данайцямъ, мовъ божий, объявлюешъ вирокъ,
Наче що й справді на нихъ Далеметецъ наверстуе кару,
Тимъ-що дівчину я, за Хризівну, та окупъ блискучий
Взять не хотівъ! То и есть, що саму я багато волівъ би
Взяти до-дому іі й препочтивъ би самій Клитемнестрі,
Жінці, що дівкою взявъ, бо и справді не пуща одъ сеі,
Та ні краса, ні урода, ні вдача іі, ні робота.
Але и такъ я іі одіслати готовъ, яке се лучче

Й самъ я волю, щобъ мій нарідъ здоровъ оставався, ніжъ гинувъ.
Тільки сёгодня жъ мені и придбайте ралецъ, щобъ одинъ я
Съ-поміжъ Аргосцівъ не безъ дарунку: Воно-бъ не подібно.
Атже жъ ви бачите всі: мій ралецъ та обернетця инде“.
Заразъ ёму й одвічавъ боговитий Ахиль, бистроногій:
„Славою гордий Атріенку, зисколюбивійший въ обсіхъ!
Зъ-відкиля жъ візьмуть для тебе ралецъ веледушні Ахейці?
Атже жъ громадський який щобъ бувъ запасъ у насъ, я не знаю.
Здобичъ усю, въ городахъ нажакувану, ми паювали;
На-ново жъ пай одбирати въ народу ще й більшъ неподібно.
Нині жъ оцю ти на боже оддай, а опісля Ахейці
Втрое, и вчетверо ми нагородимъ, якъ Зей та колись намъ
Трою, варовно-мурований городъ, здобути поможе“.
Але ёму одвічавъ та и каже король Агамемнонъ:
„Ні вже, хоть кілько удалий еси, боговитий Ахилю,
Хитростю ти не пидлавъ: не змудруешъ мене, ні намовишъ.
Хочешъ, відай, подарунокъ маючи самъ, щобъ одинъ лишъ
Я, та не мавши, сидівъ? а оцю щобъ оддавъ я, ти раишъ?
Добре жъ, якъ инший дарують ралецъ веледушні Ахейці,
Взявши на разумъ якъ слідъ, щобъ дарунокъ та бувъ би й підхожий.
А не дарують вони, то и самъ я прийду та, напавши,
Візьму, чи твій, чи Аясівъ ралецъ, чи ралецъ Одисія,
Та й поведу. Та не радий и буде, кого навіщу я.
Але жъ бо, правда, объ цімъ ми ище поговоримо й після,
Нині же чорний насадъ стащимо на широкее море,
Здібнихъ гребцівъ доберемо, соженну покладемо жертву,
Та й гарнолицю саму въ корабель уведемо Хризівну.
Въ ёго жъ начальникомъ сядьте хто-небудь изъ радньго люду:

Чи Идоме́нъ, чи зъ Айсівъ котрий, чи Оди́съ боговитий,
Або и ти Пеліївъ, найстрашнійший зъ усіхъ лицарюго,
Йди й уласкавъ намъ Стріляку, святее конаючи діло".
Зйрнувъ Ахиль бистроногий на ёго й, зазвірившись, каже:
„Охъ ти, захланнику хитрий, одітий беастидністю зо́всімъ!
Якъ же росказівъ твоіхъ послухатиме хто изъ Ахейцівъ.
Щобъ за здобуткомъ ити, чи на о́стре изъ ворогомъ битьця?
Я жъ не зъ-за себе прийшовъ, щобъ оттутъ списоноснихъ Троянцівъ
Все воювати; вони проти мене нічого не винні:
Нікóли ані волівъ, ані коней моіхъ не займáли
Ані у Фтиі моій, буйнопашнімъ краю, людоживнімъ,
Не подоптáли хлібівъ, бо и мнóгі міжъ насъ пролягають
Горй, отінені лісомъ, и хвилі ревучого моря.
Але зъ-за тебе, невстидо, прийшли ми, тобі угожаемъ,
За Менелáеву честь и твою, ти, собача личино,
Трою воюемо; самъ ані журисся ти ані дбаешъ!
Ще жъ бо и грозисся ти, що й заграбишь у мене дарунокъ,
Той жъ, що ахейські жъ сини дарували, зароблений тяжко.
Рівного твóму ралця я ніколи й не мавъ, якъ Ахейці
Иноді пишно-цвітучу троянську роскинуть оселю,
Завше, хоть білшу и тяжчу трудноі війни половину
Руки моі підіймають, та скоро до паю прийдетця,
Лучший дарунокъ—тобі, а и мали́мъ вдовільнившись,
Впять икъ насадамъ иду одпочити, охлявший у битвахъ.
Нині жъ у Фтию піду́, бо далеко зноснійше до-дому
Впять на закри́вленихъ чóвнахъ поплисти, ніжъ, думаю, осьде,
Ганьбу одъ тебе приймивши, тобі умножати богацтва".

Заразъ до ёго въ одвітъ людовладець гукну́въ, Агамемнонъ:
„Що жъ! то й біжи, якъ тебе закортіло! тобі я не скáжу
Тутъ изъ-за мене остатьця, при мині останутця й инші,
Що й пошанують мене, а найпáки самъ Зей-промисли́бігъ.
Ти міжъ царівъ, вигодованцівъ божихъ, мені найпротивний.
Тільки и милий тобі перепіръ, та війна, та боротте.
Що хоробрійший еси, то одъ бога якогось це маешъ....
Овшімъ, до-дому иди й съ кораблями й зъ усімъ товариствомъ,
Тамъ и царюй Мирмидонцямъ; про тебе я й справді не дбаю.
Гнівъ твій мені не журá, а тобі та погрожу я отъ-якъ:
Скоро-що Фебъ Аполонъ та жадае у мене Хризівни,
Я у своімъ кораблі, и зъ своіми таки дружбитáми,
Вишлю іі, а до тебе прийду й гарнолйцю Бризйду
Зъ нáмета візьму, а самъ, твій дарунокъ, щобъ добре ти тя́мивъ,
Скілько я можністю висче тебе, щобъ и кождий боявся
Рівнимъ мені величати себе й заходйтьси зо мною."
Такъ и сказавъ. Та розлютивсь Пеліенко; витязя серце
Въ грудяхъ ёго волохатихъ на двоежъ ище вагувало:
Або-щобъ гострий та ясний добути свій мечъ, що у боку,
Й стрічніхъ усіхъ одіпхавши, оттутъ Атрюкá й порубати,
Або-й досаду смирить, вгамувавши озлóблену душу.
Въ тімъ, якъ ище вінъ обдумувавъ це и умóмъ и душею,
Съ піхви жъ витягувавъ мечъ величезний, явилась Атéна
Зъ неба: зіслала жъ іі білоліктая Гера, боги́ня,
Люблячи рівно обохъ и обомъ потуряючи въ серці.
Стала жъ за спину й, за русі Пеліенка кучері взявши

Тільки ѐму й показалась, азъ иншихъ ніхто іі не бачивъ
Зжахся Ахиль, обернувся назадъ и Паладу-Атену
Заразъ пізнавъ: та світилися страшно богинині очи.
Заговоривши до неі, й сказавъ вінъ окрилене слово:
„Щó се ти, Зея дочко, Егіохівна, озьде зъявилась?
Чи Атрюка Агамéмнона хочешъ побачити кривду?
Але я кáжу тобі, та, гадаю, и сповнитця тее:
Гнеть, черезъ гордість свою, то якъ-разъ и загубить вінъ душу!“
Заразъ ѐму и реклá синѐока богиня Атена:
„Твій гамувати я гнівъ, якъ захочешъ послухать, злетіла
Зъ неба; післала жъ мене білоліктая Гера, богиня;
Любить васъ рівно обохъ и обомъ потуряе у серці.
Ото жъ покинь суперечку, й меча не виймай ти рукою.
Тільки словами налай, щобъ якъ-небудь зігнати досаду.
Яжъ, та тобі говорю, а воно и вконаетця певне:
Скоро у-трое тобі, та такихъ же й блискучихъ дарунківъ,
Ось заплатять за обиду; уймись лишь и намъ повинуйся.“
Ій на оце одвічавъ, та и каже Ахиль бистроногий:
„Атже жъ и треба, богине, заховувать заповідь вашу.
Скільки одъ гніву душа ні розжевріла, лучче и буде:
Хто послухáе богамъ, то й самóго вислýхувать звикли“.
Рікъ, и на чéрені срібнімъ затисъ ваговитую руку,
Й мечъ величезний у піхву сей-часъ увігнáвъ, не ослушный
Слову Атени. Вона жъ на Олимпъ та упять понеслáся
Увъ Егіахову, Зея домівку, між инші богове;
А Пеліівъ, та упять же догáнними дуже словами,
Лаявъ Атріенка, більше ніякъ не уймаючи гніву:
„Ти, винопою, зъ очима собаки, а зъ ѐленімъ серцемъ!

Ані до битви, коли зъ боевимъ узброітьця народомъ,
Ані въ засаду піти въ товаристві хоробрихъ Ахейцівъ
Ти не поквапися дуже: тобі та здаетця те смертю.
Вжежъ бо се лекше й але, по широкімъ обозі ахейськімъ
Грабить дарунки въ тогó, хто тобі супротивитця словомъ;
Царь-людоіда еси, й надъ ледачими, видко, старшуешъ;
То бо, Атріенку, нині й останню ти коівъ би кривду.
Але я кáжу тобі, и великимъ поклятиемъ кленýся:
Берломъ оцімъ, що ніколи уже ані листя, ні гілля
Більше не пустить, давнó свій оземокъ оставивши въ гóрахъ,
Й не зеленітиме знову, тоді-якъ залізо ачімхало
Листе й корý облупило, а нині ахейські синове
Носять въ рукахъ правосудці оці, що пилнують
Зея закóнівъ,—оце жъ та велйка тобі и присяга
Буде колись, Ахиля́, й забажають ахейськи синове
Всі до одного, а ти ані здужаешъ самъ, хоть казися,
Помічъ імъ дать, якъ колись, та одъ Гектора рукъ мужегубця,
Гинути будуть ватаги: и душу розшарпаешъ въ собі,
Сердячись самъ, що Ахейця найлучшого не шанувавъ ти!“
Тее сказавъ, та и берло Пеліенко дó-землі кинувъ,
Цвяхами скрізь золотими наковане, й сівъ собі також.
Супротивъ сидячи лютивсь Атріенко тутъ, та ажъ Несторъ
Приязномовній схопився, пилоський гомонячий рéчникъ:
Въ ѐго солодча одъ меду изъ устъ виливалася мова.
Два покоління уже бесідýщого людського роду
Перевелися, що зъ нимъ виростали, при нимъ и родились
Въ Пилосі пишно побýтнімъ; надъ третімъ оце панувавъ вінъ.

Щире гадкуючи, сей речувати імъ ставъ, та й
промовивъ:
„Пробігъ! великее горе ахейську навідуе землю!
Веселий стане Приямъ, и Приямові діти зрадіють,
Втішатця вельми Троянці усі и окріпнуть душею,
Скоро почують, що ви та заводите распрю обидва,
Ви, що найперші зъ Данайцівъ есте́ и на раді и въ
битвахъ.
Але жъ послу́хайте ради; оба́ ви молодчі одъ мене.
Витязямъ и не такимъ, та куди вже одъ васъ
хоробрійшимъ,
Бувъ я товаришъ бувало, мене ж не цурались ніко́ли.
Ні, вже такихъ я не бачивъ потому, и бачить не буду
Витязівъ, як Перитой, та Дрия́съ, полководець,
Та якъ Кене́й, та Екса́дий, або й Полифе́мъ
богостотпій,
Та якъ Егеївъ Тезій, богатиръ зъ невміраками схожий.
Люде жъ були, між людей, що годуе земля,
найсильніши.
Дуже могучі були, та могучихъ вони й воювали,
Чудъ горолежніхъ, велику собі добуваючи славу.
Ото жъ товаришува́въ я изъ ними и Пилосъ покинувъ,
Одаль и Атійську землю оставивъ—бо кличуть бувало—
Та воювавъ яко мога и самъ. Оттакихъ би ніхто вже
Зъ люду, що нині виводить земля, не посмівъ
воювати.
Раду жъ мою уважали вони й послухали веління:
Ото жъ и ви повинуйтесь мені, бо послухати лучче.
Ти, хоть и можний еси, не займай у Пеліенка дівку;
Годі займати ралець, що ёму й дарували Ахейці.
Ти же, Ахилю, уймись и не смій пакословить цареві
Сваркою; чести бо тоі, що вінъ, не доскочивъ ні
жоденъ.

. . . .

б, З первоі пісьні Одиссе́и.

1889 г., марта 27.

Му́зо, назви́ мені му́жа, що, до́вго блука́вши по світу,
Вся́кихъ пригідъ натерпівся, як Тро́ю Священну
розрушивъ;
Много вінъ зе́мель побачивъ, звича́івъ и віры довідавсь;
Много й на мо́рі филя́стімъ душе́ю болівъ и терза́вся,
Якъ бы само́му не згинуть и бра́тте до до́му верну́ти,
Та й не вдало́сь рятува́ти това́ришівъ, скілько ні би́вся:
Ті жъ бо самі собі па́губу вкоили діломъ ледачимъ:
Гиппериона волы, Геліо́са, поіли безу́мні;
То жъ бо за те вінъ одня́въ у нихъ день у домівку
вертання,
Ой роскажи́ жъ намъ про него, ты, Зе́всова до́чко
вели́чня!

. . . .

За́сьпів до поэми „Куліш у пеклі“. *)

1896 г. декабря 17.

I.

Усім лучало́сь нам чува́ти
Не ра́з між людьми́ та й не два́,
Або́ й написане читати
Про пе́кло й про́ ёго́ дива́.
Гоме́р, Виркгилій, Котьляре́вський,
Сьпіва́ли про той ми́р мертве́цький,
А Дант мов на Дону́ там бу́в.
Він якось и в чисте́ць пропха́вся,
И в ра́й за дівчиною вгна́вся,
Да ба́! там гарбуза́ вдобу́в.

---

*) Оце ж и ѐ та друга редакція. 1896 г., дек. 21.

[illegible]

II.

Мені, Небрéсі, зáсь плескáти
Про тé, чогó не бáчив сáм;
Шкодá про тé вам ясувáти,
Що в пéклі діецьця и там,
Де нáші óчі лéдьві бáчять,
Як дýші зóрями маячять,
Ті щó по Бóжому живýть.
Дак óт же хтó мені збрехáти
Не дáсьть—Кулíш: він сáм чухрáти
Страшнý до пéкла мýсив пýть.

III.

Ёгó недóлюдки-писáки,
Що брéхнями ввесь сьвіт пройшли́,
Літератýрьні гайдамáки,
У пéкло втюрили були́.
Да він зустьрів там чоловіка,
Що був свогó красóю віка
И чóрта прáвдою гнуздáв.
Сёгó всі куцаки́ зьлякáлись,
До Кулешá не доторкáлись:
Бо й рóги им би позбивáв.

IV.

Мав Бóжий дáр він визволя́ти
Людéй з лабéт у Сатани́
И нáвіть о пéкла випускáти
Таки́х, що хоч и брехуни́
Були́ вони́ між брехунáми,
Та Бáтьку Брéхень не давáли
Держáти в тéмряві дурни́х,
Що змáлку рóзуму не мáли
И на письмéнних позирáли,
Як діти на батьків свои́х.

V.

Поміг він Кулешéві зьня́тись
Над віковічню брéхень тьму,
И вже до нéба став сей брáтись,
Аж ось Илья́ гукнé ёмý:
„Коли́ не нáдисься стьрілóю
Униз летіти головóю
Зза хмáр висóких сторчакá,
Дак прáвдою тут не пишáйся
И жи́ти з нáми не хапáйся,
Мов з нищунáми у дякá. [1])

VI.

„Що я книші сьвяти́м розвóжу
И грізно торохчý возкóм, [2])
Дак стережý се прáвду Бóжу,
Що люде нівечять гуртóм.
Оцé ж вертáйсь и всé, що знáєш,
Товкмáч не так, як прочитáєш
У ти́х письмéнних гайдамáк,
Що дýрьнів брéхнями обхóдять
И рóзуму людськóму шкóдять
Вілш óд пекéльницьких брехáк.

VII.

„Вертáйсь, писáк-сіпáк не бíйся,
Про всé кажи́ им навпростéць,
И прáвдою не поступи́ся,
Хоч би́ тобі за тé й кінéць...
Кажи́, зьвідкіль брехня́ постала,
Хоч би́ й Москвá на тéбе встáла
И рідна предківськá земля́.
Я ж бýду з нéба визирáти
И зза возкá брехак стреля́ти
Приціливши́сь,—не навманя́“.

VIII.

С таки́ми-то запевнення́ми
Почу́в Куліш проро́чий глас,
И воздушни́ми манівця́ми
Верну́всь испід небе́с до нас,
Проте́й брехли́вого наро́ду,
Що не збреха́в ні сло́ва зро́ду
За ту споку́сливу грошву́...
Він су́див земляків по пра́вді,
Не піддава́всь дурни́ць прина́ді,
И за́ що сьлі́д—хвали́в Москву.

IX.

Тепер неха́й ватага зли́цьця
Сіпа́к Моско́вських и свої́х:
Кулі́ш нічо́го не бо́йцьця,
Побу́вши в пе́клі через них.
Він захили́вся за проро́ка,
Що й сам від брехунів з Восто́ка
На не́бо в по́ломъі втека́в...
Він пра́вди щирим ду́хом ди́ше,
И се́—піро́ мое́ те пи́ше,
Що він про пе́кло зъясува́в.

X.

Дяки, попи да крутопопи,
Ті, що друковану хвалу
Придбали брехнями в Европі,
Я вас на суд громадзький зву.
Спитайте в Кулеша, кого він
У пеклі бачив, чий там гомін,
Чий крик скажений там чував?
Нехай він сам про те роскаже,
Хто ваше в пеклі кодло враже
Оццеві лжи презентував.

ЩЕ ДОПОВНЕННЯ.

До Василя Бѣлозо̂рця,

присьвячуючи ёму пере́сьпѣвъ Байронового Донъ Жуана.

I.

Якъ мы спо̂зналися, тодѣ намъ гарнѣ снились,
Величнѣ сны й сьвятѣ про давню давнину:
Завзятѣ лыцарѣ зъ недо́вѣрками бились,
Вели сьвященную, мовлявъ Письмакъ, войну;
Благословляли ихъ на брань Оцьцѣ Сьвятыѣ,
И, якъ самѣ вони бороли Сатану,
Такъ подвизатися за Православну Вѣру
Велѣли Козакамъ, товкти Ляха́ невѣру.

II.

Товкли жъ вони, товкли, ажъ по̂ко̂ль дотовклись
До Грамать Золотыхъ и до Ножѐвъ Сьвяченыхъ,—
До брехень на ввесь Сьвѣтъ, що здавня завелись,
Та й досѣ веселять недо́умко̂въ ученыхъ,
Тимъ часомъ, якъ Козакъ по̂дъ Москаля хиливсь
И забувавъ пѣсьнѣ своихъ Бояно̂въ темныхъ,—
Тимъ часомъ, якъ сіявъ Науки тихій сьвѣтъ
И намъ заве̂тувавъ Любви Новый Завѣтъ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

III.

Наука и Любовъ, Любовъ и знову Наука
Широкѣ крыла намъ, ще пôдлѣткамъ, дали...
Якъ всенародьня намъ вôдкрылась туга-мука,
На жертву спôльню мы и серце й умъ несли.
Про що й не думавъ дѣдъ, натхнуло те унука,
И мы себе на казьнь Тиранству обрекли.
Казнили насъ за те, за щô благословляти
Повиннѣ бъ и Царѣ, и Дукачѣ багатѣ.

IV.

И мы, недôбитки недôлюдкôвъ лихихъ,
Тихéнькимъ голосомъ теперъ уже вѣтаемъ
Молôдêжъ-правнучатъ, преемникôвъ своихъ,
Що пôльги розуму вôдъ нихъ людзькôму чаемъ...
Дивѣтесь: ось иде до насъ Двацьцятый Вѣкъ,—
Двацьцятый, якъ свого Небесного благаемъ
Оцьця, щобъ царювавъ такъ *долѣ* чоловѣкъ,
Якъ *угорѣ* що-вѣкъ, що-рôкъ, що-день, що-часъ
Вôнъ учить праведно, любовно й грôзно насъ.

V.

„Въ имя́ великого Божественнымъ умомъ,
Що людямъ указавъ Единого Благого,
Изъ поломъя, котрымъ палае Сьвѣтъ-Содомъ,
Рятуйте розуму сокровищá людзького,
Щобъ нáрôдъ васъ новый не соромивъ стыдомъ,
Якимъ окрыли *мы* вѣкъ деспоцтва тупого,
Що на понуреныхъ лицемъ къ землѣ вповавъ,
Кайданы нéтяму на розумы ковавъ“.

VI.

Якъ Вôсêмнацьцятый казився Вѣкъ всетечный,
Тодѣ почавъ рости одинъ такій, що всѣхъ
Братôвъ о Господѣ, въ любовѣ бесконечнôй,

Вбачавъ и розумѣвъ середъ земныхъ утѣхъ,
Нелбалый вôнъ про все удався и беспечный;
Впадавъ неагôршъ и самъ у первородный грѣхъ,
Та пóчасту зринавъ на Сьвѣтъ зъ грѣха бозодні́
И жаромъ каятьтя паливъ серця холоднѣ.

VII.

И душу намъ свою, непевную, сумну,
У книзѣ выявивъ, котрôй не знаемъ рôвнú.
Сурово на свою Оччизну́ позирнувъ,
Якъ мы на всобицѣ и ледарствá Вкраиньнѣ,
И щô умомъ яснымъ и серденькомъ збагнувъ,
Те словомъ мудрости, прикидно-юродивнымъ,
Палючимъ и нѣжнúмъ, у спадокъ завѣщавъ
Такимъ, якъ Кгете мавъ, самôбутнымъ умамъ. *)

VIII.

Немá въ насъ розуму глыбокого такого
И слова вѣщого про нашихъ правнучатъ;
Подаймо жъ книгу имъ Учителя чужого,
Що довго буде ще Народы наставлять,
Якъ вберегтися имъ вôдъ духа пôдступного,
Що звыкъ Наукою Лукавство прикрывать,
Тимъ часомъ свôй кукôль, що звецьця экгоизмомъ,
Всѣвае, граючи у жмурки зъ Мистицúзмомъ.

Идейáли.

So willst du treulos von mir scheiden.
Schiller, 225.

1896 г, ноября 3.

Оце вже ти мене зрадливо покидаеш
И мріи золоті и сни фонтазій
У мене з муками и шчастем одиймаеш...

*) Читай Otto Henne-Am-Rhyn, Kulturgeschichte der Neuern Zeit. III, 561.

Неублагальні задуми твои!
Чи не змогла ж би ти, летуча, підождати,
Не нівечить ясних весни моеі дьнів?
Шкода! летять вони без упину крилати
У вічность, море, що не мае берегів.

Погашено соньце, що весело сияло
И змолоду(?) мені освіцувало путь;
Роздерто й стоптано величні идеали,
Що в серці, пъяному восторгами, живуть.
Ой де ж вона, моя солодка, щира віра
В истоту, що мій сон у дусі породив?
Реальность одняла в бідахи суевіра
Те, чим він гарно, чим богоподобно жив.

Так як Пикмалийон ж жадібною мольбою
Статую камяну холодну обіймав,
Аж покіль мармор(?) той на щоках теплотою
Гарячого чуття любови дихать став,
Природу обіймав руками я любови
В пречистому огні восторгів молодих,
Аж покіль почала вона, мов жаром крови,
Поэзіею мій животворити стих.

И, поломъем моим палаючи до мене,
Німа на слово річ багату изнайшла,
И поцілунок мій, дитя мое пещене,
Від серьця серденьку вернула-віддала.
Живі тоді були гаі про мене й рози,
Дзвонив мені сьріблом, співав мені бурчак,
И той, в кого нема души, здобувсь на сльёзу
Від одгуку на жизнь мою в живих стихах.

И распросторилися мои тісниі груди
У всемогущему пориві до всёго,
Що навкруги мене сотворено про люди,
В завзяті діл моих и творива мого

Яким великим світ здававсь мені в тих зернах,
Що він ище про дух людзькій в собі ховав!
Яка ж убога, ох! яка була мизерна
Робота, як він их дух в житьті порозвивав!

Як високо сей дух, восторгами крилатий,
Шчасливий у свойму измечтаному(?) сьні
За хмарі поривавсь негнузданий літати
Турботами, що нас гнуздають по весьні;
Він аж до зір найблідших у ефирі
Здимавсь по над людьмі в задуманім лету(?).
Нема високого й далекого у мирі
Такого, щоб злякавсь він за свою мечту.

Як легко він туди уносивсь по над миром!
И що ёму було аж натто вагітне?
Все никло перед ним, немов перед кумиром.
Воздушний віз его вітало(?) все ясне:
Любов с солодкою наградою своею,
Фортуна и талан из золотим вінком,
А слава зорява стояла над землею,
Во сонцем правди він світив, а не умом.

Та ба! серед ёго далекои дороги
Проводирі ёго почезли-зникли всі;
Зрадливо манівцем их позвертало ноги,
Не видко й сьліду их, мов о півдьні в росі.
Фортуна утекла—іиі не наздогнати,
Премудрості ёму набратись не дали,
Вітрі непевні знай у розуму буяти
И сонце праведне мутити почали.

Я бачив золоті вінки святого слова
Зневажені блищять на темних головах
Ох, як же хутко ви, всі весьняні забави,
С коханнем утекли, ховаючись в гаях!
И тихше знай було, сумніще на дорозі

Покинутій, глухій під бурю й темноту,
И ледь не ледь сьвітив мені в тяжкій тревозі
Надіі світ мутній кріз темряву густу.

З усіх тих, що мене вихвалювали шумно,
Ой хто ж довірно ще, хто при мені зостався?
Хто ще піддержуе мене не легкодушно
И мороку в моій господі не злякався?
Ти, ти, що в серденьку сумному рани гоиш,
Приятельска рука, ласкава и ніжна,
Ти знаешь, як мою турботу заспокоить,
Бо подружила нас колись весна-красна.

Да ти, що так живеш из нею тихомирно,
Щоденна праце! Ти так само, як вона
Спокоиш бурний дух и служиш ёму вірно.
Ти твориш споквалям, потуго мовчязна,
Но, творючи тихцем, нічого не руйнуеш.
Нехай пешчиночки віт тебе у вікй
Далекі долетять, велике ти будуеш
И платиш довг людській природі залюбки.

---

* *
*

Nun hast du das Kaufgeld, nun zögerst du doch
Heine I. 18.

Ти взяв свою плату, чого ж гаеш час?
Грівавій мій друже, чого ж ти загаявсь?
Седжу-дожидаюсь въ світлиці у вас.....
Вже й північ надходить, а де ж молода?
Мерьці дишуть вітром сумним из могили.
Чи бачив ти, вітре, мою молодую?
И купа костистих круг мене страшно
Крегоче зубами: „Зустрили гидкую“!
Що ж ти, листоноши, до мене приніс?

Ти, чорний зьміюко, в огняній ливріі?
Вельможні панове, відказуе біс,
Драконами ідуть до вас на весілле.
Тобі чого треба, сивенька башко,
Магистре, мій мертвий? Кивнув головою,
Немов що сказати хотів на вушко,
Однак розлучився в мовчані з номною.
Чого ж се вищить и махае хвостом
Пекелній(?) лапко, и чого сьвітять очі
У кішки, й усі молодиі гуртом
Роспатлані скіглять весільнві ночи?
И нянька заводить—сьпівае стидке:
Бо ой томя(?) давно вже скіглить,
Сёгодні ж сьвяткую весілле гидке,
И вже пишноубрані гості зьявились.
Ой глянте ж бо дому мойму яка честь!
Вони не шапкй, свои голови носять
В руках кістяках: бо иш шибениць геть
Их знято и черті(?) у гості ихъ просять.
Прійшла поміж ними й метла сміттяна,
Матусю! я сйн твій, дай благословення!
Всміхнулась обличчем шкелетним вона:
„Нехай тобі буде у вічне спасенне“
Ввійшло—проштовхалось 12 гудків,
А за ними сьліпуючи баба скрипіла,
И шут с ковбасою сьміявсь-гомонів:
Запала над нею ще свіжа могила.
12 чорничок пійшло (у) танок,
Порядок—гей(?) шлюха им коси(?) давала,
12 попів, мов шинкарьскій попок,
Пісьні соромоцькі до таньцю співали.
Ти, кравче, як хочеш, хвали ганчірки,
Незгидна одежа твоя про людину
В чисцьці: там бо всі и попи и дяки
Кістками палкими(?) собі гріють спину
Танок все що далше гучніще гуде,

Вже й валець проклятих играють музики.
Такого ще з роду не чув я ніде........
Ой цитте! ось мила! вгамовуйте крики!
Гей, шушваль! утихни, або геть рушай!
За вами сам ледьві я сьвій голос чую...
Де ти куховарко? Біжи, віччиняй!
Се ідуть ридваном у північ глухую.
Кохане серденько, здорова була!
Здоров, преподобний, з двома копитами,
И с хвостиком куцим, и честь и хвала,
До послуги вам я стою перед вами!
Чого ж ти, кохана, німуеш, бліда?
Владико попівськїй! приймайся за діло.
Коханьне бес тебе—велика біда....
Ой благослови ж нас кохатися сьміло!
Навколішки, крале, в номною впади.
И впала вона.... ой солодка минуто!
На серце вона мені впала, сюди....
Обняв я троянду, й усе в світі забуто.
Волосься филясте густе, золоте
Обох нас окрило, и серце шчасливе
На серьці мойму билось чисте, сьвяте
И в небо знялись ми з восторгу не живі;
И в радощах(?) морі там плавали ми
В сьвятій висоті, в Бога правди й любови.
Та(?) руку на голови нам наложив
Той Демон, що в пеклі страшенне готовив,
Се був ночи й мороку темного син,
Що благословив нас, що в книзі крівавій
Читав-мимрив дике, та й занапастив
Клятьбою(?) нас, розум людзькій обесслав . . . .
Аж ось и трешчить и лящить наче грім(?)
Реве наче филя під бурю на морі....
Блищить синім сьвітом(?), як сонце ярким!
„Во віки віков“! паньматуся говорить

Примѣчанія и поясненія

автора и редактора.

Предисловія, примѣчанія и послѣсловія

П. А. Кулиша

КЪ СВОИМЪ СТИХОТВОРЕНІЯМЪ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Предисловія, примѣчанія и послѣсловія П. А. Кулиша къ своимъ стихотвореніямъ.

ДЗЬВІН.

Петро да Катерина.

Стр. 2, ст. 26.

Оце ж ви перш усіх її й закрепостили:

У козакомана Костомари, в ёго „Руїні", читай охочий про те, як козаки повертали в своє крепацтво героів прославленого Хмелевого бунту, незабаром після смерти Хмельницького.

Він и Вона.

1.—Стр. 5, ст. 8.

„И вихрюватому" не зьдякувавсь гетьману.

Кошовой отаман Сірко писав до Петра Дорошенка: „Вихрювата голово"!

2.—Стр. 5, ст. 12.

И згорда „в Москаля вечерять" похвалявся.

Похвалка исторична.

3.—Стр. 5, ст. 19.

„Жезлом желізним" пас ненаситну стару"

„Упасеши я жезломъ желѣзнымъ". *Псаломъ II, 9.*

Національній идеал.

1.—Стр. 8, ст. 8.

Полщизною листи й літописі писати.

Ляхи писали своі документи и літописі латиною, вважаючи Полщизну „труднóю“ про сю річ, аж ось у XVI столітьті двое Руснів, отець и син Більскі, написали им хроніку, и с того часу Полщизна перестала вважатись за трудну.

2.—Стр. 8, ст. 10.

И привели ёго ид пушкинському слову.

До Пушкинського слова довели ми Нову Русь, рекому Москву, працями многих письменників, и воно ввобрало в себе стілько нашоі старорушчини, що Шевченко не раз писав стихом Пушкинським, приправленим украинщиною.

С Того Сьвіту.

1.—Стр. 12, ст. 16.

До Гонти, що дітей порізав кателиків.

Сини Гонтини кателиками не були, и Гонта их не різав, як се висьпівав Шевченко в поэмі „Гайдамаки“.

2.—Стр. 12, ст. 22.

Проти културнеі громади написала.

Там же висьпівав останній менестрель козащини золоту грамоту Катеринину и сьвячені ножи по-сьвійській.

Письмакам Гайдамакам.

1.—Стр. 12, ст. 12.

„Голодноі вовчиці“.

„Лютий ворог Украіни,
Голодна вовчиця“.
Шевченко (про Катерину Вторую).

2.—Стр. 14, ст. 16.

Материка владики.

Се той Первий, що роспинав
Нашу Украіну,
А Вторая доконала
Вдову сиротину.
Кати, кати, людоіди!

Шевченко (про Петра Первого и Катерину Вторую).

3.—Стр. 15, ст. 28.

З синами-витязями.

Обидва сі Гайдамаки, опанувавши Умань, хвалились, що будуть украиньскими князями.

На Перелозі.

1.—Стр. 17, ст. 8.

Гарячу кров ис Християн точити.

Шевченко про завоюванье Кавказа:

Оттамъ-то милостиви ми
Ненагодовану и голу
Застукали сердешну волю
Тай цькуемо, и лягло кістьми
Людей муштрованно чи мало,
А сліз? а крові? напоить
Всіх императорів бы стало
Зъ дітьми и внуками . . . . и т. д.

До Мазепи.

1.—Стр, 21, ст. 11.

Щоб их друковано землящтву до науки.

Така була колись пóшесть на Мазепинщину, що й шановний трудолюбець Осипъ Бодянський чаявъ чогось дивного від незнаних

це світові документів, про що й шептав мені „помай Бога, щоб и Чорт не знав“.

Великому Книжникові.

Стр. 22, ст. 22.

Бо „нам (речеш) нічо́го більш не треба“.

Костомаров, обернувши народню складчину (що думалось попечатати нею учебники) на премию свого имени, ясував печатно, що нам, Старорусам, чи Малорусам, нічо́го більш не треба, як попечатати пісьні та слова свої, котрими відособлюемось від Новорусів, чи Великорусів.

Книгогризові на Той Сьвіт.

1.—Стр. 29, ст. 14.

Під кирпу задрану кадилом не кадив.

Читай биокграфию О. М. Бодянського.

2.—Стр. 29, ст. 26.

За брехні мучитись у пеклі повелів.

Читай поэму Панька Небрехи, „Куліш у Пеклі“.

3.—Стр. 30, ст. 2.

Що сам же й сьпік еси, омани докторця.

Читай там же таки.

4.—Стр. 30, ст. 10.

Мов з неба послану Росії благодать.

Читай надпись на честені Богданові Хмельницькому: „благодарна Росія“.

До Богдана.

1.—Стр. 38, ст. 24.

„И езуїцькоі правдивости набрався“.

Учився Хмельницькій у Галицькому Ярославі в езуїцькій Коллегіи. Наставник ёго ксёндз Мокрський служив опісля послом між ним и Яном Казіміром.

Козацький Жаль.

1.—Стр. 41, ст. 23 и 24.

Обманював то Полщу, то Росію,
То сонне Потурнацтво над Босфором.

Султани правили Турками через креатур своих, потурнаків, яко таких людей, що в Турещині роду тіх не було.

Яка Пані, такі и Сані.

1.—Стр. 43, ст. 18.

Сьвіт-Великий—Катерина.

Великий Сьвіт наша Мати
На́пуст напустила,
Славне Військо Запорозьке
Тай занапастила

Пісьня про зруйнуваньне Січи.

2.—Стр. 43, ст. 28.

Розлилась козацька слава.

Максим козак Залізьняк с славного Запорожжа
Процьвітае на Вкраіні, як в городі рожа.
Роспустив військо козацьке в славнім місті Жаботині!
Гей розлилась козацька слава по всій Украіні.

Гайдамацька пісьня.

3.—Стр. 43, ст. 30.

Що за добре на Вкраїні!

Та не буде лучче, та не буде краще,
Як у насъ на Вкраїні
Що не має Ляха, що не має Жида
Не буде Унії.

Гайдамацька пісьня.

4.—Стр. 44, ст. 18.

С золотим песком мешали.

Хмельницькій у кобзарській думі велить козакамъ—голови олохам, як галкам, стинати, кров их у полі з жовтим піском ешати (а Волохи були православніщі від самого козацтва).

5.—Стр. 44, ст. 20.

И вві Львові, и в Варшаві.

Козаки городів Руських не минували так само, як и Поль-ких: воювали бо вони не з ляхами, а с панами, властиво ка-учи—з людьми заможними.

6.—Стр. 44, ст. 24.

И трусився б Москалюга.

Як наступав Петро Сагайдашний на московські городи року 618, дак погрожував облеженцям такими словами: „Не блазни-есь о вашей силѣ: городъ вашъ, якъ птаха, рукою возьму, ожному зъ васъ руку й ногу одомну и псам повергнуть велю". А козацтво его вихвалялось послові королівському, Оборницькому, так: „Перед Військом Запорозьким тремтить Турещина і Полща и весь сьвіт".

Землятцтво.

1.—Стр. 45, ст. 7.

Де дурень дурня в Пекло поганяє.

Въ поэмі Панька Небрехи, „Кулішъ у Пеклі" выявлено, що в пекло заганяють брехунів брехуни, пекелник бо диявол,

ставсь оццем олжи, а через те саме душегубцем; брешуть же між нами не хто, як дурні: премудріст бо доводиццця рідною сестрою правді.

Патриоцьці.

1.—Стр. 48, ст. 24.

Прославивши себе „Исусовим закономъ".

Zakonnik—чернець; zakón—черничий орден; braciszki Zakonu Jezusowego—браччики Исусового Ордена, як звали себе езуїти.

2.—Стр. 49, ст. 2.

Що за сьвяті церкви рубав у пень Ляхву...

Историки хором репетують, що козаки бились из Ляхáми за віру. Не за віру, а за поживу бились козаки, тай не з Ляхами, а с панами, якої б вони віри ні були, и всякими статечними людьми, що слухали короля, а не козацького гетьмана,— не то що бились військóвим боем, а плїндрювали всіх, що бували на преложенстві и не приставали в козаки, як и жидову.

3.—Стр. 49, ст. 5.

Так чашу випивши „гірку", мовляв, до дна.

„Гірка шкільна чаша"—вираз бурсацький могилянськіх часів.

4.—Стр. 49, ст. 6.

Віддячило панам бурсацтво за науку.

Пани Русь мало того, що фундували школи робом латинців, щоб своими латинниками, освіченимиб то по латинські людьми, бороти латинську віру, та ще й дітей своих учили в езуїцьких коллегиях, щоб вони бились опісля з езуітами их же духовним мечем.

5.—Стр. 49, ст. 15.

В козацтві над усе розбоі вихеаляють.

Навіть историк Руськоі Церкви митрополит Макарій пише ро козацтво, яко про воінство православности робом тупого оловъева и сьліпого Костомари.

Побоянщина.

1.—Стр. 53, ст. 2.

Втворив хвалу віків грядущих.

Изъ устъ младенецъ и ссущихъ совершилъ еси хвалу. *Псаомъ VIII, 3.*

Вельможній Покозащині.

1.—Стр. 55, ст. 12.

Бо сам був bellua, був зьвір без голови.

Bellua sine capite (чудовище без голови, безголовий звіока): слово Адама Киселя, писане королеві ще за десяток років Хмелнищини.

Присьвят усіх моіх творів землякам-козакоманам.

1.—Стр. 56, ст. 7.

Одьрідьде навісне Педрила боюна,

Ментор Байронового Дон-Жуана.

С Хутора.

1.—Стр. 64, ст. 26.

Під новими дверима.

Читай „Крашанку“, типовану вдруге.

До Підкарпатьніх Земляків на Поклик Римського Папи до Целібату и Грегориянського Каліндаря.

1.—Стр. 66, ст. 7.

В повазі й красоті невиданій зъявився.

Двох тількі гетьманів козацьких прокляла народьня пісня: „Хмеля Хмельницького“ та Мазепу,—одного за ясирну данину ворогові християнства, другого за накладаньне ш Шведомъ проти Восточного Царя. Вони білш усіх инших зрадників и провинили.

2.—Стр. 66. ст. 11.

Хто предків під Ляхом и старини не збувсь.

Були ми кровожерними яструбами-рарогами в руках у Шляхти, що з нами полювала на так званого Москаля, мов на птаха (згадаймо поклик Сагайдашного до облеженьців), а в товаристві з единовірною Русьсю переродились у гарновеличніх гоголів, и земляком Гоголем закрасили Новоруську Літературу саме тоді, як зъ невмірущими авторами „Катерини“ й „Маруси“ почали простувати до рідноі Старорушчині.

3.—Стр. 66, ст. 13.

Що віри пращурі „від пани не приймали“.

Слова великого Владимера римським послам.

Гайдамакам-Академикам.

1.—Стр. 68, ст. 13.

Тим, яко „патриярх“, я вам би раду дав.

Де які високоповажні Русини, листуючись из автором, вшановували титулом патриарха, що не перебивало другим високоповажним Русинам жакувати ёго робом гайдамацтва козацького: в нёго й гроші, й книги, й рукописі.

[illegible]

Дума про Курку с Курчатами.

1.—Стр. 80, ст. 1.

Байдужно жартують с своеі напасти.

Факт автобиографичній року 1847, не до печатноі промови.

2.—Стр. 80, ст. 8.

Потугу тиранства (недóлюдків часьть).

Господь часть достоянія моего и чаши моея. *Псаломъ X, 5.*

3.—Стр. 80, ст. 12.

За вітром—як царство насилства мине.

„Не тако нечестивіи, не тако, но яко прахъ, егоже возметъ вѣтръ отъ лица земли“. *Псаломъ I, 4.*

4.—Стр. 81, ст. 11.

Ой нумо плакати по кумові, нум, нум!

Дітвóра передрáжнюе жаб тáкеньки: „Був кум, потонув; ... плакать, нум, нум!“

5.—Стр. 86, ст. 19.

„Агов! ходи сюда! Чи чуеш, хлопче? Sie!

Sie (ви) кажуть келнерові, замісь нашого барського „чеавек!“

6.—Стр. 86, ст. 23.

Щоб нам Hausmeister'y Sperrgeld'a не платить.

Sperrgeld (запиральні грóші) за те, що після 10-оі години ... пре Hausmeister (одвірник) двері.

7.—Стр. 86, ст. 24.

„Gleich, meine Herren, gleich!“ и зникнув довговязий.

Зараз, мои Панóве, зараз!

8.—Стр. 86, ст. 27.

А мусять ждати: бо и их noblesse oblige.

И имъ чесьть велить.

9.—Стр. 87, ст. 2.

Як скорчивсь ежаком про свій почувши Zahlen.

Zahlen (платити)! гукають кельнерові. Ж жарту прозвано такъ ёго рахунок, та й ёго самого.

10.—Стр. 87, ст. 4.

Дарма що не доріс до золотих Bierhallen.

Bierhallen (пивні сьвітлиці): так у Німещині звуть харчевні міські.

11.—Стр. 88, ст. 2.

Зробила шлях новий на Львів той бідолашний.

У давню давнину було три Татарські шляхи на Львів.

12.—Стр. 88, ст. 12.

Про Handel заказній в вас будуть у кешені.

По двóрах у Відні про Жидову, що гукае знарошна гугнúво: Handel! Handel! стоить скрізь печатаний золотом заказъ: Handel ist verboten.

13.—Стр. 89, ст. 6.

Faisant bonne mine, вони сіпаці заплатили.

Faisant bonne mine—роблячи веселе лице. Е така пословиця французька: що нещасливо граючи, треба робити веселе лице (au movais jeu il faut faire bonne mine).

14.—Стр. 90, ст. 17.

Я вашу чистоту и духа правоту.

Сердце чисто созижди во мнѣ, Боже, и духъ правъ обнови во утробѣ моей. *Псаломъ L, 12.*

Дума-Казка про Діда й Бабу, про Курочку рябеньку и Надібку золотеньку.

1.—Стр. 92, ст. 12.

Мовляв, як на умі голодній тій кумі.

Е пословиця: „Голодній кумі хліб на умі“.

2.—Стр. 93, ст. 1.

И „за Дунай, мовляв, бистренькою заплинуть“.

Пісьня: Ой у полі річка,
Через річку кладка:
Не покидай, приятелю,
Рідненького батька.
Як батька покинеш,
Марно й сам загинеш:
Річенькою бистренькою
За Дунай заплинеш.

3.—Стр. 93, ст. 9.

Прощай, громадонько, коли я с ким сварився.

Пісьня: Як мандрував, шапочку зьняв,
Низенько вклонився:
Прощай, прощай, громадонько,
Може с ким сварився.

4.—Стр. 94, ст. 2.

Вже й думае, що він—звиняй за се—дурний.

Этнографичній факт.

5.—Стр. 94, ст. 4.

Тим на тебе й козли скакали й барані.

Пословиця: „На похиле дерево й кози скачуть“.

6.—Стр. 94, ст. 7.

Да хата, пóкришка від дощику, від сьнігу.

Пословиця: „Хата-пóкришка“.

Стр. 94, ст. 10.

Тоді вже прийдецьця, ох! раків годувать.

У Пушкина се гарно висловлено:

И въ распухнувшее тѣло
Раки черные впились.

7.—Стр. 94, ст. 13.

Хоч и не будемо топтати билше рясту.

Пословиця: „Не довго топтатиме ряст“.

8.—Стр. 94, ст. 22.

Дак буде, пóки й тху, вірнéсенько любить.

Списано з натури.

9.—Стр. 94, ст. 23.

Пливутъ и гуторять, а кригу, мов руками.

У кобзарській думі про Олексія Поповича читаемо: „Човни до гори мов руками підіймало“.

10.—Стр. 94, ст. 26.

Дід очі приязьні пасе й не напасе.

Не раз почуеш між людьми: чого так на мені очі пасеш.

11.—Стр. 95, ст. 2.

Тоді як рідна их бессудьня Украіна.

Один сутяга хваливсь: „Наша земля не бессудьня.

12.—Стр. 95, ст. 9.

Тим часом береги ззирались из лугами.

Пісьня: Ой луги из лугами,
Береги з берегами....

13.—Стр. 95, ст. 13.

Аж ось... Чи се не ти стоїш, Ерусалиме.

У давніх писаньнях величали наш Кіив Ерусалимом борьці „ревне-руське благочестіе“.

14.—Стр. 95, ст. 20.

Туди, де сплять сьвяті печерники в гробах?

Годицця нам памятати слово Пушкина про наш Кіив: „Свя... всѣхъ своихъ гробовъ“.

15.—Стр. 96, ст. 8.

Що від гріхів тяжких не одного спасла.

Слово псаломське: „Лучче мені приметатися сьмітьтем у ... Божому, ніж пробувати в селах гришницьких“.

16.—Стр. 96, ст. 10.

Куди их крига, мов руками, принесла.

Сьвяті Ворота в Печерському спорудив правнук Ярослава ...рого и трі роки виседів під ними одвірним у латаніи сви... и епископ суздальскій, св. Симон, бажав у сю свою славу ...ть повернути в нівець, щоб стирчатй скіпкою за сими во...и. За часів до-козацьких люде заможні дорого платили за ... щоб лежати в Печерському, вкупі с предками.

17.—Стр. 96, ст. 22.

Се ж мабуть, водяна могила Перепъята.

Могила Перепъят и Перепъятиха знаходицьця за Білою ...рою в степу.

18.—Стр. 97, ст. 8.

З Босфору женучи кгалери-байдакй.

У кобзарській думі про Кішку Саміила козаки, визволившись из неволи, „на Лиман испадали, Дніпру Славуті низéнько вклоняли“.

19.—Стр. 100, ст. 2.

И с Сьвіту Другóго нам звістку принесли.

Народній погляд на тогосьвітъні тайни найвиразніш виявивсь у легенді про померші души. (Читай у І-му тому моих „Записок о Южной Руси“, стр. 303—311).

Дума про Татарина и Орапа.

1.—Стр. 106, ст. 22.

И руську восхвалив над всі царства судьбу.

Пушкин писав, що колиб ёму суджено народитись у друге на сьвіт, він би хотів народитись чоловіком руським над усі инші національності.

Дума Пересторога,*)
вельми на потомні часи потьрібна.

1.—Стр. 108, заголо́вок.

Имитація назви стародавнеі книжки: „Пересторога, зѣло на потомные чáсы потрѣбна“.

2.—Стр. 111, ст. 20.

Ледачим проміня́ть на пйшні вавилони.

Багатий козак зустривши мене, яко гостя, спитав: у яки ж вести васъ вавилони? У нёго на подвіррі стояло два доми.

---

*) Въ рукописи автора Думѣ предшествуетъ эпиграфъ: „Уготовайте путь Господень: правы сотворите стези Бога нашего“. *Исаіи, гл. XI, 3.*
Ред.

3.—Стр. 113, ст. 29.

Ви більше маете, ніж сулить вам обман,

Маемо сулу и сулицю, та маемо право й на слово *сулить.*

Дума про найвищчий Дар.

1.—Стр. 117, ст. 10.

Сьпівають-вопіють: „Сьвят, Господи, Сьвят, Сьвят!“

Тут мусите зробити цітату: указати, де про се речено.*)

До Кобзи та до Музи.

1.—Стр. 120, ст. 22.

Не маючи й могили, щоб испасти.

Ой спав пугач на могилі....

Пісьня.

Писáкам-Брехáкам.

1.—Стр. 125, ст. 15.

Хто ж повернув? Зрадливі их брати.

Читай дописку до стихотвору: „Петро да Катерина“.

Хмарі.

1.—Стр. 144, ст. 15.

Беззаконство порождають....

Се бомъ неправдою зачатъ болѣзнь, и роди беззаконіе. *Псалмъ XVII, 15.*

---

*) „И взываху (Серафимы) другъ ко другу и глаголаху: Святъ, Святъ, Святъ, Господь Саваоѳъ: исполнь вся земля славы Его“ (Прор. Ісаія гл. VI, ст. 3. См. также Апокалипсисъ, гл. IV, ст. 8). *Ред.*

Куліш у Пеклі.

Поэма.

Дописки́ до поэми.

Перéдньє словцé до дописóк.

Гербй моéі поэми ще тóпче собі помáлу ряст; я ж, Панькó Небрéха, тим чáсом оповідаю про бідолáху так, ніби та тоrв морснýла ёгó спрáвді. Нехáй, однàк, письмéнна громáда не завдаé брехні́ Небрéсі. Старí люде, що (буó се не раз та й не два) обмірáли з вели́кого жалю, як и наш мýченик за прáвду, Кулі́ш Олéлькович Панькó, а вмéрши тілом, жили́ собі душéю так сáмо, як и за животá своró,—старí, кажý, люде бáчили на томý сьвіті так звані просторікувато „помéрші дýші“, и між сими́ дýшами довóдилось им и́ноді спіткáтись и с таки́ми, що поки́нули на сёмý сьвіті их живи́ми й здорóвими... А вже ж старá людина, да ще такá, що зазирнýла хоч би́ тілько в самé пéкло (довóдилося ж и́ншому бáчити й рай), такá, кажý, люди́на не брехáтиме.

Оди́н козáк-гайдамáка роспи́тував такóго, що малéньким ищé бáтько продáв нечи́стому за те, що поміг у дорóзі вирятувати вóза с калюжи; дак той хлóпчик и в пéклі вже був, да якóсь ви́крутивсь извіттиля́,—утік, нáче прудки́й чýра з Запорóзькои Січи, та й зроби́вся попóм. От у тогó ж то вже попá спитáв пекéлник-гайдамáка: „Чи ти був у пéклі“?—„Був“.—„А бáчив же ти мій патрéт, мою дýшу“?—„Бáчив“.—„Щó ж вонá там рóбить“?—„Гад (кáже) рукáми з я́ми до я́ми нóсить, а чорти́ óсьтями ійи́ поганя́ють“.

Хто сёмý не и́ме віри, нехáй спогля́не в І-му тóмі Кулешéвих же таки́ „Записокъ о Южной Руси“, на бочкý 309—310-му.

Бувáе, бáчте, такé, що на сёмý сьвіті люди́на мýчицьця, за потайни́й гріх, незри́мою мýкою; дак патрéт мовля́в, чи душá, тиéи люди́ни вже й за животá ійи́ мýчицьця на томý сьвіті такóю ж мýкою.

Нехай охочий зазирне в Данта, в ёго L'Inferno (canto XXX, 12—135). Аликгерій Дант не такий був чоловъяга, шоб став брехати: ще бо за живота свого побував и в пеклі й у раю, а вернувшись испроміж померших душ до живих людей, прописав все стеменно, да ще й не аби-як, а прегарними терцетами,— та любо прописав, що в нас утяв би хиба той Боян, що живі струни „самі, мовляв, славу князям рокотаху",—той Боян, що (тяжко та важко про се згадувати) ченьці попсували почерки й в манастирях, а козаки занапастили добрі списки ёго, козачий, випаляючи й Киів гірш од Батия самого и саме царство преславного Гийоба Борецького. Прописав, кажу, на диковижу гарними терцетами Дант от хоч би й про такого злого ёму добродія, що кинув на сёму сьвіті живим, а на тому побачив патретованим, наче той піп того гайдамаку-харцизяку:

Oh, dissi lui, or se' tu ancor morte?
Ed egli a me: Come il mio corpe stea
Nel mondo su, nulla scienza porto.

Cotal vantaggio ha questa Tolomea,
Che spesse volte l' anima si cade
Innanzi, ch' Atropos mossa le dea.

E perché tu piú volentier mi rade
L'invetrïate lagrime dal volto,
Sappi, che tosto che l'anima trade,

Come fec' io, lo corpo suo l' è tolto
Da un dimonio, che poscia lo governa,
Mentre ché'l tèmpo sua tutto sia volto.

Ella ruina in si fatta cisterna:
E forse pare ancor lo corpo suso
Dell' ombra, che di qua dietro mi verna.

И не одного сёго ледаря, живого ще між людьми, вбачав Дант у пекельних муках на тому сьвіті: бачив и ще деяких

таких, дарма що ми знаемо про них добре, що вони булй ще живі р. Б. 1300-го, того року, як бачив их Дант у пеклі своими очима; а Дантові (нехай у Господа Бога царствуе) ніхто ще не завдавав брехні, так як и мені Небресі.

Та й без великого сьвідка тогосьвіщини, наша древня Русь, Киевщина й Черьніговщина, мае на кого здатись у непевній по нас будущині. Знана письменним людям річ, як Олелькович Панько, на прізвище Куліш, оповідував у Записках о Южной Руси про стару Дубиниху, свою ж такй сповитуху-бабу. Ся так само, як и він бідолашний, з великого жалю на лихих людей, обмерла була, и також побувала на тому сьвіті, та ще й у Божий рай провів іий старесенький дідусь якийся, троха, чи не сам Петро Сьвятий, и що вона таменькі бачила, пропечатав усе стеменними словами Дубинишиними. (Том I, бочки 303—311).

Ради блаженнои памяти сіеи баби-сповитухи, що була славна пупорізка на всю вкраину від Малого Вороніжа та й до Кролевця и до Глухова, „старои, престарезнои Дубинихи", як пише про неи мій тезко, занотуймо, при сій нагоді, що вона перва помогла своиму пестунчикові в письменстьві, дарма що сама була неписьменна, а як помогла, дак ось як.

Навчив Панюта (так звали бешштаньку) трохи читати, не знавши ще й дяковои *субітки* (наука архисхоластична, ще мабуть чи й не таутовська)... Ну, та вже коли пішло на ёго бийокграфию, годиться мені перш усёго сказати, що сей „протей брехливого народу" и мученик за щиру правду, що первою книжкою, яку він держав у руках, була засластёнена Граматка дідова, того Панютиного діда, що знали широко навкруги, яко завзятого пасішника, по ёго прізвищу Гарячий Куліш, а може ще й того прадіда, що був у Січі кошовим отаманом и товаришував у Киевській бурсі з великославним опісля оццём Владимером, а хто знае, чи не маслив сю древню Граматку (була бо не друкована, писана уставом),—дак чи не маслив іий ще бешштанькою той аж царський дяк Василь Кулешин, архиписьменний посел до чужих земель, знаний нам за часів Іоанна Трейтёго, создателя Государства Россійського. Оттака-то Граматка з іий молитвами (булк?) первою книгою в неписьменного ще

[illegible]

эгó побратима. Эгé ж бо! вонá булá пéрвою вчителькою в ёго, нянькою в ёго, старíйшою ще й над заялóжену вчительку, лá в Кулешá-бешштáньки досьвіччáна пісьня, що й заколйху-ла ёгó з вéчора и будйла в дóсьвіта. Не скажý, хто б у нас проміж людéй, ще живйх, знав стíлько пíсень из малóго мá-чку, як мій письмакувáтий побратйм. А череш що? от череш : ріс він одйнчиком у мáтери, старосьвíцького козацького рóду дйни, сьпівóчои несказáнно. Булá же людина при томý й нко господáрьня. Не то в лíтку, та й ув осенй й зімóю від не вибувáли всякі подéнщиці, наймичкй й вовнопрядкй бабй. міз симй-то вовнопрядкáми булá й велйка іій приятелька, комйта бáба сповитýха-пупорíзка Олéна Дубйниха. Та ще лй в нéи мýжови таки небóги-сйроти. Про сих дівчáт, лéдьві áзаних пáнськими, мовляли „благорóдними" звичáями, мóжна б зáти стишóк самого ж такй Олéльковича:

Вонй не словáми,
Сьпíвами говóрять,
З рáнку та й до нóчи
Мов у дзвóни дзвóнять.

В одьнієи с паноццéвих небóг навчйвсь він трóхи й чи-ти, положйвши в нéи на колінах стародáвню граматку, таку нéзьню, що мóже іій гортáв, молючись Бóгу, и Боян, „соло-й старóго врéмени", мóже, вонá втекала з Дьніпра-славýти на зьму да на Москву рікý, и мóже там надихáла своїми мо-вáми бештáньку Ивáся, що виріс Иваном Велйким и пéвно éличі своій промовляв у тремтючому перéд Бóгомъ сéрьці одáтьне проханьне: „Цáрю небéсний, утішйтелю, дýше йсте-прійди й уселися в ни, и очисти ны од усякои сквéрни, и й, бláже, дýші нáші"!...

Навчйвсь, кажý, Панюта в одьнієи с паноццéвих небóг ти, положйвши в нéи на колінах стародáвню грамáтку, як а вонá за грéбенем; та, не довчйвши ёгó, вйскочила врод- и пренещчаслйва Лéся зáміж за полýпанка лéдаря, а пані-а ёгó, дармá що вродйлась у поважному дóмі Глáдких, від

знáчного козака, що вже служйв у пикинерах чи в карабинерах и носив Катериницську кóсу, панімáтка ёгó, кажý, булá неписьмéнна: менторі бо таких домів старосьвіцьких мовляли: „Про щó панночóк письмéнства вчйти? хибá щоб до якóго фéртика лйсти писáли"?

Оцé ж круг нáшого хлóпчика-бешштаньки (вісім десят літ назáд, хлопьята бешштаньками рослй аж до самóи шкóли) бабй й дівчата буló прядýть, старосьвіцьких пісéнь сьпівáють и про сей и про той сьвіт гýторять, и вонó малé в Грамáцьці, в тих титлáх да словотитлáх, довбáецьця. Немá вже ёмý Лéсиних ла-скáвих колінець... Ох! ужé іí, урóдою прегáрній, зоставалось тíлько, чйсниць изó дьві тíлько, жити!... Довбáецьця,—дáлій тиць! не втнé якóгось божествéнного під словотйтлою слóва. Аж тут старá Дубйниха: „Ходй до мéне, моé голýбъятко, я тобі пока-жý"... Він и не знав, що сповитýха ёгó письмéнна. Бежйть из Грамáткою, кладé, як буló в сестри Лéси, на колінах. Бабýся Дубйниха, стемéнна вовнопрядна Пáрка, вказуе почйнком своїм: „Дивйсь, мій кохáньцю: оці, де чóрне, там слóво, а де біле, там немá нічóго"... Усí в рéгіт, а дитина в плач! Однáк, плáчучи, подýжав якось титлóване слóво, и на сьвятóго Наýма одвéдено ёгó, в новéсеньких штáнах, до дякá, сьліпóго Якйма, трóхи не такйм грамáтником, що й по складáх и по верхáх почйтував... От як бáба пупорíзка допомоглá моймý тезкóві до письменства, нехáй вонá, ся Дубйниха, царствýе в Гóспода на небесáх, там де й сам Дант!

А се вже самі дописки.

1.—Зáсьпів, строфа V.

Мов з нищунáми у дякá,

Старосьвіцькі дякй в нас на Вкрайині булй трохá чи не едйними просьвітйтелями тéмного—неписьмéнного люду. Булй вони с своїми нищупáми трóхи схóжі на дрéвніх Гебрійських пророкíв з их ýчнями, як малюе их при своїй Виблії Эдуáрд Рейс (Reuss). Мій тезкó Панькó Куліш учйвсь у шкóлі в такó-

[illegible]

дяка́, и змалюва́в ёго́ в своі́й кни́зі „Хуторская Философія и
даленная отъ Свѣта Поэзія“, що конфисковано ій́й тьрі ти́сячі
римірників. Були́ такі дяки́ те саме́ проти хантурників попів,
о Ре́йсови проро́ки проти жерьців. Незна́ний и до́сі а́втор „Исто-
и Русеовъ или Малой Россіи“ оповідує про да́вніх на́ших по-
в очеви́дячкі по своих суча́сниках, які вони́ були́ хаптурники,
пи́ше, що тоді прило́жено присловъе: „Не стра́шно жени́тись,
стра́шно попа́ еднати“.

2.—За́сьпів, строфа VI.

Що я книші сьвятим розво́жу
И грі́зно торохчу́ возко́м.

По давнезьній памяті про Кгрецького Зевеса и Славя́нсь-
ого Перуна, сьвято́го Ильлю зро́блено в нас Громовико́м. Як
ім загрімить, лю́де ка́жуть: „Се сьвяти́й Ильля стреля́е (або
бъе“) на нечи́сту си́лу“; и́нши ка́жуть: „Сьвяти́й Ильля́ розво́-
ить своим возко́м по не́бу бу́блики та книші пра́ведним ду́шам.
е так возо́к ёго́ торохтить“... А що Ильля проро́к изьпя́вьсь на
е́бо за живота́ свого́ на поломъяній колесни́ці, дак на́ші лю́де
ривя́зують до не́и, мов Юпи́терового орля́, и блискави́цю з
ро́мом.

3.—Пісьня I, строфа III.

Поліг, мовляли „ду́ба дав“.

Коли́сь давно домовини́ в нас ро́блено з дубів. Видо́вбувано
у́ба, и в таку́ дубо́ву ковба́ню кла́дено мерьця́. Споглянь охо́-
ни́ у „Кие́вській Старині“ 1888 р. №№ 1, 2 и 3 (одна́ книжка)
а бочку́ 131. А писа́в там про се О. И. Леви́цький.

4.—П. I, стр. VII.

Як на́ші да́вні Андибе́рі
Пили́ в каба́шнои гетери.

Чита́й охо́чий кобза́рську ду́му про Кга́нжу Андибе́ра та
про „Насьтю каба́шну Горову́, шинкарку степову“.

5.—П. I, стр. VIII.

Не мед пъяне́ чоло́ кружали,
Чернильній о́пийум вони́.

У кобза́рській ду́мі про Кганжу Андибе́ра сьпівають:

Тоді дівка на́ймичка у лёх убега́ла,
Та де́веть бочо́к мина́ла,
Та з десятои ме́ду пъяно́го чола́ наточи́ла.

Стиха́ про черни́льній о́пийум позичив а́втор у Пушкина
(перо́м земля́ над ним! ле́гко ёму́ лежа́ти, зе́млю держа́ти!) Пуш-
кин мовля́в про Сенковського, alias Баро́на Брамбе́уса:

Охотникъ до журнальной драки,
Сей, утомительный Зоилъ,
Разводитъ опіумъ чернилъ
Слюною бѣшенной собаки.

6.—П. I, стр. IX.

Без де́мена и без весла́.

Сло́во *де́мен* зна́емо з ури́вка старосьвіцькои пісьни про
Дьніпро й про ёго́ „сім сот річо́к и чоти́рі“. Чита́емо там:

Ой седи́ть коза́к та на де́мені,
И він де́меном поверта́е
И на Чо́рне мо́ре погляда́е.

Де́мен, се—стерно́, корми́ло, а не *корма́*, як ду́мав Михайло
Максимо́вич, а через со́рок ро́ків опісьля́ й видавці́ „Историче-
скихъ Пѣсенъ Малорусскаго Народа“, не так-то тяму́щі в на́шій
старовині, Драгоманов да Антоно́вич. Варийа́нт Лукаше́вичів Пла-
то́нів: „и на де́мені малёванім“, виявлюе, що па́русне судно́ в
коза́ка́ не було́ малёвано (се ро́скіш не коза́цька), а малёване
було́ хиба тілько стерно́, чи корми́ло.

7.—П. I, стр. XIII.

Що их обачностью хвалились
Колись нетяги козаки.

У думі про Кганжу Андибера сьпівають:

Гей ти, шинкарко молода, ти Насте кабашна!
Ти до сих бідних козаків нетяг хоч зляя, та й обачна.

8.—Далій у строфі XIII.

Ні батько збреханий козацький.

Батькомъ величали козакй всякого своґо отамана. Сей козацький звичай перейшов и до чумаків. В одьній старосьвіцькій чумацькій пісні сьпівали:

Отамане, батьку наш!
Порадь же ты тепер нас:
Що маємо робити?
Нічим волй кормити.

А ще, хлопці, не біда:
Есьть у полі лобода.
Косіть, хлопці лободу,
Забувайте сю беду.

От же наші письмакй, чуючи, як у кобзарських піснях козакй величають Хмеля-Хмелнйцького батькомъ, зробйли ёго, з глум правді тим, що Новоруси розуміють під словами *отецъ отечества.* И мій любий тезку, бувши недорослим письмаком, удрав поэму під назвою: „Украйна аж до батька Хмельницького“.

Дйвна річ, що й Украйинські Ляхй тоді тямили не лучче нас, що й як діялось на Вкраййні за того мовляв Батька Хмельницького. Куліш писав свою поэму, гостюючи в Михайла Кграбовського в Чигиринщині, и, пйшучи, прочйтував господарёві поважного польского дому. Кграбовський вислуховував ёго читаньнє sine ira и хвалив ёго свойму приятелеві, знакомйтому Крашевському, пославши с Кулешёвои поэми довгелезну виписку Польськими літерами, щоб той надрукував у свойму журналі; да Крашевський був розумніщий, и відписав: boję się narazić naszej publiczności. Кграбовський вйгородив себе опісьля в лисьті до Куліша, напечатаному перекладом у другому томі „Записок о Южной Руси“.

А все таки дйвно, що й знакомитий крйтик Польський Michał Grabowski трактуе в свойму лисьті универсал Остраницн-Острянина, не догадуючись, як и сам Куліш тоді, що сей универсал збрехано так само, як и батька козацького... Ні бо, не дйвно й се: бо недавнечко званий Новоруський письменник Побідоносцев, за прйводом зпаного в нас ошуста Юзефовича, поставив у Кйеві, на сором науці, монумент Хмелеві-Хмелницькому ніби-то від „благодарнои Россіи“, монумент лютому ворогові Россіи, такому ж зрадникові, яким опісьля був Мазепа. Мае бо благодарная Россія документи сучасні, що тілько смерьть од перепою не дала старому Хмелеві привести на Москву вкупі с козаками примйрених про сю войну ворогів, з одного боку Татарюгу, з другого—Ляха.

9.—П. I, стр. XIV.

Защйтники катюги ревні.

Спечений несподівано докторець Геннадій Карпов (читай охочий про нёго ще й далій) скомпонував книжечку під назвою: „Въ Защиту Богдана Хмельнйцкаго“. Яко членові Императорскаго Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ, ёму подана була на рецензію рукопись Кулешевои книги „Отпаденіе Малороссіи отъ Польши“, и секретарь Общества сповістив автора листовно (маю лист у себе), що тьвір ёго Карпов „находитъ прекраснимъ во всѣхъ отношеніяхъ“. Трохи згодом секретарь пйше до Кулеша, що Карпов „очень обижается, что вы ни разу не сдѣлали указанія на его выводы, къ которымъ пришли также и вы съ своей стороны“. Куліш відпйсуе, що він, седючи хуторцем на безкнйжжі, спромігся тілько на таку эрудйцію, щоб

ріечена книга стала ёму за прокграму, як житиме колись у бібллийотечніх и архивніх городах; творів же Карпова не доводилось ёму ніяких читати... Писано се до секретаря Общества так би сказати посусідзькій. Аж се Карпов не до него писаний лист публікуе в своиму рефераті и перепечатуе тут же печатаний изьвіт „извѣстнаго ученаго М. О. Кояловича“, що ніби Куліш тягне в один гуж из Ляхами, не мисьлячи вкупі з ними добра Россіи. Тоді Куліш пише до Карпова: „Пушкинъ справедливо стыдился имени литератора. Удивляюсь, что въ теченіе полустолѣтія послѣ Пушкина литературная наша братія не сдѣлала въ нравственности никакихъ успѣховъ“, и викидае на очі ёму лёдарство ёго... Оттут уже справдилось виразне слово псалтірьнёго пророка (хто б він собі ні був): „Се болѣ неправдою, зачатъ болѣзнь, и роди беззаконіе: ровъ изры, и ископа и, и падетъ въ яму, юже содѣла“. (Псал. VII, 15, 16). Корреспонденція Кулеша з ученим товариством перервалась, однак же брошура Карпова „Въ Защиту Богдана Хмельницкаго“ прийшла на хутір у друкованому пакеті „Императорскяго Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ“. Лежить сей картуз чи пакет и досі нероспечатаний: жде того часу, як заходицьця невміракa Куліш (уставши в девяте серед нечестивого боевища) коло переробу своеи „Исторіи Возсоединенія Руси“ и коло іий закінчевьня. Коли в Карповській брошюрі є хоч зерьнятко правди, він певно скористуецьця нею, а брехню, як полову, пустить за вітром.

10.—П. I, стр. XVI.

И всі книжкй несамовиті,
Полововю мешкй набиті,
В Запомин-море понесла.

Читав охочий у Кулешовому „Дзвоні“, на бочку 142: *)

Да не схотіли б ми убогого зерна
На величезний міх полови променяти.

*) Въ настоящемъ изданіи стр. 85.—*Ред.*

11.—П. I, стр. XVI.

Якже та mors мовляв морснула.

Колись якийся в нас речник-витія роспочав над мерцем казаньне такими словами: „Ой смерте, смерте! не даремно тебе Латине mors именують: як морснеш, дак и ногами вкриецьця“.

12.—П. I, стр. XVIII.

Байдужен ій и Каменецький
Природний езуйит-земляк,
Підлиза-красол Кролевецький,
Душею ласий потурнак.

Каменецький сей підлестивсь під Кулеша ще в Киеві. Осівшись у Петербурьсі, Куліш виписав ёго туди та й зробив ёго своим фактотумом: бо він так держав себе хитро й мудро невеличким коштом серед столишнёго письменства, що Тургенев Иван казав про ёго; „Это Диккенсовская личность“. Одлучившись беспечно Куліш за границю и зьвіривщись у всёму ’цій Диккенсовській личності, чуе від неи вернувшись, що „якось вельми поменшало примірників Сочиненій и Писем Гоголя (книги ж сі продавались книгарям у Кулешовій друкарьні).— „Як поменшало“?—„Да так; не знаю: де вони й подівались“.— „А покажи ж приходорасходну книгу“.—„Я въ книгу не записував“?—„Ви ж изьвіряетесь мені у всёму, дак про що ёго записувати“.

Вбачаючи тоді, що смиренномудрий земляк убрав ёго в шори, Куліш перелічуе примірники Гоголя. Не достае примірників аж на чотирі тисячі рублів! А сі гроші він мусив послати Гоголевій матері. Що тут у такому скруті чинити? Не довго думавши, продае він усі инші свои виданьня за 4.000 рублів, а их було на дванацьцять тисяч, колиб нормально продавати, да й посилае гроші в Полтаву.

От же природний езуйит-земляк так угніздивсь у ёго друкарьні, що *мусив* ще держати в себе злодіяку: на ёго бо руках

;улá друкáрьня. Що ж рóбить бшуст? Раз-пóраз гризéцьця з
;рукáрним фáктором, и обúдва брéшуть одúн на'днóго Кулешéві,
;ж пóки фáктор вúшукав собі чинóвну фáкторську слýжбу в
;азнú. Тоді з запеклих ворогів изробúлись вонú такúми приятe-
іями, нáче Хомá та Ярéма, та й попереводили прийодúчні ро-
ібти в казéнну друкарьню с Кулешéвои; а Куліш, ликвидувáвши
вою печатальню фáбрику (бес сих двох підлúз, він би ійú и не
авóдив), здобýв за нéі цілісінького нулú та й рýшив ис столúци
а хýтір.

Не згáдуючи про úнші кáверзи Каменецького, скажý, що,
к умер сей ницáк, дак землякú-громадяне столичні пропечатали
ро нёго хвалéбне слóво в кгазéті, и постáвили ёгó мерзéне
мъя́ пóруч из имъя́м Тарáсовим Шевчéнковим. От як нáша
іч печé! Дýрень на дýрнях íде, дýрнем и поганя́е. По библíй-
ёму разуміньню бéзуму людзького, всі дýрощі крéвні рóдичі
едарствáм, а всі ледарства—дýрощам. Як умéр поэт, що до ёгó
рирівняно пóтім Каменéцького, було в громадянській скарбóвні
ість сот карбóваньців. Сі гроші громáда присудúла потратити
а величéзного необтéсаного каменя, якóго мóжна привезтú в
етербýрг та й положити на Шевчéнковій могúлі. На сúлу та
а превелúку силу громáдський речник, мій тезкó, переміг ин-
іих речників громáдських, що Тарáсові й так вáжко бýде ле
ати въ „чужій землі", як се він висьпівував. От и сталось по
гó „Заповідові":

Як умрý, дак поховáйте
 Мене на могúлі
Серед стéпу ширóкого
 На Вкрайúні мúлій,
Щоб Дьніпрó широколучий
 И степú и кручі
Було вúдко, було чýти
 Як ревé ревýчий,
Як понесе славýтиця
 У Чóрнее мóре
Кров ворóжу и т. д.

Якý вже се кров ворóжу, якóго се вóрога кров мýсив би Дніпрó-славутиця нестú в Чóрне мóре и зá що,—про сé спитáй-мо в кóго россýдливого, а не в такого божевільнёго, якúм був Шевчéнко при своїму кгеніáльнёму дáрі слóва.

13.—П. I, у XVIII-й же такú строфі.

Душéю лáсий потурнáк.

У кобзáрській думі про Кішку Самійла сьпівають про Ляхá-потурнакá, що він потýрчився рáди панства велúкого, рáди лá-комства нещáсного. Каменецького знав мій тезкó Куліш на Вкрай-иніі в велúких злúдьнях, и сей злиденник у Петербýрсі не одномý Тургéневу здавáвся Дúккенсовою лúчносьтю. Як же побáчив у сéбе в рукáх кýпу грóшей, дак и дойшóв до потурнацтва. Не-дóвго ж він и лáсував и панувáв, зруйнувавши Кулешéву дру-кáрьню: „морснýла ёго mors посеред лáсощів, він и зверетéнився, нікóму нічóго не передавши с краденого, та й гайда в пéкло без воротьтя́,—не так як мій тезкó Панькó.

14.—П. I, стр. XIX.

И вовк... ні, се булá вовчиця.

. . . .

15.—П. I, стр. XX.

. . . .

16.—П. I, стр. XXI.

. . . .

17.—П. I, стр. XXII.

Портретóваних сíéю строфóю панів стíлькó в нас на Вкрай-úні, скíлько булó колúсь прихúлників Пóльськои мови *), Пóль-

*) Нáвіт чудесá Печéрських сьвятих писано Полщизною, и хто ж се цвéнькав? такі люде, як Кальнофойський, Петрó Могила, Сильвестр Косов, Лáзар Баранович и tutti quanti.

[illegible]

ких звичáів и Полякори́мськои вíри. Як за Ля́цького панувáньня илкувáлись пани́ перевести́ нí нáщо Староруську нашу народóвосьть, так само си́лку́юцьця й тепéреньки́ зьнíвечити мóву ашиих стародáвніх нарóдьніх пісéнь, мову Котьляре́вськóго, Гулакá-Артемовсьского, Квітки-Основъяненка, Гребінки, Шевчéнка могó тезкá Кулешá. Осуди́в жс ійи́ Дракóновим судóм творець амятнóго вовíки, підé по истóрії незнáного укáзу 1876 рóку. ей укáз повелівáе цензорáм не дозволя́ти фонети́чнеи правóиси и перекладу на Староруську, так званý Малоруську чи кра́инську мóву чужомóвніх драм, поэм, ліри́чніх стихóтворів,— е дозволя́ти такóж и наукóвих творíв, писаних Новоруською мóою, тіéю, що він зве Руською, икгнору́ючи нáзви Старорушчинá Новорушчинá, и не схаменýвшись, у своймý фанати́змі, що ей-то указ и зробить те нáшого чáсу, що не хýтко ще зроби́ось у Старорушчині́.

Оцé ж я доторкнувсь до тоrо зрадли́вого дýху, що псував и одí вже нашу древню Русь у Кйевщині й на Волині, як проля́влений у пéньтюхів писа(к) Константин-Васи́лий, княз Острóзький одьніéю рукóю давáв гроші на печáтаньне Кириломеѳóдовськой Би́блии, а другою ввóдив у сьвій дом таки́х людéй, як зуи́т Петрó Скáркга, що первеньця ѐгó, Януша, охристив покатоли́цькій. Як тодí лукáвство езуи́цьки прилипáло до Русинів, ов короста, через их нечистотý сéрьця, так само прилипáе воó до нáших землякíв и дóсі. Терьпíв через ѐгo, да й ищé терить перéшкоду в свои́х прáцях мій тезкó, Кулíш. Ви́явлю, при ій нáгоді, оди́н казус таки́й, яки́х пóвно булó на Вкраи́ні й за áсів потайнóго переки́нчика Константи́на-Васи́ля и я́вного препáтеля, Януша, князíв Острóзьких.

Пожáлуваний за монумент Богдáну Хмéлю-Хмелницькому „дѣйствительнымъ тайнымъ совѣтникомъ" Юзефóвич, донóсючи правителям панáм про „зловредность" лiтературьнеи Малорушчини́ Украйинщини́, бíлш усéго налягáв на могó alter ego, Кулешá. Ну, й нехáй би собі налягáв: ѐмý трéба було яки́м би ні булó рóбом скарáбкатись на самé шолóмъе чинóвнои висóкости. А нехáй мені, Небрéсі, скаже ясновидець, чогó трéба булó тому мизéрному чоловíчку, що зáраз оповідáтиму про ѐгo... Сей хибá

хотів приподóбить рóдичу свойму, що с кателикá зроби́вся правослáвним, та ще яки́м? високочиновним прибíчником Юзафóвичовим и рáзом ис тим завзя́тим нíбито украйнофи́лом. Таке бувáло в Кйеві й за чáсів Петрá Моги́ли. Кйевський журналі́ст Лебеди́нцев, подаючи́ нам у „Кйевській Старині" портрéт Константина-Василíя, князя Острозького, пропечáтав там же, що се „совершеннѣйшій (sic) во всѣхъ отношеніяхъ человѣкъ", а Кйевський академист Лебедев превозносить так само Петрá Моги́лу, езуи́цького учня, такóго ж еквилибри́ста, як óний Юзефóвичів прибíчник, абó й Лебеди́нцевський „совершеннѣйшій во всѣхъ отношеніяхъ человѣкъ".

Ри́ючись у Москві, в Архиві Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, тезкó мій, Панькó, знайшóв документ про Моги́лину игру в православіе й прихи́лносьть до царя́ Алексѣя Михайловича... Оце ж тут и бýде зáгадка: чогó трéба булó тому мизéрному чоловíчку, що в мизéрні своíй пішóв тіею дорóгою, як óний Юзефовичь и оний прибíчник ѐгó. А сей переки́нчик (мýшу тут сказáти) показáв себе не в одному случáи до Кулешá таки́м, що годився б у прибíчники́ и езуи́тові Петрові Скáрзі, и „совершеннѣйшему во всѣхъ отношеніяхъ человѣку", и Петру Моги́лі, яки́м ѐгó ви́ставив кйевський академи́ст Лебедев у товстечéзьній кни́зі своíй. Мизéрний сей чоловíчок був у Кйеві книгарéм, и Кулíш визволя́в éго грошима, яко щи́рого (так-то дýмалось) земляка. От же дивíмось, як потýжно й ши́роко пройдóхи витворяють свою кáверзу, силкýючись изневáжити такý людинý, що им шкóдить, самá того не знáючи и, я́ко люди́на чести́ва, про злочестивих не дбáючи.

Іхав до Кулешá на хýтір знáній професор, доктор Пулюй, и зайшóв у книгáрьню до незнáного ѐмý книгаря́ Ильницького, до того самого, що Кулíш не раз визволя́в грошимá. Довíдавшись, що Пулюй іде до Кулешá, Ильни́цький кáже Пулюéві (річ очови́дна, ш чиѐгось нашепту, а ш чиѐго ж, як не з рóдичового): „Хоч мені Кулíш изроби́в и добрó, та мýшу вас остерегти́, що се—шпікг Юзефóвичів" (Sic, sic!).

Ще ж на сéмý не кінець кáверзі тогó, в кóго Ильницький був тим, чим була кíшка в лáпах ув обезяни. Не ѐмý, нéукові,

було́ живи́тись каштанами, що вигреба́ла с пе́чи ехи́дна обізяна... Се ви́дко бу́де з дру́гого, и́ншого ка́зуса, от из яко́го.

Ідучи Кули́ш на́ зіму в Пари́ж, дав на схо́ванку своймý землякóві по Борзьні и прия́телеві по Варша́ві, Ста́сенкові, архи́вні свои́ виписки́, папе́рі, пи́сані in-folio, вагою с півпу́да. Ста́сенка, контрольного уря́дника, перево́дять ис Ки́ева в Подольський Ка́менець на ви́щче місто, и він, зна́ючи про Кулешо́ве до́бре діло, переда́в сі папе́рі на схо́ванку Ильни́цькому, а той зьрíкся сих папе́рів, що бу́цім би то й не ба́чив их нікóли! Сим рóбом до́вга Кулеше́ва пра́ця в архи́вах и книготека́х пропа́ла. Аж ось трóхи згóдом пи́ше до нёго в Віде́нь знаний эмикгрант М. П. Драгома́нов: „При́слано мені́ с Ки́ева папе́рі, не зна́ю, ві́д кóго й про щó,—а всі́ вони́ пи́сані ва́шою рукою“. Кулі́ш прóсить присла́ти их у Ві́день. Той за́раз присила́е... Щó ж надполови́няно вже ёгó виписки́ в Ки́еві, а недóкрад пóслано пóтай самóго чо́рта Драгоманову. Зазирну́вши в свои́ виписки́, постеріг Кулі́ш, що крав у ёго труда́ ёгó не таки́й чоловік, як Ильни́цький, а хиба таки́й, як ёго рóдич... Між иншими дорогúми виписка́ми з архивів и библиотек укра́дено й доса́дни й таким бреха́кам, як а́втор „Богда́на Хмельни́цкаго“ документ, спи́саний у Гла́вному Архи́ві Министе́рства Иностранныхъ Дѣлъ, докумéнт про те, як брат Иова Боре́цького, Андьрій, що через ёго Иов переговóрювавсь ис царськими ра́дьніми боярами про на́ше Ру́ське воссоедине́ньне, як сей Андрій Боре́цький, верну́вшись у Киів по смерти́ бра́товій, поча́в був докла́дувати Петру Моги́лі, я́ко душеприкащикові поме́ршого митрополита, я́ко новóму вже митрополитові Ки́евсько-Га́лицькому.

Петро Моги́ла доигра́в уже свою́ ролю Кіевопече́рського архимандрита, роль страшну́ промі́ж Сцилли з бóку Москви́ й правосла́вия и Харибди з боку Полщи й того, що вже поробила Полща с такими відсту́пниками, як Лебединцевській „совершенный во всѣхъ отноше́ніяхъ человѣкъ“. Изза домовини Иова душеприкащик ёго, маючи за собóю—не то що короля́ (корóль у Полщі був слуга своих „королят“), а все те, що Скаркги, Кунце́вичі и Ру́цькі велú за собою з Риму, мов опісля́ той Хміль Орду с Кри́му,—употу́жноуворужені́й католи́цькою ордóю вихова́нець Волоських езуи́т чув себе тепе́р сторуким Бриа́реем и, вислу́хавши від Андрія Боре́цького словесне посельство в Москву Иова Боре́цького, відпустив ёгó ні живого, ні ме́ртвого—як би ви ду́мали? якими слова́ми? От яки́ми, ні більш и ні менш: „За сі слова́ тебе́ годи́лось би *вбити нань*“. Сей Польський ви́раз по на́ськії Волóх-приче́па му́сив би сказа́ти так: посади́ти на коляку, а по Нову́ський мові—посади́ть на́ колъ.

От и навча́й истори́чнёи пра́вди таки́х мудрагелів, що в Псалтирі́ фикгури́рують, *яко а́спиды глу́сі и затыка́ющіи у́ши своя!*

18.—П. I, стр. XXIII.

И ті, кому́ він в генера́ли
Драби́ну лізти підставляв.

Оди́н з на́ших земляків Ха́рковців, Все́волод Кахóвський, учи́вся в Вое́нній Акаде́мії в Петербу́рсі. На ви́щчий чин тре́ба було́ ёму писа́ти диссертацію. Він ви́брав те́му з Малору́ськои исторíи и, бу́вши зна́ний Костомарову, гостьтювавши з ним не раз та й не два в Кулеша́, проха́в ёгó вказа́ти ёму́ истори́чні джере́ла, Костома́ровъ так ёгó відбу́в, на́че й не зна́е, хто він таки́й. Тоді він до Кулеша́, здиво́ваний и роздоса́дуваний. Сей за́раз продиктував ёму́ на́зви джерíл и наставив, як из них изьліпити компиля́цію, та й опріч тóго не гордува́в им нікóли, як се ли́чить землякóві на чужині. Ні! ось як бли́зько він держав коло се́бе Кахóвського. Як написа́в пóэму „Велúкі Прóводи“, та ще нікóму ии́й и не показував, дак дозволив ёму́ переписа́ти псевдонімо́вану поэму sub secreto у се́бе ж таки́ в кабине́ті. Оповіда́ньне ж самóго Каховського, му́шу сказа́ти талинто́ване, про вели́кого па́на Грицька́ Кгалакгана́, під ви́думаною назвою, гарне́нько зредакгува́в и напеча́тав у якóмусь Ильвівському журнальці з вла́сною допи́скою, рекоменду́ючою новóго писа́теля. По сій допи́сьці Кулешевій и мóжна зна́йти сю характери́стику пона́шого макгната, нічим не лу́ччого й не гі́ршого тих, що поро́блювала з на́шои Ру́си лука́ва да́вня Пóльща... Уплилó пісьля тóго літ ис півдеся́тка чи що. Живе́ Кулі́ш у Петербу́рсі, печатае пе́рвий и дру́гий томи́ „Исторíи Возсоединенія Руси“ да

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Хуторскую Философію и удаленную отъ Свѣта Поэзію" (ценура конфискувала тьрі тисячі примірників сёгó автобиокграфичнёго тóма), новé ж орлй чи вороненя-генераленя й не побачилось из ним за цілий рік, и рідну мóву занедбáло, ею мовляв:

Криничину житьтй сьвящéнну,
Укрйту въ серьця глибені.

19.—П. I, стр. XXVII.

А все друковано ґултáйство,
Тарáсовство да Костомáрство
В бешчéсьні брéхні повернýв.

Сі бешчéсьні(sic) брéхні повиявлював Кулíш у свойму твóрі „Отпаденіе Малороссіи отъ Польши". Хто ж сёго твóру не читáв, тому дóсить бýде зьміркувáти хоч одйн бешчéсно перебрéханий факт.

Густáв Адолф був найславніщий воивóда своró чáсу. Сей страшнйй усéму кателйцькому вóинству герóй-невмірáка виклйкáв на войнý Пóльского короля Жикгимóнта III. Хоч бй и одвáжився завзятий католик вййти проти завзятого протестáнта, дак не здолів би скýпити докýпи надійне вíйсько. Такé вíйсько зьміг тодí скýпити въ Пóлщі тільки вслáвлений вóинськи и політйшнім талáнтом, та ще й заможніщий над королй корóнний гетьмáн Станіслав Конецьпóльський. Идé він проти Швéда, бъéцьця мов лев из лéвом, и Швед, зачепйвши Ляхá, сам прóсить у ёго мйру. Дáно Швéдові мир и Конецьпольський, ошчáджуючи захйдьні провинцій Речи Посполйтои, що дознáли стацíйнён бедй за сю войнý, розьмістив свое жовнірство на лéжі в провиньціях схíдьних, у так прóзваній посьлі бýнту Хмéлевого Козáцькій Украйні. Козакй ж, під швéдзьку погйбелну панáм Ляхáм (як чáяли) войнý з Густавом Адольфом, задýмали помститись над нимй за Ведмéжі Лози, чи то за Курáкове Озеро (звуть ёгó и Курýковим). Побідйтель протестáнського лéва застýкав бунтовників у Перейславі и, мáючи під своим сьтягом у швéдзькому поході помáлу частйну лейстрóвого козáцтва, змýсив бунтовників до покóри. Постанóвлено з нимй так звáні Перейславські пáкти.

Козакй мýсили й заприсягнýли верховóдів бýнту повидавáти морські човнй (щоб не дрочйли Турка) попалйти, усíх, що встьряли в козáцтво зверх реéстру, пороспускати, а на тих реестровиках, що бйли на бунтовників укýпі ж жовнірами, не мстйтись навіть и примовкáми, и все 'це, як сказано в докýменьті, dla wiecney pamięci do Metryki и до Xiąg Kijowskich wwiedziono być ma.

Докýмент сей, під назвою Pacta Stanislawa Koniecpolskiego z Kozakami Zaporozkiemi, знайшóв Куліш и хваливсь нáходкою своéю Костомáрову. Вонй с Костомаровим зімувáли въ Москві 1876—7 рóку, працювали щодьня в Главному Архйві Министерства Иностранних Дѣл и чáсто обідали вкýпі у свого давнёго приятеля Н. Я. Макáрова, вечорí ж мало не всі коротáли в Костомáрова. Тодí сáме печáтав Кулíш трéйтій том своéи „Исторіи Возсоединéнія Руси" и первий том „Матеріяловъ для Исторіи Возсоединенія Руси"; у сих же то материялах напечатав Кулíш и „Договоръ Конецпольскаго съ Козаками въ іюнѣ 1630 года".

Спрáва, як бáчимо, ясна: не Конецьпóльського подýжали в „Перейславщину" Козакй, а Конецьпольський подужав Козаків.

Спогляньмо ж тепéреньки, як іий, сю справу, перебрéхано не тільки в Шевчéнка (ёмý, якó чоловіку темному да й друкóваному впéрве 1840 року, сам Бог правди в сёму случáі, та перебрéхано й у самóго Костомáрова, та ще колй? пісьлй вйходу в сьвіт „Матеріяловъ для Исторіи Возсоединенія Руси", да не тільки в первому виданьні Богдана Хмельницкаго", а й у другому, в трéйтёму й у четвертому.

Начитавшися Лжеконіського, Шевчéнко малюе стихами „погáного Конецьпольського" подýжаним,—а „панків Ляшків"—лежáчими пóкотом („Тарáсова Ніч"), а Костомара й собі, як у пéрвих виданьнях знакомйтого твóру свого, так и в остáньнёму побідителями побідителя Густавового Адóльфового; а про те, що Куліш опубликувáв такйй докýмент, що вже зась брехáти брéхане вкýпі с козáцькими літопйсьцями та кобзарями, про те не сказáв ні півслóва, и під ёго вслáвленим имъям у всіх ёго видáньях читáють и дóсі дóбрі люде такі брéхні, як церква за Порогами в шіснацьцятому столітьті, да такá ýнія, яку вйду-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

али ченьці, а не така́, яку́ знаходимо в Relacyjach Nunciuszów postolskich, ви́даних давно́ вже в Пари́жі. Остерега́в ёго́ мій эзко́ документуючи від перепеча́туваньня того, що здава́лось олис́ь дола́дьнім. Ні! дорожчі ёму були́ гро́ші за нові виданьня́ ез переміни... Хиба́ ж се не бешче́сно? Рятуйте, лю́де до́брі, и о́зум и совісьть! Рятуйте Небре́ху від шкодли́вих бре́хень, хто пруе в Бо́га пра́вди!

20.—Та ж такі XXVII строфа́ да́лій:

Князів, царів премудрих сла́вив,
Русь под козащину поставив,
Всіх до единости горну́в.

Простоволо́сі лю́де с коро́тким ро́зумом, сто́ючи навкругй престо́ла царя́ Микола́я, зробили мого́ тезка́ Панька́ творцем ирило-Мефо́діївського братства в 1847 ро́ці, тоді як він був ёго ротйвником. Ідучи за гряницю через Київ, допйтувавсь він про е брацтво в Білозерського й Костомарова: бо Ма́ркович Опа-а́с признавсь ёму, що́ воні ко́или и які персьні поробили собі з ітерами К. М. (Кири́ло й Мефо́дій), воні ж запевни́ли ёго́, що ста́в бра́цький, премудрий тьвір Васили́в Білозерського, спали́ли и персьні повкида́ли в Дьніпро. Живе́ собі Куліш из Білозерським у Варша́ві, по доро́зі в науко́ву Славя́нщину, кори́стую-ись прихйлносьтю до них вели́кого эруди́та славянського, Алек-андра Мацѣ́євського, а як воні́ тоді взяли́сь цу́пко за науку, хто схотів би се зна́ти, бачитиме в их виписка́х из усяких книг, що позича́в им из книготеки свое́й Мацѣёвський. А тим ча́сом Кйевський приятель Костомарова, Михайло Юзефо́вич прихо́дить уночі до ёго, бу́дить ёго́ й ка́же: Дава́йте мені пе́рстень брацький и всі папе́рі про бра́цтво. Зараз увійдуть сюди́ жанда́рми. Царські шпіки довідались про все. Костома́ров уволи́в во́лю одставного майора, инспектора училищ у Кйевському о́крузі, и звісні ёму не снилось, що сей майор простуе до чину „дѣйствительнаго тайнаго совѣтника“... Тілько, ще відда́в ёму все па́губне, ввіхо́дять жандарми. „Не беспоко́йтесь, господа́ (рече́ новий Иуда): все, что́ вамъ здѣсь ну́жно, у меня въ карманѣ“.

Тим ча́сом у Варша́ві діецьця и́нша трагикоми́чня сцена. Паске́вич Эрива́нський бесі́дуе з Варшавським журнали́стом Павли́щевим про сьвій рі́дний край. Люби́в гу́торити про ёго Микола́ів свѣтлѣйшій князь, а підлиза Павли́щев умів ёму росказа́ти де́-чого бага́цько, та й гово́рить: „Ваша свѣтлость! позвольте вам представить архималоросса. Сама́ фамилія его, Кулишъ, говоритъ за него́, что это хахолъ неподдѣльный“... А тут са́ме подають землякові Паньковому, графу Эриванскому, князю Варшавскому, депе́шу від ёго импера́торськаго величества... Хорошъ твой архималороссъ, хахолъ неподдѣльный (ка́же Паскевич). На, прочитай!... Арестовать его сію минуту и отправить въ Петербургъ“.

Рече и бысть. Приходять уночі до Кулеша й Білозе́рського жанда́рми и знаходять Уставъ Кирилло-Меѳодіевського общества, пи́саний руко́ю Білозерського. Забіра́ють и наши виписки́ науко́ви и всі и́нші папері. Не сто́ить оповіданьня мого ні граф Орло́в, ні генерал Ду́бельт, ... Скажу́ тілько, що як випускали Кулеша́ с Третьяго Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, дак Білозерській позабірав свои виписки́, а Кулеше́ви зробились ёго папе́ри такими гидкими посьлі . . . . . . допросу, що він поки́нув усе—ніби на суд потомству, що дивуватимецьця де́спотам, як воні сьліпнуть и глухнуть перед неповинним пра́ведником!

От же тира́нство над моим тезко́м у Петербурсі знайшло́ собі дурну́ рівню й на дру́гому коньці сьвіту, в тому городі, що по́сьлі Ки́ева й Москви́ був коли́сь тре́йтею голово́ю Руси (чита́й охо́чий у моій поэмі пісьню І, строфу́). У строфі ж XXII Небре́ха не даре́мно про ёго пи́ше, що він—

Князів, царів прему́дрих сла́вив,
Русь над коза́щину поста́вив,
Всіх до еди́ности горну́в.

Чита́й охо́чий „Хуторну́ Поэзію“, що надрукува́в Куліш у Львові. Там досталось на оріхи . . . . , а Екатери́ну Другу, я́ко цари́цю прему́дру він прославляв по заслузі. Як ж ёго́ подя́кували львівські письмаки́? Так як и ті,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ı втюрили булй в пекло! Що тілько тупі их піра змогли вйгдрувати, все воний друкували в своих мизерних часописях. А Куліш читав и сумував про их серьця запеклі. Не все ж він и читав: бо до ёго приносили поштарі такі часописі, що він и назви их не знав. От він усе те й покинув у Львові нероспечатаним, так само, як на хуторі Карповську „Защиту Богдана Хмелницького". Но то часописі, да й листи нероспечатані є в ... на хуторі, а колй з незнатьтя роспечатані, дак нечитані. ...лись Ильвівці на ёго не за одних премудрих царів, а й за ...телит", що дивляцьця на нові двері, та й за инше таке. И сміх и горе! вйробили собі злидельні Русинй таку цензуру, що в их не знайшов би Куліш платьнёго корректора, колйб схотів у Львові напечатати мою поэму. Куди тобі! Хотів був печатати в Руській землі „Позичену Кобзу",—и того террор громадянський не дозволив единому ёго приятелеві: мусив печатати в Женеві. Там колись Кальвйн дьві годйні палйв на костьрі живого Социна, а тепер так само палили б Ильвівці мого тезка Кулеша, та не дае Бог жабі хвоста.

Чому ж Ильвівська цензура не дала Кулешеві друковати „Позичену Кобзу"? Тому, що він и тутенькі—

Всіх до единости горнув.

Нехай охочий прочитае въ „Позиченій Кобзі" два вступові слові: одно до Старорушених Народовиків, а друге до Німців. Зайдили воний Львівським цензорам так, як олія блощицям... Та цур им! нехай собі цензорствують. Magna est veritas et praevalebit.

21.—П. I, стр. XXIX.

Була вона колись едина,
Була „сьвята" единствомъ Русь,
Да з неи стала Украйина,
Як пан Ляхом перевернувсь.

Не одьні Новоруси величають свою землю „сьвятою Русью". Ся назва родилась там, „откуду пошла есть земля Руськая", сей поважний титул ще й козакй, потомкй Варягоруські, голу-

били в своих Бояновських думах. У наших невольницьких плачах кобзарі сьпівали:

Візволь, Боже, бідного невольника
На сьвяторуський беріг....

22.—У тій же такй XXIX-й строфі:

Да з неі стала Украйина...

Украйиною звалась у давні давна Волинська Землй, яко земля вольнои воли, земля кочувнйцька, не культурьня,—так само, як у Московськои Руси звались Украйнами незахищені від степовои дйчи окрайини царства, и звали их од слова поле, польскими Украйнами,—не польскими, а *польскими* (слово псалтирне),—звали польскими Украйнами Московського Государства, се есть полёвими, степовими, неосадженими, чи то мало ще осадженими.

Як окултурено Волинь, землю кочовои волници, любои тілько заволоці да причепі, тоді Украйиною стала зватись Киевщина, дарма що се був осередок найдавніщих займанщин, займин, займищ и тягнув сей осередок до Киева по старій памяти про часи дотатарські, про ті часи, як ще не народились миеологичні Кий, Щек и Хорив,—тягнув до Киева, до сіеи матери Руських городів, зьвідкілй „пошла есть Руская Землй": навпосьлі ж стали звати украйинами всі пустопашні, або крайні землі. От про сі ж то землі співае стародавня пісьня:

Ой по горах, по долйинах,
По козацьких украйнах,

и такі займища, такі узграниччя Поляки звали по своёму кресами (kresy), взбром того, як есьть и в брилі kresy.

Якже по Татарському лихолітьті окультурено сяк так и Киівщину, що стала вже кресами Волйни, тоді стали ийи звати Городовою Украйиною, або просто Городами, відміняючи від украйин не-городових, що звались и в нас, як у Московщині, полями, се есьть по-Польській kresami. Сі полй звались у нас и дикими полями (огулом и на старих географичніх картах Дике

Поле, по-Польській Dzikie Pole, се есьть безьлюдними пустошами, кочовищами.

В одьній старосьвіцькій пісьні брат заволока питае в сестрй, що вйманено або вхоплено з городів, як звано з городами й села:

Сестро, моя сестро,
Сестро Украйинко!
Чи привикла, сестро,
На Вкрайині жити?

А жити в дикому полі було тяжко серед бесхлібъя й безьвідьдя; тим відказуе:

Ой хоч не привикла,
Мушу привикати,
Коли породила
Без доленьки мати.

Часом же й край густо заселений бував не до вподобі безрідному бурлаці: ёму присьпівувано:

Ой гултаю, гултаю,
Чого в тебе спитаю:
На що мене сватаеш,
Коли хати не маеш?

Такому безхатникові сизий орёл, степовий птах на ёго питаньня, що ёго в сьвіті робити? видказував:

Ох, и ти не знаеш,
Ох и я не знаю...
Покидай сю землю,
Де роду не маеш,
Та йди на Вкрайину,
Там знайдеш родину,
Там знайдеш родину —
Любую дівчину.

Оттакими-то Адамами та Евами и заселялись дикі поля пополам з бідою. Котрий край був с самого краю землй, осадженои

густо, той и звавсь Украйиною, и така Вкрайина приставала до Московськои й Польскои земли, то відпадала: ій нічого було втрачувати. Про Швідчину сьпівають у нас, що зради Петро великий опасував не від тіеи землй, що звалась городами (бо певен був у Мазепі), а від землй украйинськои:

Восточний царь Украйинцям
Не доймае віри:
Посилае Галичина,
Щоб не було зьміни:
Ийди, ийди, Галичина,
Тою стороною,
А я пойду из Москвою
Сьлідом за тобою.

Украйина була не одна, як бачим, и в козаків: бо сьпівали в нас издавна:

Ой по горах, по долинах,
По козацких украйинах.

Посовувалась вона далій и далій од Городів, чи Городовои Украйни з утекачами, що цурались културніх порядків укупі з будниками, могилниками й чабанами, що селились не хатами, а холівами да такими, як у Січі холівами. Отож, як задумали Мазепиньці вирватись испід Московщини, дак найдалша від осередка Старои Руси украйина и була первим гніздом задуманого бунту; тим у сучасьній пісьні Восточний Царь и посилае Голицина перш усёго проти сих зрадників „украйинців“. Які люде втекали за Пороги с польских украйин-кресів, ми добре знаемо. Були вони вороги не короля з ёго королятами-панами, а всіх урядників и всіх заможних людей, що мусили в Хмелнищину голови й бороди голити, пристаючи до хмелничан, як пише Самовидець, прибавляючи: „Так учинив собі диявол сьміх из людей статечних“. Война, прозвана Руиною, була не „за віру, честь и свободу“, як видумали свого часу історики-невігласи, а за право гайдамакувати всюди, де постав сякий чи такий порядок правний. Почитателям културн не годицьця пишатись руйну-

[illegible]

[...]ьне іїні всюди, почавши від Межигорського Спаса та й до [...]ршавського костела, від пустошеньня Московщини в Само[...]анщану й Сагайдащину та й до випалюваньня всёго писаного [...]друкованого по всіх Староруських городах. Що ж до слова [...]райина, славленого в нас необачно и віршами й прозою, дак [...]на сьвята и люба нам так, як рідний край, як рідна хата, тай [...]і, отечества ж Украийнського, як и мови Украийнськои, ніколи [...] було. Отечество наше—древня Русь Киевська, родоначальниця [...]си Московськои, так як староруська мова родоначальниця [...]ви й письменности—спершу Польскои, а потім и Московськои.

[...] Заходившись коло виясьнюваньня своеи поэми, годиться [...]ні, Небресі, перестерегти людей не тямущих, що „сьвята“ еди[...]сьтю своею Русь изъїхала на Украийну через те тілько, що [...]і пани-Русь поперевертались Ляхами силою многовікової по[...]тики Римськои в Польші.

23.—П. I, строфа XXIX ж таки.

Ехидно й під Москву втекав.

Царським послам до Богдана Хмелницького всюди й міш[...]не и мужики, ба й самі козаки; ті „статечні люде“, що, по [...]амовидцю, приставали в козаки „задьля позбутьтя побоів, на[...]ів и кормів незвичайних“, мовляли плачучи: „Колиб дав [...]г, щоб нас або восточний царь, або король, або хто-небудь, [...]яв у міцньі руки“!...

От яка була козацька держава! Люде, придавлені (мовляв [...]амовидець) шарпаниною добр у тих, що були на преложенстьві [...]таршинували), навіть статечні райці, бурмистри, купці, з ве[...]кои беди, голились по козацькій моді и приставали до ко[...]цького війська... Такі люде щирим серцем прихилялись до [...]восточного царя“, а натто наші Черьніговці да Сіверяне, що [...]лько с 1634 року почали зватись королівськими пiдданими, [...]лько ще 13 год поминали на ектеніях короля католика *)

*) И досі в нас лаюцьця словом *кателик*. От и в Котьляревського [...]идона не знайшла гіршои лайки ярадникові Енеєві, як „невірний [...]одій, кателик“.

Владислава Жигимонтовича замісь „благочестивійшого, самодержавнійшого (се есьть не підвладьнёго ні папі, ні панам-королятам, магнатам) великого государя Михайла Өедоровича... Такі, кажу, люде щирим серцем прихилялись и горнулись до восточного царя. Козацькі ж верховоди (найбілш из банітованои шляхти, стратеньців да с тих, шо зрадили короля и Річ Посполиту, вбачаючи перевагу козакотатарськои сили над панською), сі не любили крутого Московського режиму так само, як и все Русько-Литво-Польске панство й шляхецтво. Вони йшли під Московську протекцію втеком, аби перебути свою лиху годину між ханом з одного боку и королем з другого (бо колесо фортуни повернулось навпаки козацтва) и, в лиці своих верховодів, козак справді таки „ехидно під Москву втекае“, як се незабаром и виявилсь у Виговщину.

24.—П. I, стр. XXX.

Там вйдумавши договори
(С царем восточним утікач!)

Що договору с царськими боярами р. Б. 1654 не було в козаків, про се охочий читай у закінчаньні трейтёго тому Кулешевого твору „Отпаденіе Малороссіи отъ Польши“, дарма що козаки XVII віку товкли про ёго так само, як и козакомани XIX-го.

25.—П. I, стр. XXXI.

У двох вони нас роспинали,
Вдвох сиротину доконали,
З вовчицею голодний вовк.

Пъяний кобзарь Тарас, бъючись лобом об знану в Петербурьсі „скелю“, сьпівав про двох великих творьців нашои щчасноі показацькои будущини, про Петра Первого и Екатерину Вторую:

Се той Первий, що роспинав
Нашу Украийну,

[illegible]

А Вторáя доконáла
Вдову сиротúну...
Катú, катú, людоїди! и т. д.

Як пишлá царúця Катерúна Велúка цяцькóваною кгалéрою ⸱ Дьніпру, дак малю́сінька б то дівчинка, на рукáх у мáтери, ⸱казáла пучечкою на цяцьку, и за се зробúлась непрóшчено ⸱ішною помéршею душéю. У пъянóго кобзаря́ вонá говóрить:

Чи я знáла, ще сповúта,
Що тáя царúця—
Лютúй вóрог Украйúни,
Голóдна вовчúця!

26.—П. I, стр. XXXIII.

Що единúтись нам—дурнúця.

Юзефóвичова кáверза накóила такóго лúха, що Русинú⸱ ⸱йти, сі недоля́шки й вірою та й самóю мóвою, вúставили в ⸱роді Старорýського кня́зя Лéва Данúловича сьтяг розъеди⸱ ⸱éньня Рýси, осьвятúвши ѣгó фанатичнѣю тарáсовщиною. Мля́ві ⸱óзумом у розлýці з нáшою Старóю (Кúевською) и Новóю (Мо⸱ ⸱ковською) Руссю, не здужають вонú пòратись коло истóрии са⸱ ⸱осьтійно, и переверзáють на всі ладú костомáрщину. В имъя́ ⸱естатéчнѣи, пойезуйúченои народóвости своéи збивáють вонú с ⸱антелúку й нáшу молóдіж. Достаючú бо дóма цензýрного душ⸱ ⸱áнства, кúдаецьця вонá на отрýену харч у сусíд... Оцé ж під⸱ ⸱апена сьліпóю політикою цензýра так сáмо розьділя́е нáшу ⸱усь на ся́, як розьділя́ла іúй колúсь церкóвна унія вкýпи с ⸱олонізаціею.

27.—П. I, стр. XXXV.

Що не спитáвшись наїжджáють,
Остáньній упокій хапáють,
Як в наших пращурів Ордá.

Е новорýська послóвиця: „Не вó время гость хýже Татá⸱ ⸱ина". Се прáвда. Татáрина мóжна буó позбутись мушкéтомъ,

лýком, шáблею; а що робúти з морáльнім одорóблом? Наíде несподівано, и кúдай свої розгóрнуті книжкú, роспóчаті рукóписі, задýмані стихóтворі. Тим-то Пушкин благáв Господа Бóга спасáти ѣгó—

Отъ усыпителя глупца,
Отъ пробудителя нахала.

28.—П. I, стр. XLI.

Кгазéччиками, друкарями,
А в спрáвах судовúх кручкáми
Переверну́лись Гаццуки,
Ті що козáцтву допекáли,
Як на Вкрайúні рандувáли
Всі мúта, прóмита, шинкú.

Від одногó такóго потóмка Украйúнських Шейлóків остерегáв могó тезкá прáведний úнок наýки, Осип, а понáській Иськó, Бодя́нський, автор „Наських Украйúнських Казóк Запорóзьця Иськá Материнки: „Се Жидóк підлúза (мовля́в не раз Иськó Материнка). Ненáвиден він був мені ще й студентом, як лестúвся до мéне по моíй професýрі. Бережúсь, пáне брате: він поти лашчитимецьця до тéбе, пóкіль засýне своó загребýщу в твоó кешéню. И справдилося віще слово нашого прáведного úнока. Так гарно Москóвський Шейлок обідрáв могó тезка, як мужики землякú тепéр облýплюють у ѣго в левáді липú *), кохав и доглядáв их десятки рóків. Літерáтор позвáв літерáтора в окрýжний суд. Тезко мій погордувáв явúтись перед судьдí, знавши, що нічúм вонú не лýччі від Московського Шейлóка и „по неявкѣ" заплатúв стíлько, скíлько той налічúв на ѣго; а налічúв на ѣго літератор Іýда не трúцьцять сьрібляників, а тúсячу и дьвісьті.

29.—П. I. стр. XLIII.

Почéзли й чéсьні лиходíи,
Що хвáляцьця сьвятúм добрóм.
Що, мов о півночі злодíи,
Рошáрпали наслідьній дом, —

*) Повидимому, въ этомъ мѣстѣ авторомъ пропущены слова: „а він".—*Ред.*

[illegible]

Що материзною ділились:
Бо тихі сестьрі опизнились
Доходити свого судом.

. . . .

30.—П. I, стр. XLIV.

И мудрі судьді, що закону
Держяцьця, мов кожуха вош,
Що злодіяці оборону
Придумують над всіх сьвятош.

Був у Борзьні такий судьдя, на прізвище Сьвятоша (nomina sunt odiosa). Мала тоді Ганна Барьвінок за воротьми в себе парк, обнесений навкруги оградою. У тому парку паслись удень іий коні. Ключ од паркових ворі́т був у кучера. Огради нігде не порушено. Найлуччого коня виведено серед білого дьня, и близькі сусіде бачили, як тим конем іхав хтось у Борзну, та думали, що се пані послала поденщика на пошту. Судьдя Сьвятоша роспочав сьвій Саломоновський суд питаньнем: „Ви винуватите сего чоловіка в уголовному преступлениі“? та й оправдив злодія.

31.—П. I, стр. XLV.

И Каини, що пляму носять
Клятьби сьвятои на чолі,
У ті віки нас переносять,
Як жер брат брата на землі...

. . . .

Істо́рики первобутьнеи культури оповідують про 'дного дикарського царка, що вітьтяв у живого брата руку, жжарив тут же на жару та й изьзів перед очима в ёго. Такого вже нема в нас „на славній Україні“, хоч ми ніколи не забудем, як у самому серьці Сьвяторуськои Землі, в Киевщині, князь Рюрикович осьліпив князя Рюриковича. От же й я, Небреха, бачив на свої очі такого брата, що ів не жаривши на огні, сестрине

серце. Знав я особисто й товстелезного пана Лусту, що позивавсь ис сестрою за материзну и, пройгравши в суді справу, мстивсь на сиротині по дикарській. Що дьня вставши зза обіда й закуривши люльку, гукне бувало: „Хлопці! а ведіт' сюди суцігу“!... Хлопці, замісь вести суцігу, несли вдвох куля соломи, так наче ведуть кого під руки. „Кладіт' суцігу“! Кладуть. „А всипте ж ій ис сотьню малахаів“! Хлопці витягають изза пояса по малахаю, alias по карбачу, alias по нагаю, alias по канчуку, alias по батогу, та й бьють соломьяного куля, покіль бідолаха розьвяжецьця на перевеслі та вімецьця соломою. А Луста приговорює: „А що, суціго? смашні мои нагаи? Знай, як позиватись из братом, и таке инше.

Міз сими двома типами козако-украинщини, насьлідуванои од найдикших, може, Варягів, була ще и ось яка суспілносьть, на доказ правдивости старосьвіцькои пісьни:

Ой ви, Запорозьці, ой ви, молодиі!
Повдавались 'дин у 'дного, як брати рідниі.

Назьбірав колись брат-сестроід якихся шпаргалів, служачи десь у Черьнігові. Родич ёго пише до его с Петербурга: „Дай Костомарову переглядіти твій архивець. Не буде в ёму, як бачив я в тебе на хуторі білш півпуда ваги. Я й заплачу пошті. Може, Костомара що й зьліпить из ёге, а в тебе сі мишачі недоідки“. А сестроід відписав родичові коротко й ясно: „Нехай попереду Костомаров пришле мені тисячу карбованьців“.

Як раз так изробив и Луста, живучи не в Черьніговщині, а в Полтавщині и не знавши про сестроідову відповідь.

„Исторія Руссовъ“, під назвою Літопись Коніського, довго була між нашими письмаками такою скарбівнею ріднои бувалщини, як опісьля зробилась Кулешова „Лѣтопись Самовидца“. Сам Куліш, ище бувши гимназистом и служивши, при лихій годині, в канцеляріи Ніженського лицея, переписав іий директорові лицея Эккебладові. Зробившись потім учителем двох синів у пана Ильляшенка в Переяславщині, чув од ёго, що автокграф сіеи літописі він бачив у свого родича Луста, а Лусьті ся дивовижа перейшла від ёго родичів по матері, Коніських. Сталася

[illegible]

к ся розмова за обідом по прислóвъю: „про вóвка помóвка“. Цось під рундукóм загуркотúло. Позирнўв пан Ильляшéнко в вікнó: „Сёгóдьні (кáже) ми бўдем без обíду: Лўста приíхав“... Спрáвді двóе гайдукíв почалú вивáлювати з укладистои брúчки страшéнну тўшу. Насúлу вúвалили. Ввіхóдить у столóву такé дивóвище, що вже тепéр и не побáчиш на Вкраíні,—забўток тих вéлетьнів-людоíдив, що проковтнўли Полщу та й закусúли безоборóнними землякáми. Пúкою й пўзом булó вонó схóже на сестроíда, тíлько був ўдвое завтовшкú. Дўмаю, що над обомá сими бессéрдими чи запеклосéрдими погáньцями справдúлась ирóнія Новорўськои пісьні нарóдьнёи:

Хорошó тому на свѣтѣ жить,
У кого нѣтъ стыда въ глазáхъ,
Нѣтъ стыда въ глазахъ, ни совѣсти,
Нѣтъ у мóлодца заботушки,
Въ ретивóм сердцѣ зазнобушки.

Під Лўсту за столом підставлено два дзúглики; він гўпнув на их так, що все здвигнўлось, и загукав, мов у заíзднóму дворі: „А щó в вас é обíдати?... Ге! борщ и кáша! та ще й дьві кáші! пшонянá до борщў, гречáна до мáсла... Ні, хлóпче, не хапáйсь приймáти, постав их перед номнóю обíдьві“. И по сій мóві почáв собí виколўплювати пшоняну кáшу з гóрщика, приговóрюючи: „Пшонянá до борщў, гречáна до мáсла“, аж пóки вишкрябав до дна... „Ні, ні, хлóпче! не приймáй геть борщў!“ гукáв сопучú, и сим рóбом, як мовлáв той Крилóв,

И щи и кáшу, все пріѣлъ.

Совус, печéня, десéрт—все втонўло в Лўстиному чéреві, нáче в тогó знанóго на Волúни прожóри Данúлка, що потішáв ним гостéй своих Косьтянтúн-Васúль, князь Острóзький,—тогó Данúлка, що зьзідáв за обíдом ціле телý, випивав с цéбер оковúти-горілки и не був нікóли ні сит, ні пъян.

Мовчáв сопучú пан Лўста, пóкіль жер, плямкаючи покабáнячи, а як пóдано ёмў люльку з довгелéзним чубукóм, тоді почáв хвалúтись Літóписьсю Коніського. Засíло в памяті в Кулеша

те, що він казáв про Коніського й ёгó автокгрáф да тоді ще ёмў булó не до автокгрáфів. Як же вúбився из літопúсних брéхень земляцьких и зъясувáв Самовидцем сьвíт людям, седячим у тьмі, взялá ёгó охóта заіхати мимóіздом до Лўсти. Заіхав. Прóсить показáти Літóпись Коніського. „Нáщо ж іиú покáзувати? (відказуе брат солóмъянои сестрú). Колú б хто схотів іиú в мéне купúти да поклáв перед номнóю готóві грóші, дак мóжна б и показáти“.—„А скілько ж би ви схотіли грóшей за сей автокгрáф?“—„Тúсячу карбóваньців“ (ляпнув Лўста, наче змóвивсь из сестроíдом, що годúвся б ёмў в побратúми). Почўвши се, Куліш собі дўмае; „Ми й дóсі не дознáлись, хто скомпонувáв тенденційно сю химéрну Историю Рўссов, та й зупинúлись на дóмисьлі, що нéю хотів піддурúти царицю Катерину Велúку так звáний малороссíйський депутат Полéтика. А щó, як нéю підхóдив під нéи сам Коніський, рівняючи іиú до сóньця в іиú перéіздах по Империі“? От и кáже, підхóдючи штўчно під Лўсту: „Тúсячу не тúсячу, а пятсóт рублів уторгувáли б ви, колúб якúй музéй упевнúвся, що рукóпись вáшу писáв своéю рукóю архиепúскоп Георгий Коніський“.—„Як же б то він упевнúвся“?—„Ось як. Перед вами седúть такúй, що вміе робúти fac simile з усякои рукóписі, а й нáтто старосьвíцькои. Ся наўка звéцьця палеокгрáфія. Я вчивсь іиú у слáвного палеокгрáфа, акадéмика Берéдникова Якова Ивáновича“.—„Дóбре (заговорúв тоді Коніського потóмок такúм лагідним гóлосом, як відкáзуе бувало королівським послáм Хміль Хмелнúцький). Не то fac simile, да хоч и всю іиú спúсуйте собі. От на сёму столі й переписуйте від коньцý до коньцý. Хліба-сóли, хвалúти Гóспода милосердного, ви в Лўсти не переісте. Тíлько пéрше, ніж я положў перед вáми Літóпись Коніського, ви положúте перед номнóю пятсот карбóваньців. Як продáм у музéй за тúсячу, я вам сі пятсóт готóв и вернўти. Я чоловік богобоязлúвий: що продаю за тúсячу, за те не схóчу півтори тúсячи взяти“.

Куліш издвигнув тоді плечúма, та й покúнув богобоязлúвого чоловіка мовчки.

[illegible]

32.—П. I, стр. XLVII.

Що „вік учйвсь, дурнйм умéр“.

Нарóдьня гýтірка: „Вік живй, вік учйсь, а дýрнем умрй“. Нагáдуе вонá Сокрáта, що мовляв: „Я тілько те знáю, що нічóго не знáю“.

33.—П. I, стр. XLVIII.

Бо хтóсь між тйх ересійархів,
Новóи віри патриярхив
Такé по сьвіту роспустйв,
Що ніби Бог ис прéдку-віка,
Як не создáв ще чоловіка,
Про ёго пéкло вже зробйв.

В эпóху настáньня церкóвнои уніи новóю вірою звáли все, що пійшлó від Ангелякá Вйкнефа, Чеха Гýса и Німця Лютера з ёго сектáнтами. Шоти чи Скóтти сектáнти нововірьці перевáжили релігійним фанатйзмом не то католиків из их Лойóлою, та й найзавзятших нововірьців, такйх, як той Калвйн, що спалйв свогó ж такй товáриша-нововірьця на малóму вогні за незгідне з ним розуміньне суемýдрого питáньня; як довóдився Син Божий Бóгові Оццéві и Сьвятóму Дýхові?... Бокль ув „Историі Цивилизаціи Ангелии“ пйше навпростéць, що нововірьці Шóти, Шкóти, чи Скóти, свою пáству зробйли безýмною, малюючи перед іий тéмним рóзумом Бóга не добрóдіем, а безошчаднйм тирáном-харцизякою. Вони бо (речé) вчйли, що всіх людéй, опріч малои хибá частйни, засýджено на віковічне бідувáньне ще за их животá, а дйкими картйнами пéкла сі побóжні фанатикй заткнýли за пóяс усіх инквизиторів и тих нáвіть пáпських угóдників, що питáли в папи: „Щó нам робйти з албикгóйцями? Город их мáемо тепéр у своіи сйлі й волі, да в городі багáцько такйх людéй не знáють ні сном, ні дýхом про éресь? Воимóсь, щоб из еретикáми не згубйти с сьвіту й вірних чад единои собóрнои й апóстольськои цéркви“? А пáпа ненанепогрішимо відказав им: „Не бійтесь нічóго, вигýблюйте всіх до ноги, а хто

помре без винй, того небéсний Отéць наш знáтиме, як нагрáдити вічним блажéнством за корóтку мýку від мечá й огня“... Оцé ж у „дéяких ересійархів, новóи віри патрийáрхів“ Госпóдь Бог такйми мýками втішáецьця й пишáецьця: по их бо наýці ще й не булó на сьвіті ні единои людйни, а пекло й невгавýща геéнна вже булá в Гóспода Бога готóва. Заздалегідь (мовляли сі архипóпи й крутопóпи) вільний свій час потрáтив Бог на те, щоб упорядкувáти як найлýчче се місце вічних мук, так щоб ужé вонó знáло, що чинйти, скóро зъявицьця на землі чоловік, óбраз и подóбие свогó сотворйтеля. (Читáй охóчий у Бóкля по Бестýжевському перéкладу „Историі Цивилизаціи в Англіи“, бочкй листків 295—358 дрýгого тóму, абó хоч одйн бочóк 327; в áглицькому оригинáлі читáй охóчий V главý дрýгого тóму).

34.—П. I, стр. L.

Бажáючи и нам добрá,
Що здобулйсь, свобóди, вóли.

Розумíньне вóльнёи вóли, чи слобóди (свободи) булó в нас нетямнé ще й тоді як нашí Рýські, полякувáті, и Польські, щиропóльські панй осáджували скрізь по козáцьких и некозáцьких украйинáх, по так звáних у Volumina Legum пустинях „вóлі“ и „слóбоди“. Самóю нáзвою таких осáд—*вóля*, чи все одно слобóда (се есьть не підлéглосьть тому, чий по королівській граматі земля) нáдили вони до сéбе всякий люд извітти, де він мýсив комýсь и чомýсь підлягати, відбучу відбувати, або чинш платити. Здавáлось нашим прéдкам, так мужикáм, як и панáм, що найвйщче блáго на землí в томý, що Запорóзька пíсьня зве „на сéрденьку своя вóля“. Вонó ж бо так и есьть, да тілько щоб усяке сéрденько булó довéдене до вмілости корйстуватись вóлею, не вшкóджуючи нікóму, а черес те й самóму собі,—се есть, щоб людйна вміла орýдувати мечем обоюду-гóстрим и пáлицею об двох коньцйх,—тим мечéм и тією пáлицею, що звемó воля, слобóда, непідлеглісьть. Як же се орýдувати? а так, щоб у молйтві не лукавнýючи промовляти: „Сéрдце чйсто созйжди во мнѣ, Бóже, и дух прав обновй во утрóбѣ моéй“...

[illegible]

Хто ма́е Сьвяте́ Письмо́ не перед очи́ма ті́лько, а в ро́зумі й се́рьці, той зна́е, що довело́ Жидову́, люд спра́вді вибраний, люд над усі богона́тхнені лю́ди, що их довело́ до тяжко́и нево́ли по чужи́х зе́млях и до впослі́дженьня у всіх язи́ків? Те саме́, що запротóрувало нас у Тата́рську й Туре́цьку нево́лю, те, що поробило на́ших Ру́ських князів и панів Ляха́ми и Недоля́шками, а в на́ших осадників пусти́нь-украи́н козацьких и некоза́цьких одьняло́ „зе́млю, текущу́ молоком и ме́дом“,—те, що на́шу еди́ну, сьвяту́ еди́носьтю Русь розде́рло на шматки́ між Ляхо́м и Німцем, те, що по сім бо́ці славу́тиці Дніпра́ довело́ нас до Шведчини, а по ті́м—до Колі́ївщини. Не ро́зум, честь и совісьть упосьлі́дили нас, ста́рших на сьвяті́й Ру́сі братів, а те, що наші ме́нші, та розумні́щі від нас брати́ Нову́русси звуть у наро́дьній пісьні—

Прыткость, бойкость молодецкая
И хмели́нушка кабацкая.

За ту приткость, бойкость молодецкую и хмели́нушку каба́цкую, під уся́кими ії́й про́явами, вихва́люе нас підсьліпуватий Костома́ра и пъяни́й, як те́мна ніч, Шевче́нко; вихва́люе за не́и нас чужозе́мня підступна пре́сса, и пе́вно вихва́лювала б ище и білш, коли́б ми як-не́будь верну́лись до козащини й гайдамащини під ново́ю гу́нею, під ново́ю на́звою коза́цькои во́ли. Прославля́ють геро́ів тіе́и спасе́нпои б то во́ли й Нову́руські недо́умки по кгазе́тах, журналах, книжках уку́пі з не́уками,—так са́мо, як прославляв наш балаку́чий приче́па Воро́ніжець из на́шим геніяльни́м, да полуписьменним Черка́сцем. Да шкода́ нам добува́ти яки́м би ні було́ ро́бом Костома́ровськои й Тара́совськои во́ли по сусі́дському, по воро́жому пі́дшепту. Идейа́л справде́шнёи, нехиме́рнои во́ли му́сить зрости́ в нас ра́зом из наукою самознатьтя́,—му́сить зрости́ на рі́дному по́лі, за до́глядом непозі́ченого Староруського й Нову́руського ро́зуму, ро́зуму двох Ру́сей, Мало́и, да ста́ршои віком, и Вели́кои, да наро́дженои неда́вно, сёго́ па́гоньця з на́шого ж таки́ ко́реня. Про се догаду́вавсь и́ноді по́тверезу й козакома́н Кобза́рь: бо в „дру́жнёму по-

сла́ньні до ме́ртвих и живи́х и ненаро́ждених Землякі́в“ ось що́ про́бо́вкнув:

Нема́ на сьвіті Украи́ни,
Нема́ нам дру́гого Дьніпра́,
А ви прете́ся на чужи́ну
Шука́ти до́брого добра́,
Добра́ свято́го, воли, во́ли!
Несли́, несли́ ш чужо́го по́ля
И в Украи́ну принесли́
Вели́ких сьлів вели́ку си́лу,
Та й білш нічо́го...

35.—П. I, стр. L.

Як пре́дки на́ші панува́ли,
Що ра́тищем лани́ ора́ли.

Довлі́е й нам так панувать. Козаки́, Хмелнича́не, вирі́зуючи до ноги́, виру́буючи в пень, добива́ючи келепа́ми и лежа́чих своих супроти́вників під на́звою Ляхі́в (а вра́жими Ляха́ми була́ в их и правосла́вна шля́хта), мовля́ли: „Як на́ша земля шчи́ститься, тоді вже бу́демо з упоко́ем *панува́ти*“. Допевня́ючись во́ли, допевня́лись вони́ панува́ньня. Сам Шевче́нко, Боя́н, соловéй но́вого времени по стихотво́рному кге́нію своиму́, збре́ханого Тара́са Тряси́ла свого́ величае па́ном:

Вже не тьрі дьні, не тьрі но́чі
Бъе́цьця пан Тряси́ло;

а до коза́цькои черьни промовля́е ота́манськими вуста́ми:

Отта́к, діти! до́бре, діти!
Бу́демо пана́ми.

Коза́цький же панегі́рник, Костома́ра, у своі́й „Руи́ні“ прописуе, що зна́чні козаки́ спра́вді запанува́ли, тілько як? Год черес пятна́цьцять по Хмелни́щині роби́ли вони́ своими крепака́ми „стари́нних козаків“, тих сами́х поту́жників свого́ бу́нту, що бува́ло Хміль Хмельни́цький гука́е до них: „Гей, козаки́, діти, дру́зі, небожа́та“! И му́симо признатись, що пани́, ті що их ла́яло

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

козацтво нашийниками, Ляхами и гукало: „Гей виріжмо вражих Ляхів, гей що до одного“! Не самі ті пани, що дорекали им козаки, як Адамові Киселеві: „Твоя Руська кісьть обросла Польським мясом“, да й родовиті Ляхи не налягали так на своих мужиків-хліборобів, як налягали козаки запанівши. Петро Скаркга, iезуит-речник, докоряв бувало Варшавське вельможне панство тим, що мужики роблять за них усячину, тілько не моляцьця за панів у костелі. От же про козаків, що поробились панами, дойшов до нас переказ, що за них мусили мужики и Богу молитись. Козак запанівши, гукав свойму крепакові, повалившись на пуховики-перини: „Хлопче! перехристи мене“...

Наставник великого князя Литовського, Сигизмунда-Августа, Михало Литвин, сурово пише про Литворуську шляхту, що вона прокинувшись уранці, гукала с постели: „Вина! вина“! да й ёго земляки-пани не глумували так у роскошах своих, як наші козаки, поробившись панами. Читай охочий у Костомариній „Руйні“ донос цареві від Стародубського полковника Рославця, и не дивуйся, що Костомара, перепечатуючи такі документи, козакоманствуе по-Тарасівські так, що Небреха, як и сам ёго тезко, повертае „Тарасівство да Костомарство в бешчесьні брехні“. (Розгорни охочий мою, Небрешину, поэму на дописці до пісьни I, до строфи XXVII).

36.—П. I, стр. LI.

За те, що из людей дер лики,
Не вдержав булави й Юрась.

Козацькі ватаги чеплялись до Юрася Хмелниченка, Богданового сина, поти, покіль він, архимандритуючи, а потім потурнакуючи, прощиндрив батьківські кріваві скарби та з біди почав дерти шкуру ж живих Жидів ба й Жидівок, вимагаючи гроші та й знов гроші на піддержку свого потурнацького гетьманування під султанським-титулом Сармацького князя. Був се справді такий герой, як Шевченків идеал Галайда, що промовляв до своеи коханки (а над неи, мовляв,

Кращчои немае,
Ні на небі, ні за небом,
Ні за синім морем).

От що він промовляв до неи козакуючи:

Завтра вночі у Чигрині
Сьвячений достану...
Дасьть він мені сьрібло-злото,
Дасьть він мені славу.
Одягну тебе, обую,
Посаджу, мов паву,
На дзиглику, як гетьманшу, и т. д.

От яким робом недолюдок Юрась Хмеленко поти здобувае кріваве сьрібло-злото и разбишацьку славу про своих коханок, покіль пустив у грядущі віки прислове: „За Хмелницького Юрася пуста стала Украйина, звелася“... Опасуючись тоді й за власні шкурі, козаки-гайдамаки оступились геть, а Султан прислав ёму шовкову петельку.

37.—П. I, строфа LI ж таки.

Коли два кажуть пьяний, годі...

Е в нас прислове: „Коли два кажуть п ь я н и й, дак лягай спати“.

38.—П. I, стр. LIV—LV.

Хто схотів би знати, як мій тезко здобувся на таку теософию, нехай уважить, як перевернули шило на мило протестанські архипопи да й наші таки крутопопи, що про пекло й рай оповідують хиба трохи не так правдиво, як стара Дубиниха. Я ж, Небреха, опріч Бокля (дописка до пісьни I, строфи XLVIII), вкажу им и на Байронів стихотьвір: The Prayer of Nature, щоб не закрутилось так у кого в голові, як у мого тезка Панька.

[illegible]

39.—Пісьня II, строфа II.

Чи бута-товмача, ярйзу,
Що чужоземні мови знав.

Слово *бут* синонім слова *товкмач*, або товмач. Остров на ьніпрі Буцький (Бутовський) звавсь и Товмаківкою чи Токма-івським. Ярйзою у козаків звався військовий глашатай, оклич-ик, чи то б то герольд, перемовник, парламентор, або те, що в урещині звецьця *кавас*. У кобзарській думі про Кішку Самійла ьпівають:

Тілько Ляха-потурнака не рубайте
Міждо військом дьля порядку
За ярйзу військового зоставляйте.

У давній Московській поліції земські яриги чи ярйжки, ак само, як у Турещині й досі каваси, носили ярко фарбовану діж и при церемоніях йшли попереду з лопатою й метлою *), рочищаючи дорогу, або й хапаючи невпокійнихъ людей під горожу. У Запорозьців такий ярйза (певно те ж саме, що й рйга), чоловяга ярий, сердитий, по прізвищу родич нашого тарорускoго яр-тура Всеволода,—такий, кажу, ярйза військо-ий у запорозьців бував звичайно чужоземець и пройдисьвіт.

Смакуючи в 'цьому дорогому знайдорожчих уламку нашои ідної Илійади, що ійй въ очевидячки погубили паліяки-козакй, спогадавши, що их дикше нат татаро-турецьке пустошеньне родів Старорускйх и панських замків **) их люта ненависьть

*) Кавас, уоружений по самі зуби, має въ руках не метлу а здиган. От и в тій же таки думи сьпівають:

То Лях-потурнак чогось догадав,
Сам на чердак виступав,
Турецьким білим завивалом махав.
Раз, то мовить по-кгрецькій (мові),
А вдруге по-турецькій.

**) Як увійшов Магамет IV у Подольский Камъянецъ, дак пер-м его веліньнем було—приставити сторожу до всіх архивів.

до всяких письмен, чи то Руських, чи то Польських, чи то Жидівських и до всяких друків—не то повибивали с кобзарських голів такі рапсоди, як дума про Кішку Самійла, да ще позатирали сьліди „соловъів“ и старого й підстарого времени, віщих Боянів,—годицьця нам ударити чолом перед Кляземськими та Московскими Русичами, що хоч не хутко, да вирятували такий наш Старорускйй край и спід Монгольськои, и спід Козако-Татарськои, и спід Ляхо-Римськои дичи (Ляхо-Римська дича ніби-то просьвічена „прегордою Латиною“, була найдикша в своиму атавизьмі и нашій рідньій Старорущчині найшкодлйвша, як се вбачаемо й досі на кривомовності прози й стиха в рідньій нам, та попсованій Галичині и на ійй анти-Руських тенденціях у ійй пресьсі). А вдарити таким чолом, як наше, буде нам и честь и подоба тілько тоді, як при сему чоломі помянемо sine ira et studio найбілших подвйжників духовноі Руськои и государственнои свободи,—помянемо преславними, найславніщими их подвигами... Духовнои Руськои свободи не подужае ніяке деспоцтво, нічие й ніяке варварство, нічий и ніякий атавйзм. Се ж бо й е наука, широко розумована, та всегосьвітьня владичиця й пані, що пройняла нас наскрізь, организувалась у наше думаньне, а ся спасенна наука зросла й воплотилась у нашому розумі за підмогою тих шкіл, що панасаджували сі подвйжники,—хто б вони ні булй, чи самі царі, чи царські радьні панй, чи их прибічники и такі, як Долгоруко великий у Петра Великого вимагалники.

У Могилянських наших школах, нагоньцях-вовчках чужоядної полщйзни да мертвои схоластики, придавлено духа Старорускои народовости нашои, яка б вона ні була до нападу латинизованои полщйзни на нашу рущчину. И тоді ж то, як придавйв нам духа прославлений ученими Петро Могила, наша стародавня рущчина, рідна полумиойчнему тепер уже Боянові, „соловъеві старого времени“, осіла вниз из верховітьтя Старорускoго миру, сказати йнше—верховітьте наше померзло й повсихало від Польсколатинського холоду, від схоластико-Римського элементу. Панй й князі наші переставали бути справжнею Русьсю ще й тоді, як не переставали молитись ув одьній церкві

[illegible]

[illegible]

з нарóдьнім нáтовпом: бо вже мóвою, звичáем и нарóдьнёю вподóбою, без воротьтя́ назáд, поля́чились, „вирубáли Ляхóм“, як мовля́ла геть опісьля́ вже нарóдьня пісьня *); а сполячений и ззезуйчений Волóх Петрó Моги́ла усьвятив се поля́ченьне псевдоправославною, по польскíй, тимчасóвою нау́кою. И тоді ж то нáша Старорушчинá, та що іи́й й тепéренькі ще не вирозуміли гарáзд ні козакомáни з одного бóку, ні ляхомáни з дру́гого, так сáмо, як и москвомáни с трéйтёго, а западомáни ш четвертого,—тоді ж то, кажу́, нáша рíдна, прáведно нарóдьня Рушчинá повимірáла вку́пі з неписьмéнними поэтами нáшого рíдного, мáтериного слóва и дивúлись на іи́й вимірáньне високовчéні Могиля́не байду́жно... Так би ми почéзли до ’стáнку без увáги на нáше-зникáньне віт так звáних сьвітúл тогочасóвих. Но... о! се вели́ке й спасéнне. Но... нáші рíдьні братú Кляземські й Москóвські Ру́сичи, покидáючи мéртве мерьця́м, домудровáлись до такóи прóсьвіти, що спору́дили антúпода Могиля́нськои Духóвнои Академии — Московський Императорський Университéт, а той, ди́шучи прáвим ду́хом Вúклефа, Гу́сса, Лютера, оплодотворúв наш неплíдний ужé рóзум, и ми сяк так, за их підпомóгою й осьвíтою, вродúли університéт Хáрковський. Московщина далá Старíй Рушчині зáхист од Монгóльскои дичи, Харкíвщина—од Поляколатúнськои. Старá Русь, не дознáвши пáпських мук за віру, обнялась и в Москві и в Хáркові з братáми Нову́русами. От колú тíлько, не пéрше, доду́мались нáші втекачí и там и ту́теньки до своéи Староруськои побоя́нщини й покобзáрщини. Рóку Бóжого 1819, тодí, як народúвсь на сьвíт мій тезкó Кулíш (не здиву́йте за сю спóминку, панове козакомáни, та й úнші мáни), у Хáркові князь Цéртелев напечатав пéрвий з деся́ток улáмків Илійади й Одиссéи Староруськои, забу́тои вже в простолюдьді, що гордувáли ним козакú-пани́, карáбкаючись на Московські високóсти так сáмо, як их нобилитóвані прéдки карáбкались на високóсьті Пóльські. Через шíсь рóків Михáйло Максимóвич, перепечá-

*) Ой пъе Сáва и гуляе,
Ляхóм вирубáе.

тавши Цéртелева и де в чому́, я́ко невíглас, поправивши, добáвив до ёгó зьбíрничка ще зó дьві (неапокрифóваних) ду́ми. Малéсенька кринúчинка занéдбаного письмéнними людьмú нáшими сьпíву Староруського ледь-нéледь задзюркотíла байду́жним проміж письмéнниками бурчáчком; от же він бурчáв собí прорóчо, и прорóчо вразúв сéрце двом такúм, що на роду́ им буʹлó напúсано розворушúти й так и сяк гáснуче багатьте в Староруському рóзумі й серьці. Максимóвичів зьбíрник 1827 рóку заговорúв принадьніщ усякого віршувáньня й прóзи до Костомáрова в Хáркові; далéко повнíщий Максимóвичів зьбíрник 1834 рóку промóвив так сáмо до Кулешá в гóроді Игоря Сьвятослáвича, де пéвно жив и сьпівав про ёгó бессмéртний творéць „Слова о Полку́ Игореві“.

Про факт одушевлéньня Старорушчиною пісеньнёю згáдуе Кулíш у своúх споминкáх про Костомарова („Новь“ 1885 рóку), и на ёго про сю рíч оповíданьня подивúвсь, як теля́ на нові двéрі, якúй ся Слу́чéвський, Сьліпчéвський, чи Глупчéвський,— не памятáю дóбре, як звуть на прíзвище придуркуватого писаки *).

На остáнок Лукашевич Платóн р. Б. 1836, через сімнацьцять рокiв посьлі князя Цертелева появúв на сьвіт велúкои вагú кобзáрську ду́му про Кíшку Самíйла. Не згадуючи ту́теньки про úнших подвúжників нáшои Старорушчини, бъю пéрвий чолóм у зéмлю перед нáшими братáми Нову́русичами, достóйно звáних Велúкою Ру́сьсю пéред нами, Ру́сьсю Малóю. Бъю чолóм за тоí захúст, що вонú зробúли въ сéбе й у нас нау́ці, та й за саме росповсюдненьне нау́ки по старúх и по новúх Ру́ських займищáх. Без них би ми пропáли, як ті Обри, що зробúлись у нас прислóвъемъ.

40.—П. II, стр. III.

Стоúть в Турéцькім каюцí.

Перевóзьні човнú на Босфóрі звуцьця й тепéренькі по турецькій *каюк*. У кобзáрській ду́мі про Кíшку Самíйла співáють:

*) Читáй охóчий у кгазéті „Новое Время“, 1885 рóку в фельетóні рецéнзію Кулешéвих „Воспоминаній“, напечáтаних в журналі „Новь“.

[illegible]

Тоді́ коза́ки у каюки́ скака́ли,
Ту́ю кгале́ру за мале́вані о́блавки бра́ли,
Та на при́стань сьтяга́ли.

41.—П. II, стр. IX.

Удво́х? до й ба́ба Талала́йка
Од вас обо́х до нас прийшла́,
Що почала́ від Наливайка
Верзти́ про мі́дного вола́?

Вповаю́чи, що Тара́с, грома́дським при́судом, седи́ть собі на не́бі, Куліш написа́в до ёго віршо́ваний лист (віршо́ваний: бо про́за та́менькі не в мо́ді) та й напеча́тав у „Дзво́ні“, під назво́ю: „До Тара́са на небеса́“.

Про́ти Кулешо́вого насланьня́, прийшла́ відповідь ні́би з небе́с про ба́бу Талала́йку, а спра́вді, як опісьля́ ви́явилось, тілько с того́ сьвіту. Він же, ду́маючи, що Тара́с відгукну́всь до ёго з не́ба, взяв та й пропечатав оби́два ли́сти, сьвій и Тара́сів у Ха́рківському „Южному Кра́і“ 1885 ро́ку.

Тара́с у своїму ві́дгуці с того́ сьвіту промо̀вчав, де він оберта́єцьця: бо пи́сарем у ёго, як тепе́ра зна́емо, був Мико́ла на тому́ сьвіті; сей же й за живота́ свого́ ще звик икгнорува́ти на́віть и такі доку́менти, як Переяславськи па́кта Конецьпо́льського (чита́й охо́чий допи́ску до строфи́ XXVII в пісьні I сіе́и поэми); а вони́, сі па́кта, булі́ зна́ні Костома́рі ще тоді, як він по́руч працювали в Петербу́рсі в Импера́торській Публичній Библиоте́ці в 1873—1874 ро́ці. Не любив тіма́ха признава́тись у своїх помилка́х: ду́мав що так и полетить из землі на не́бо до Бо́га пра́вди, аж довело́сь тиня́тись понад Сти́ксом у Батька Бре́хень. Це́ркву за Поро́гами збудува́в ище в XVI-му віці, а дорогі́ джере́ла про унію, що надруко́вано в Пари́жі р. Б. 1864 двома́ тома́ми, під на́звою Relacye Nuncyuszów Apostolskich i innych Osób o Polsce od Roku 1548 do roku 1690, икгнорува́в до само́и смерти, дарма́ що Куліш покладав их перед ним на столі, як він госьтював у ёго в Варша́ві,—та й ви́пустив четве́рте ви-

да́ньне „Богдана Хмельницького“ с тими́ ж бре́хнями, що понадруко́вував и в тре́йтёму.

Як я, Небре́ха, чита́ю Кулешів стихо́тьвір: „Наро́де бес путя́, беш че́сти и пова́ги“, дак и думаю: „Як сёму́ наро́дові здобутись на чесьть и повагу, колі́ мені, Небре́сі, довелось написа́ти, що мі́й тезко́—

Усе́ друко́ване гульта́йство,
Тара́совство да Костома́рство,
В бешче́сьні бре́хні поверну́в!

Не то в літературьних бре́хнях, та й в учи́нках своїх бува́в Костома́ров бешче́стен. Гро́ші, зьбі́рані по Кулешо́вому почи́ну, через реда́кцію „Осно́ви“, перейшлі́ по дурно́му ро́зуму громадя́н, у ёго́ ру́ки, и він зроби́в из них, премію свого и́мени, ма́вши в ба́нку власного капіталу сто тисяч рублів. А що Куліш ба́чив ёго́ над Сти́ксом из важки́м гамано́м на ши́ї, дак се мале́вано з нату́ри. Мандрували вони́ вдвох по Італии и наймали по готелях удво́х оди́н ну́мер. Ура́нці, вмива́ючись, Костома́ров закида́е було́ з груде́й на спи́ну гаман из гроши́ма, що з ним на ши́ї й спав. Ні́коли гамана́ сёго́ не здиймав умива́ючись из ши́ї. Куліш и пита́е: Що се за моро́ка в вас на ши́ї?—„Се черьвіньці“, відка́зуе. „Дак оце́ ви таку́ ваготу́ во́зите на собі в доро́зі“? Мовчи́ть на се пита́ньне „Мико́ла, коза́цького письме́нства школа“... Аж ось про́сить у Куле́ша́: „Пози́чте мені гро́шей“.—„А червіньці хиба́ не гро́ші“.—„Черьвіньців не хочецьця тратити“... Куліш позичив и раз и вдруге и у тре́йте, так що Микола завинувативсь ёму́ аж дьвісьті и пядесят карбо́ваньців. Вернувшись у Петербург, не віддае́ Костома́ров по́зички. Куліш пи́ше до ёго, що гро́ші сі ёму тя́жко потьрі́бні. Костома́ров відпи́суе: Неха́й вам заплатить за мене Кожа́нчиков. Тоді́ вже Куліш накрути́в ёму ціду́лу кру́то. Да приче́па наш ви́явив, що в ёго́ ро́дичів по ба́тьку нема́ присло́въя: „Сло́вом забъе́ш більш, ніж ки́якою“, а заміс на́шого присло́въя вони́ говорять: „Брань на вороту́ не виснеть“). Оде́ржав Куліш по́зичку свою́ не ху́тко, и все такі́ не від Мико́ли само́го, а від книгаря́ Кожа́нчикова.

Кулеше́ве листува́ньне с Тара́сом, що поса́джено ёго за ко-
зацьке гайдамацтво на небеса́х, було́ так любе козакома́ном, як
[п]лія блощи́цям... Го́голеве сло́во: „Тілько скажи́: там-то й там
живе́ ду́рень,—за́раз хтось ви́скочить". „Як сьмієш нас ганьбу-
[в]ати"? Се сло́во справди́лось на моиму́ тезку́. Ви́скочив таки́й
[п]роти ёго з Га́дяча. Сла́вен сей го́род тим, що руйнува́телі коро-
[л]івського за́мка Койдака́, Сули́миньці, та королівські бунтовники́,
[П]авлюківці, си́пали там вам; так са́мо, як за царя́ Петра́ Мазе́-
[п]инці, зра́дники Петро́ви, в Ки́еві. Инженірі царські обтина́ють
було́ ву́ші Мазе́пиньцям шпа́гами за их неслу́ханьне. Так са́мо
[ч]инили й королівські с Сули́миньцями та с Павлюківцями в Га́-
[д]ячі. Оце́ ж, ма́буть, якийся потомок безу́хих розбиша́к возрев-
[н]овав про их коза́цьку чесьть и сла́ву. З Га́дяча въ місяці цьвітьні
1885 ро́ку пу́шчено до Кулеша́ безименний заказни́й лист, и він,
яко істо́рик, хова́е сей лист у свои́х папе́рах. А щоб зна́ли й
пото́мні шанува́телі пра́вди, що й у Кулеша́ були́ такі глухі
гаспеди́, як у псалми́ста (хто б ним ні був), що затика́ють у́ші,
чу́ючи пра́вду, я Небреха Панько́, випрохав ув Оле́льковича
Панька́ до́звіл надрукува́ти при моій поэмі пи́саний у Га́дячі гид,
що́ и се друку́ю, копиру́ючи й дику правопись безименное (sic!)
карнаву́шенка.

Гей онуче! Гей, онуче
Баби Талалайкы!
Що, скажи, тебе доводе
До гризьні та лайкы?
Чи тебе убогий розумъ
Та гординя муче?
Чи бунтують давні мріи?
Признавайсь, онуче!
Чи то завысть невгамо́нна
До чужої славы
Мне твое ехидне серце,
Мов шматокъ халяви?
Чи мора́льне давне пьянство,
Згу́бне та пекуче,
Вже тебе затуманыло?

Схаменись, онуче!
Та дорога, на котору
Ти отъ-се сягаешъ,
Загорожена для тебе,
Се ты до́бре знаешъ.
„Нашымъ-вашимъ—страхъ противне,
Як багно вонюче;
А вже жъ тутъ воно и пахне,
Выбачай, онуче!
Мыслышъ, в тебе муза хытра?
Ні! простоволо́са...
Пѣдкуряй кому ты зъ ней,
Хто не мае́ носа.
Зглянсь на вѣкъ твій, та пока́йся,
Діло неминуче:
Вже на божій ты доро́зі...
Гріхъ тобі, ону́че!

(Кгазе́та „Южний Край", № 1421, 1885 ро́ку).

Чув я від Кулеша́, що й ві Львові письмакы-козакома́ни
досадували на ёго, чо́м у них не пита́ецьця, як ёму́ про що́ ду́-
мати й писа́ти. Пока́зував мені й печа́тані в кгазе́тах стихо́-
творі хрипли́вои Львівськои му́зи. Оце́ ж и відка́зуе тим капла-
ву́хим віршома́зам Куліш у „Дзво́ні", стихо́твором під на́звою
„С ху́тора".

Віта́ючи мого́ лю́бого тезка на ху́торі, як перечу́в через
лю́де, що верну́всь бідола́ха с того́ сьвіту, роспи́тував я про вея́-
чину... Хо́че він сам прописа́ти, що́ він там ба́чив, и неха́й ёму́
Госпо́дь присьві́чуе своим ясни́м не́бом! Ато́ хвали́вськ мені, що
Мартиримъя́н (сьпіва́ю про ёго́ в дру́гій и в тре́йті пісьні у сій
же такій моій Небре́шиній поэмі) знайшо́в у чорьтячій книготе́ці
кни́жку тако́и на́зви: „П. А. Кулі́шу (а́втор-причепа, заволо́ка з
Мордви́, не ти́мив, що по на́ській тре́ба було́ б написа́ти Куле-
ше́ві: бо, хочби́ написав и Кулешу́, дак се був би genetivus од
слова кулі́ш—стра́ва, не dativus од Кулі́ш—прі́звище). От же
сей недорі́ка й написа́в: П. А. Кулі́шу Пи́санка за Кра́шанку,

[illegible]

та й прислáв на ралéць бáтькові брéхень, запобегáючи в ёго лáски. Річ знáна, що між пекельніми мýками, опрíч гарячи́х сковорíд, казанів ис смоляни́м и сірчáним кипъячéм, é ще й брехлива книготéка; атó б изьвідкіля взяв Пýшкин сьвій вóсклик:

„Но вы, разрозненные томы
Изъ библіотеки чертей!“

Тíлько ж бо чортя́ча лáска зьвісно якá. Бáтько всіх брéхень, багáтий на пекéлне багáтьтє, и чим багатий, тим и радий. Ще той Мордóвський заволóка пробувáє на сёмý сьвіті, а дýшу ёгó—побáчить охóчий читáючи трéйтю пíсьню—припекáє так, що й архипіп Кальви́н не припекáв так у Женéві тих попів, що знáли лýчче ёго, як довóдицьця Бóгові Син Бóжий и Дух Сьвяти́й.

42.—Пісьня II-ж таки́, и строфá IX-ж таки.

„Ге! то живи́м, збрехáвши, правди
Сорóмились ми вже сказáти.

Костомáров, критикýючи й гáнючи „Хуторну Поэзію“ чи то „Крáшанку“ Кулешóву (не памятáю дóбре), викидáв áвторові нá очі, що пýблика вже не схóче знáти такóго писáтеля, що спéршу вíрував у свою нéтямню лжý, а пóтім признáвсь у своиму нéтямі й недорóзумі. Вихóдить, що, вбрехáвшись через недóсьвід, мýсимо брехáти до скóну,—бýцім повáга наукóвого прокгрéсу міраецьця не рóзумом и дóброю сóвісьтю, а вíрою пýблики. Тим чáсом нáвіть неписьмéнна громáда остерегáє нас правдолю́бно прислóвъем: „Брехнéю сьвіт прíйдеш, та назáд не вéрнесься“... Костомáров що білш брехáв про козáцтво, то все трудньíщ булó ёмý вернýтись назáд. Мýсив пройдисьвіцтвувати и, радіючи вірі пýблики, знай побíлшував той важки́й гамáн, що висів у ёго на ши́і и в Итáліі и над Сти́ксом. (Читáй охóчий ище й строфи XIV—XVI, п. II).

43.—П. II, ý тій же таки́ строфі.

Той сóром, брáте, з нами вмер.

„Мертвые срáма не и́мутъ“, мовля́ли нáші Старорýські предки, хрáбрые Рýсичі княженéцькі.

43.—П. II, стр. X.

Тут нам, мерцям, однá й одрáда.

Як одрáдно мýсить бýти „помéршим дýшам“ вйявити свои таемни́ці и тим поскидáти с серьця важéньні каменю́ки,—про сей дóмисел читáй охóчий ув Америкáньця Готорна (Hauthorn) в ёгó прегáрьній пóвісьті „Червóна Лiтера“ (Red Letter).

44.—П. II, стр. XII.

Що хочби чáрочку малéньку
Горілки промочи́ти пéльку!

З вели́ким жалем оповідáв мені́, Небрéсі, тезкó мій лю́бний про Тантáлови мýки Тарáсови. Скілько ж бо зміг, рятував ёгó від кишковóи геéнни,—и шáфером ёгó до сéбе закли́кав (на превели́кий жаль рóдичові „молодóи княгúни“, Ви́кторові Забíлі) и в чужí непитýщі, а вдовольняючі дýха зéмлі, мости́в ёмý грошúма дорóгу, и нáвіть на остáньці вже віку Тарáсового дарувáв ёмý одномý, без и́нших гостéй, свой працови́ті вечорі в Петербýрьсі, почи́туючи з ним то кобзáрські нáші дýми, то вéлико цінóваного в обóх их Пýшкина, etc, etc... Щó ж білш усéго не давáло Кулешéві рятувáти Шевченка с тіеи геéнни пъяни́цькоі? Перебивáли Кулешéві в ёгó спасéнному силкувáньні ті приятелí Тарáсови, що, мов кажанú проти сьвітла, летíли с тéмряви своéи проти слáви вели́кого кобзаря́. Вонú потурáли всім ёгó дýрощам, усім гúдощам(sic) ёгó, и, як шинкарí Жиди́ спóюють у селí замóжного хліборóба, так вони́ спóювали в столи́ці вели́кого поэта. Про се, як и про и́нше такé багáцько дéчого мóжна б спогадáти, да не годи́цьця Небрéсі воруши́ти гидóту... „Небесá их одвéргли, щоб не затемни́ти краси́ своéи (сказáв би про ёгó потурáлників Дант), не прийнялó их и самé пéкло, гордýючи их нікчéмносьтю“.

Cacciarli i Ciel per non esser men belli,
Nè lo profondo inferno gli riceve,
Ch' alcuna gloria i rei avrebbe d'elli.

[illegible]

45.—П. II, стр. XIII.

Що пáхне любо горілкáми,
Якúх я й зрóду не пивáв.

Сі вірші напúсано на спóмин, що покíйничок Тарáс дýже втішáвся в дýмі про Кгáнжу Андибéра словáми дýків-сьрібляників:

Мáбуть сей козáк нідé не бувáв,
Добрих горілóк не пивáв...

На остáньці свогó віку раз-пóраз прóсить булó Кулешá почúтувати ёмý нáші кобзáрські дýми (мов на відхóді душú). Слýхае булó Тарáс и не наслýхаецьця соловъíв старóго нáшого врéмени, так як, мóже, сьпівéць Игорів слухав соловъя́ старóго вíшчого Боя́на... От же нáрівні з рíдним эпосом свогó врéмени, вíшчого Боя́на... Розолюбúв Тарáс—нехáй у Бóга царствýе—тільки Пýшкина. Розолюбúв грíвши дýха свогó дýмами кобзáрськими, почúтуе булó напáмять Новорýського Гомéра, Пúндара, Софóкла, не знáючи, як и ціну ёмý зложити за ёгó пúшне слóво. Эгé! він бо й сам вúріс би таким поэтом, колú б дорослú ми, Старорýси, до того, щоб такóго поэта вúкохати,—тим и розумів достóинство Пýшкина глибенéю дýха свогó. У цінувáньню велúкого Пýшкина схóдився Тарáс из моúм тезкóм Панькóм так сáмо, як и в висóкому цінувáньню недóгибків нáшого Староруського, побоя́новського эпоса... Но, згáдуючи Тарáса, раз-пораз наткнéсься на цінúшне пóруч ис поэтúчнім. Так и при сій нáгоді мушу занотувáти правдúвому истóрикові Киевськои Старорушчинú и Москóвськои Новорушчинú одúн факт.

Між перлáми Пýшкинського стихá згáдував Тарас и промовля́в на пáмять частíш над усí úнші стихóтьвір про Мицкéвича, и се тим пáче заслугóвуе нотáции пóглядом на Шевчéнка и на риѳмóвану вдáчу Новорýськои пісьни, що сей стихóтьвір про Пóльского бáрда написáв Пушкин бíлим стихóм. Бувáло, як немá в хáті пéчи, Шевчéнко завершúть свою Новорýську декламáцію так, як би завершúв іúй в востóрзі москáль-салдáт, москáль-ямщúк, москáль-шинкарь—москóвським вóскликом... Кáжуть, бýцім би то лáятись по москóвській вивчивсь наш мéнший

брат Новорýс у Монгóла. Чóм же ми, Старорýси, не вивчились? Хиба тогó, що й у Татáрське лихолíтьте мáли вже незнáне на Кля́зьмі та на Москві „стыдѣніе къ снохам“, як пúсано літóпись про те, „откуду пошла есть Руская Земля“?... Як би вонó там ні булó, тілько велúкий кобзáрь виявлював своí востóрги над Пýшкинським стихóтвором про Мицкéвича помосковськíй. Промовить булó ввесь ёгó напáмять та й вокслúкне москóвщиною: „Е... е... м...! стихá-то не замѣтишь“. От вонó Пушкинське пророкуваньне, що „Славянскіе ручьи сольются въ Русскомъ морѣ“. Комý б, як не Тарáсові памятáти, що кóив из нáми й Лях и Москаль? От же він, я́ко поэт невмірущий у далéкій будущині, промовля́в пúснею с свогó тьрінóжника единéньне!

46.—П. II, стр. XIV.

„Тобí ще байдуже, Тарáсе,
(Озвавсь Микóла). Ні! капшýк
Важкúй повісь на сéрце, лáсе
До зóлота,—от мýка з мýк!“

Читáй охóчий дóписку в п. II до строфú IX.

47.—П. II, стр. XVI.

Та й збагатúв двох нúщих баб.

Про се, пóки-що, скажý тíлько: „Якúй нúшóв, такý й сьтрів“. Бýде про що поговорúти истóрикові талалайства и літературьнёго й громадя́нського.

48.—П. II, стр. XVIII.

Чотирі пéрві стихи в строфі XVIII позичив я, Небреха, в тогó, хто на томý сьвíті бáчив ще бíльше див, ніж мій тезкó. Сьвятóи пáмяти Котьлярéвський зазирнýв и в рай, не в однó пéкло. Оцé ж, навпакú пéклові, змалював рай такенькі:

Ні хóлодно булó, ні дýшно,
А сáме так, як в сіракáх,

[illegible]

И вéсело и так нескýшно,
На великóдних мов сьвяткáх.

49.—П. II, стр. XVIII-ж такй.

Та й гáтить в гáспедзьку матьню.

Матьня у нас у штáнях, а в Ляхів се слóво (matnia) значить вівковнй и тенéта. Не знáю ж, чи Ляхй в нас позйчили образ ями й тенет, чи ми в Ляхів óбраз матьні шаровáрьнёи. Багáцько Старорýського слóва присвóила польщйзна, так сáмо й шляхеччина Пóльська зажéрла багáцько нáшого поважного и батéчного Староруського лю́ду. Ще ж бо Ляхй вважáли рідну мову за „труднý“, и писали докýменти й літóпись легкóю мову, а то про них латйньню, а ми вже давнó мáли в нетруднiй Рушній своїй не то докýменти, прáво й літóписї, да й велйкій епос, як убачáемо по ёго „чернéчому недóгризку, так звáному Слову о Полкý Игореві“. Нáші великі князі знáли чужозéмні мови, и вже дочкá Ярослáва Мýдрого булá Францýзькою королйовою; а про те не кйдали ми рідного письмéнства аж пóти, пóки над наших дýків підлестйлась польщйзна двома уніями в 1569-му році політикóвою, в 1696-му церкóвною. Нáшу прю за нарóдьне старшинствó, як с Полякáми, так сáмо и з братáми Новорýсами розсýдить истóрия да літератýра, як обідьві перестáнуть бýти играшкою в політики й у козáщини.

50.—П. II, стр. XIX.

Щоб се козацтво недолýге.

Тýтенькі в слові „недолýге“, як и в слóві „матьня“ (дописка до строфй XVIII) ми знов стикáемось ис полщйзною. Поляки мовлять про недóумка (абó слабосйлка) niedołęga (у них dołęka, понáшому б то долýка, те ж саме що й тое, siła), тим часом нáші дівчáта сьпівають:

Свáтав мене, мáтінко, й дрýгий
Та й той дрýгий недолýгий.

51.—П. II, стр. XXII.

На дýрьня дýрень там сідае
И дýрьня дýрнем поганяе.*

По нарóдьнёму пóгляду нáшему, чорьтя́ка—дýрень, и ёго чáсто розýмний чоловíк обдýрюе. С сёгó вбачáв и мій тезкó сумýючи, що брехуній попадáюцьця чорьтя́ці в лабéти черес те, що дурніщі за ёгó. И самý бо брехню звуть у нас дурнйцею, Самйй синóнім чорта—„куцáк“ виявлюе народьню зневáгу до ёго „нечистои сйли“. Чйста, се есть прáведна, сила даецьця від Бóга, тим и подýжуе чóрта, як прáвда Бóжа подýжуе чóртову брехню́. Тим и жýрицьця мій тезко не того, що ёгó мýчитимуть, а того, що—навіки, мовля́в, там пронадý, де на дýрьні дýрень íде, и дýрнем поганя́е...

Не в хýторі, дак ув адý!

52.—П. II, стр. XXXIII.

О! лýчче б горілóк я зьрíкся,
И рóмом пуншовйм не впйвся.

Не знав Микóла, що мýчитимецьця за брехні вкупі с Тарáсом, та й кепкувáв из ёго, як він сйде було на вéчорі в ёго óсторонь письменників та й попивáе не чай из рóмом, а ром иш чáем. Жартýючи, перерóблюе він булó пісьню про козакá Нечая́ на пісьню про козакá Тарáса. Про Нечая́ сьпівано свого часу:

Козáк Нечáй, козáк Нечáй
На те не вважае,
Та с кумóю Хмелнйцькою
Мед-винó кружляе.

Микóла пародирував сі стишки такéньки:

Козáк Тарáс, козáк Тарáс
Ні про що не дбае,
Седйть собі у кутóчку,
Ш чáем ром кружля́е.

[illegible]

Від кружляньня рому перестерегаемо було бідаху тим, що одаемо до чаю невелічку пусудинку рому. Роскázують и про Віктора Гюкгó, що він, в утеках од свого Napoléon le Petit, звик пити пунш такий, що палив язика Парижанам. Не впивався ж старий Виктор нікóли, а наш Тарас пив „до положеньня риз", як мовляли попи ш ченьцями. Оттут же то ворог роду людзького й усівав ёму в голову ті брехні, чи все одно дурниці, що через них тілько за малим Богом не попавсь на тому сьвіті в лабети брехунові з брехунів, а по народьній нашій экзегетиці—дурневі з дурьнів. (Читай охочий дописку до строфі XXII другий же такі пісьні).

Раз увечорі зайшов Шевченко з мужикуватим пъяницею Якушкиним до Кулеша. Тоді серед столичніх народолюбців нáших була так би сказати мужикоманська пошесть, и багацько турботи вони терьпіли через неи. По пословиці „вбравшись між ворони, кракай, як и они", мусив и Куліш терьпіти сьтілько, скілько в ёго самого було тоді ще на язиці й під пером козакоманськои кривди. От и загулялись пъяні госьті в тверезого господаря аж геть. Покинули вони господу ёго тільке тоді, як нічого вже було наливати в чарки. Куліш бо догадавсь підставити им порожні пляшки, и сим робом здихав невпокійних репрезентантів брехливого всюди мужицтва. Засів тоді за вечірьню свою перебиту ёму працю; аж опівночі—дзвінок, другий, трейтій! Відомкнуто двері на сходи. По сходах Якушкин, из двóрником удвох, веде під руки Тараса в ёго знанім кожусі й шапці кучмі, а той удае с себе пъяницю-бабу, и бабським голосом сьпіває:

Не ведіть же ви мене,
Я сама до дому йду:
Погуляла молода
На солодкому меду...

Якушкин же благае Кулеша (по нашому не вмів ніже): „Ради Бога, дайте ему переночевать у себя! Не довезу до квартиры: валится съ санокъ, ... оретъ во всю глотку, грозитъ своимъ свячéнимъ . . . . бранитъ . . . на чемъ свѣтъ стоитъ... Насъ посадятъ въ кутузку обоихъ". Мусив Кулiш уступити нá ніч кабинет невпокійному Фебовому синку... Иде туди враньці,—смород страшенний. Гостя вже нема. Дьві поденщиці шарують поміст.

Ще гіршу гидоту оповідують про гостюваньне Тарасове в Киеві у давнёго товариша по живописі.

53.—П. II, стр. XXXVII.

Сюди забрався Мартиримъян.

Невиразне имъя Мартирмъянове спіткав я Небреха тілько раз на віку в оповиданьні людзькому про той сьвіт и про померші душі. Що воно есьть, про се шкода в простих людей питати: вони бо, посьлі палющои все писане и друковане, зостались мало не німим, бессловесним язиком на великій пожарині. Все ж такі видко, що ся традійня сьвята персона мае від Бога власьть прощати й Каинський гріх, не так як у тих лютосердих заморських архипопів (читай охочий дописку до строфи XLIII в пісьні перьвій), що не создавши Бог нще й чоловіка, вже наготовив про ёго пекло. Вбачаемо се з оповіданьня старои Дубинихи (читай охочий передьне словце до дописок), а іии оповіданьня про той сьвіт пропечатав словесно Куліш у первому тому „Записокъ о Южной Руси", 306 бічок листка. При тій нагоді, як був Куліш у пеклі, можна б ёму було багацько де про що довідатись у самого Мартиримъяна, дак чи там же було ёму до довідок, за чорьтячим гуком да лементом брехак, що ними набіто пекло на втіху батькові брехень? Тепереньки всіеи правди довідаемось хиба на лоні в Абрагама, кого Бог приведе возьлягти таменьки, вкупі с тими, що поприходять мовляв од восток и запад.

54.—П. II, стр. XLIV.

Та ба й Москву не вельми штив,
Що Хмеля нáтто звеличала,
С Кутузенком ёго зьрівняла,
А Хміль у шані у чорьтів.

З нáдиху Московського підлизи Юзефовича, ... прибічники, на вічну ганьбу обом Русям, Старій и Новій, написали

зо̀лотом на Хме́левому че́стенї в Киеві: „Богдану Хмельницкому благодарная Россія".

55.—П. II, стр. XLVII.

А ти на що́, ледащо, ва́жив,
Як Соловьївського знева́жив
Своїм посла́ньнєм докторця?

Соловъев так бессо̀ромно зробѝв свого́ підлѝзу, Ка́рпова, до́ктором, що по Москві розійшо́вся каламбур на́шого земляка Максимо́вича в лисьті до 'дного прия́теля: „У вас (рече́) на Москвѣ рѣкѣ сладко стрекочущіе соловьи, даютъ докторскія степени карпушкамъ воронамъ". Сей каламбу́р пропѝсано мені на ху́тір. А про посла́ньне Кулеше́ва до Ка́рпова читай охо́чий дописку в строфі XIV до п. I. Короте́ньке було́ посла́ньне: „Пушкинъ справедливо стыдился имени литератора. Удивляюсь, что въ теченіе полустолѣтія послѣ Пушкина литературная наша братія не сдѣлала въ нравственности никакихъ успѣховъ". Пра́вда, тут же Куліш викида́е Ка́рпові на́ очі й ле́дарство ёго́.

56.—П. II, стр. XLVII.

Дарма́ що Гу́ню конокра́дом
(Ахилла й Ге́ктора) зробѝв.

Соловьевъ так до́бре знав По́льскую мову, тракту́ючи про Ляхі́в и Козакі́в у своій „Исторіи Россіи", що, прочитавши в исторѝчнёму джерелі про ве́летьня в козакува́ньні й боротьбі с королівськими гетьмана́ми перейшов: „do Moskwy we trzysta koni", напеча́тав, що Гуня втік у Москву́ и „увелъ триста лошадей".

Куліш, мій тезко́, спізнавсь ис сим велѝким істо́риком у С. Т. Акса́кова, найліберальні́йшого чоловіка в Москві. Бува́в у ёго, я́ко ліберал, и Соловьевъ, дарма́, що Константинъ Аксаковъ объявѝв тоді ж такѝ печа́тно гірку́ ёму́ пра́вду: „Соловьевъ— не исторія". Сей неісто́рик залюбкѝ ніби слу́хав, як Панько, мій тезко́, читав Шевче́нкови тво́рі „Кавка́з" и таке́ инше:

. . . .

Уплило́ пісьля то́го ро́ків из два́цьцять. Не-істо́рик Соловьевъ, видаючѝ що-ро́ку по то́му так зва́нои „Исторіи Россіи", регуля́рно, як машѝна, зробився на обезьлюдьдї Хомо́ю-дворянѝном. Поба́чивши Кулеша́ в Главному Архивѣ (Министер.) Иностранныхъ Дѣлъ, благоволѝв спита́ти: „Чего вы здѣсь ищете"? и на ёго́ слова́: „Ищу документовъ, относящихся къ эпохѣ Іова Боре́цкаго", відказа́в: „Напра́сно бу́дете искать: я все исчерпалъ". Однакже тіеи ж такѝ зіми Куліш напечатав первий томъ „Матеріаловъ для Исторіи Возсоединенія Руси" с такѝми доку́ментами, що их Соловьевъ або не читав, або читав сьліпуючи. Се дае́ зрозуміти, як він оцінува́в и зробив конокра́дами героів боротьбѝ козаків с пана́ми на Ста́рні ріці́, тих, що ро́бом Ба́йди, князя Вишневецького, перейшлѝ з Гу́нею (Ахиллом и Гектором козащини) на слу́жбу царю́ Московському. Напеча́тавши вже свои Матеріяли, Кулі́ш изнайшо́в и той велѝкои вагѝ доку́мент про Андрея Боро́вського (Борецкаго?) й Петра́ Могѝлу, що вкрадено в ёго в Кѝеві вку́пі з иншими, останок же пере́слано incognito за політѝшню прі́рву Драгома́нову. (Читай охо́чий до́писку до XXII строфѝ в пісьні первій).

57.—П. II, у тій же такѝ XLVII строфі.

Чи Чернишевськїй, що Мико́лу
Навчѝв брехнї зробѝти шко́лу.

Спізна́лись ми с Костома́ровим у Кѝеві тоді ще, як він був там усім незна́ний. Седів він у Юзефо́вича ex officio, прибувши с Харкова, а я—го́стем. Зайшла́ розмо́ва про на́ші літо́писі. Костома́ров щось бо́вкнув не до ре́чи. Я відказа́в ёму́ тира́дою з яко́нсь літо́писи. Велѝко се здивува́ло Ха́рківця, що в Кѝеві он як пѝлно читають на́ші літо́писі. Вѝйшли ми ра́зом од Юзефо́вича, и він про́сить мене до се́бе, щоб ище́ ближче спізна́тись. Я знако́млю ёго́ з антикварием и книгома́ном Свидзинським, бага́тим па́ном, що жив собі самітникуючи и не жа́лував гро́шей на руко́писі й кнѝги. Як за́слано Костомарова в Саратов, Свидзинський,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

моéю порýкою, посилáе Костомáрову тюк за тюком, дарма що
ав ёго козакоманію. И ёмý й Михáйлу Кграбóвському честь и
ава за те, що Пóльський патриотúзм а ніжé неробúв их жи-
ми прóти Самарúн, и навпакú. Се булú Ляхú лібера́ли... От
е, за підмóгою такóго ліберáла Свидзúнського (що спорýдив
після в Варшáві библиотеку рóдичів своих, кграфів Красінських),
іше Костомаров у Сарáтові своѓó „Богдана Хмельницького" и
рисилáе мені в Петербург, прóсючи редакгувати іúй, як сам
áтиму и напечáтати.

Може ж сёгó ніхто не знáе, що в библиотéці в Плетьнёва
овано магистéрську диссертарцію Костомáрова про церкóвну
нію, а може и по сей час ховáють синú Плетьнёва. Книжку
ю, печáтану в Харкові, всю почеркáв Плетнёв, и як настанóв-
ено Кулешá лéктором Руськоі мóви для студéнтів инорóдців у
етербýрському университéті, дав ёму про те, щоб іúй почú-
уючи, наставляти чужоземців, як не годúцьця вислóвлюватись
о рýській. Однó се скáже, як мýсив морóчитись мій тезкó в
едакгуваньнем пресловýтого Костомáровського „Богдана Хмель-
ницького". Аж ось приходить до ёго Чернишевський и подае
идýлку Кулешеві від Костомарова: „Прошу вручить подателю
аписки моéи рукóпись мою для напечатанія въ журналѣ". Більше
і слова ні тоді, ні навпóсьлі. Напечáтавши в журнáлі, дав Черни-
певській, яко мистéць революційного зáдуму, дав ходý козако-
мáнству Костомáрова, и почáв с того чáсу Микóла верстáти
орогу, знáну в нас по девúзу: „Брехнéю сьвіт прійдеш, да на-
зáд не вéрнесься"... Що ж ёгó так стусанувáто пхнýло в козáчі
брéхні? Мóже, він бідкавсь у Сарáтові грошúма? Ні! у ёго й
тоді вже лежáло в бáнку сóрок тисяч карбóваньців за прóдаж
батьківщини в Ворóніжчині.

Тут мýшу сказати, що Лях Кграбóвський и два Москалí,
С. Т. Аксáков и П. А. Плетнёв самú догáдувались про Куле-
шéву нýжду и запомагали ёго пóзичками на ёго виданьня від
300 до тúсячи карбóваньців, а Костомарову не задовживсь Кулíш
нікóли и однúм карбóванцем.

58.—П. II, у тій же таки XLVII строфі.

Ні Пúсарев, що дýрнем звав,
Та ще й ледащом, чоловіка,
Що був красá й шанóба віка
Мов соловéй-Боян сьпівáв.

До чóго довóдить брехлúву вдáчу соціáльний, як и вся-
кій фанатизм, пóруч иш Чернишéвськім. Я, Небрéха, сам читáв у журнáлі за підписью Пúсарева, що Пýшкин був и дýрень и падьлюкя. Прáвду мовлáв Шекспир, що хто стоїть на слизькій високóсьті, той хапаецьца за всяку всячину, хоч бú якá вонá булá гидкá... Ну, котóрий же брехýн ледачíйший, чи той, що брéше задьля політичнёи химéри, чи той, що вибріхуе червíньці?

59.—П. II, стр. L.

Той Соловей розбойник слáвний
Брехýн, сказáти б так, держáвний,
Министра кóжного тивýн.

У пандáн ясуваньню Константина Аксáкова, що „Соловьев не истóрик", тезкó мій напечáтав у своймý „Дзвоні" (бічóк 52) стихóтьвір „Книгогризові на той сьвіт".

60.—П. II, стр. LVI.

Що дивувáвсь Багрянорóдний,
Як ті недóлюдки голóдні
Идýть на ляму залюбкú.

Про сей первообраз нáших Запорóзьців, що повтекали од Катерúниного ля́му (Оповіданьне Запорóзьця Коржá) читáй охóчий ув Эйперлúнгового Карамзина в томý I, на бочкý 79 и в дóписьці 307.

Оповідуе Запорóжець Корж, ще, як опанувáв Текéля Січ (1775 р.), дак Січовикú випрóшували в ёго дóзьвіл пúти в Тилигýл на ля́му (на тягáньне рúби по воді ля́мою, чи то бичевою), и сим рóбом багáцько их повтекáло піт Тýрка, по гіркій

на́шій иро́нії: „Ще не вели́ка шту́ка Москаля́ обдури́ти. „Чита́й охо́чий „Устное Повѣствованіе Запорожца Никиты Коржа́“. Ви́дав ёго́ Екатериносла́вський архіепископ Гаврiилъ, да сьвяти́цьця па́мять ёго́!

61.—П. II, стр. LIX.

Що в Москаля лічи́ти вчи́вся
Гало́к, що всі́пали хрести́.

Сам Пу́шкин заприкме́тив у пресла́внiй своі́й поэмі, що Москву́ відзна́чують, між і́ншими прикме́тами,

. . . . . . львы на воротахъ
И стаи галокъ на крестахъ.

Не ди́во, що й яки́йся земляк наш, опини́вшись чого̀сь у Москві́, дивува́вcь непома́лу, як там галки́ вкрива́ють усі́ церкви́. Диву́єцьця собі, а служи́вий Моска́ль за́раз и постеріг, що степовик ло́вить у го́роді га́ви. Спра́вді ж бо зъіхали ни́зько на́ші земляки́, що коли́сь не ве́льми дивува́в их и Босфо́р и ёго Золотий Ріг, ані ввесь блиску́чий Царь-Го́род, я́к и их пре́дка Оле́га, що прикува́в свого щита́ на сла́влених усю́ди воро́тях... Постері́гши ме́нший брат стумані́лого ста́ршого, присі́павсь до ёго: „Какъ ты смѣешь считáть казе́нныхъ галокъ? Скóлько насчиталъ? признавáйся“!—„Та всёго́ два́цьцятеро й пя́теро, господа́ слу́жба“.—„Давай четвертак“! Земля́к наш за́раз и дав: бо, зьвісно, Моска́ль не сьвій брат; з Москале́м хоч и дружи́, да й то каменя за па́зухою держи́. Дав четвертака́ та й хвалицьця това́ришові: „Ще невели́ка шту́ка Москаля́ обдурити. Налічи́в більш тьріцьцятёх, а не заплатив и по копи́йці за га́лку“.

62.—Пісьня III, строфа́ II.

И тільки мріє, ніби пляма
На каразії на сукні.

Сукно́ каразія тим тільки перева́жувало про́сту сіру сукни́ну, що було́ чорніще, або́ такий й чорне. Козаки́ звáлись у

да́вню давнину́ сіро́мою, або́, як вовки́, сірома́хами, тим що носи́ли про́сте товсте́ сіре сукно́. Коро́ль Степа́н Бату́ра, спору́дивши над Се́ймом за́мок Бату́рин, прина́джував до се́бе коза́цтво постава́ми каразі́и, склад сёго́ сукна́ держа́в про козаків у Льво́ві.

63.—П. III, стр. III.

Все вниз та вниз, на дно кату́ши.

Кату́ша—те, що в да́внёи Москви́ засьті́нок, місце катува́ньня, чи то мук. Узя́ти зра́дника чи зло́дія *на му́ки*, чи в кату́шу все одно—до ка́та.

64.—П. III, стр. VIII.

В прави́ці недолі́мок ссяє.

Ке́леп и недолі́м, се чека́н. Пова́жна персо́на не вихо́дила з двóру без недолі́мка, я́ко зна́ку старшинува́ньня и готóвои оборо́ни в ті гайдама́цькі ча́си, як бра́ло го́ру пра́во дужчого.

65.—П. III, стр. IX.

Хто ж у коза́цтво затеса́вся,
У пе́кло сторчака̀ летів.

Не ди́во, що так ни́зько стоя́ли коли́сь на́ши верховоди, коза́ки. Роспочали́ вони Велику Руїну не то ще до Хмельни́щини, тай до Коси́нщини—на́падом на Межи́горського Спа́са и тира́ньнією над игуменом сёго́ манастиря. Ув Иова Боре́цького було́ тьрі дочки́, и він их пороби́в черни́цями, а синів запрова́див геть від коза́щини, що вже хвали́лась при ёму, залякуючи королівського посла́: „Перед козака́ми тремтить сьвіт увесь“, одного́ си́на послав служить до царя́ моско́вського, а другого—до потужного кня́зя Радиви́ла.

66.—П. III, стр. IX ж такй.

Бо хоч би й рак на дйво свйснув,
А судовйк усюди б тйснув:
Однá у них с казáцтвом путь.

Козаки вворýжились проти королíвських alias пáнських урядників та й заткнýли их своими кривдами, зробйвши звéрхниками сýду на Вкрайнí в полкáх (губерніях) полковників, а в сотьнях (повíтах) сотників. Проти сóтника шкодá булó шукáти правди в полкóвника: бо до нас перéказом дойшóв такий Шемякинський прйсуд полкóвницький. Уподóбав собí пан полкóвник гай сотницький и даé за ёго сто рублíв. Сотник не хоче й тйсячи за свою́ бáтькíвщину. Пан полковник вйрік ёмý резолю́цію по мисóсовськи: „Абó сто рублíв, або сто киíв"! и сóтницький гай нзробйвся полкóвницьким.

Немá в нас дóказу чиéн-нéбудь крйвди над прислóвъе: „Сьвіт настáв, рак не свистáв", абó: „Тоді се станецьця, як рак свйсне"... Тим и я, Небрéха, сим прислóвъем покрепйв у моій пóэмі нарóдьній пóгляд Украййнський, унаслíдуваний ш чáсів козакопáнськои боротьбй. Колй хто так, як Самовйдець, нарекáв на козáцтво за Хмелнищини, дак самó козáцтво ще гірше нарекáло на своих Судовиків за Розумíвщини. Вонй бо перевернýли кóлесо Фортýни-Фортунини *) так, що за Хмелнйцького зéмлі й жінкй Шляхéцькі стáли козáцькими, а за Розумовського не то землі Козацькí, та й Козацьки жінкй робились (аби охóта) Шляхéцькими. Заслужили ж бо сёго Козаки: бо их попй, покорйстувавшись доволі их лýпами за ціле столітьте, яко своих *оброчників* (читай охочий страници 186—294, або хоч одну страницю 288 в I томí „Матеріялів для Исторіи Возсоединенія Руси"), під голоднéчу и всякі злйгодьні 60-х рокíв XVII столітьтя, викидáли козáцтву нá очі в церкóвних словáх—казаньнях таке: „... по незбóжнихъ панáх взялй (на Вкраíні) звéрхность: бровáрници, пьяницí, костирóве, кáртниці, злодѣеве и рáзбойници и свинопасы, а меновите невостлóхи (невѣстюки—бабѣи?), котóрымъ иж ся такъ повелó, яко óной свинцѣ, межи кóпы влѣзши: же куды свиння хотѣла, туды копá летѣла; и взявши моцъ, не тóлько жидóвъ и панóвъ своихъ забивáли, алé и городóвъ ґвáлтом добувáючи и всюды огнéмъ пáлячи, людéй въ невйнности забивáючи и въ невóлю видаючй, цéрквѣ, олтарí Бóжіи пустошачи, сокраméнта въ нѣвечъ подъ нóги помѣтáючи, тѣла святыхъ угóдниковъ Бóжихъ обдирáючи, людéй умéрлыхъ зъ гробóвъ выкидáючи, рéчи посвящóнные церковные въ нѣвецъ оборочáючи и пропивáючи, зъ ризъ и съ стихарóв церкóвныхъ саяны і фартухй жóнамъ и цоркáмъ своимъ справовáли *), срѣбромъ церкóвнымъ шаблѣ, сагайдакй, шабелтáсы і пожны собѣ оправовáли; братію свою́ дрáли, мýчили и забивáли, дѣвóкъ і младенцевъ мѣскихъ Татáромъ закóнѣ, за сагайдакй и шаблѣ продавáли и въ невóлю, въ осóбѣ самóго Христá, въ невинности, выдавáли; прйсяги по колко кратъ лáмлючи, Швéдовъ и Вéнґровъ, Волóхъ и Мултянъ звóдячи, изважáютъ; а на остáтокъ і самóго царй московськаго христіянского, яко влáсного отцá, по кóлко кротъ отступуютъ: Ордъ і Ляховъ на Заднѣпре затягáютъ, листáми и прéлестями своими, стáршихъ позвóдили, мыромъ всѣмъ заколотйли, воевóдъ царскихъ повыгоняли, и не толко мѣдяными дéнгами зпéхтѣли, алé и срéбныхъ по копѣйци не приняли, тóлко по чéху и по осмакý. і яко, хто хóчетъ, óпве оборочáетъ; а въ томъ, незнаючи пéвного стáршого, гéрезій, блýдовъ и блюзнéрства между собóю, спрáве яко простýпцы закóну Бóжого, намнóжили, почавши отъ стáршихъ ажъ до нáйменшихъ. Уважмо ж самй межи собóю, яко карáння отъ Бóга за тóе, не годны есмы"? (З рукописного зборника, під назвою „Пчела", котрий стулйв у Борзéнщині, в селі Крупйчполі, якийся Петро

---

*) У пісьні старосьвіцькій сьпівають:

Ой Фортуно-Фортунино
Фортуно-небого!
Послужи мені немного,..

*) Лже-Коніський напъ, підіймаючи Козацтво вгору такъ, нíби родивсь посьлі Костомара й Шевченка, винуватить Жидівъ сими самими словами (певно й вычитавъ ихъ у Козацького обличителя).

[illegible]

иноградзький „при Церкви Святителя Христова Николая“ въ 1679 и 1680 році. Р. Б. 1740 ся „Пчела“ була власностю Парфена Кудрицького, Писара Новомѣстской Сотьні Стародубського Полка,—се видко по двом надписям, а по трейтій, без ознаки року, Дмитрію Ивановуму синові, Стародубському Протопопові“. Казаньне під наввою: „Слово во время бездождыя и глада і всякоя пагубы і всякоя нужды і злоключенія людей“, напечатано тому назад років більше трицьцятох, друкував а его власним коштомъ и корректував сам тезко мій, та шкода було ему заохочувати белбаса до чесной праци. Він був Борзенський Луста *).

67.—П. III, стр. XII.

И я один с тих рідких був,
Що рук в крові не умочили
И шарпанини не чинили.

Про нещасливий 1647 рік Самовидець пише: „Рѣдкій въ той крѣвѣ на тотъ часъ рукъ своихъ не умочилъ и того грабленія тихъ добръ не чинилъ“.

Шарпаниною звецьця в чумаків риба тарань **), и думаю, що назва ся взялась від *шарпаньня, шарпати:* бо в Козацькому Чумакуваньні беш шарпаньня не бувало, як сего доводять споминкі про козаків комишників, що позаписував Куліш від людей старих та сьвідомих (Зап. о Южн. Р. I, 75—76). Ато такі в Хмелнищину слово *шарпанина* вживалось яко синонім грабуваньня и жакуваньня. Самовидець, під роком 1649, пише: „А то усе дѣялося (постаньне Козащини) задля того, же прошлого року збогатилися шарпаниною добръ Шляхецькихъ и Жидовскихъ и иныхъ людей, буваючихъ на преложенствѣ“ (на старшинстві).

68.—П. III, стр. XIV.

Як Папа ще мовчав про Схизму.

До розділеньня Христовоі Церкви на Восточню, чи Східню, и на Западну, чи на Західню, Римляне не звали нашоі Греко-

*) Читай дописку 15.
**) Звецьця так у селян и густенька страва с тарані.

руськоі Віри *схизмою* (росколом), а християн, що тяглі до Цареграду и ёго Патріярха, *схизматиками*. Слово *каволичеський*, по нашому *вселеньський,* мало той же розум, що й *католицький.* Схизму, яко хулу на православіе, на віру *праву,* прийняту не „криво“ від Христа через ёго апостолів, видумав Римський первосвященник з ёго конклавом, папа, объявивши себе (черес підроблені в IX століттi Исидоровські Декреталія) главою церкви, замість вселенського глави, Христа, и вважав тільки своё католицтво правовірним; хто ж не католик, той у Римського папи був—або схизматик (се б то ми, православні, що Римську, Латинську, католицьку, папіжанську віру звали *кривою*), або ж еретик (се есть усі християне нововірьці, чи Лютерови сектанти).

69.—П. III, стр. XX.

За давняшнє попа еднаньнє.

Маемо давнишню пословицю: „Женитись не страшно, страшно Попа еднати“. Ні за які Церковні треби не вимагають наші попи такоі плати, як за вінчаньне.

70.—П. III, стр. XXII.

Сей заслужив страшнои кари
За ті гусьті письмацькі хмарі,
Що по Вкрайіні роспустив.
Та добре, що мене послухав,
Моё письмо сяк-так рошчухав:
Ёго ти с пекла слобонив.

Бодяньський напечатав „Историю Руссовъ“ псевдо-Коніського с повною вірою, що ся літопись не фалшована. Тим часом Куліш, изнайшовши в Киеві едину правдомовню літопись, прозвав литописьця-небреху Самовидцем, и послав дорогоцінне письмо ёго приятелеві Бодяньському про напечатаньне в „Чтеніяхъ Общества Истории и Древностей Россійскихъ“, яко редак-

торові сёго журнала и секретареві Общества *). Но Бодяньський так підневолив сьвій трудящій, та не вельми крилатий розум брехливому (и мушу сказати високо талентованому) Макферсонові нашоі Историографіи, Лже-Коніському, що, в доп́исьці своій до Лѣтописі Самовидця, сим праведним письмом підпер олжйву „Літопись Коніського“, як звали „Исторію Руссов“... Тим у мене, в Небрехи, Мартиримъян и каже: „Мое письмо сяк-так рошчухав“, се есть урозумів, хоч и не зовсім, що воно праведне... Хто ж був наш літописний Макферсон, ми й досі не знаемо, як не знаемо й автора апокрифових дум Кобзарських, що попечатав Срезневській у „Запорозькій Старині“. Нікому не признавсь він и про те, де понабірав и тих имен, и тих диких видумок-фактив, котрими заговкував своє брехливе творива. А був собі, мовляли, подвижник Науки... Що ж воно є се подвижництво, колй не та рена прихильність до правди, яка б ні була правда, чи хвалебна, чи ганебна? Ся ревна прихильність була в Бодянського, дарма що так спіткнувся на „Літописі Коніського“; у Срезневського ж, як бачимо, правди в серьці не було.

Годицьця тут провести биографичну черту в удачі сёго подвижника ще з одного боку. Куліш и Срезневській послали на певен час своі збірники пісень, той ис Киева в Харків, а сей ис Харкова в Киів. Куліш вернув Срезневському ёго збірник, а Срезневській Кулешеві ні! На ёго листи мовчав, а як допевнявся Куліш своеі рукописі через приятеля (Виктора Білозерського), дак Срезневській відказав, що вона десь валяецьця на горищі, а потім додав такі слова: „Не раяв би я Кулешеві наживати собі ворогів“. Да не той Куліш чоловік, щоб людзькоі ворожнети у своій правді лякатись. Стояти за правду не то против однеі ледачоі людини, та хочь би й проти Кагалу ледарів, се ёго, можна сказати, культ. Тим я й пишу про нёго в моій правдивій Поэмі:

Куліш нічого не боіцьця,
Ба й Чорта в Пекли из гаком!

*) Читай доп́иску 55.

Одержавши таку зьвістку про дорогі записувані ще змалку пісьні, він зараз послав заказний лист Срезневському, а в листі написав: „Бачу тепер, що и професорі бувають злодіяками“.

71.—П. III, стр. XXIII.

Що наш вопрос козакопаньський...

Хмелнищина була відказом не на Польсько-Руське и не на католико-православне питаньне, а на козако-паньске, се есть на питаньне соціяльне, а не політичне и релігийне. Хто хоче се зрозуміти, того відсилаю до Кулешевоі книги: „Отпаденіе Малороссіи отъ Польши“.

72.—П. III, стр. XXIII ж таки.

В нас Материнкою він звався.

Як видав Бодяньський у 30-х роках нашого століття, невеличку книжечку: „Наськи Украйнськи Казкы Запорозьця Иська Матерынкы“. До нас, гимназіяльноі дітвори в Новгородку Сіверському, не дійшов тоді ще ні Гулак-Артемовський, ні Квитка-Основяненко. Втішались ми тількі перелицёваною Енеидою Котьляревського. Тим казки Иська Материнки були про нас первим ступнем народьнёго самопознанья нашого и самоцьвіту Староруського. Я й досі знаю на память не то самі казки Прилуцького Земляка Иська (Іосипа), та й передьне слово до казок: „Дивись, дивись! осьось и наші з музиками! чи се весільля, чи яка Німецька чудасія? Запорожець ис казками!... Чи не з Неба ти, пане брате, звалився? Мабуть, що так... Хто видав, щоб ведьмідь щебетав? От же щебече, та ще як щебече! все по наській, та по наській“, и т. д. Пишу се навманя: бо рідкоі сіеі книжечки ні в кого й випрохати.

73.—П. III, стр. XXV.

И смерьть зустьрів натощака.

Як спізнавсь я с професором Бодяньським, нашим Иськом Материнкою, дак зараз постеріг, що маю справу ш ченцем без

волосяниці, а тількі в довгому жупані на кшталтряси и в таких чоботищах, якими вихвалявся перед ляховитим фертиком знакомитий Аөонит, Іоан из-Вишні Вишеньський. Працовитий день сьвій починав сей праведний подвижник Науки рано враньці прохідкою по Московських бульварах, и самітньне гуляньне заідав шматочком булки, часом и проскурою, розмоченою в теплий водиці бес сахару. Ні чаю, ні кофе, ні вина не вживав, и лице в нёго було бліде, без румяньця, як у Печерського мовчалника, хоч не худорляве и весеᴧе, приязне. Бессребреник був Иськó Материнка, не стяжатель; а тількі тративсь на книги, да й ті скуповував білш по товкучих ринках. Боявсь він прогнівити—не то ділом и словом, та й самим помишленьнем свою господиню, Мареу Нікітішну, щиру Московку, душу предобру, прерозумну, та разом с тим и престрогу. Вона любила ёго, як мати й сестра; вона тільки про нёго й жила, дарма що нічогісінько не розуміла в науці. Не бачив я навіт, що б вона що-небудь читала. Була ж вона пані, мало того, що над самим Бодяньським, великим ученим, знакомитим славистом и археографом, та й над ёго значними в науці гостьми. Чи з гикгієни, чи з якоі иншоі вваги, не пив наш Иськó Материнка чаю (а де ж ёго й пити б, як не в Москві?) Мареа ж Нікітішна любила чай, мов Китаіня, и пила мало не введенички. Як приходив який гість до іі затворника (а він любив одвідини людей поважних), вона дивилась кріз щілину в дверях, який він, той гість. Кулеша ж вона любила, а й натто ще ёго пані, що потім уславилася, яко Ганна Барвінок, оповіданьнями з народьних уст, и вдостоювала чаепитьтя з нею самою не то их обох у парі, та й самого ёго, так що, не перебиваючи бесіди землякіе, приносила сама гостеві чай. Як прийде бувало хто инший, Мареа Нікітішна подивицьця в щілину,—„Нѣтъ, не ндравицца“! скривицьця и не пішле гостеві чаю. Хто ж був ій по смаку, тому зараз посилае; а чай у неі— мушу сказати—був препахущий. Раз Куліш седів у Бодянського с Костомаровим. Чаю не подано: Костомара Мареі Нікітішні не пондравивсь; а через приятеля й сам Куліш не вдостоівсь тоді від неі чести. Всевладниця господи Бодянського клала певний контроль и на ёго книголюбство. Не раз Исько Материнка,

дарма що звався Запорозцем, шукав у мене від неі протекціі, навідавши в букиниста смашні ёму та ще хиба тількі мишам книги. Переіздом через Москву, я дньовав и ночував у нёго. Оце ж було напташимо собі всякого, мовляла та баба „безділья“ *) та й веземо до дому сьміливо: свою провину Запорожець Исько звертае на гостя, а гісьть ёму помагае тихцем розмістити конрабанду по шафах. Ляклпвость Иськова перед господинею вражае мое серце ще білше тим, що я знаю, як міцно, як мужно, з яким хорбрим духом стояв сей кроткий Анахорет против Аксаковського не-історика Соловьева з ёго Можновладнею клпкою, як про се буде мова при другій нагоді.

74.—П. III, стр. XXIX.

Під мене, по своиму звичаю,
За Флеччера він підкопавсь...

Вельми вжиточні про эпоху Ивана IV Грозного меморіяли Флеччера (Gilo Fletcher) надруковано в Лондоні 1591 року, під назвою: Of the Russe common Wealth or maner of gouvernement by the Russe Emperor [comonly cold the Emperor of Moscovia] with the maners and fashions of the peaple of that counstrey, За пропечатаньне перекладу сіеі книги в „Чтеніяхъ Исторіи и Древностей Россійскихъ“, відставлено Бодянського від секретарні ученого Товариства и перекинуто ёго з Московськоі професури в Казанську. Бодяньський у Казань не поіхав· Поки ёго, бачивши ёго правду, помилувано, мусив би він цілісінький рік жити, положивши зуби на полицю. Но знайшлись такі добрі и грошовиті люде (нехай сьвятицьця память их!), що саме під сю лиху годину припала им охота до Славянщици, котру Бодяньський знав широко и глибоко; дак вони поти слухали в нёго дома университецькі лекціі, аж поки ёму вернено насушний хліб. Госпо-

*) Основочку пропила,
Нехай тее не лежить;
А вток на похмільле,
У скрині безьділле.

[illegible]

іня ж ёго й недогадувалась, що над її широковченою дитиною
ак поглумились учені вороги, подвижники Науки: бо Запоро-
зець Исько Материнка цілий рік виходив ніби в університет,
а й копавсь у мишачому добрі по товкучках; а грошей подавав
і що-місяця стількі, скількі вона звикла тратити на себе и на
се господарство. А тратила вона на себе не мало: комоди її
рещали від шовкового шуплатьтя. Пані Кулешиха спитала раз
: „Марөо Нікітішно! про що ви нашиваете собі стілько шов-
овиний“?—„А вотъ на што (відказала Московка): какъ памру,
ак чтопъ знали племянніци, што у них тьотка была“. Часом
риятілка с Старої Руси (их можна звати приятілками) показу-
ала Мареї Нікітішні нову моду, да та приймала не всяку и
ідказувала: „Ви—Маадам (sic), вам и падабает анó. Кагда пъ я
ила Мадам, и я бы так аделась; но ведь я—Мамзель.

Ще словце про її слухняну дитину.—Бодяньський наш був
акий вірний слову и ділу чоловъяга, що й мені, Небресі кохан-
цеві, можна сказати, господині ёго, не дав примірника вже на-
рукованого Флеччера, а дозволив тількі переписати. Дякуючи
му й за се, не раз я покористувавсь мемориялами сучасника
Івана Грозного; оригиналу ж не густо знайдеш и в столицях. Так
о Руська историографія, дякуючи, мовляв Исько, „подвижни-
ові Науки“, користуецьця и досі працею бесплатного трудо-
юбця *), що проредакчував и прокорректував единим оком своим
на друге не бачив) цілу сотьнягу томів знакомитих ёго имъям
„Чтеній въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей
Россійскихъ“.

В останьне бачив я ёго вже пенсіонером. Дано ёму пенсіи
тількі 1.500 рублей річно; а „подвижник науки“ брав яко Про-
фессор и член грошоносних комиссій, 12.000 р. Се вилічив мені
рукований жидок Гацук (попавсь був и я в ёго Шейлоковські
лабети). Жидки ж на таких речах знаюцьця ex professo ще ,ш
часів Финикиянки Дидони.

*) За Секретарство не дае се Общество ніякої плати.

75.—П. III, стр. XXXI.

И бороду мені знов голять,
До моди Ляцькоі невблять.

Хміль Хмелницький, в документі про „Козацькі кривди“, пише, що Козакам Паньські креатури виривали бороди. Знаемо й по сучасному портрету Петра Сагайдашного и по инших памятках, що наше Козацтво поважало бороду так само, як и славетне мещанство. Носив бороду й той, що „держав Козацтво в міцних руках“, и що пісьля ёго смерти настав (се чули розумні серьця) Koniec Polski, вкупі съ козацьким бунтом. От же верховоди козащини, шляхетьні баніти да инфамиси, стратеньці (straceńce) культурнеї громади, голеньне бороди зробили так само модою в Запорозькому Війську, як прибічникиї Владислава IV—між поважною старопольскою шляхтою.

76.—П. III, стр. XXXII.

Так сьміх из нас, людей статечних
Собі диявол учинив!

Самовидець, під роком 1649 пише: „Наветъ где въ городахъ были и права Майдебурскіе, и (там) присягліе бурмистрове и райцы свои уряды покидали, и бороди голили, до того войска ишли: бо тіе себѣ зневагу держали (приймали), который бы зъ бородою неголеною у войску былъ. Такъ дияволъ учинилъ себѣ смѣхъ зъ людей статечныхъ“!

77.—П. III, стр. XXXVII.

Се не Татаре й не Комлики.

Козаки кликали до себе на підпомогу не то Татарьську, та й Калмицьку Орду. Калмиків звуть у нас *Комликами.*

78.—П, III, стр. XXXVII ж таки.

Идуть на нашу мертву Русь.

Думаю, що мій Мартиримъян тількі ту Русь уважав живою не мертвою, де Староруська мова не вмерла перше під нада-

зом схолáстики та полщúзни, а пóтім під нáдавом москóвщини. з нáшим людом, що ввійшóв ув óбласть Новорýськоі живýчости, ёго не стáлось,—опріч хибá тих частúн Старóруськоі Киевщини, де кýблилась Ляхвá з Рúмською схолáстикою своéю. Де ж не було дóвго шкил ніяких, опріч трёх бурс, Кúевськоі, Чернігов-ськоі та Переяславськоі, що псувáли нарóдній словéсний смак, там цілою зісталась нарóдьня прáведно Рýська, можна сказáти архи-Руська, мóва, захóвана в зневáжених бурсомáніею піcьнях в московманіею розмóвах. Там тілько й була могота, проявúтись таким репрезентáнтам Старорущинú, як трóхи попсóваний Поль-ською и Московською письманщиною Котьлярéвскій, як менш его попсóваний Гулáк Артемóвський, як зовсім не попсóваний Квітка з ёго блискýчим спутником, Гребінкою, и як велúкий Старорýський промовнúк Шевчéнко. Знáймо ѐе, та й не забу-ваймо, що Шевчéнко, сей воскресúтель рідного слóва, роспочав воé велúке діло, з віршувáньня Новорýського, с того віршу-вáньня, що вже вúзволилось ис-під схолáстико-семинарьського мертвячого смакý,—не то що роспочáв, та й опісьля ёмý при-вічував кгéній Пýшкина в ёго невмірущій промóві.

79.—П. III, стр. XL.

А ти, Панюто, придивись.

Панька Кулешá звав Мартиримъян *Панютою* так само, як у своім письмі, що знаемо під нáзвою, „Літопись Самовидця", звав свого сучáсника Василя Золотаренкá *Васютою*.

80.—П. III, стр. XLI.

Покрáв, та й прав. Бо бес повáги,
Беш чéсти, бес путя нетяги
Жидáми ледарі живýть.

Про такúх, що не читáли Кулешéвоі „Хутóрноі Поэзіи" *), годúцьця передруковáти при сій нáгоді óду ёгó до Рідного На-

*) Этотъ сборникъ П. А. Кулиша напечатанъ нами во 2-мъ томѣ, и потому перепечатку оды здѣсь мы считаемъ лишней.—*Ред.*

рóду, що написав, подаючи ёму сьвій Старорýський перéклад Шекспíрових Твóрив.

Назвав Куліш тут ***розумним*** добрóдіем Новорýса, Велико-рýса, Москаля́ („як хоч менé зовú, на все я позволяю", скаже и він тепер, як той Мальеваний Запорóжець). Справді був розýмен той, хто вúрвав сьвячéного ножá з рук у гайдамáцтва, и добро-дій був той, хто не дав козáцтву злúпнутись из Ляхами, с Та-тáрами, Тýрками, Швéдами, а далій вúрятував Козаків од іх старшини військовóі, од іх доморóслоі шляхти, що крáяла им серце без ножá, и жéрла на достáтки ще прожорливішч, ніж старо-дáвня Пóльска шляхта жéрла стародáвні солтиствá, чи то як можновлáдзтво жéрло своúх підпáнків, а панські підлúзи—так звáну нúжчу шляхту та за одним зáходом и здобúчню кóпию вúшчоі й нúжшоі шляхти, козаків... Чувáв я від Кулеша докір ёго ýченим, та не доýченим (се есть нéукам), або й переýче-ним, чи навіки заýченим, можна сказати в шкóлах замýченим (се есть титулованим недоумкам) землякáм, и в мене в памяті застряв ис тогó докóру ось якúй урúвок:

. . . .

У Прáвди вид поломъяннúй, огнúстий;
Жахáецьця іий дух тьми нечúстий.

II.

Понýрившись у зéмлю, мов бикú,
Ви реветé на рéвищі письмéнства.
Так по своúх притóнах козакú
Ревлú протúв Москвú й іі главéнства,
И доревлúсь, що их у крепакú
Повéрнено, подвúжників рівéнства.
Хто ж повернýв? Зрадлúві их братú.
Хто покорáв лихúх катів? Катú.

III.

Так вáша кров лихá тепéр бунтýе
Бес сóвісти, беш чéсти, без умá...

[illegible]

Письме́нницьке багно, мов Кіш, юртуе,
Силку́ецьця згаси́ть сьвіт Пра́вди Тьма.
Ні! як Москва над зьлю́ками пану́е,
Що бре́хні знай плетуть без сорома́,
Так праведьні письні́ мое́і Му́зи
Накла́дують на ва́шу кри́вду у́зи.

Вертаюсь до Кулешевоі оди. Сьпівае Рідному Народові в тій оді:

Шука́еш ду́мками десь і́ншоі Вкраї́ни,
И з Матери́зною хова́есься, мов зло́дій...

Сьпіва́в коли́сь и Вели́кий Кобзарь:

Нема́ на Сьвіті Украї́ни,
Нема́е дру́гого Дьніпра...,

сьпівавав, та й не знав, що доведе́цьця правдолю́бцям хова́тись по таки́х *иниих* (мовля́в Куліш) Украї́нах, де, як и дома, частенько прихо́дить на ду́мку пісня:

Та вже ж тиі вороги́
Круго́м ха́ту обляглй,
Круго́м ха́ту, ще й сіни
Воріженьки обсіли.

Тезко́ мій узя́в но́ти, ще не́брані на рідьній бандурі, кобзі чи лірі—но́ти Руського Возсоединеньня (котре́ и в науко́вих творах проповідуе, поки що марно, глухоніми́м и сьліпоро́жденим)... От же й ёму зась по-сво́ьему, по-Староруській на Рідьній Украіні, на Рідному Дніпрі-Славу́тиці сьпіва́ти! и не через кого і́ншого зась, як через ёго́ недоучених, переу́чених и в науці заму́чених мудрагенів. Се він вйявив у свойму стихо́творі, що я прослу́хавши від нёго разів зо́ два въ розмо́вах, перейняв усе́ від сло́ва до сло́ва. Оце ж вам и воно *).

---

*) См. въ настоящемъ томѣ стр. 50.—*Ред.*

81.—П. III, стр. XLI.

. . . .

82.—П. III, стр. XLII.

. . . .

83.—П. III, стр. XLIII.

. . . .

84.—П. III, стр. XLI.

. . . .

85.—П. III, стр. LXV.

. . . .

86.—П. III, стр. XLVI.

. . . .

87.—П. III, стр. XLVII.

. . . .

88.—П. III, стр. LXII.

Не Арима́ну він, Орму́зду
Даре́мно па́нщину робив.

Арима́н (по-Зе́ндській Anhro-Mainius)—се злий дух (чи по на́ській нечи́ста си́ла), у нау́ці Зороа́стровій—почи́нок зла, глава́ пеке́льних богів, кге́ній те́мряви й руї́ни, що знай бо́рецьця з Орму́здом (по-Зе́ндській Ahura-Marda, се есть Високому́дрий Володарь), у Зороа́стра—Божество Добра́. Зе́нди вірують, що ся боротьба́ скінчи́цьця коли́сь, и тоді Орму́зд росповсю́днить по землі́ царюва́ньне добра́ на вічні вікй.

Кіне́ць дописка́м до по́эми „Куліш у Пеклі".

Дописки до поэми „Грицько Сковорода“.

1.—П. I, стр. III.

Любіщий вам, ніж Лях той ський.

Преславне Запорозьке Військо, знакомите по Сьвітах наше Козацтво, було продуктом Шляхецького bezrządu Польского, продуктом знаної нам з Volumina Legum, перш ніж из Літописей, Swawoli Ukrainnej. Слово *Козак* довго не зъявлялось на страницях Польського Права. Турбовала правоправящу під Королем Шляхту все тількі ії Кресо́ва чи Украінна братия, що нею гетьманили, потурали й помагали ій навіть особисто вельможні Королівські Старо́сти. Сановники сі згорда титуловались Королівськими Руками (brachia regalia), та й дуванили дуваній з дикими комишниками, з усякими злодіяками, з душогубцями, відсудженими чести й самоі жизьни банітами-страте́ньцями й инфамисами, втекачами, роблячи им (як докоряв погрожуючи Король Степан Батура) усякі adminicula. Навіть и тоді, як уже Козаки Низовці виступили на бо́євү й хижацьку арену Паньськими местниками. Первий исторично знаний супротивник правоправящого Шляхецького Народу був Писар Запорозького Війська Гренкович (по прізвищу Шляхтич, а по крівавому хижацтву в Межигорському Манастирі Сьвятого Спаса недовірок), а сьлідо́м за ним другий, противокоролівський Гетьман Запорозький, Косіньський, що имъя свое на Руських пактах с Князьми Острозькими підписав один с козацтва по Польскій, и що всі титулували ёго Паном. Гетьманячи й отамануючи Низовцями, изверги Польскоруськоі Шляхти, дичали серед Запорозького Війська и зробили з нёго таку Орду, що мусила бРататись из Ордою Татарською—мало того, що сёго вимагало ії хижацьке й розбишацьке, чужоядне ремество, та й задьля само́і цілости своеі, як се явила нам згубна й Польщі и нашій Древній Русі Хмелнищина. Оце ж, читаючи Козакоманські демонстраціі, здвигаеш тількі плечима, що Козацькі Патриоти цураюцьця своих предків Ляхів усякоі віри и вихваляють их кодло в незнаних Геральдиці паліях та коліях. Колиб же вони дошукувались правди, дак знали б, як Правитель Катеринино́і Малороссіи Румянцев писав до Цариці, що не було ні одного такого зъізду Дворян, щоб один одного не докоряв самозваним Шляхецтвом. „Уличаемо было (писав Румянцев), что и по нѣсколько раз свои имена нѣкоторые по необходимостям и обстоятельствам мѣняли; нерѣдко смертное убійство и другіе пороки примѣшивались“ (Соловьевъ, Ист. Росс., XXVII, 47).

2.—П. I, стр. IV.

Вертаймось до того лица́рства,
Що городило городи́.

Вихваляють наші Кобзарі „славу-лица́рство Козацьке“ за руйнуваньне городів. Се була слава противокультурьня. Могли б так само вихваляти, та певно й вихваляли, Кобзарі Монголотатарські Батиёве Козацтво, ту Золоту Орду, що поруйнувала Староруські, Владимеровські, Ярославовські и так далій городи, та й закочувала собі по-над Волгою, беручи з розгородженоі нашоі землі ясак. Пісьля сёго першого Лихолітьтя свого, підьнялась наша Древня Русь из упадку за приводом колонізаторів наших пустинь, хто б ні були сі conquerrados Монгольскоі займанщини, котроі пильнували баскаки, що б вано до Віку вічнёго була дикою про́стороньню між Европою й Азіею. Постали знов осади й городи по-над Дніпром, Богом, Дністром и Черним Морем, и сю ж то́ достойну вічного спо́мину Колонізацію знівечило наше Козацтво, прикликавши на підмогу нащадок Золотоі Орди с Таврики, с по-над Руського (Чорного) Моря, с по-над Моря Су́розького, прозваного Азовським, и з забутоі вже Мстиславовськоі під Кавказькоі Тмуторокані. Сліпуючий Историк наш Костомара, та пъяний Кобзарь, Шевченко, підхопили Кобзарську хвалу Хмелнищини, хвалу половленого Лихолітьтя Батиівського, и вкупі с темною плеядою Козацьких Патриотів, напустили густого туману в той период нашоі Старорущчини, що не прославив, а сплямував наше Руське имя перед Культурнім Сьвітом. Оце ж

покиньмо довбатись у видумках, що ведуть нас до Атавизму, зневажмо крівавих, паліїв, и вертаймось поэзійними споминками до того лицарства, що не руйнувало, а городило городи́, починаючи с предка всіх Руських городів, Киева, и до того, що рятувало нас під саму Хмелнищину братерським хлібом від голоднечи, як дорекав самому Хмелю Царськи́й посел Унковський, а пісьля Козако-татарськоі Руіни знов „городило городи" робом Староруських Владимерів та Ярославів,

3.—П. I, стр. VI.

А ті, що Хмеля прокляли.

Мазепу прокляв Царь Петро уста́ми Духовенства Общеруського, и неписьме̂нна Муза Народьня прийняла за благо сей проклін. Вона сьпівала ще й нашого часу:

Ой як крикне проклятий Мазепа
На своі Рейтари:
„Ой возьміте Палія Семена
Забийте в кайдани.

. . . .

Ой обізвецьця Палій Семен
С темноі темниці:
Бреше, бреше пес Мазепа
В Царя на столиці.

Або ще вразьніщ:

Ой вигорів ввесь Батурин,
Зісталася хата...
Та вже ж твоя, псе Мазепо,
И душа проклята.

Хмеля не важилось проклинати Киевське Духовенство, дарма що рушило було навтеки с Киева вкупі с Попами-Унитами й Католиками, як він ийшов с Ордою с-під Корсуня до Білоі Церкви. Не годилось и Московському Синклитові церковному проклинати ё̂го навіт и тоді, як прочув про ё̂го тайну присягу Турецькому Султанові послі явноі—Цареві. Духовенство ж Киьовське нашого часу нехтувало честеньм Хмелницькому, и скільки змогло робило перекір Юзефовичові́й клиці; та вона перемогла. Дак за те ж у тому Су́ботові, де кривоприсяжний паливода вимурував собі на усипальницю церківку, а про свою Козацьку здобич—склепи в своій оселі, я сам Р. Б. 1843 записав из народніх уст проклін Козацькому Батькові, такий:

Ой богдай Хмеля Хмелницького
Перва куля не минула,
Що велів (Орді) брати парубкй й дівки́
И молодиі молодиці.
Парубки́ йдуть сьпіваючи,
А дівчата—ридаючи,
А молодиі молодиці—
Старо́го Хмеля проклинаючи:
„Ой богдай Хмеля Хмелницького
Перва куля не минула!

. . . .

И. П. Буціньський, у книзі своій „О Богданѣ Хмельницкомъ" припечатав варіянт сё̂го прокльону, такий:

Ой богдай Хмеля Хмелницького
Перва куля не минула,
А дру́гая устре́лила,
У серденько уцелила!

4.—П. I, стр. IX.

Колись давно, як ще не знали
У нас нічого про Москву.

Киів город обгородивсь и знавсь ис Царьградом ще в восьмому, коли не раньше, століті, а про Москву найстарший наш

Літописець починае чути, яко про городок ище незначній, тілько під 1147 роком. Було над річкою Москвою село заможного Боярина Кучка. Вподобав позицію Кучкового села Георгій Владимерович, князюючи в Суздальскому Владимері, та й загородив там городок, котрий довго звався Кучковим. Такий був починок Москви.

5.— П. I, стр. X

И струни славу рокотали.

Золотими звуцьця в нас у пісьнях и струни й труби, на ознаку их принадности. Нáвіть колодязьні ключі здаюцьця иноді й инкому золотими, ті ключі, що бъють ис під землі, а може й ті, що на них витягалниці чепляють відра *). Тим и Малёваний Запорожець надписав над собою:

Струни моі, струни золотиі!
Заграйте мені стиха!

Що ж до Бояна, дак ёго сучасник, сьпівéць Поэми, котру певно якийся чернець уписав між літописні й инші поважні речі під назвою „Слово о Полку Игореві“, так само, як колись через недорозум драмовану хвалу чесному весільлю, „Пісьню Пісéнь“, вписано в кодекс Божествéнних Книг, яко твір Царя Соломона,— що, кажу, до самого Бояна, дак незнаний сучасник ёго так про нёго згадуе в своім речитативнім рапсоді: „Не лѣпо ли на бяшеть, братие, начати старыми словесы трудних повѣстий о Полку Игоревѣ, Игоря Святославлича? Начати же ся той пѣсни по былинамъ сего времени, а не по замышлению Бояню. Боянъ бо вѣщий, аще кому хотяше пѣснь творити, то растѣкашеться

*) Ой глибокій колодязю,
Золотиі ключі!
Та вже ж мені докучило
В сьвіті горюючи.

Тут е повязь між тугою, що виливаецьця сьлізми и тими ключами води, що сповнюють колодязь. Е повязь між такими слізми и тими ключами, що ними достають з глибині воду.

мыслию по древу, сѣрым волком по земли, шизымъ орломъ подъ облакы. Помняшеть бо пѣснѣ первыхъ временъ усобицѣ, тогда пущашеть десять соколовъ на стадо лебедей; который дотечаше, та преди пѣснѣ пояше: старому Ярославу, храброму Мстиславу, иже зарѣза Редедю пред полкы Касожскими, красному Романови Святославличю. Боянъ же, братие, не десять соколовъ на стадо лебедей пущаше, но своя вѣщия персты на живыя струны воскладаше, они же сами князем славу рокотаху“ *).

6.—П. I, стр. XI.

Плачý достойну и сьміхý.

Пушкин: „О родъ людской, достойный слезъ и смѣха!“

7.—П. I, стр. XI ж таки.

И за Порогами вже били
Нас Печеніги, и зробили
Собі с Князькоі голови
Знак величаньня пировий.

Як вертавсь Князь Святослав Игорович из Болгарщини, Печеніги обступили Дніпрови Пороги и перепяли ёму дорогу в

*) *Переклад.* Чи не гаразд було б нам, братьте, почати старими словами сумних переказів співати про військо Игореве, Игоря Сьвятославовича? Початися ж тій пісьні по бувальщинам сёго часу, а не по вигадкам Бояновим. Боян бо віщий, як схоче було кого висьпівати, дак ростекаецьця мислю по древу, сірим вовком, по землі, сизим орлом під облаками.

Спогадае ж було первочасні усобиці, та й пускае десять соколів на стадо лебедів: котрий долетить, той перш и висьпівуе: старому Ярославові, хороброму Мстиславові, що зарізав Редедю перед потугами Касозькими, вродливому Романові Сьвятославичові. Та Боян братьте, не десять соколів на стадо лебедів напускав напустом: ні! свої віщі персти воскладав на живиі струни, вони ж самі Князям славу рокотали.

Кiвщину. Святослав поліг буйною головою, и Печенізький Князь Курй зробив собі з ёго черепа пирову чашу. Глумували так не одні Запорозькі козаки тогочасьни. Болгарський Царь Крум, убивши Грецького Императора Никифора 811 року, опра вив череп ёго въ срібло, и Славянські Князі пили с сіеі мертвоі голови, мов с кубка.

8.—П. Ї, стр. XI ж таки.

Під самоправництва имлу
Нас дикарі повоювали.

Перву жорстоку науку держатись укупі дали Русі Татари Бáтиьови, а другу ще жорстокшу—Татари Ислам-Гиреьови. Самовладники Князі, не слухáючи Гетьмана своеі Федераціі, Великого Княая, напустили в Руські голови такоі мли, такого тумаўу, як той що висьпівують у пісьні:

Напускаеш туман густий,
Хочеш мене з ума звести.

Так сталось и з насьлідниками наших древніх самовладників, Польскоруськими Макгнатами, що не корились ні Президентові своеі Республики, ні іі правоправнёму Вічу, се есть обом Палатам Парламенту свого, Палаті Перів (Сенаторьській Избі) и Палаті Депутатів (Посельській Избі). Москва ж довго пасла задьню в Культурності, и навіт ублюдкам Польского Можловладтва, Козакам, здавалась варваром, кожушником, лапотником, просторікою Мужиком; та, покоряючись Цареві з іого Думою и шануючи Церкву з іі Iёрархами, випередила обідьві химерні Республики, Шляхецьку й Козацьку, на всіх поприщáх Розумóвоі, Політичнёі и Соціяльнёі Культури. Бо кожному, хто вказував ій на верьбі такі груші, як Польська Równość, Wolność i Niepodległość, говорила—не словами, а ділом самйм:

Напускаеш туман густий,
Хочеш мене з ума звести.

А иноли, впевнившись у царськóму самодержавстві, що воно-то й виратувало нову Русь из пагуби, энтузіазмували москвитяне и такими словами перед Ляхами; „Ви хвалитесь вольностю вашою, а ми—неволею нашою“. Се знайде охочий и в Костомарова, що написав ув бдурі (природьня хиба ёго) нісенитницю, під главизною книжнёю: „О началѣ самодержавія въ Россіи“.

9.—П. I, стр. XII.

Мов хижим духом воплотився
В нас Азіяцький Пан-Сусід...
. . . .
Вселивсь тоді в наш Руський дух
Хижацтва й каверзи недуг.

Хижацтво, чужоядтво, кочове наиздництво було в Татар, наших Азіяцьких Сусід и нашийників, основою жизьни, як и в нашого Козацтва. Кáверза ж сама собою виникае с такого побуту, въ котрім Культурня организація—річ неможня. Недуг хижацтва й каверзи привів Золоту Орду до занéпаду, розділив іі на супротивні Орди, и вона сама себе звоювала. Москва тим часом, умўдрена досьвідом, насіла на неі хирну здоровим організаційним розумом своим, та й зробила своих Азіяцьких Сусід, зажерливих Панів своих, своими слўгами. Той же самий недуг, вселившись у Козацтво, погубив Козацьку Республіку—Гетьманщину так само, як и Царствá Казанське, Астраханське, Кримське. Ще в Мазепиньскі чáси хтось віршував про Козаків:

През незгоду всі пропали,
Самі себе звоювали

10.—П. I, стр. XIV.

А там готове вже й зерно
Про зáсів новини було.

Москва своею господарностю брала гору й Ордою, и над так званою Литвою, не то над Украíною. Десятками тисяч уте-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ли з Литви селяне за Московську грянипю в Царськé піддáн-ю. Якже „землю, що текла молоком и медом“ (так величали шу Русь-Украину Поляки), Козацтво зробило голодною пусти-; як самі побратими Козацькі, Татаре, покид ли своих сою-ків у великій біді черес те, що не знаходили на Вкраіні нá-ь мясива и мусили харчитись власними кіньми,—тоді двинуло ліч голодного люду, вкупі з лейстровими Козаками, у Цар-у Землю. Такого бідолашного натовпу звикли ще й до Хмел-щини визирати гряничні Воіводи Царські, и в безлюдних ях будовали заздалегідь хатú про втекачів. Оце ж прибега-ь ворохібники Хмелничане, аж по тих оселях уже им наготов-о й Царського зерна про зáсів новини полёвоі... От яким ро-боролась Новоруська, Московська культура з нашою Старо-ькою, що з Варягоруського Дружинництва да ратництва зъі-а на Татаркувату Козащину и переймала в ненáвидноі Ляхви rząd а не господарство.

11.—П. I. стр. XVI.

У дорогому врывку з забутоі нашоі Одисеі, читаємо:

А Козак седить у корчмі та мед-вино кружае, Корчму сохваляе:
„Гей корчмо, корчмо-княгине!
Чом-то в тобі козацького добра багато гине?
И сама еси неошатно ходиш,
И нас, Козаків-нетяг, під случáй бес свитóк водиш“.

12.—П. I, стр. XVII.

Оце ж, куди Козак прийшов,
Там Пана знов Ляха знайшов.
Козацтво клина знов загнало
Між панувиту й просту Русь.
. . . .

У строфі XIV сказано, що Козак росколював клином Русь. справді мов суцілне дерево роскололи Козаки нашу по-Мон-

гольску Русь. Панувита половина іі відпала до Панів Католиків та Нововірьців, а половина простацька, за приводом Шляхетно-врождених зрадників и предателів Панських, пристала и мусила приставати до Козаків. Мусили приставати до них и статечні люде Купці й Мещане с-під Магдебурського Права, покидаючи свои Бурмистерські, Раéцькі, Лавницькі „преложенства“, чи стар-шúнства, „задля позбутьтя насьмівиска и нестерпимих бід в по-боях и кормах незвичайних“ (пише під 1648 роком примусóвий Козак-Самовидець). Як же Козаки, пісьля Збарашчини та Зборов-щини, заплатили Татарві за підмогу ясиром семидесяти Руських городів, опріч ясируваньня самовольного, тоді вся Шляхта въо-ружилась на Татарську й на доморослу Орду, и за Берестеш-чину хвалила Господа единими устами с Католикáми й Новірь-цями... Тут уже Староруські Князі й Пани навіки відчахну-лись від рідного Народу. Слова *Лях* и *Пан* зробились синоні-мами и вживались однозначно аж поти, покіль під Московською державою с Казацькоі Старшини вродилась нова Шляхта, що вже не можна було будникам, винникам, броварникам, гуль-тáям бунтоватись против неі, яко проти власти чужовірьнéі. Так росколовши знов Русь нá двое, Козак під Москалем знай-шов знов Пана Ляха,—тілько що тут Пáни справді вже заідали Козáцтво так, як брехали бунтовники до Хмелнищини и в саму Хмелнищину, піддуруючи поспілство якоюсь чудацькою, неможли-вою волею.

13.—П. I, стр. XVI.

Що покидав уже й жупан.

Мода всюди поставала с пихú. Щоб не здаватись рівнею людям нижчоі статечности, чи значности, видумувано таке, що було не по кешені вбогóму, чи то не личило Панові, геть мен-шому 'д магната. Мещанам же й ремесникам само Шляхецьке право, jus polonicum, jus ducale, забороняло носити кармазин и таке инше Була навить свого часу и *кармазинна*, и *личакова* Шляхта. Оце ж, скинувши с себе маску козакуваньня, зрадники давнéі Шляхти нехтували Польскими жупанами, и хапались за чужоземнé модництво Московського Барства.

14.—П. I, стр. XXI.

Під Москалем крівцю з нас ссало
Те ж саме, що и під Ляхом.

Москалем, Ляхом, Турком розуміючи не націю, а главу Націи, али Козаки Царя Московского, Короля Польского, Султана Туцького. До назви Турка добавляли ще *Великий*, а ве́лич, або лу Москаля виявлювали словом *Москалюга,* аж покиль запозьці з-не-хочу́ почали сьпівати до цариці Катерини: „Великий віт наша мати“. Короля ж не звали за́ очі ні Великим Ляхом, і як більше; звали тілько Королем, мов би тобі чули близький нець и самого королюваньня; а більш того, що королята в Речі сполитоі більше важили ніж король.

15.—П. I, стр. XXII.

Чернігове! ти дру́гим градом
В Багрянородного стоіш
По Киёві . . . .

У договорі Киьовського Князя Олега з Византійським Импетором, Константином Багрянородним (906 р.) читаемо: „Греки ють по 12 гривень на человіка, а натто й уклади на городи ьов, Чернігов, Переяславль, Полтеск, Ростов, Любеч и инші, панують Князі, Олегови пiлдані“.

16.—П. I, стр. XXIII ж таки.

В тобі, мій Батьку, Ля́х Ляхо́вич,
Преславний Лазар Баранович...

Автор зве Чернігов своім Батьком через те, що родивсь у рнiговській Глуховщині, а вчивсь у Черніговському Новгороді , по ёго рідній Сіверні, прозвано Сіверським. Барановича зве хом Ляховичем, яко твориво Полщизни, яко Польского Пііту Руському Владицтві. Историк Польскоі Літератури, Бартошеч, гово́рить правду, пишучи: Ruś spolszczyła się zupełnie przed

Dnieprem i za Dniprem (розуміе він таких репрезентантів Руси, як Могила, Кальнофойський, Сакович, Баранович i tutti quanti). Żyje tam wciąż i rusza się panegiryk długie jeszcze lata językiem, trescią; literatura to czysto polska. Najsilniejszym tam reprezentantem literatury paniegirycznéj jest *Lazar Baranowicz,* arcybiskup czerniechowski.... Moc wierszy napisał teologicznych i filozoficznych, wydał i „Lutnię Apollinową“.... Za Baranowiczem wlecze się szereg nieznanych nam poetów, chyba z imienia tylko, gdy o jednym i drugim zasłyszeliśmy, az do *Michała Kozaczyńskiego,* który, w połowie panowania Augusta III, będąc archimandrytą pieczarskim, składał wiersze polskie. Taki był silny wtedy wpływ cywilizacji polskiej, że rusini kijowscy miewali nawet kazania po polsku.

А в Галичині попи проповідували з амбону польщизною ще й нашого часу, дома ж, у семъі, чи й тепер ще подекуди розмовляють.

17.—П. I, стр. XXIII ж таки.

Зьняв, мов личман старезний, ш шиі.

Починаючи с такоі нашоі давнини Староруськоі, як Новгородський Добриня, було в звичаі в Князів и санувитих людей носити на шиі личман, що звався *золота гривня.* Другий по Киьові город, Чернігов, був личманом бесцінним на шиі в Московського Царя и в самоі Россиі, и сим городом величавсь не помалу Король Владислав IV, як одняв ёго в наших Руських властителів р. 1634, як по Поляновському договору, оддано ёму Князтва́ Смоленське, Сіверське и Черніговське. Оце ж тілько с того року стали ми, Чернігівці й Сіверці, як и Смоляне, зватись Польскими пiдданими, а через двацьцять літ, р. 1654, знов присягнули на підданство Московське в Переяславі. Так, de jure ми прожили з Ляхо́м два десятки год, а de facto, як збунтовало Козацтво обидва береги Дніпра року 1647, ми вже й тоді з Ляхом не жили, и сим робом скинули с се́бе чужонародьню власть, пробувши під нею тількі *тринацьцять* год. Оттим же то Чернігов, зробившись другим по Киьові „садом Полщизни“, за приводом таких споляченних Письмаків, як Лазар Баранович, соро-

міів нашого Руського духа, ще більш од Киіова: той бо не поминав на ектеніях православного верхбвенства більш трох сотень літ, а наш Батько Чернігів поминав по Церквах на переносі тілько тринаццять, а найбільш двацьцять год Католика Владислава Жигимонтовича. Правду пише Юліян Бартошевич про страшенний вплив Польськоі цивилізаціі на нашу Старорущчину. *) Колиб не переважила Польщизни Новоруська Культура, медували б ми, Старорусн, и досі робом таких передовиків Письменників, як Петро Могила, Кальнофойській, Баранович, Козачинській и таке инше.

18.—П. I, стр. XXIV.

В „Дажбожих Внуків" погибало
Насьліддє древнє по Князях.

В „Слові о Полку Игоревѣ" читаемо: „... погибашеть жизнь Даждьбожа внука, в Княжихъ крамолах вѣци человѣкомъ съкратишась" (VI, 13—14), и далій: „Въстала обида въ силах Дажьбожа внука: вънтупив дѣвою на землю Трояню, въсплескала лебедиными крылы на синемъ морѣ" (VIII, 2—4). Не коментують коментаторі древнѣі Поэми, щó воно є *Дажбожий Внукъ*, а Польскій коментатор, Красіньськиій, додумавсь до сёго слова. Він пише: Nad Rusią, krainą Dadź-Boga, białym łabędziem unosi się dziewica złej doli, do której podobienstwo znajdujemy w morowej dziewicy u autora Gráźyny (Мицкевича). И я думаю, що „Слово о Полку Игоревѣ" зве Даждьбожим Внуком Роса, чи Руса, Русака, Русина, се є всю, Русь вважаючи на те, що вона (як зве іі и тепер ще Новорус) „Сьвята Русь", Богові найближча, найриднійща з Народів, робом Жидівського народу, избраного въ Бога, любіщаго над усі народи. В одьній Коляцьці присьпівують:

Ой *дай, Боже*, дай,
Боже помогай.

У Дажбога, як унук у діда, випрошуе Народ помочи. Може и поменшене слово Дідько мае сьвій розум у Славяньській Миео-

*) Читай дописку 16.

логіи: се, може зниженний аж до Пекла Бог Ариман. Годицьця тут спогадати присьпівъе: Богові молись, а чорта не гніви.

19.—П. I, стр. XXIV ж таки.

Живиі струни в кабаках.

Німці подали нам слово *шинк*, а Новоруси—*кабак*. У старосвіцких думах знаходимо й „*кабак*", и „шинкарку Насьтю кабашну". Слово *kabak* увійшло и в Старопольську Письменність: Panowie, dla powiększenia intrat, żydow wprowadzili, i *kabaki* założyli (Paprocki). Po *kabakach* lada szewluch dris' się musztruje ze sweti. (Twardowski). Nieczyste szkła na naczynie do *kabaków* obrócic trzeba (Torzewski).

20.—П. I, стр. XXVI.

Тоді Котьляр ще не сміявсь.

Прізвище *Котляревський* е и в Борзенщині; та селяне звуть Пана Котьляревського *Котляром*. Так, певно, и Костомарова звали б у сéбе дома Костомарою. Так и сполячене имъя *Хмелницький* було им не по смаку: вони Хмелницького звали Хмелем: „Виспавсь Хміль из міха, наробив Ляхам лиха"; иноді Старúм Хмелем, відміняючи від Хмелниченка, иноді ж Хмелем Хмелницьким:

Богдай Хмеля Хмелницького
Перва куля не минула!

21.—П. I, стр. XXVII.

Постали в нас козацькі Дуки.

Давні Козацькі Дуки були деріі Шляхтичі, що випрошували собі в Коронного Гетьмана, яко в зверхника Запорозького Війська, полковникуваньне, осавульство, сотництво, отаманство, и всяке преложенство над Реестровиками. Були бо вони Панськими прихилниками, чи підлизами, и певно дерли Козацтво: бо всі бунти свои обпірало воно на недоплаті Королівського жолду та на заіданьні Козацького добра. Герой Козацькоі боротьби з Дуками-

бляниками, Кганжа Андибер, ремствуе на заіданьне Козацького ора и дума про ёго помсту знайшла собі спочутьте в серці того ацьтва, що відбуло Хмелнищину. Зникли вже ненавидні Барбаші, и в думі фигурирують уже не правобережні, не Черські, Чигиринські, Корсунські, а лівобережні Дуки: Довгопонко Переяславський, Войтенко Ніженьський, Золотаренко Черівський. На театрі Козащини перемінились діеві особи, та асьлідуване з давніх давéн здирство не перемінилось: бо Кози, даючи Дукам прочухана „в три березини“, приговорювали:

Эй дуки, ви, дуки!
За вами всі луги й луки,
Нігде нашому брату, Козаку-нетязі, стати
И коня попасти.

Те ж эхо відгукнулось и в уривку забутоі вже пісьні:

Та все Пани, та все Дуки...
Позаідали наші поля, луги й луки.

Як старина Козацька під Московською властю перегодилась впройдисьвітьню Шляхту та в Дук-Срібляників, и як вона зазала рідне ій, по боротьбі с Панами Ляхами, та зневажене Коцтво, про се вопиють Архиви в Киеви, Чернігові, Полтаві, Харові, Москві,—вопиють не глухо вже, мов с-під землі придавлені ерці, а голосом живих людей й монографистів Козащини, потомів доморослоі Шляхти.

22.—П. I, стр, XXX.

Що вуса пес ёму лизав.

Патриярхалний побут наш сягае того давнёго часу, що про ього нагадуе Евангелист: „.... и пси ядять отъ крупицъ падающичъ отъ трапезы господéй своихъ“ (Мато. XV, 27). В Гацько-Руському „Букварі“ 1790 року, пропечатана в нім „Поітика свѣцкая“ велить: „Кости и ости з рыбы и скорки фруков на краю талѣрки складай, а не на обрусѣ, и подъ столъ не идай, абыся отъ них пси не покусали“.

23.—П. I, стр. XXX ж таки.

Так вічной памяти було.

Котляревський у своій перелицьованій Енеіді згадуе:

Так вічной памяти бувало
У нас в Гетманщині колись.

Та ще тоді не знали Козацьких брéхень, кривд и лжи, або не вважали на них. Тепер же ми—коли не с Критико-Историчнéі Науки, дак из Небрешиноі Поэми знаемо, до чого вони довели Хмелницького й Хмелничан з усіма хвалниками их. Усе „те в Пекло загуло“. Пересторога й брехунам-письменникам.

24.—П. I, стр. XXXIII.

Як видмикуфлі спорожняли
Пивниці Паньські в давнину.

Пани Ляхи не даремно пропили Полщу с своими гостьми та з власними своими нешчисленними pocztami: Мова их збагатилась виразними словами: wydmikufel, wydmidzban, moczywąs, moczymorda, dzbanarz. Про одного видмикуфля пише Тршипрштицький (Trzyprzycki), що він за свою працю upominał się jurgieltu. („Co nowego, abo Dwor“, книжка давня: бо друкована ще Кготицьким друком).

25.—П. I, стр. XXXIII ж таки.

Що доблесне колись було.

Нам, дякуючи Народові Вéлико-Руському, можна величатись давніми доблестьми перед Панами Ляхами: хоч и скаменіло було наше серце в мертвеньній Полщизьні, та й ожило: живемо тепер, як и брати наші Новоруси, потужно, живемо царственно.

26.—П. I, стр. XXXIII ж таки.

И що Макгнати виробляли
З грянишниками на Сеймах.

Грянишники Макгнацькі були Пани, що з ними вони гряничились, и часом бували такі ж потужні Макгнати, як и противна сторона. А боролись Магнати кріваво за гряниці своих маетностей, чи тільки заміряних Панською своеволею займанщин, пкои, поти було Полщи. Судячися ж верховним судом на Сеймах, водили за собою тисяч по пяти видмикуфлів и, як сказано ще в Вислицькому Статуті за Казіміра Великого, „силою одвбдили право“. Коли ж бачили, що Сейм не вволйть их волі, дак готові бували вломитись у свое Національне Соборище, та й рубати направо й наліво, не дивлячись ні на кого, *хочби то був и Король*... Се дике слово промовляли вони перед своею дикою дружиною, перед своим потужним и завзйтим почтом згорда, и ніхто не ставив им опісля такого пбгрозу в сором, навіть и такий гуляка, гайдамака и лихоімець, як Владислав IV.

27.—П. I, стр. XXXIII ж таки.

Пройняв и кунтуш и кожух.

Кожушниками взивали Пани Ляхи Москву й Татарву, а Козаки, бачивши их нестатечність, проложили пословицю: „По неволі Пан у жупані: бо кожуха чортма“. До великого вбозтва доживались гонорувиті Пани часто, и найчастіщ—черес Паньску пиху. Як же в міру давнеі пихи починав их дотинати сором, тоді вони приставали в Козаки, проковтнувши Шляхецький *ський*. (Читай дописку 1).

28.—П. I, стр. XXXIV.

Бо первий чоловіка вбив.

Варвари переймають більш пороків у людей культурних, ледачого більш, ніж доброго. Атависти ж беруть гору над самими

варварами в их варварстьві. Тим и наша Шляхта, вйрнувши с Козащини, переважувала свою статечню братию в дикій писі видуманим родом своим. Коли статечний Пан силкувавсь вивести рід сьвій від Ноя, дак Дука Козацький сягав аж до Адама и ёго Каіна.... Один Пан великого коліна, що йшло від Гетьмана Ханенка, хваливсь мені листовно, що в ёго родича Солонини é Універсал Понтийського Пилата Сотнику Солонині, „присутствовавшему при распятіи Спасителя“. Так подужали Козаки в писі „душманів“ своих, Панів; подужали ж и в тих ліпощах, котрими Вельможни Дуки занапастили Річ Постолиту, зьвіряючись рукодийним Слугам-Шляхтичам, рострáвлюючи в них охоту до хижацтва, а потім перевідуючись у полі с хижаками, що повтекавши за Пороги, приводили на их маетки дике потомство Торків та Берендіів, Чорних Клобуків. Панський Пророк, Езуит Скарга, даремно було викидае можновладним лекгам нá очі, що вони змушують Хлопа (колиб же тілько Хлопа!) усячину на ихъ робити. Не достае, мовляв, одного вам: щоб Хлоп за вас и в костелі молився!... От же Козак, добившись идеалу свого, вимовленого пословицею: „колиб хліб та одежа, дак ів би Козак лежа“, зробивсь таким лекгою, що переважив и своих „душманів“ Ляхів. Ті (мовляв Литвин Михалон) ще в бéбехах гукають: „вина вина“! а сей, зробившись Дукою Срібляником, гукав: „Хлопче, перехристи мене“! О Скарго! не знав еси, хто заткне за пояс Езуита з ёго спасенною Наукою....

29.—П. I, стр. XXXV.

Не раз що-року та й не два.

Татаре були таким непозбутнім лихом на Вкраіні, що й досі чоловік бідолаха виявлюе свою недбалість у роботі трагичнёю пословицею: „Абй не седячого Татаре взяли.“

30.—П. I, стр. XXXV ж таки.

Позбувся жиру коло жорен.

Культура в Татар була ще нижча від нашоі Украінськоі. У нас були млини: вешняки й вітряки, а Татарва не йшла далше

жорен. „Повелителним Листом“ останнёго Хана Шагин Гирея 1780 р. визначено всі доходи Кримського Ханства. С тих доходів митницю Козлевську й Кефийську вкупі с соляними озерами зарандував Мавроені с товариством за 250.000 рублів, пропинацію—Купець Хохлов наймав за 16.500 р., рибалство на Дьніпрі—якийся Запорожець за 1.000 р. Плату з рогатизни й овець зарандовано за 30.000 р. Ще зарандовано пасіки та земляне мило киль), а білш нічого.

31.—П. І, стр. XXXVIII.

Як „душманів“ душить завзявсь.

Прокламація Запорозького Гетьмана Павлюка (був се Шляхтич Руський, Павло Михнович Бут) виразно писана против „душманів“, що душять Козацтво й Поспілство; Хмелнищина ж виявила, що душманами в Козака були *прелджені* („на преложенстві буваючі“) люде, а з ними посьпіль и всі люде заможні. Випорошки Хмелничан, Залізнякови Колії, дали себе нам разпознати в Черкасах на Мещаннині Дридзі, запаливши ёму на спині сірки, поти дерли скребом, поки жінка внесла горщичокъ ш червінцями, що заробив у Шлёнському на волах. (Зап. о Южн. Р. І, 246—248).

32.—П. І, стр. XXXVIII ж таки.

Або кияки стережись.

Знаний каверзами против Староруського Письменства нашого, та й особисто против мене самого, згадував, за доброго ладу зо мною, про свого дида-Сотника такий факт. Вподобав Пан Полковник Сотницький гай. „Продай мені, Пане Сотнику: він мені в межу.“—„Се ж моя Предківщина, Пане Полковнику“!—„А ти таки мені продай. Дам тобі за нёго сто рублів“.—Та я й тысячи не схочу, Пане Полковнику“! Тоді доморослий Магнат перемінив ноту: „Або сто рублів, або сто кийв“! грімнув Дука Сьріблйник тим Хмелевським голосом, що від нёго „дріжали шкурі“ на Королівських послах,—и Сотник, певно такий же цапун, як и ёго зверхник, прійняв смиренно сто рублів. Оповідував мені се Юзефович ище, кажу, за добраго ладу; а був сей лад такий, що „Чорну Раду“ почитував я в нёго на літературніх вечорах. Правда, зопсували мій лад з новим дукою наші Козакомани, зробивши собі Новий Завіт из брехень Щевченка да Костомари; однак ніде правди діти, що слухателі моеі „Чорноі Ради“, не маючи твердоі наковоі підстави, яко дилетанти Національности, поробились усі навпосьлі перекинчиками. Се були знаний Галаган, знаний Ригелман и такі инші.

33.—П. І, стр. XXXIX.

Потоцький, зеркало Панів!
До розуму тебе Крим не давів.

Втерявщи перевагу над Хмелем черес Паньську пиху свою, Миколай Потоцькій не покаявсь и вернувшісь ис Татарськоі неволі. Мусив Король иноді мирити ёго с Каліновським штучним способом, або держати при своім боці, що б не псував боевоі справи людям тямущим. А він, мов пещчена дитина, кидав у Військових Радах булаву на землю и погрожував прибічникам ножем припоясником, немов другий Александр Македонський.

34.—П. І, стр. XL.

Між Письмаками Каконко.

Так прозвали ми, тросьвяцькі в Малому Вороніжі школярі, Нищуна, що проказував нам заданий „стих“ (урок), Каконко, се скорочене како + он = ко. А самого Дяка, „Сьліпого Якима“ (був сьліпорожденний, та памятаньнем богослуженьня оправджував слово сьпівця Давида: „Господь умудряетъ слѣпцы“; сёго премудрого дяка прозвали ми Твердонто (твердо + он = то).

35.—П. І, стр. XLI.

И на Низу в Дейнеках жить.

Козаки Дейнеки почали так зватись од свого ватажка Дейнеки (були й Козаки Семени, Вовчурі й такі инші), а не від

[illegible]

неможного слова *денекий*, по Костомариному домислу. Був ище й за моеі памяти в Малому Короніжі Козак на прізвище Дейнека. Е й пісьня:

Ти, Козаче Запорозький, Дейнеко,
Не заводь дівчини від матусі далеко.

36.—П. I, стр. XLII.

В Цариці Грамоти просили.

Як покликала Цариця Катерина з Малоі России вповажнених людей в Комисію Нового Уложенія, дак доморосла наша Шляхта просила в неі Грамоти на Дворянство, рівне з Дворянством Великоруським. Тоді виявилось, що дворян старезних в Малій России не було, хиба тількі в нашій Сіверщині. Тим и Сенат не дозволив приймати Малоросіян у Кадецький дворяньський Корпус, объявивши, що „въ Малой России нѣтъ дворянъ“... Право ж свое на Дворяньське достоинство грунтували наші Пани на заіданьню чужих маетностей: бо Румянцев доносив Цариці, що більш 300 сіл и городів с-підсамоі Казни (опріч заідених у сусід) перейшло каверзами в руки претендентів на Дворянство. (Читай охочий розумну монографію про се Ив. В. Теличенка в Кіевской Стар. 1890 р. та ще там же в 1891 році № 2, „Дѣла по исторіи крестьянства въ лѣвобережной Малороссіи“, В. А. Мякотина).

37.—П. I, стр. XLIV.

Вас много Церкву підперае
Стовпів нетес . . . . .

У „Житіи Сковороды“, що написав вихованець ёго и друг, Коваліньський, написано про се так:

„Многіе изъ учениковъ его бывшихъ, изъ знакомыхъ, изъ родственниковъ, будучи тогда монахами въ Печерской Лаврѣ, напали на него неотступно, говоря: Полно кругомъ бродить по свѣту! пора пристать къ гавани. Намъ извѣстны твои таланты.

Святая Лавра приметъ тя, аки свое чадо; ты будешь столб Церкви и украшеніе обители.—Ахъ, преподобные! возразилъ онъ въ горячности: я столботворенія умножать собою не хочу; довольно и васъ, столбовъ неотесанныхъ, во храмѣ Божіемъ.—За симъ привѣтствіемъ старцы замолчали, а Сковорода, смотря на нихъ, продолжалъ: Риза, риза! коль немногихъ ты опреподобила! коль многихъ окаянствовала! Міръ ловитъ людей разными сѣтями, накрывая оныя богатствами, честьми, славою, друзьями, знакомствами, покровительствомъ, выгодами, утѣхами и святынею; но всѣхъ несчастнѣе есть послѣдняя. Блаженъ, кто святость сердца, т. е. счастіе свое, не сокрылъ въ ризѣ, но въ волѣ Господней!... Монахи перемѣнились въ лицѣ, слушая сіе; но звонъ позвалъ ихъ, и они поспѣшили на молитву“.

38.—П. I, стр. XLV.

Те встихотворене здо, тло.

Склади в Церковній Грамацьці кінчались так: *здо, тло, тлю, тля,* а школярі від сéбе добавляли: „Попове теля, побігло в ліс, узяв ёго біс“, и такенькі звеселяли свое неволництво, свою нудьгу, усолоджували знану ще за Петра Могили „гірку школьну чашу“.

39.—П. I, стр. LVI.

Та вуса замолоду зьрікся.

Зьрікся він вуса ще бувши в бурьсі бакаляром. Бакалярами ж звались у нас домові учителі. Козацький вус не личив учителеві, яко виставка завзятости, або й бурлацтва. Як у татарських статечних людей *козак*-Татарин знаменував те, що розумілось у Москвичів у Самозванщину слово *воръ* (синоним разбишаки й хижака *козака*), так и в нас „диявол зробив собі сьміх из людей статечних“ у таких оказачених примусом людей яким був певно й сам автор сучаних зáписок, що я прозвав „Лѣтописью Самовидца“. Сковорода почав учителювати по Паньских домах рано. Та й по Школах учителі, не духовен-

тво, що носило бороду, вуса зрекались. Певно, самі Префекти змагали того, щоб запорозці не надили молодіжи до козакуваньня.

40.—П. I, стр. LIX.

Tirones-Бурсаки бріли.

Tiro, tironis—новобранець. Так звав Запорозьку молодіж Іов Борецький у листі до свого протектора, Князя Радивила Перуненка, також на имъя Криштофа, як звавсь и Радивил Перун.

41.—П, I, стр. LX.

Сёгодьні дерли кажанки.

Кажанком у Козаків звавсь куценький кожушок. Старий дід оповідував мені, як один Гайдамака в Коліівщину так завзято колов Ляхів, що, „аж кров по ратищу с-під кажанка текла“.

42.—П. I, стр. LX ж таки.

Журивсь, що статки продавав.

Статками звалась рухóма худоба, *маéтками*—нерухóма. Неволницькому плачі сьпівають:

Нехай отець-матуся статки и маетки збувають
Головоньку Козацьку с тяжкоі неволі визволяють.

43.—П. I, стр. LIII.

Щоб хто з Ляхом не накладав.

Такъ мовляли про короля Жикгмонта III, що мавши в своих руках білш 20.000 Дингнітарств, надив Панів Русь до накладаньня з своею клерикалною партиею.

44.—П. I, стр. LIV.

Остерегав од Лжи Оцьця.

Преподобний Іов Почаевський родивсь 1551-го, а скінчивсь 1651 року. Подвизавсь вéлико против Езуіцькоі песченици, Церковноі Уніи. Сава Туптало, отець Св. Димитрия Ростовського, родившись 1599 року, скінчився, черес сто и три годи, року 1703. Проживши на Сьвіти білш півсотні літ, мусив року 1650 записатись лейстровим Козаком у Макаровську сотню. Киевського пóвку, певно робом тих статечних людей, про котрих, під роком 1648, пише Самовидець, що „диявол изробив собі сьміх из людей статечнихъ“. Видно, тим же поглядом дививсь и Туптало на Козащину: бо сина-одиньця зробив Ченцем на 17 році живота ёго, а трох дочок також поддавав у Манастир. Так и Іов Борецький, опасуючись певно, щоб ёго два сини не поробились tiron'ами Запорозькими, одного послав на службу до Князя Радивила Перуненка, а другого—до Московського Царя Михайла Өедоровича.

45.—П. I, стр. LXIV.

Та переважив Козака.

Хочуть наші Козакомани и Мужикомани Костомарівці, щоб Козацтво пійшлó з Мужицтва; да не тáк воно діялось. *Козаки* перш усёго проявились у Татар, и були се в Хана такі неслухняні люде, як у короля ті кресóві чи то вкраінни Старóсти, що робили Низовцям усякі, мовляв, adminicula. Низовців же не Мужику було заводити; не з Мужицькими достатками, не з Мужицькою сьвідóмостю речи було засікатись у січ перед очима в того чудища, мовляв Гералдик Папроцькій, що тілько Руські Геркулеси (славлені в ёго пани-руснаки) сміливо всовували ёму руку в роздзявлену пельку.

46.—П. I, стр. LXVII.

Що мае поміщниць сім сот.

Е старосьвіцька пісьня:

Гей з устя Дніпра та й до вершини
Сім сот річок и чотирі
Та й усі ж вони у Дніпро впали,
В Дніпро прáвий не сказанний.

И Кганжа Андибер, у думі:

[illegible]

На бистрні ріки поглядае
Кличе, добре покликае:
„Ой ріки, каже, ви, ріки Низовні
Помошниці Дніпровні!...

47.—П. I, стр LXIX.

Ні на безьлюдьді Дворянином,
Ні на безрибьі рачим сином
Не був Сковорода Грицько,
Ні Твердонто, ні Каконко.

Пословиця: „На безрибъі и рак—риба, на безлюдьді и ...ма—Дворянин". Про *Твердонто* и *Каконко* читай дописку 34.

48.—П. I, стр. LXXII.

Пісьня про зруйнуваньне Січи мае в собі сі дивні слова:

Великий Сьвіт, наша Мати
Напуст напустила:
Славне Військо Запорозьке
Та й занапастила.

49.—П. I, стр. LXXII.

Та гарно брешучи в Судах.

Багацько так званих рукодайних Паньских слуг-Шляхтічів повписувано за злодійство в давні судові акти. Прокравшись у Вельможного Пана Добродія, такі пройдисьвіти втекали звичайно за Пороги, або, під бунт, у Козацькі Купи. Насьлідники давнёго пануваньня, Козацькі Дуки, позаводили в себе такий же придворний штат мочиморд и дармоідів; та вже недовго стояли им настіж Низові курені и зімовники. Тілько й зісталось Паньським підлизам поживи, що крива присяга. Що й тепер є подекуди на Вкраіні Панки-сутяги, що держать у себе недолугих лекг про кривоприсяжне сьвідкуваньне на Суді.

50.—П. I, стр. LXXIII.

Що Баба зьнівечить нам Січ.

Старі діди памятали ще Запорозьке пророкуваньне, що Січ пропаде через Бабу. По их перéказу, таке пророкуваньне йшло ще з давніх давен. Не була се мова про Царицю Катерину а posteriori. Та про неі не зосталось нічогісінько такого в переказах, або в пісьнях, як блягузкав Шевченко, взиваючи іі лютим ворогом Украини, голодною вовчицею и т. д. Се був у Шевченка надих Польский, а не Руській-Украінський. Між иншими, практикуе кривоприсяжництво синок змалёваного в мене в „Украинскихъ Незабудкахъ" з натури дворянина Злóдія.

51.—П. I, стр LXXIII.

Зробила віщуна-пророка
Давно ще с Князя Василя.

Князь Константин Константинович Острозький широко знаний по Сьвітах під назвою Князя Василя, в листі до зятя Князя Радивила Перуна писав про якусь відóму обом истóму, звучи іі *Баба з Востока*, що клепучи (кого й зá що, не споминае) пророкувала все більші та більші злигодьні Панам, як Руським, так и Литовським, се есть Польским. Тоді ще тілько наклюнулась Наливайщина, и Князь Василь боявсь, що з Наливайком доведецьця так торгуватись, як ис Косінським.

52.—П. I, стр. LXXVI.

Ба й на Босфорі зацьвіли
Були руінницькі надіі.

Ще за Короля Степана Батури, Козаки підпірали тих самозваньців, що надились господарити в Волощині; а як минули руіньні літá Самозванщини Московськоі, и Земля Восточного Царя почала вбиватись у давню потугу, вони вхопились обіруч за видуманого в Польськiй орді Лисовського да в Езуіцькій Тосканщині Турецького Царевича Александра Ахию Оттомануса, и

вже були готові вести ёго на Босфор; но Станіслав Конецпольський побив Гетьмана их, Жмайла, в Ведмежих Лозах, над Куруковим, чи Круковим Озером, Р. Б. 1625, а Москва розгледіла втеклого в Путивель Турецького Царя, як величали Ахию Козаки, и постерегли, що се Католицька з одного боку, а Козацька з другого каверза та й випроводила ошуста тихцем за свою найдальшу Архангельську гряницю.

53.—П. І, стр. LXXVI ж таки.

Не вміли й хати збудовать.

У думі про Козацький побут сьпівають:

Знати, знати Козацьку хату
Кріз десяту.
Вона соломою не покрита,
Приспою не осипана,
Коло двора нечиста ма и кола,
На дрівітьні дров ні поліна,
Седить в ній Козацька жінка, околіла!
Знати, знати Козацьку жінку,
Що всю зіму боса ходить,
Горшком воду носить,
Половником діти напуває!

54.—П. І, стр. LXXVIII.

Що грали ролю сучаків.

Слово *сучаки* вийняли ми з уст останнёго Козацького Батька, Максима Залізьняка, що не вславив ёго й сам Шевченко ад якогось Поэта-саморідка.

Ось як той сучасник висьпівав ёго:

Максим Козак Залізьняк
С славного Запорожа
Процьвітае на Вкраіні,
Як в городі рожа.

Роспустив військо Козацьке
В славнім місті Жаботині,—
Гей, розлилась Козацька слава
По всій Украіні!
Гей Максиме Полковнику,
Ти Батьку Козацький!
Гей, не втече ж Жаботина
Навіть и дух Ляцький...

Оце ж, окритий Гайдамацькими лаврами, процьвитаючи славою, як у городі рожа, іхав останьній Козацький Батько в Черкаси про нові подвиги вже не над Ляхами, а робом Царя Цаливая в Могилеві, Луцькому etc. etc, над одновірними мещанами*), Р. Б. 1768, а черес сімдесят и пять год старий Цехмістер Черкаський оповидував мени про нёго сице:

„На другий день у Петрівку рознеслась по Черкасам чутка, що йде якесь військо, а ми тогді були ще хлопцями. То люде бояцьця, а нам байдуже: сказано діти. Побіжимо, що там за військо!“ Побігли за Білазерьську царину, аж справді йде військо. Попереду іде Отаман. Шапка на ёму сива, чоботи сапъянці, пояс шалевий; за поясом писталет; при боку шабля. Ото ж був сам Максим Залізьняк. Не старий ище чоловік літ, може, сорока, а може й більш; на виду повний, кругловистий, уродою хороший, на взрост невеликий, та плечистий; усй русяві невелички; за ухом оселедець. А за ним усе по два, все по два з ратищами, и упереді ніх пар, може у трёх, ратища с короговками двойчатими, так що оце половина буде біла, а половина красна, а знову половина жовта, а половина чорна, або синя. А посамому заду йде чоловік з десяток пішо, без ратищ и без усёго, а тількі колкі позасмалювали та й идуть. То вже винники то-що, що поприставали в Гайдамаки. От ми й стали коло шляху, по праву руку, и шапки познімали. А він, порівнявшись из нами, та й каже: „Здорові, сучаки“! А ми кажемо: „Здоров, Пане“!— „А що ви? не орете“?—„Ні, Пане“.—„А ми ж оце почалй орати“. Та й поіхав у город... (Читай охочий Зап. о Южн. Р. т. І-й).

*) Читай дописку 31.

55.—П. I, стр. LXXIX.

Що жартом им здававсь Псалтир.

Псалтир люблять у нас из давніх даве́н, яко піснословне, ю и в пере́кладі на прозу, зрушуе серце своею гармоніею, и не ин Псалтирний стих обернувсь у нас у пословицю. За те ж де, котрим навязли вже в зуби чужомовні словеса, обертають оді в жарти десятиструньні гусьли Сьпівця Пророка. Від жартиивого Дяка, чи й Дякона, чуеш иноді таку хвалу шевцеві: к удере чоботи, дак уже именно—крѣпость моя и пѣніе мое": ро двох же приятелів, знаних охотників до чарки, Дяка й Дяна, чув я, що вони й бьюцьця жартуючи святи́ми словами. див раз Дякон Дяка, сіпаючи за патли и говорячи: „Аз уснух спах, возстах"! Той, схопившись, дав Дяконові по-бурсацькій ща: „Мы же возстахом и исправихомся"!—„Во утріе избію вся ѣшныя землі"! одважив ёму, як у бурсі колись, Дякон.—„Зубы ѣшникомъ сокрушу"! відказав словом и ділом Дяк.

56.—П. I, стр. CI.

Стратеньців-Шляхтичів swawola.

Шляхту, що ходила робом Косіньского, чи Наливайка, віджувано чести, маетку й жизьні, се есть оглашано банітами. ких баніт вільно було кожному стратить (stracić): тим и звали стра́те́нцями.

57.—П. I, стр. CI ж таки.

И по пустинях, де Зборовський
Самійло з голоду вмірав....

Геральдик XVI Віку, Папроцький оповідуе про Самійла оровського, як він, баніто́ваний за те, що вбив Пана Ваповсього, можна сказати, перед очима в Короля, поплив з дружиною уг-Шляхтичів за Пороги, як, погетьманивши якийся час Низцями, вертавсь манівцем из Низу, в рідний сьвій Самбор, и

як годувавсь у пустинях (тепер багатих на всяке збіжьже) жолудьцем та вовчими недоідками, копитками степових сугаків. (Охочий читай про се в I-му томі моеі „Исторіи Возсоединенія Руси").

58.—П. I, стр. CI ж таки.

Ратай на волики гукав.

Идеал упокою надиха́в уже й Сьпівця Поэми, названоі „Словом о Полку Игоревѣ": „Тогда по Руской Земли рѣдко рата́еве кыкахуть (гейкали), но часто врани граяхуть (кра́кали), трупія себѣ дѣлячи, а галици свою рѣчь говоряхуть, хотять полетѣти на уѣдіе". Порівняй розумний культурній идеал Сьпівця XII Віку з идеалом Шевченка, читаючи ёго викликаньне с Того Сьвіту Низових кочовників:

Вернітеся... дивітеся,
Жита́ похилились,
Де паслися ваші коні,
Де тирса шуміла,
Де кров Ляха, Татарина
Морем червоніла....

Чи не марно наша стара Русь звікувала пять сотень років, коли гусьлярі XII віку стояли в ній так ви́соко над кобзарями XIX-го!

59.—П. I, стр. CII.

Ти ж у Цариці лик Минерви
Вбачав еси . . . .

Сковорода висловив своему другу, авторові „Житія" ёго, свій символ віри так: „ . . . . Кому подобенъ истинный человѣкъ, Господь сый во плоти?.... Раскрой сердце свое для принятія вѣры и для обнятія того человѣка, который Отцу своему небесному вмѣсто силы его и вмѣсто десницы его есть во вѣки вѣков.... О сѣмя благословенное, человѣкъ истинный, Божій! Вся

видимость есть подножіе его. Самъ онъ въ себѣ носитъ царство, онебеся всякаго просвѣщаемаго имъ и исполняя своимъ всеисполненіемъ, возсѣдъ на мѣсто десницы (одесную) Отца небеснаго во вѣки".

Симъ извѣстнымъ не многимъ правиломъ водясь (повѣствуетъ „Житіе), располагалъ Сковорода упражненія свои и забавы, перемѣнялъ нечаяно мѣстопребыванія, дѣлалъ знакомства, вступалъ въ пріязни, принималъ въ дружбу свою и не прежде рѣшался дѣлать что-либо зависящее отъ единственнаго выбора воли его, какъ посовѣтуя со внутреннимъ духомъ, котораго онъ называлъ иногда Минервою. Ибо, какъ Минерва, по баснословію, рождена изъ мозга Юпитерова, такъ духъ нашъ происходитъ отъ Бога.—Какъ Богъ даетъ дарованія не въ одну мѣру, но различно, по различію отраслей всецѣлаго, то людей, вступающихъ въ состояніе жизни не по врожденной способности, называлъ Сковорода *людьми безъ Минервы*. Такъ, часто, видя робкаго военачальника, грабителя судью, хвастуна богослова, роскошнаго монаха и проч., съ досадою говорилъ: „Вотъ люди безъ Минервы"! Взглянувъ на изображеніе царствующей въ вѣкѣ его Екатерины, находившееся у друга его въ гостинномъ покоѣ, сказалъ онъ съ движеніемъ: „Вотъ голова съ Минервою"!

60.—П. I, стр. СII ж таки.

Кого Петро, Великий Первий,
Великою пророкував.

Цінуючи Петра Великого над усі Потентати, творці Царств, я піддаюсь поэтичнёму мистицізмові, и любов Петра до своеі Цариці Катерини Первоі вважаю за прозираньне в будущину з надією на жіночий розум, що сягае часом вишче й глибше чоловічого, як се бувало часто в Екатерини Второі Великоі.

61.—П. I, стр. СII ж таки.

Таке, як „Мати Січ" Козацька.

Козаки величали свою Січ Матірьрю, а свій Великий Луг—Батьком. Ей пісьня:

Ой Січ-Мати, ой Січ-Мати,
А Великий Луг—Батько:
Ой щó в Лўзі добре заробити,
Те й у Січі пропити.

62.—П. II, стр. VI.

Прапрабабами, пращурками.

Се есть перéказами: бо в кожній бабі живе с своими перéказами пращурка.

63.—П. II, стр. VIII.

Татарокозака-туму.

Козакъ-тума зведе з ума.

Тумою, властиво кажучи, звавсь козак, що народивсь від Татарина и бранки.

64.—П. II, стр. X.

И трусим женщину, як грушу.

Люби як душу, а труси як грушу.

Пословиця.

65.—П. II, стр. XVIII.

Що два крівaві милиони.

Сей лік признае й Герберт Спенсер, вважаючи Наполеона за величезного душогубця.

66.—П. II, стр. XX.

Князь, як ми звали Голичин,
Що пес Мазепа підкупив.

Иди, иди, Голичине,
Тою стороною,
А я піду из Москвою
Слідом за тобою.
. . . .

Ой вигорів ввесь Батурин,
Зісталася хата,
Та вже ж твоя, пес Мазепо,
И душа проклята.
Старосвіцька пісня.

67.—П. II, стр. XXI.

И тількі рукавцем майнула.

Ой я тую чорну хмару
Рукавцем розмаю:
Перебула поговори,
Перебуду й славу.
Пісня.

68.—П. II. стр. XXII.

Vorago sanguinis, мовляли,
Чи rei publicae...

Vorago sanguinis nostri—пропасть, пьющая нашу кров. Так Михайло Литвин у XVI-му віці звав Крим з ёго неволниць-ми базарами. Vorago rei publicae—погибель.

69.—П. II, стр. XXII.

Хан правом жизні величавсь.

Татарське слово *гарач* по нашому буде *право жизни*, до-жити.

70.—П. II, стр. XXII.

Урвалась нитка й тій Swawoli.

Ще, як про Козаків и их бунти ніхто не знав у Польщі і а добре знана в Польскому Статути (Volumina Legum) Swa-а Ukrainna. Гетьманами Swawoli бували Старости, котрих жно назвать Маркграфами Польскими, та украінні Можно-дники и Латинськоі и Грецькоі віри.

71.—П. II, стр. XXIII ж таки.

Як людожерницю вовчицю.

Чи я ж знала, ще сповита
Що тая цариця—
Лютий ворог Украіні
Господня вовчиця?
Шевченко.

Великий Кобзарь наш був продуктом лібералізма польско-го, що до погляду на антипольські и на антикозацькі порядки Россіи.

72.—П. II, стр. XXV.

Опперла царство об Херсон.

Сьліди Херсона (або Корсуня), чи то городища сёго древ-нёго города, видко й тепер під Севастополем.

73.—П. II, стр. XXV ж таки.

Переступила Рубикон.

Річка Рубикон одділяла древню Италію від Кгальліі. Це-зарь, переступивши з Кгальліі в Италію, почав нові подвиги своі. С того пішла пословиця „переступити Рубикон“.

74.—П. II, стр. LV.

Що він—посьлід Карамзина.

Посьлід у житі не йде в мливо, а відметають ёго від пе-ревіяной купи жита, а й натто від іі *чола* про драбину та про свині.

75.—П. II, стр. LVII.

Як рицарь щастя, на мечах.

Украина не була . . . . .

76.—П. II, стр. LVII ж таки:

Грицька перекотиполя.

Перекотиполе, степове зілле вітром котить далеко.

77.—П. II, стр. LXXVI.

Избранних ради з нас одних.

Матө. XXIV, 22.

78.—П. II, стр. LXXXVIII.

Про час, котрий на думці мав.

Іоанна II, 4.

79.—П. II, стр. LXXXVIII ж таки:

Підпора и Громад и Царств.

Theori of Moral Sentiments; Wealth of Nations.

80.—П. II, стр. XCIX.

Як з уст младенческьких и ссущих. *)

81.—П. III, стр. II.

Рятунок наш у Давнині.

Туман поле покривае,
Козак полем проїжджае.
Ой виїхав на могилу,
На могилу верховину:
Ти могило верховина
Чом ти рано не горіла?...
Пісня.

82.—П. III, стр. IX.

Що нам дубровами шумлять.

Ой не шуми луже
Дубровою дуже.
Пісня.

*) Псаломъ VIII, 3.—*Ред.*

83.—П. III, стр. IX ж таки:

И квилимо до Старини.

На Чорному морі
На білому камені,
Там седить сокіл білозерець
Квилить-проквиляе
Смутно себе мае...
Дума.

84.—П. III, стр. IX ж таки:

Хоч гостем ти до нас вернись

Наздогнала молодиці
В калиновім мості;
Вернітеся молодиці,
Ви до мене в гості.
Пісня.

85.—П. III, стр. X.

Христос тебе від схизми спас.

Іисусъ же рече им: внемлите и блюдитеся отъ *кваса фарисейска и саддукейска* (Матө. XVI, 6).

И прещаше имъ, глаголя: зрите, блюдитеся отъ кваса *фарисейска* и отъ кваса Иродова (Марка VIII, 15).

86.—П. III, стр. XXIV.

И повиводив ис тюрми.

Изведи изъ темницы душу мою, исповѣдатися имени Твоему. (Пс. CXLI, 8).

87.—П. III, стр. XXV.

Задьля живущих покидать

. . . .

88.—П. III, стр. XXVI.

Таіть Небесна Бездна глас.

Бездна бездну призываетъ. *)

89.—П. III, стр XXVI ж таки.

У стародавніх тих пісьнях.

Камо Туръ поскочяше, своимъ златымъ шеломомъ посвѣчи- тамо лежать поганыя головы половецкыя, поскепаны саб- и калеными шеломы оварскыя отъ тебе, Яръ-Туре Всеволоде. (ово о Полку Игоревѣ, V, 19).

90.—П. III, стр. XXVII.

Та гейкающих ратаів.

Тогда по руской землѣ рѣдко ратаеве кыкахуть. (Сл. о П. V, 15).

91.—П. III, стр. XXXI.

Того широкого Подільля.

Стародавне *Подільле* обіймало низи Дністра, Бога и Дніпра.

*) Псаломъ XLI, 8.—*Ред.*

Примѣчанія Редактора.

Примѣчанія Редактора.

Дзвін.

Сборникъ стихотвореній П. А. Кулиша подъ этимъ заглавіемъ вышелъ въ свѣтъ заграницей, въ 1893 году, объемомъ въ 240 стр. и размѣромъ въ 16-ю долю листа, имѣя такой выходной листъ: „*Кулиш Олелькович Панько:*—Староруські думи и сьпіви.—Женева.—H. Georg, Libraire-editeur.—1893“.—На второмъ выходномъ листкѣ имя издателя замѣнено названіемъ типографіи: „Украінська друкарня“, а „Imprimerie Ukrainienne, Geneve, ch. Dancet, 15“, обозначено на оборотной сторонѣ задней обложки сборника.

Въ своихъ примѣчаніяхъ ко II-му тому „Сочиненій и Писемъ П. А. Кулиша“ мы имѣли уже случай дважды упомянуть о сборникѣ „Дзвін“, говоря о „Хуторнихъ Недогаркахъ“ и о „Переспівах з великоруських співів“; Указавъ на тѣ части „Недогарковъ“, которыя были напечатаны покойнымъ г. Кулишемъ въ газетѣ „Днѣпръ“, мы перечислили и стихотворенія, перепечатанныя имъ оттуда же въ „Дзвін“. Касаясь „Переспівов з великоруських співів“, мы отмѣтили, что авторъ предполагалъ первоначально помѣстить ихъ въ „Дзвоні“, потомъ переложилъ въ „Позичену кобзу“; при печатаніи же этихъ двухъ сборниковъ онъ не внесъ ни въ одинъ, ни въ другой.

Что намѣреніе автора помѣстить „Переспіви“ въ „Дзвоні“ имѣло серьезное основаніе, показываетъ найденное нами въ одной изъ редакцій „Дзвона“ и написанное рукой самаго П. А. Кулиша нижеслѣдующее его объясненіе къ „Переспівам з Великоруських Співів“.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

„Печатаемо сі „Переспіви" въ „Дзвоні" съ тіеі причины, задля нихъ авторъ узявся до своеі бандуры, може, геть на-
...о занедбаноі. Доброі и заслуженоі памяти М. О. Вольфъ
...мавъ бувъ напечатати своі „Родные Отголоски" украінськимъ
...екомъ, и прохавъ автора проспівати по-своему выбрані для
...ъ зъ Великоруськихъ кобзарівъ співы. Вподобавъ нашъ ав-
... думку головатого выводця, и заразъ настроівъ своі, якъ (у
...) у поэзіи мовицця, „золотиі струни"; а переспівуючи Велико-
...чину, набравъ охоты и до щиро-украінського співання, съ
...рого й вышовъ оцей „Дзвін".

Таково происхожденіе сборника. Но въ свое „щиро-украін-
... співанне" П. А. Кулишъ вложилъ тѣ думы и чувства, кото-
... въ то время волновали его мозгъ и сердце. По своему ха-
...еру и содержанію къ „Дзвону" уже не подходили „Переспі-
... Великоруських Співів", и они, какъ мы видѣли выше,
... выдѣлены. Вмѣсто нихъ, въ „Дзвин" вставлено было нѣс-
...ко стихотвореній изъ „Хуторной поэзіи", именно: 1) „До
...оі баби"; 2) „До Рідного народу, подаючи ему переклад
...спірових творів"; 3) „Слово правды", и 4) „Компромис Ля-
...". Изъ этихъ стихотвореній три первыя мы опустили, такъ
... они повторены авторомъ въ „Дзвоні" лишь съ одними сти-
...ическими поправками, которыя будутъ отмѣчены въ сборникѣ
...антовъ; въ четвертомъ же стихотвореніи: „Компромис Ляхам"
...и стилистическими поправками измѣняется и характеръ про-
...денія, подходящій болѣе къ характеру „Дзвона", и потому
...промис Ляхам" мы помѣстили и въ настоящемъ томѣ, не
...ря на нахожденіе его уже во второмъ.

Также опущены нами еще три стихотворенія: 1) „Остань-
... кобзареві козацькому" („Не поляже кажешь слава?"). Это
...твореніе составляетъ первую половину того, которое уже
... напечатано нами въ 1-мъ томѣ (стр. 314 и 315) подъ
...віемъ „Слава". Эта половина была помѣщена самимъ авто-
... при жизни подъ заглавіемъ: „Кобзареві", но съ эпигра-
... не изъ кобзарской думы, а изъ Шевченка:

. . . .
—Не поляже, а роскаже
Що діялось в світі,

Чия правда, чия кривда
И чиі ми діти".

помѣщена, повторяемъ, была въ харьковской газетѣ „Южный Край" (если мы не ошибаемся) въ № 1384, съ подписью автора. Вторично эта же первая половина „Славы" перепечатана, но безъ указанія мѣста заимствованія, проф. Н. И. Петровымъ въ его „Очеркахъ исторіи украинской литературы XIX столѣтія" (Кіевъ. 1884 г., стр. 293—295).

2) „Татарамъ про Поэму Маруся Богуславка"; это стихотвореніе опущено нами потому, что оно составляетъ „Эпилокг" къ поэмѣ и напечатано въ концѣ ея, во 2-мъ томѣ (стр. 385).

3) „Шуканьне-викликанньe" опущено также вслѣдствіе напечатанія его въ 1-мъ томѣ подъ саглавіемъ: „Сонетъ" (стр. 243).

Какъ мы уже упомянули въ примѣчаніяхъ къ „Переспівам з великоруських співів", сборникъ „Дзвін" дошелъ до насъ въ трехъ полныхъ болѣе или менѣе редакціяхъ и въ нѣсколькихъ варіантахъ отдѣльныхъ стихотвореній, входящихъ въ него. Первая редакція „Дзвона" написана была правописаніемъ 1876 года и представлена авторомъ Кіевскому отдѣльному цензору для разрѣшеніе къ печатанію; на первомъ листкѣ имѣется помѣта цензора, скрѣпленная его печатью; „Поступила 17 января 1884 года отъ г. П. А. Кулиша"; затѣмъ имѣется постраничное цензорское разрѣшеніе: „Дозволено" и т. д. Но, какъ мы уже выше сказали, „Дзвін" вышелъ въ свѣтъ не въ Россіи, а заграницей.

Въ первой редакціи сборника и расположеніе стихотвореній и заглавія нѣкоторыхъ изъ нихъ отличаются отъ таковыхъ послѣдующихъ редакцій. Чтобы дать понятіе о первообразѣ этой редакціи, приведемъ ея *„Реестрикъ:"*

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Тараса за річку Ахеронъ
зацькимъ Панекгирникамъ
старої баби
Мазепы
Сіпченкові
иня та цуцикъ
тарамъ
режній"
доумкамъ
редо Гоголевымъ Бюстомъ
ставникъ
Спідленихъ
Шекспіра
рідного Народу
братими
е намъ діло до того?
енший братъ"
зацький Жаль
ука и Жизнь
мляцтво
ово Правды
Підгірря
ародный Домъ"
мерный Сонъ
цьке Добродійство
мпромисъ Ляхамъ
видимый ключъ
мезида
ма про Курку съ курчатами
Дунаі
двідины
Кобзы та до Музы
бзарська Эпитафия
чужій чужині
аведне Панування
этові

Сумъ и Розвага
Муза
Трі поэты
Серце мое тихе
Квитки съ слезами
Лилія
Трое схотинокъ
Заворожена Криниця
Апахоретъ
Пионеръ
Абадонна
Молитва

Переспіви з Великоруськихъ Спiвiвъ.

Передне словце до Великорусинівъ
Степъ
Степъ о Півдні
Вечіръ у Степу
Нічъ у Степу
Степова жизнь (Весна и Літо въ Степу)
Степова Сіножать
Степова Могила
Украіна
Чумаки-ночліжане
Дніпрова Повідь
Привітанне зъ Дономъ
Паланка
Соловъина Левада
На Греблі
Гаданне-Віщуванне
Коло Колодезя
Пасіка

Таковъ былъ первоначальный составъ „Дзвона". Изъ уцѣлѣв-
ихъ отдѣльныхъ листковъ со стихотвореніями изъ этого сбор-
ка можна заключить, что существовала еще одна редакція,
ть можетъ самая ранняя, въ которой расположеніе стихотворе-
еще болѣе разнилось; напр., послѣ „Заспіва" слѣдовалъ „Пи-
ер"; но возстановить порядокъ въ этой редакціи оказалось невоз-
жнымъ. Въ уцѣлѣвшихъ изъ состава 1-й редакціи листкахъ
гдѣ не оказалось стихотворенія „Ренекгаты", и мы лишены

возможности сказать: это ли стихотвореніе до насъ не дошло, или же мы его имѣемъ напечатаннымъ, но подъ другимъ неизвѣстнымъ уже теперь заглавіемъ, которыя авторъ часто мѣнялъ, какъ мы увидимъ ниже.

Вторая редакція сборника писана кулишовкой и по расположенію своихъ стиховъ приближается къ печатному экземпляру и 3-й редакціи. Этой послѣдней редакціи держался авторъ, печатая „Дзвін" въ Женевѣ; ея же держались и мы, помѣщая этотъ сборникъ въ настоящемъ томѣ и возстановляя пропущенныя строфы (напр. 5-я строфа въ стих. „Петро да Катерина") или нарушенную орѳографію подлинника.

Изъ сравненія первоначальной редакціи съ послѣдней, и 2-й, мы видимъ, что заглавія нѣкоторыхъ стихотвореній измѣнены авторомъ; перечисляемъ поэтому далѣе всѣ эти измѣненія:

Во 2-й редакціи: „Московська Наука-Розлука"; въ 3-й—„Німецька Наука-Розлука".

Въ 1-й редакціи: „З Небесъ; въ 3-й—„С Того Сьвіту".

Въ 1-й редакціи: „Письменнымъ Гайдамакамъ; въ 3-й—„Пісьмакам Гайдамакам".

Во 2-й редакціи: „Книгогризові, Новому Соловьеві-Розбойнику (исправлено изъ „Новому потомкові Соловъя-Розбойника") на той сьвіт;" въ 3-й—„Книгогризові на той сьвіт."

Въ 1-й редакціи: „Недоумкамъ"; въ 3-й—„Гавкунам".

Въ 1-й редакціи „Перед Гоголевым бюстом"; въ 3-й „Перед Гоголевим честенем".

Въ 1-й редакціи: „Наука и Жизнь; въ 3-й—„Яка Пані, таки й сані".

Въ 1-й редакціи: „Пролокг"; въ 3-й—„Побоянщина".

Въ 1-й редакціи: „Химерный Сонъ"; въ 3-й—„Прокід від Сну".

Въ 1-й редакціи: „Добродіям-Ляхам" (поправлено изъ „Ляцьке добродійство"); въ 3-й—„Панам Добродіям".

Въ 1-й редакціи: „На Дунаі"; въ 3-й—„Козацька хата".

Въ 1-й редакціи: „Невидимый Ключъ"; въ 3-й—„Чарований ключ".

Въ 1-й редакціи: „Немизида"; въ 3-й—„Сестри Немизиди".

Во 2-й редакціи: „Давнина", передѣланное изъ „Гласъ Вопиющаго"; въ 3-й—„Дума Пересторога".

Во 2-й редакціи: „Додумокъ до чотирох дум“ (т. е. до 4-хъ редшествующихъ думъ); въ 3-й—„Дума про найвишчий Дар“.

Въ 1-й и 2-й редакціи: „Рай“; въ 3-й—это стихотвореніе, ачинающееся словами: „Вітаю глуш твою, Куточку мій затиш-ий“, оставлено безъ заглавія и отмѣчено лишь тремя звѣздочками.

Въ 1-й редакціи: „Любому другу единому, Козарьлюзі М. Ф. ободі, посилаючи ёму „Байду“; въ 3-й—три первыя слова и ниціалы имени и отчества г. Лободы вычеркнуты. Это стихотво-еніе было написано на оборотѣ заглавнаго листа экземпляра, осланнаго авторомъ М. Ѳ. Лободовскому.

Въ 1-й редакціи: „Козацкий Заповидъ“, передѣланное по-мъ въ „Кобзарська эпитафия“; въ 3-й—„Покобзарщина“.

Въ 1-й редакціи: „Украиноманамъ“; въ 3-й—„Каверзникам“.

На отдѣльныхъ листкахъ нѣкоторыя стихотворенія также мѣютъ или измѣненныя заглавія или пояснительныя добавочныя риписки; напр.:

„Насьлѣдьде по Бояновѣ“ измѣнено въ „Побоянщина“.

Это стихотвореніе, какъ мы видѣли выше, озаглавливалось Іролокгом“. Объясненіе причины этого заглавія мы нашли на дѣльномъ клочкѣ бумаги между отдѣльными листками автора; одномъ изъ такихъ листковъ онъ пишетъ кому-то (можетъ ыть, въ типографію):

„Кажется, послалъ я Вамъ „Засьпів до Чотирох Дум“, да знаю, чи є тамъ строфа VI? Ось вона:

„Палай же, невгасимий духу“, и т. д. См. въ настоящемъ мѣ стр. 53. Слѣдовательно, „Побоянщина“ служила прежде „За-івом“, или „Пролокгомъ“, къ 4-мъ думамъ.

Въ концѣ этой строфы приписано красными чернилами рукой А. Кулиша

„Закріпило й Балашенкові так, як Дорошенкові и всім вдо-патріотам: бо всі вбрехались по шию, дак моя правда им коле очі“.

„Украинскій Патріотизмъ“ измѣнено сначала въ „Нашимъ евельможним и вельможним, а потомъ въ „Вельможній поко-цині“.

„Дума про Найвишчій Даръ“ была переписана въ отдѣльную тетрадку и озаглавлена просто: „Найвышчій Даръ“. Подъ заглавіемъ—эпиграфъ:

> „Ты рождена воспламенять
> Воображеніе поэтовъ.
>
> *Пушкинъ.*

Рядомъ съ эпиграфомъ приписано посвященіе красными чернилами: „Присвячено Ганнѣ Барвѣнокъ“.

Все стихотвореніе написано старымъ малорусскимъ правописаніемъ („Летѣло дьвѣ душѣ на крылахъ упованьня“ и т. д.). Наконецъ, подъ послѣдней строкой означено время написанія этого стихотворенія: „1890, листопада 5“.

Къ рукописямъ сборника „Дзвін“ приложена, въ особой тетради, „Дума про Курку“, переписанная чьимъ-то неизвѣстнымъ намъ почеркомъ. Текстъ Думы испещренъ собственноручными поправками П. А. Кулиша почти на половину; поправки, какъ всегда, дѣлались авторомъ красными чернилами. Вторая половина Думы оставлена безъ поправокъ, что и объяснилъ П. А. Кулишъ въ припискѣ на 1-й страницѣ тетради:

> „Се переробивъ мою Думу якийся недотепа, не маючи ні доброго смаку, ні этнографичнёі науки. Хотівъ-бувъ я перепpавити, та се египецька праця. Лучче пришлю Вамъ свій власный скриптъ, а его мазанину вертаю не домазавши. П. К.“ (съ обычнымъ расчеркомъ).

На послѣдней страницѣ этой тетради П. А. Кулишъ приписавъ карандашемъ:

> „Не говоря уже о стихѣ, крайне изуродованномъ непрошенными поправками, самое изображеніе мѣстности, сдѣлавшей извѣстное впечатлѣніе на автора, переиначено. Краски, взятыя съ натуры, загрязнены, и обстоятельства, изображенные біографически, замѣнены несвойственными автору, Словомъ, порча отъ начала до конца“ (далѣе обычный авторскій расчеркъ, но безъ инициаловъ).

На первомъ заглавномъ листкѣ тетради 3-й редакціи „Дзвона“ рукой автора карандашемъ на поляхъ съ лѣвой стороны написано: „Поправки 1892 г., ноябрь“, а въ нижней части страницы имѣется и другая приписка: „Найпоправнійша редакція помішалась из усякою покидьдю. 1894, янв. 12“.

Додатки до „Дзвона“.

Хотя они и помѣщены нами въ концѣ настоящаго тома (стр. 413—424), но въ виду ихъ связи со сборникомъ этого названія, мы находимъ умѣстнымъ говорить о нихъ именно здѣсь, вслѣдъ за сказаннымъ нами выше о самомъ сборникѣ. Тетрадь на оберточномъ листкѣ отмѣчена такъ: „Додатки до „Дзвона“ роспочались 1892, листоп. 23“, т. е. вслѣдъ за тѣмъ, какъ рукопись 3-й редакціи была сдана въ типографію.

Тетрадь заключаетъ въ себѣ: 1) „Думу про чотирі власті“ (но первыя два слова зачеркнуты авторомъ); 2) „Про шо він?“; 3) „Відрадощи жизні“ (жизни—зачеркнуто); это стихотвореніе является „Засьпівом до думы про Курку съ Курчатами“ и напечатано въ настоящемъ томѣ на стр. 79; 4) „Вішчий дух“, начинающійся словами: „Забули ми козацьку колотнечу“ и т. д.; это стихотвореніе вошло въ 3-ю редакцію „Дзвона“ и напечатано въ настоящемъ томѣ подъ заглавіемъ: „Забули ми“, на стр. 17; 5) „Славлені Тьрі дьні“—напечатано во 2-мъ томѣ на стр. 423, съ объясненіемъ въ примѣчаніяхъ причины напечатанія тамъ этого стихотворенія, и, наконецъ, 6) „Під вінцем“. Такимъ образомъ, въ „Додаткахъ“ неизвѣстными являются только три (1-е, 2-е и 6-е) стихотворенія; но къ нимъ мы присоединяемъ взамѣнъ тѣ, которыя изъ 1-й редакціи „Дзвона“ не попали въ послѣдующія, равно какъ и тѣ, каторыя, повидимому, не пріурочены ни къ какой редакціи и находятся на отдѣльныхъ листкахъ. Это именно стихотворенія: „Наставникъ“, „Недотепамъ“, „Прокгресъ про царство мертвых душ“ „Гостинець ис чоломом“, „Корчемня Кобза“, „Левада гай и старосьвѣцкій садъ“ и „Оженився чепурний“. Три первыя: „Наставникъ“, „Недотепамъ“ и „Прокгрес“, заимствованны изъ первой редакціи „Дзвона“.

„Гостинець ис чоломомъ“ мы имѣемъ на отдѣльныхъ листкахъ въ двухъ редакціяхъ, со слѣдующимъ заголовкомъ и приписками: на первой: „Гостинець и Чоломъ пану Володареві Степановичу Александрову, Украинскому Превосходительству, за надосланем ему „Байды“; карандашемъ приписано: „Давно колись

писано“; въ другомъ мѣстѣ: „Се превосходство оскубло Курку и зрядило в вороняче пірьре“.

На другомъ листкѣ, во 2-й редакціи этого стихотворенія, мы читаемъ: „Гостинець ис Чоломом Украинському Превосходительству, Оленченкові Степановічові Володареві за надосланьнемъ ему „Дзвона“. Текстъ стихотворенія въ этой редакціи остался почти безъ измѣненія; сверху, въ налалѣ листка, прописано карандашемъ: „Колись напечатати“. Въ концѣ стихотворенія, на оборотѣ листка: „Кінець Дзвонові“; но слова эти были потомъ зачеркнуты и далѣе приписано: „Такъ я поважавъ Александрова до ёго интриги зъ думою про Курку съ Курчатами“; далѣе расчеркъ автора, но безъ инициаловъ имени и фамиліи.

„Корчемня Кобза“ — передѣлка стихотворенія „Народный Домъ“; первая половина значительно измѣнена; вторая же совершенно новая; поэтому мы и напечатали это стихотвореніе цѣликомъ.

„Левада, гай и старосвѣцькій сад“—на отдѣльномъ листкѣ, неизвѣстно куда относящемся; стихотвореніе, повидимому, неоконченное; но на обратной сторонѣ страницы нѣтъ его окончанія.

Подъ стихотвореніемъ: „Оженився чепурний“ приписано карандашемъ: „Про Миколу Білозерського“, о которомъ у насъ будетъ рѣчь впереди. Это стихотвореніе имѣетъ значеніе для біографіи автора.

Кромѣ напечатанныхъ произведеній П. А. Кулиша, есть еще три его стихотворенія; мы не помѣстили ихъ рядомъ съ другими въ виду ихъ невысокихъ художественныхъ качествъ; но не рѣшились и совершенно отложить эти, такъ сказать, пробы пера, опять-таки вслѣдствіе ихъ біографическаго значенія.

Первое озаглавлено: „*Ганьні Борьвінокъ—до іи совершенства*“.

Ой у мене чоловік добрий,—
Пошли, Боже, ёму вік довгий!
Я, молода, пью та гуляю,
Я, весела, гадки не маю.
Ой пійду я куды захочу,

[illegible]

Нічям себе на заклопочу,
Ані мужем, ні дитиною,
Ані свекром, ні свекрухою...
Бо й у мене чоловік добрий,—
Пошли, Боже ёму вік довгий!

На поляхъ съ правой стороны приписано: „Р. Б. 1894, місяця Паздерника, дьня одинацьцятаго, в Хуторі Ганниній Пустині".

Этимъ же почеркомъ и этими же чернилами, на оборотѣ этого же листка находится другое стихотвореніе: *Ода до Фортуны.*

Ой Фортуно, Фортунино, Фортуно небого!
Послужи мені немного.
Служила въ козацтві, служила въ чумацтві
Послужи в нещасті.
Ой Фортуно, Фортунино, Фортуно небого!
Послужи мені немного,
Покіль осідлаю коня вороного
Та під себе, молодого,
Осідлаю та й поіду,
Та й поіду по всім сьвіту.
Ой, світе мій ясний,
Сьвіте мій прекрасний,
Який мій талан нещасний!

Наконецъ, 3-е стихотвореніе, на отдѣльномъ клочкѣ бумаги, въ 1/32 долю листа, исписанномъ съ обѣхъ сторонъ, безъ заглавія.

О бѣдная Дора!
Зачѣмъ отъ запора
Скончался ты?
Ужели мечты
Не сбудутся наши?
Не ,сядешь ты каши
Покушать за столъ?
И я бы пришелъ
Къ тебѣ на трапезу!
Теперь же чуть лѣзу
Я ночью чрезъ дворъ—
О лютый запоръ!

Сохранились еще наброски стихотвореній П. А. Кулиша карандашемъ, писанныхъ имъ въ послѣдніе мѣсяцы и дни жизни; но прочесть цѣликомъ эти наброски оказалось рѣшительно невозможно. Печатать же отдѣльныя слова, по крайней мѣрѣ въ настоящемъ изданіи, мы не считаемъ необходимымъ.

Куліш у Пеклі.

Заканчивая печатаніе „Дзвона", П. А. Кулишъ, на оборотѣ задней обложки этого сборника объявлялъ читателямъ: „Печатаецьця и незабаром увійде в сьвіт Поэма Панька Небрехи: *Куліш у Пеклі*". Таково было намѣреніе автора въ 1893 г., когда сборникъ готовился къ выпуску изъ типографіи. Но ни въ этотъ, ни въ слѣдующіе годы поэма не вышла въ свѣтъ. Она началась печатаніемъ, вѣроятно, лишь въ половинѣ декабря 1896 г., незадолго до смерти П. А. Кулиша († 2 февраля 1897 г.). Объ этомъ мы узнаемъ изъ его письма „Въ Украинскую Типографію", гдѣ печатался „Дзьвін". П. А. Кулишъ писалъ:

> „Въ 1893 году напечатана въ этой типографіи книга моя, подъ заглавіемъ: *„Дзьвін"*.
> Посылаю при этомъ первые листки другой книги моей, подъ заглавіемъ: *„Куліш у Пеклі"*, съ предложеніемъ напечатать ея *сто* экземпляровъ такого же формата, такимъ же шрифтомъ, на такой же бумагѣ (съ брошюровкою), какъ и „Дзьвін". Объемомъ эта книжка будетъ въ три раза меньше Дзвона; но за нею послѣдуютъ и другіе заказы мои.
> Благоволите увѣдомить безотлагательно, въ какіе сроки присылать плату типографіи, *соотвѣтственно платѣ за „Дзьвін"*.—П. Кулишъ.—1896 г., ноября русскаго 30.
> Адресъ: „Россія, Черниговской губерніи, городъ Борзна. Пантелеймону Александровичу Кулишу".

Изъ этого письма становится яснымъ, что печатаніе названной выше поэмы, принимая во вниманіе время на пересылку оригинала въ типографію, не могло начаться ранѣе половины декабря 1896 г. Смерть П. А. Кулеша прервала печатаніе. Но что печатаніе было начато, въ этомъ увѣряетъ насъ одинъ нашъ знакомый, свѣдушій въ дѣлѣ человѣкъ, обѣщавшій даже показать намъ экземпляръ напечатанной части поэмы, если таковой отыщется между его мелкими брошюрами. Но намъ такъ и не удалось видѣть отпечатанный экземпляръ первыхъ листовъ поэмы; тѣмъ не менѣе мы не имѣемъ ни малѣйшаго основанія сомнѣваться въ томъ, что часть поэмы была, дѣйствительно, напечатана при жизни автора. Въ этомъ убѣждаютъ насъ уцѣлѣвшія редакціи поэмы „Куліш у Пеклі", къ разсмотрѣнію которыхъ мы и приступаемъ теперь.

Поэма „Куліш у Пеклі“ задумана и написана авторомъ очень вно, еще въ 1890 году, но послѣ этого неоднократно исправляась и дополнялась. Въ настоящее время мы располагаемъ шестью дакціями этой поэмы и двумя редакціями „Дописокъ“ до нея. ервыя редакціи не имѣютъ ни „засьпіва“, ни „дописок“, а лишь ослѣднія редакціи. Различія одной редакціи отъ другой заклюются то въ орѳографіи, (кулишевка замѣняется то орѳографіей 876 г., то первоначальной малорусской), то въ стилистичеких поправкахъ.

Поэма „Куліш у Пеклі“ написана авторомъ какъ мы сказали ыше, еще въ 1890 г., что видно изъ приписки его на одной изъ рвыхъ редакцій: „Роспочав я сю поэму Р. Б. 1890, місяца ютого на 14 день“. Къ этой старѣйшей редакціи имъ приготовнъ былъ такой выходной листъ: „Куліш у пеклі—староруська эма—Небрешина Панькова—друковав же Небреха поэму свою— і Львові — за доглядомъ Павлика Михайла Иваненка—Р. Б. 870“ (Sic! Конечно, описка автора). Но „Небреха“—это уже змѣненный псевдонимъ автора; первоначальный же былъ „Ломусъ“. ри этомъ въ первыхъ редакціяхъ прибавлялось подъ заглавіемъ: Спивана на голосъ: „*Еней бувъ парубокъ моторный*“. Въ реакціяхъ 1891 и 1896 гг. мы находимъ уже новую редакцію выоднаго листа: „Небрешина поэма Панькова—Куліш у Пеклі— друковавъ ійи Небреха—въ Женеві—въ Украинськiй друарні—Р. Б. 1897—за доглядом самих друкарів“.

Точно также въ болѣе раннихъ редакціяхъ поэмы и эпирафъ ея былъ иной—слова Лютера: „Jeder sagt's in seinen prache, warum nicht ich in der meinen“ (Слова Лютерови). Grün, 99, ulturgeschichte des XVI Jahrhundert. Въ позднѣйшихъ редакіяхъ слова Лютера были замѣнены авторомъ Байроновскимъ тихомъ.

Посвященіе поэмы поэту Глѣбову имѣется только на одной едакціи поэмы; въ позднѣйшія же редакціи оно уже не вносиось, быть можетъ, вслѣдствіе приписки автора, вызванной неавѣстными намъ причинами: „послано та не довезено“.

Окончательный видъ поэма принимаетъ въ концѣ 1896 г., огда рукопись ея приготовлялась къ отправкѣ въ Женев-

скую украинскую типографію для набора, объ условіяхъ котораго П. А. Кулишъ пишетъ на начальныхъ листкахъ рукописи:

„Посланные для образца почерка и набору листки прошу отложить къ моимъ автографамъ, которые во всѣхъ видахъ своихъ принадлежатъ одному пріятелю; набирать же благоволите по сему экземпляру, тѣмъ болѣе, что „Засьпів до поэми“ мною передѣланъ, и потому посланный Вамъ годится только для собирателя моихъ автографовъ, и черновыхъ и писанныхъ начисто.

Я печатаю *сто* экземпляровъ съ тою, между прочимъ, цѣлью, чтобы замѣченныя въ этомъ изданіи опечатки поправить для второго изданія, которое будетъ печататься въ значительномъ числѣ экземпляровъ. Поэтому, покорнѣйше прошу Васъ изучить особенности моего почерка и правописанія; если же и изучивши сдѣлаете кой-какія погрѣшности, то будете отвѣчать не предо мною, а передъ публикою, такъ какъ въ заглавномъ листкѣ сказано: „за доглядом самих друкарів“.

Мнѣ было бы пріятно поставить здѣсь Ваше имя; если противъ этого ничего не имѣете, то сообщите его мнѣ въ такомъ видѣ: Ѳедорович, Петрович и т. п. Я бы напечатал: за доглядом Ѳедоренка, Петренка (что-ли), Ляховецького Ивана (что-ли), подобно тому какъ на „Дзвоні“ напечатано имя Кулеша по-старинному. Деньги Вы будете получать немедленно послѣ увѣдомленія, что напечатано столько-то листовъ, — слѣдуетъ получить столько-то (чтобы я не просрочилъ безъ умысла). Благоволите только увѣдомить, за сколько печатныхъ страницъ каждый разъ Вамъ уплачивать. „Вінка“ на Вольфову могилу пришлите по моему адресу въ Борзну только два экземпляра, а потомъ получите другой адресъ. Посылаю Вамъ на сей разъ . . . .

P. S. Я намѣревался печатать поэму сначала безъ примѣчаній, но теперь вознамѣрился и въ первомъ уже изданіи оной напечатать съ автобіографическими примѣчаніями, которыя займутъ вдвое больше страницъ, нежели сама поэма“.

„Засьпів“, о которомъ упоминается въ настоящемъ письмѣ автора въ типографію, имѣлъ три редакціи. Когда мы приступали къ печатанію поэмы въ нашемъ распоряженіи были 1-я и 2-я редакція его. Къ первой не подходили совершенно ссылки „Дописок“; ко 2-й они подходили не вполнѣ. Ясно, что существовала 3-я редакція, которая, наконецъ, послѣ долгихъ розысковъ, и найдена А. М. Кулишъ. Но самъ авторъ, повидимому, 1-й редакціи

[illegible]

[illegible]

совсѣмъ не принималъ во вниманіе и посланную имъ въ типографію 2-ю редакцію называлъ первой, такъ какъ для типографіи она, дѣйствительна, была первой. Третья редакція была для нея второй, почему она такъ названа и П. А. Кулишемъ въ припискѣ на поляхъ, помѣщенной нами въ подстрочномъ примѣчаніи на стр. 517. Такимъ образомъ, эта послѣдняя редакція отличается отъ предшествующей ей второй бо́льшимъ количествомъ строфъ да стилистическими поправками; разница же между 2-й и 1-й редакціями заключается, главнымъ образомъ, въ замѣнѣ первой и части второй строфъ совершенно новой передѣлкой. Въ первоначальной редакціи, помѣченной „1896, ноября 22“, „Засьпів“ именуется то „Прологом“, то „Приступом до поэми“. Вотъ эта редакція первой и начала второй строфъ:

I.

Богй постали від Героів,
Герої ж—потім від Богів,
Преславних душегубством Воів,
Що й Дідько б іх не подолів;
Однак, хто спати вічно вклався,
Миносу в лапи доставався,
Тому чудовіщу—Судьді,
Що як хвостом себе обкрутить,
Дак и Юпитер не роскрутить
Погибного кручка тогді.

II.

Де ж сей Судьдя су́див?... У Пеклі...
В тій темряві що хоч роби:
Бо там уже всі души мертьві...
Чого ж бажати ще тобі?...
Гомер, Виргилій, Котьляревькій
Співали про той Мір Мертвецькій,
А Дант—мов на Дону там був. и т. д.

Въ другихъ дальнѣйшихъ строфахъ есть также измѣненія въ выраженіяхъ и словахъ, но то уже умѣстно будетъ отмѣтить среди варіантовъ.

Различіе между 2-й и 3-й редакціей „Засьпіва“ читатель можетъ видѣть, сравнивъ ихъ напечатанными въ настоящемъ томѣ на стр. 147—150 и въ „Доповненнях“ на стр. 517—520.

„Дописки до поэми“, судьба которыхъ опредѣлена самимъ авторомъ въ его письмѣ въ типографію, имѣются въ двухъ редакціяхъ; первая—краткая и вторая—подробная; но и въ этой подробной редакціи П. А. Кулишъ не рѣшился выразить все, что было у него въ мысляхъ, и многія примѣчанія замѣнилъ точками. Что разумѣлось подъ этими точками, остается такимъ образомъ неизвѣстнымъ. Быть можетъ, впослѣдствіи и отыщутся оригиналы полныхъ дописокъ; но въ настоящее время они оказались не найденными. Конечно, возможно, что эти сокровенные мысли автора и никогда не выкладывались имъ на бумагу.

Первыя редакціи самой поэмы были написаны старинным малорусскимъ правописаніемъ, и потому П. А. Кулишъ прилагает слѣдующее *„Примѣчаніе для присоединенія къ рукописи: „Кулѣшъ у Пеклѣ, поэма Ломуса“.*

> *„Для незнакомыхъ съ языкомъ Малорусскимъ, такъ называемымъ Украинскимъ“.*
>
> „Послѣ согласныхъ, буквы *и*, *і*, *ы* произносятся нѣсколько мягче великорусскаго *ы*; буква *е*—какъ оборотное, буквы *ê*, *û*, *î*, *ô*—какъ *и* и *і*; буква *ѣ* и послѣ согласныхъ и послѣ гласныхъ, и въ началѣ слова, произносится, какъ *и* и *і*; буква же *є*—какъ общерусское *ѣ* или *е*.
>
> Въ 1834 году М. А. Максимовичъ напечаталъ въ Москвѣ „Украинскія народныя думы и пѣсни“ съ тѣми значками, которые приняты въ рукописи Кулиша для указанія, какъ произносятся нѣкоторыя гласныя буквы въ малорусскомъ говорѣ“.

Этимъ позднѣйшимъ примѣчаніемъ авторъ замѣнилъ первоначальное, которое, въ виду его краткости, приводимъ ниже цѣликомъ:

> *„Для незнакомыхъ съ языкомъ Малорусскимъ, такъ называемымъ Украинскимъ, собственно Старорусскимъ“.*
>
> „Ieder sagt's in seiner Sprache varum nicht ich in der meinen“?
> *Lüther.*
>
> „Вопреки правописанію, излюбленному грамотными представителями *Украины* (слово неопредѣленное),—вопреки

[illegible]

тому правописанію, которое въ Червонной Руси, называющей себя Галичиною, наименовано Кулішівкою (правильнѣе *Кулешівкою*), я, ниже подписавшійся, дерзаю принять правописаніе Котляревскаго, при всей его иррегулярности, можно сказать козацкой.

Кулешівка была нужна въ свое время и, при тогдашнемъ развитіи старорусской письменности, сослужила свою службу.

Но она, эта излюбленная Украиноманами и Козакоманами *Кулешівка*, противорѣчитъ національной традиціи русской: она рветъ нашу связь съ первою Русскою Лѣтописью, съ Евангеліемъ Остромира, съ Русскою Правдою Ярослава и съ остаткомъ утраченнаго въ татаро-монгольское и потомъ въ козако-татарское Лихолѣтье эпоса старорусскаго.

Хотя „суетная славица“ и должна льстить уху того, чье имя соединено съ прозвищемъ *Кулешівка*; но я бы совѣтовалъ и ему самому, вернушись, какъ слышу, благополучно изъ своего странствованія по Тому Свѣту, продолжать заграничное изданіе своего старорусскаго перевода Шекспира, не *Кулешівкою*, какъ напечатаны три первыя драмы, а правописаніемъ Котляревскаго, съ которымъ, безъ сомнѣнія, онъ бесѣдовалъ или въ Пеклѣ или въ Раю.

До меня дошелъ даже слухъ, что непричастный украиноманіи и козакоманіи Котляревскій совѣтовалъ принять изобрѣтенный львовскими Старорусcами и усвоенный М. А. Максимовичемъ еще въ 1834 году способъ указывать на грамматическое словопроизведеніе посредствомъ паѣрка (^) надъ гласными, обращенными безразлично въ мягкое (нынѣ великорусское) и. Такъ мнѣ гласила стоустая молва, возникшая неизвѣстно изъ какого источника. Но Кулишъ, какъ говорятъ,—въ отвѣтъ на этотъ разумный и благой совѣтъ, пожалъ только плечами. Что значило это пожатіе со стороны столь молчаливаго человѣка, мы узнаемъ развѣ тогда, когда, безъ словъ, онъ выскажется дѣломъ, именно—когда появится за границею для галицкихъ Русиновъ, для Нѣмцевъ и для старорусскихъ да нѣмецкихъ мышей полный старорусскій переводъ Шекспира, за которымъ, безъ сомнѣнія, послѣдуетъ такой же переводъ Байроновыхъ „Чайльдъ-Гарольда“ и „Донъ-Жуана“, исполненный Кулишемъ (эхо стоустой молвы)—единственно изъ уваженія къ этимъ величайшимъ поэмамъ новаго времени, дѣлающимъ незаслуженную честь новому человѣчеству и ждущимъ себѣ оцѣнки отъ нёродившихся еще критиковъ.

Ломусъ.

1890, октября 15.
Гиннина Пустынь.

Позичена Кобза.

Полное заглавіе сборника слѣдующее:—„Позичена Кобза—пересьпіви чужомовних сьпівів.—Переспівував же їх—Куліш Олелькович Панько—виступцем первим нє кобзою—печатано в Женеві—в Украиньскій друкарні—Р. Б. 1897“—Сборникъ печатался уже послѣ смерти автора, который успѣлъ только приготовить его къ набору. На рукописи есть помѣтки, что онъ приводилъ ее въ окончательный видъ въ октябрѣ и ноябрѣ 1896 года; но мысль о составленіи сборника родилась у автора еще въ 1892 году, когда онъ и приступилъ къ ея осуществленію, послѣ перевода „Римскихъ Элегій“ Гете, о чемъ мы сказали уже въ примѣчаніяхъ ко 2-му тому. Свою поэму „Позичена Кобза“ авторъ предполагалъ сначала печатать во Львовѣ. Сохранился даже между листками этого сборника и заглавный листокъ, помѣченный: „1896, октября 26. Послѣ обычнаго заглавія внизу пояснено „Печатано вві Львові—Р. Б. 1897—за доглядом Михайла Павлика“.

Приведемъ здѣсь кстати, по поводу печатанія этого сборника, письмо-„телеграму“ П. А. Кулиша къ неизвѣстному, нигдѣ не названному въ рукописи, лицу:

„Телеграма, 1896, декабря руського 19“.

„Мені зостаецьця жити „дьві чисниці“ (Вираз народьній. Ще як ув Оленовці, Олжиному городку, а нашему одноверстовому сусідству, стояли Олгини сані, що їздила ними велика княгиня и велика молодиця, дак с тих часів переказом дойшла од кгреків идея парок, чи бабів, що прядуть—на толоку; мовляв, уже пряде, як от и я—що прядуть, кажу, наш вік чи житте на сьвіті, а пряжу наши баби личять чисницями). От сих же то чисниць мені зосталося прожити зо дьві. Тим я и хочу, щоб Абрагамъ не дав мені від Коша́, як допхаюсь проміж праведниками до ёго лоня... А черезъ що він дасть мені від Коша́? Через те, що поспитае: Скажи мені, с ким ти дружив, дак и знатиму, хто ти? Брехати ж на тому сьвіті вже шкода́: серце наше вже не прикриецьця тілом од очей Божого праведника, ні лукавуваньнем. От и відказуватиму: „друзям моим имъя лєкгион“.—Ну, скаже, ніколі мені ввесь его переслуховувати, а и знаю, що ти

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

пробував уві Львові. Чи дружив еси с тим и с тим? „Дружив“, скажу про того, чи то—як се годицьця родичу Котляревського, виршуваньнем:

Гай, гай, да ніде правди діти;
Брехня ж наробить лиха білш.

Чи такъ, чи сяк, а колиб и мені не було так, як тим „писарчукамъ ледачих вірш“. Ну, вже я був у Пеклі, а хто знае, чи визволить мене с Пекла Мартиримъян у друге? Дак от боюсь и правди перед улюбленим праведником Божим, боюсь и брехні.

Та що ж оце я? Сам знаю, що житьтя мого на сьвіті хиба зб дьві чисниці, а листуюсь из Вами так, що не доживу до конця мого листу. Писатиму на пóхапки.

Вбачаючи, що вбравшись між ворон, кракай як и воний, чи то по Московській: „съ волками жить, по волчьи выть“, не мушу впеняти, кого б ні було, ні від нашого краканьня, ні від Московського скигленьня. Подержите, благаю Васъ, „Позичену Кобзу“ въ себе тайкома, так щоб ні сич, ні сова не знала; я ж Вас исповіщу, куди іїи послати, чи кому передати. Тепереньні ж ясую Вам, що „Небрешина поема Куліш у Пеклі“ пробувае в Женеві. Зробіте ж мені ласку — дайте адресу Украінськоі друкарні. Там друкуватиму все, чого друковати боятиметесь чи за себе, чи за того, кому жити на сьвіті зо дьві чисниці и хто собі на умі: Après moi la déluge. Ні словечка, ні іоти не викину и не переміню, хоч би ваши народовики и Німці з Ляхами поробились левами з роздзявленою на мене пелькою.

Ис 35 руб. прошу Вас положити зараз у калиточку Вашій неньці від мене, яко від родича іїи по великій княгині Кіевскій Ользі, десять московських рубликів. Не зарікаюсь и ще колись надіслати. 20 же и 5 рубликів ховайте, покі не скажу, де іх діти. Амінь.

P. S. До телеграми: Чи можна мені вмовитись, щоб Женевська друкарня сама ядержала корректуру по моій виразній рукописи. Коли ж се річ не можна, дак самі поідемо в Женеву, тай напечатаемо все до іоти“.

Поперекъ страницы письма написано: „Послано коротеньку телеграму“, но кому—опять не сказано.

Письмо писано сначала карандашемъ, потомъ черными чернилами, а между строками, писанными карандашемъ, и постъ-скриптумъ—красными.

Изъ письма мы видимъ, какъ П. А Кулишъ предчувствовалъ близость своей кончины, наступившей 2-го февраля 1897 г. На одномъ листкѣ рукописи „Позиченоі Кобзи“ онъ приписываетъ карандашемъ: „Понумеровано, відкладуючи переписане. Шкодá, що не всюди поправки писав переписувавши, да певно вдруге переписувати не доведецьця“. Будучи всегда точнымъ и датируя свои произведенія, П. А. Кулишъ, въ послѣднія „дьві часниці свого життя“, отмѣчаетъ числомъ и мѣсяцемъ работу каждаго дня; эти отмѣтки мы вездѣ удержали при печатаніи послѣднихъ стихотвореній. Январь мѣсяцъ 1897 г. П. А. Кулишъ провелъ надъ стихотворнымъ переводомъ библейскихъ книгъ, чтó мы подробно и укажемъ при печатаніи стихотворнаго перевода Библіи. Числовыя помѣтки доходятъ до „Леденя 31, в Понеділок“, т. е. за два дня до смерти. Но болѣзнь наступила раньше, уже 26-го января, въ среду, П. А. Кулишъ приписываетъ подъ переводомъ Книги Бытія: „Під нездужаньне де що позагублювалось між покидьками. Мушу нове писати“. Эти слова написаны карандашемъ и рядомъ съ ними приписка чернилами: „Ні бо! Знайшлося“.

На недоконченной тетради „Устихотвореноі Библіи“ дрожащей рукой автора начертаны послѣдніе слова: „Инфлюенца зупинила. (Кріз сон я промовляв щось віршоване). [Так перервалась устихотв. Библ.]“, и высокодаровитый поэтъ тихо въ Бозѣ почилъ съ мыслью о Немъ и съ полнымъ сознаніемъ конца своей многотрудной, неутомимой дѣятельности, въ которой онъ полагалъ все содержаніе и цѣль своей жизни.

Многія стихотворенія изъ „Позиченоі Кобзи“ П. А. Кулишъ раздавалъ нѣкоторымъ лицамъ для напечатанія въ ихъ изданіяхъ. Такъ, напр., на одной тетрадкѣ съ извлеченіями изъ „Кобзи“ находится на оборотѣ послѣдняго листка черновикъ письма автора:

„Згідно з Вашими земляцкими покликами про запомогу, посилаю Вам, Панове братьтя Буковіньці, такі стихотворі під назвою „Позичена Кобза“. Обійме вона аркушів друку немало. Даю Вам право на перве типованьне сих

[illegible]

стихотворів, скількіб ні схотіли Ви примірників надруковати, до роспродажи их на користь Вашей газетки; а в самій газетці також, поки що, печатайте, скількі схочете. Як побачу, що моя запомога пійшла в лад, посилатиму и далій, що маю. В нас на Вкраїні тим паче надились би куповати сі заграничні книжечкі, бо ще й досі не відмінено указу 1876 року, хоч я й писав про се петицію міністрові внутрешніх діл, яко доказ моеі щироі дяки за випрошену мені в царя милость, се есть за дарувальне мені знов високоцінного підданства російського (В редакціі „Зорі“ лежить без ужитку початок „Позиченоі Кобзи“. Тепер вона буде инакше вформована; дак возьміте, коли хочете, до себе й ту (невелику) рукопись; тількі мушу проредактувати іі, бо де що поправляв дома. Тим часом, як вона лежала вві Львові, чи в Станиславові) *). Коли схочете печатати з усіма моими ороографичними значками, та ще й *без усякоі хиби,* се мені буде едина Ваша дяка“.

Многія другія стихотворенія П. А. Кулиша, вошедшія въ „Позичену Кобзу“ имѣютъ авторскую помѣтку: „послано Кобриньской“ (извѣстной галицко-русской писательницѣ). Ей же, повидимому, предназначалось и нижеслѣдующее письмо, хотя, неизвѣстно, посланное-ли:

„Високоповажна Добродійко! Озвались до мене такі люде . . . . **) нялись печатати всі мої твори . . . . . . ди власним коштом на вжиток тру . . . . . . щимся и обремененнимъ. Грошенята . . . . . и по тім боці політичнеі прірви зробились теперь зайвами: гульденів 70, чи що там по рахунку М. Ив. Павлика, та 50 рублів у М. П. Драгоманова. И ті й сі гроші просимо Вас обое з Ганною приняти до свого распорядку на Ваші видання. Посилаю дьві цідулочки про сю справу. Посилаю й кількі виписок из моеі „Позиченоі Кобзи“. Може знадобяцьця до жиноцькоі Библіотеки: Коли пійдуть у лад, прошу підписувати кожну так: Кулиш Олелькович Панько (виимки с „Позиченоі Кобзи“). Де тепер Драгоманов, не знаю, а писав я до нього по такій адресі: Paris, 29 avenue Le Wagram. Mr. Dr. Holstein.

Витаемо Вас обое прихильним серцем. П. Куліш (съ расчеркомъ) Р. Б. 1894, пазд. 17 руського. Ганнина Пустинь під Борзною.

*) Эти слова, взятыя въ скобки, зачеркнуты авторомъ въ черновомъ оригиналѣ.—*Ред.*

**) Здѣсь и дальше точками обозначены слова, написанныя въ верхнемъ правомъ углу листка, который оказывается оторваннымъ.—*Ред.*

Въ „Позичену Кобзу“ П. А. Кулишъ внесъ было и первую пѣсню изъ поэмы: „Childe Hareld's Pilgrimage“ Байрона, вышедшей въ 1905, во Львовѣ, въ полномъ переводѣ подъ заглавіемъ „Чайльд-Гарольдова мандрівка“. На рукописи первой пѣсни автором помѣчено: „Повна поэма подарована сестрі Ганнипій Надежді *) на спомін, що колись вона зачитувалась Байроном“. Посвященъ же переводъ этой Байроновой поэмы В. М. Бѣлозерскому, и посвятительное стихотвореніе П. А. Кулиша напечатано въ вышеупомянутомъ изданіи перевода поэмы, по галицкой ореографіей. Какъ оригинальное произведеніе автора, мы печатаемъ его въ нашихъ дополненіяхъ и при томъ той ореографіей, какой написанъ оригиналъ, сохранившійся въ бумагахъ П. А. Кулиша, и какой онъ желалъ напечатать всю поэму.

Додатки до „Позиченоі Кобзи“.

Мы уже говорили выше, что рукопись этого сборника представляетъ собою разорванную на отдѣльные листки большую тетрадь; между стихотвореніями на такихъ листкахъ, вошедшими въ печатный сборникъ, оказалось много ненапечатанныхъ, предназначавшихся, по-видимому, П. А. Кулишемъ для второго выпуска „Кобзи“. Понятно, поэтому, почему на обложкѣ печатнаго сборника авторъ говоритъ о своемъ появленіи въ свѣтъ „виступцем первим ис Кобзою“; несомнѣнно, онъ готовился появиться и „виступцем другим“. Второй выпускъ Кобзы былъ бы, какъ мы видимъ изъ додатковъ, гораздо больше перваго, а по содержанію и значенію „пересьпівів чужомовніх сьпівів“ и важнѣе его... Надъ нѣкоторыми „пересьпівами“ авторъ особенно старательно работалъ, напр. надъ „Артистами“ Шиллера. Свой взглядъ на „Артистовъ“ П. А. Кулишъ выразилъ въ замѣткѣ, написанной на одной изъ редакцій рукописи поэмы „Маруся Богуславка“, на оберточномъ листкѣ, карандашемъ и крайне неразборчиво. Приводимъ далѣе

*) Это—Надежда Михайловна Забѣла, портретъ которой помѣщенъ во 2-мъ томѣ настоящаго изданія.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

то, что удалось намъ все-таки прочесть (точками обозначены неразобранныя мѣста):

„Поз. Кобза: Знаменита литература, що пишаецьця Корнелями, Расинами, Гюґами, не спромоглась досі. . . . . переспівати . . . . на . . . . переклад Шиллеровыхъ Артистовъ. Жук . . . . Лит. руська дала . . . . разні и дивні пересьпіви знакомитого твору, ще въ сороковыхъ (чи 50?) годахъ. Идучи тим же сьлідомъ, и ми . . . . сили й краси рідного слова на Артистахъ, яко на такой субъектъ пьеси, що послужила самому Шиллерові до высокихъ объективніхъ творів".

Въ концѣ рукописи перевода „Артистовъ" П. А. Кулишъ указываетъ время окончанія первой его редакціи: 22 октября 1894 г.; но въ бумагахъ покойнаго другой редакціи мы не нашли. Подъ датой приписано: „Читай: Scherr, „Schiller und seine Zeit, II, 180, pessim; II, 157.

Заглавіе „Артистовъ" авторъ передѣлывалъ нѣсколько разъ: „Артисти", „Кунштовники" и, наконецъ, „Кунштарі". Два первыя заглавія зачеркнуты и оставлено третье, подъ которымъ и мы напечатали „переспів" переводчика.

Измѣнялись заглавія и другихъ стихотвореній въ „Позиченой Кобзі". Напр.:

Заглавіе стихотворенія: „До Тирци" (въ другомъ варіантѣ: „До Тирці") измѣнено „До тогосьвітнеї".

Первое, въ первомъ выпускѣ, стихотвореніе „Позиченої Кобзі": „Словце до старорусьских народовиків", много разъ озаглавливалось разно: Вотъ его варіаціи: 1) „До Підкарпатників"; 2) Словце до Львівців"; 3) „Словце до Псевдо-Народовиків"; 4) „Словце до Червоноруських Народовиків", и наконецъ то, которое напечатано въ сборникѣ.

Грицько Сковорода.

Эта поэма, если основываться на 36-й „дописке" къ ней П. А. Кулиша, въ которой есть ссылка на журн. „Кіевскую Старину" 1891 г., могла быть написана лишь послѣ этого года. Но заключеніе это может относиться только ко 2-й редакціи, исправленной

и снабженной дописками. Первая же редакція, безъ „дописок" и со многими поправками, конечно, должна была писаться ранѣе 1891 г. Относительно ореографіи первой редакціи поэмы самъ авторъ говоритъ слѣдующее въ надписи карандашемъ на первомъ заглавномъ листкѣ: „Написано правописею свято-юрскою до приподобаньня к правописьній цензурі (бо на правописи вона в мене й зависла). Як же побачив, що вони й такої правописи не прийняли, вернувсь до моеі Кулешівки". И вторая редакція, дѣйствительно, написана „Кулешівкой"; но и тутъ авторъ поясняетъ особенности своего правописанія: „Хто переписуватиме сей манускриптъ и не вподобае щедрої на прописьні літері ортографіи, нехай пише по власній уподобі. Я ж державсь рукописів XVI и XVII віку. Там и таки слова, що на них опинялась думка писацька, красуюцьця прописніми літерами, тай англичане (читай Байрона) любили се в письменстві своему" (авторскій расчеркъ безъ иниціаловъ). Свою поэму „Грицько Сковорода", авторъ имѣлъ намѣреніе посвятить д-ру О. Огоновскому и въ первой редакціи весь второй листокъ тетради занятъ такимъ посвященіемъ: „Переважниковѣ въ розумѣнью Слова о Полку Игоревѣ, Профессоровѣ Львовского Университета, Докторовѣ филологіи и философіи Омеляновѣ Огоновському, просвячуе шанобникъ ёго высокозаслуженного имени Панько Олельковичъ Кулêшъ". Во второй редакціи поэмы этого посвященія мы не находимъ.

Доповнення.

Мы относимъ сюда сохранившіяся части, очень незначительныя, какъ видитъ читатель, переведенныхъ П. А. Кулишемъ Иліады и Одиссеи. Мы не имѣли повода вносить ихъ въ „Позичену Кобзу", такъ какъ, во 1-хъ, эти переводы были сдѣланы авторомъ задолго до составленія имъ этого сборника и, во 2-хъ, изъ рукописи „Кобзи" нигдѣ не видно намѣренія П. А. Кулиша ввести въ ея составъ и эти отрывки. Переводъ части Иліады не сохранился въ оригиналѣ, а лишь въ копіи, сдѣланной А. М. Кулишъ, на тетради почтовой бумаги; одинъ край этой тетради оторванъ и недостающія выраженія и слова пришлось замѣнить при печатаніи точками.

Переводъ Одиссеи ясно помѣченъ 1889 г., а относительно Иліады мы позволяемъ себѣ высказать предположеніе, что она, быть можетъ, переводилась въ началѣ 80-хъ годовъ, когда началея также переводъ Шекспира и когда написано было авторомъ стихотвореніе „Гомер и Шекспір", вошедшее въ настоящій томъ (см. стр. 35).

Позднѣйшая послѣдняя редакція „Засьпіва до поэми „Куліш у Пеклі" внесена нами также въ „Доповнення", такъ какъ рукопись ея получена была нами отъ А. М. Кулишъ уже въ то время, когда настоящій томъ заканчивался печатаніемъ и нами была въ своемъ мѣстѣ помѣщена 2-я редакція „Засьпіва", передѣланная и дополненная потомъ авторомъ наканунѣ печатанія поэмы въ Женевѣ.

Ще доповнення.

Сюда мы рѣшились отнести такія произведенія П. А. Кулиша, которыя не предназначались ни для какого сборника—какъ посвященіе перевода Чайльдъ-Гарольда и Донъ-Жуана Байрона Василію Михайловичу Бѣлозерскому, о чемъ мы сказали уже выше, или которыя хотя и умѣстны были въ „Додаткахъ до „Позиченоі Кобзи" („Идейали" Шиллера и „Ти взявъ свою плату, чогож гаеш час"? Гейне), но не могли быть туда внесены вслѣдствіе того, что представляютъ собою очень нечеткіе черновики автора и безъ стилистической отдѣлки; многія слова въ этихъ стихотвореніяхъ были прочтены съ большимъ трудомъ; сомнительное чтеніе другихъ отмѣчено вопросительными знаками, а третьи, по причинѣ полной неясности ихъ написанія, замѣнены точками и предоставлены читателю уже самому для возстановленія ихъ по собственной догадкѣ. Желательно было напечатать все, что хотя сколько-нибудь можно было разобрать.

И. К.

Оглавленіе 3-го тома.

Стихотворенія.

(1893—1897)

стр.

[П]редисловія, примѣчанія и послѣсловія П. А. Кулиша къ своимъ стихотвореніямъ.

Примѣчанія Редактора.

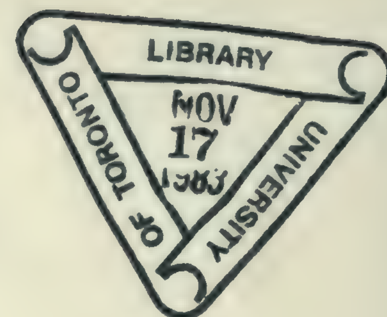

Замѣченныя опечатки.

Стрн.	Строка (сверху)	*Напечатано:*	*Должно быть:*
2	4	хота.	хати
—	28	—закрепостили	закрепостили 1)
5	9	—гетьману	гетьману 1)
—	13	—похвалявся.	похвалявся 2)
—	20	—отару	отару 3)
8	8	—писати	писати 1)
—	10	- слову	слову 2)
12	17	—кателиків	кателиків 1)
—	22	—„пані„	„пані“ 2)
14	13	—вовчиці“	вовчиці“ 1)
—	17	—владики	владики 2)
15	28	- витязями	витязями 3)
17	8	—точити	точити 1)
117	10	—сьвят, сьвят“!	сьвят, сьвят“! 1)
120	22	—испасти	испасти 1)
144	22	—порождають	порождають 1)
149	4	—заломлють.	заломлюють
151	10	—почваляв	почвалав
—		строфа VI	V
242	12	—мині	мені
296	26	—горóди	городи

LIBRARY
NOV
17
UNIVERSITY
OF TORONTO